

วรรณกรรมกลอนนิทานเรื่องพระบรมวงศ์ทรงสกัน ฉบับวัดไทรทอง จังหวัดตราด:
การนำเสนออารมณ์สะท้อนใจในฐานะ “นิราศวรรณคดี”

วลัยลักษณ์ สิตไทย

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาภาษาไทย
คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์มหาวิทยาลัยบูรพา
มิถุนายน ๒๕๖๐
ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยบูรพา

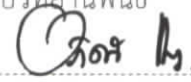
คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์และคณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ ได้พิจารณา
วิทยานิพนธ์ของ วลัยลักษณ์ สิตไทย ฉบับนี้แล้ว เห็นสมควรรับเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตาม
หลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย ของมหาวิทยาลัยบูรพาได้

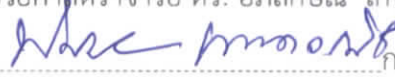
คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

.....อาจารย์ที่ปรึกษาหลัก
(รองศาสตราจารย์ทัศนีย์ ทานตวนิช)

.....อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม
(ดร. ณิชฐา คำชู)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

.....ประธาน
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. อภิลักษณ์ เกษมผลกุล)

.....กรรมการ
(รองศาสตราจารย์ทัศนีย์ ทานตวนิช)

.....กรรมการ
(ดร. ณิชฐา คำชู)

.....กรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. มนตรี วิวาทสุข)

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ อนุมัติให้รับวิทยานิพนธ์ฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่งของ
การศึกษาตามหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทยของมหาวิทยาลัยบูรพา

.....คณบดีคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. บุญรอด บุญเกิด)

วันที่ 20 เดือน สิงหาคม พ.ศ. 2560

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ สำเร็จได้เพราะความกรุณาของ รองศาสตราจารย์ทัศนีย์ ทานตวนิช และ ดร.ณัฐา คำชู อาจารย์ที่ปรึกษาที่กรุณาให้คำปรึกษา แนะนำ ตลอดจนสละเวลาตรวจแก้ไขด้วยความเอาใจใส่และให้กำลังใจแก่ผู้วิจัยอย่างดีเสมอมา ผู้วิจัยรู้สึกซาบซึ้งในพระคุณและกราบขอบพระคุณเป็นอย่างสูงมา ณ โอกาสนี้

ขอกราบขอบพระคุณคณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ ประกอบด้วย ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อภิสิทธิ์ เกษมผลกุล และผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. มนต์รี วิวัฒน์สุข ที่กรุณาให้คำแนะนำเกี่ยวกับรายละเอียดต่าง ๆ พร้อมทั้งชี้แนะแนวทางที่เป็นประโยชน์ในการแก้ไขวิทยานิพนธ์เล่มนี้ให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

ขอกราบขอบพระคุณ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อภิสิทธิ์ เกษมผลกุล ที่กรุณามอบต้นฉบับให้ผู้วิจัยนำมาเป็นต้นฉบับในการศึกษาวิเคราะห์

ขอพระขอบคุณ ชาตรี ภูมิโกวิท อดีตเจ้าหน้าที่ฝ่ายเอกสารโบราณหอสมุดแห่งชาติ รัชมังคลาภิเษกจันทบุรี ที่กรุณาช่วยเหลือแนะนำผู้วิจัยในการปริวรรตต้นฉบับ ขอขอบคุณ พรทิพา นิสสะ อรรรรณ สันติกุล สมศักดิ์ กรอบมูข ที่ช่วยเหลือแนะนำผู้วิจัยในการเรียงเรียงข้อมูลที่ได้จากการวิจัย

ความภาคภูมิใจและความสำเร็จในวันนี้ เกิดขึ้นได้เพราะความรัก ความกรุณาของอาจารย์ทุกท่าน ศิษย์ขอกราบขอบพระคุณท่านที่เสียสละทั้งกำลังกายและเวลา เพื่อสนับสนุนส่งเสริมให้ศิษย์ได้มีความรู้ สามารถเรียนได้จนสำเร็จได้ในวันนี้

ขอขอบคุณ สามีและเพื่อน ที่คอยให้กำลังใจทั้งในเรื่องทำงานและเรื่องอื่น ๆ ตลอดจนเอื้อให้ผู้วิจัยด้วยดีเสมอมา

คุณค่าและประโยชน์ใด ๆ ของวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ผู้วิจัยขอมอบเป็นกตัญญูแก่เวทิตต่อบุพการี ตลอดจนครูอาจารย์ผู้ประสิทธิ์ประสาทวิชาแก่ผู้วิจัยทั้งในอดีตและปัจจุบัน

วัลย์ลักษณ์ สิตไทย

๕๓๙๒๐๗๕๕: สาขาวิชา: ภาษาไทย; ศศ.ม. (ภาษาไทย)

คำสำคัญ: วรรณกรรมกลอนนิทาน/ นิราศวรรณคดี/ พระบรมวงศ์ทรงสกัน/ วรวงสชาติก

วลัยลักษณ์ สิตไทย: วรรณกรรมกลอนนิทานเรื่องพระบรมวงศ์ทรงสกัน ฉบับวัดไทรทอง

จังหวัดตราด: การนำเสนออารมณ์สะท้อนใจในฐานะ นิราศวรรณคดี (PHRABORAWONG SONGSAKAN POETIC TALE, SAITHONG TEMPLE VERSION, TRAD PROVINCE: A STUDY AS A LITERARY-INSPIRED NIRAT) กรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์: ทศนีย์ ทานตวนิช, กศ.ม., ฌัฐา ค้าชู, อ.ต., ๒๒๑ หน้า.ปี พ.ศ. ๒๕๖๐.

วิทยานิพนธ์นี้เป็นการศึกษาวรรณกรรมกลอนนิทานเรื่องพระบรมวงศ์ทรงสกัน ฉบับวัดไทรทอง จังหวัดตราด เป็นการวิจัยเอกสาร (Documentary research) ต้นฉบับกลอนนิทานเรื่องนี้เป็นสมุดไทยขาว บันทึกลงด้วยอักษรไทย ภาษาไทยโบราณ จำนวน ๑ ฉบับ ๑๔๒ หน้าสมุดไทย ปัจจุบันต้นฉบับเก็บรักษาไว้ที่วัดไทรทอง จังหวัดตราด ผู้วิจัยนำต้นฉบับมาปริวรรตแล้วศึกษาการนำเสนออารมณ์สะท้อนใจในฐานะนิราศวรรณคดี ๒ ประเด็น ได้แก่ กลวิธีการสร้างเรื่องและกลวิธีทางวรรณศิลป์ นำเสนอผลการวิจัยด้วยวิธีพรรณนาวิเคราะห์

การวิจัยพบว่า กลวิธีนำเสนออารมณ์สะท้อนใจในวรรณกรรมกลอนนิทานเรื่องพระบรมวงศ์ทรงสกัน ฉบับวัดไทรทอง จังหวัดตราด นำเสนอโดยการสร้างความโศก ๒ กลวิธี คือ กลวิธีการสร้างเรื่องเพื่อให้เป็นนิราศวรรณคดี และกลวิธีทางวรรณศิลป์เพื่อนำเสนออารมณ์สะท้อนใจ

กลวิธีการสร้างเรื่องเพื่อให้เป็นนิราศวรรณคดีกวีใช้ ๓ กลวิธี ได้แก่ ๑. การสร้างโครงเรื่องด้วยการผูกปมปัญหาให้ตัวละครเอกพลัดพราก ทั้งพลัดพรากจากคนรัก จากมารดา จากบุตร จากพี่น้อง และจากบ้านเมือง ๒. การสร้างและการนำเสนอตัวละครที่เอื้อต่อการสร้างความโศก กวีสร้างตัวละครที่ถูกกระทำทั้งจากธรรมชาติ อมนุษย์ และมนุษย์ ทำให้ต้องตกทุกข์ได้ยาก และสร้างตัวละครให้ถูกกลั่นแกล้งรังแกจากผู้อื่น และนำเสนอตัวละครแบบผู้รู้และนำเสนอตัวละครโดยตัวละครอื่น ๓. การนำเสนอความโศกร่วมกับความรู้สึกอื่น ได้แก่ ความโศกร่วมกับความรัก ความโศกร่วมกับความกลัว

ด้านกลวิธีทางวรรณศิลป์เพื่อนำเสนออารมณ์สะท้อนใจกวีใช้ ๒ วิธี คือ การสรรคำและการสร้างความเปรียบเทียบและการใช้บทพรรณนา ดังนี้ ๑. การสรรคำและการสร้างความเปรียบเทียบ กวีสรรคำที่มีเสียงสัมผัสทั้งสัมผัสสระและพยัญชนะ สรรคำซ้ำ คำซ้อน และคำพ้องเสียง ใช้ความเปรียบเทียบประเภทอุปมา อติพจน์ และการอ้างถึง ๒. การใช้บทพรรณนาเพื่อนำเสนออารมณ์สะท้อนใจพบ ๒ ประเภท ได้แก่ การใช้บทพรรณนาจากธรรมชาติและ การใช้บทพรรณนาจากบ้านเมือง โดยพบ ๒ ลักษณะคือ กวีใช้บทพรรณนาจากอันเป็นเหตุให้เกิดความพลัดพราก และ การใช้บทพรรณนาจากที่เสริมความโศกอันเกิดจากการพลัดพราก กลวิธีทางวรรณศิลป์เหล่านี้เป็นปัจจัยที่นำเสนออารมณ์สะท้อนใจให้เกิดแก่ผู้อ่านด้วยกลวิธีการนำเสนออารมณ์สะท้อนใจดังกล่าวจึงกล่าวได้ว่าวรรณกรรมกลอนนิทานเรื่องพระบรมวงศ์ทรงสกัน ฉบับวัดไทรทอง จังหวัดตราด เป็นนิราศวรรณคดี

53920755: MAJOR: THAI LANGUAGE; M.A. (THAI LANGUAGE)

KEYWORDS: POETIC POEM/ NIRAT/ PHRABORAWONG/ SONGSAKAN/ WORAWONG
JATAKA

WALAILAK SITTHAI: PHRABORAWONG SONGSAKAN POETIC TALE, SAITHONG
TEMPLE VERSION, TRAD PROVINCE: A STUDY AS A LITERARY-INSPIRED NIRAT,
ADVISORY COMMITTEE: TASSANEE THANTAWANIT, M.Ed., NATTHA KHAMCHOO, Ph.D.,
P. 221, 2017.

This documentary research aimed at studying “Phraborawong Songsakan Poetic Tale, Saithong Temple Version, Trad Province”. The original of this poetic tale contained with 142 pages of scroll, Thai. They were written with Thai character in ancient language. A researcher had transformed them to modernization and studied for 2 aspects of literary-inspired as Nirat literature: the strategy of plot device and literary device. The result was reported through the descriptive analyses.

This study is a descriptive analysis of emotion creation in a poetic tale named Phraborawong Songsakan version of Saithong Temple in Trad province. The findings show that the emotion in the studied story was created through 2 techniques: story creation technique and rhetorical technique.

The story creation technique was presented through 3 elements: 1. plot, 2. characters, and 3. the presentation of sorrow with other emotions. For plot, complications plots were created for the characters to be parted from lover, mother, children, siblings, retinue, and homeland. For character, the characters were tortured and hazed, the poet created different characters such as a character who suffered from any curses by nature, inhuman, and human and the characters were presented through both direct and indirect presentations. For the presentation of sorrow with other emotions, sorrow with love, sorrow with fear.

The rhetorical technique was presented through 2 means: 1. word choice and figure of speech and 2. narrative. For word choice, alliteration and assonance were used for rhyme creation; in addition, figure of speech was used for image creation. For narrative, separation of character was narrated through image of nature as a cause of being parted.

The way of presenting Phraborawong songsakan poetic tale, Saithong temple version, Trad province with the analysis of emotion technique mentioned above can be claim as a literary-inspired nirat.

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ
สารบัญ.....	ฉ
สารบัญตาราง.....	ช
บทที่	
๑ บทนำ.....	๑
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	๓
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	๓
ขอบเขตของการวิจัย	๓
วิธีดำเนินการวิจัย	๔
ข้อตกลงเบื้องต้น	๔
นิยามศัพท์เฉพาะ	๖
เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๖
๒ ภูมิหลังของเรื่องพระบรมวงศ์ทรงสกัน.....	๒๔
ลักษณะต้นฉบับ	๒๔
ข้อสันนิษฐานเกี่ยวกับชื่อเรื่องพระบรมวงศ์ทรงสกัน.....	๒๖
ที่มาของพระบรมวงศ์ทรงสกัน	๒๘
การเปรียบเทียบเนื้อหาระหว่างวรรณคดีในปัญญาสชาดกกับวรรณกรรมเรื่อง พระบรมวงศ์ทรงสกัน ฉบับวัดไทรทอง จังหวัดตราด เฉพาะตอนที่กวีนำมาแต่งขยาย ให้เป็นนิราศวรรณคดีในฉบับวัดไทรทอง จังหวัดตราด.....	๓๖
ลักษณะตัวอักษรและอักขรวิธีในต้นฉบับตัวเขียน	๓๙
๓ วรรณกรรมกลอนนิทานเรื่องพระบรมวงศ์ทรงสกัน ฉบับวัดไทรทอง จังหวัดตราด ในฐานะนิราศวรรณคดี	๖๒
การสร้างโครงเรื่องให้เป็นนิราศวรรณคดี	๖๓
การสร้างตัวละครและการนำเสนอตัวละคร	๘๑
กลวิธีการนำเสนออารมณ์ใฝ่ร่วมกับความรู้สึกอื่น	๑๑๙
๔ กลวิธีทางวรรณศิลป์เพื่อการนำเสนออารมณ์สะเทือนใจในวรรณกรรมกลอนนิทานเรื่อง พระบรมวงศ์ทรงสกัน ฉบับวัดไทรทอง จังหวัดตราด	๑๒๕
กลวิธีการสรรคำและการสร้างความเปรียบเพื่อนำเสนออารมณ์สะเทือนใจ	๑๒๕
กลวิธีการพรรณนาเพื่อนำเสนออารมณ์สะเทือนใจ	๑๔๔

สารบัญ (ต่อ)

บทที่	หน้า
๕ สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	๑๗๔
สรุปผลการศึกษา.....	๑๗๔
อภิปรายผล	๑๗๕
ข้อเสนอแนะการวิจัย.....	๑๗๗
บรรณานุกรม.....	๑๗๘
ภาคผนวก	๑๘๒
ภาคผนวก ก.....	๑๘๓
ภาคผนวก ข.....	๑๘๖
ประวัติย่อของผู้วิจัย.....	๒๒๑

สารบัญตาราง

ตารางที่	หน้า
๒-๑ เปรียบเทียบความเหมือนและความแตกต่างของเหตุการณ์	๓๗

บทที่ ๑

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

นิราศ เป็นวรรณกรรมประเภทหนึ่งที่กวีแต่งขึ้นมาเพื่อบันทึกการเดินทาง โดยขนบการแต่ง จะมีการคร่ำครวญถึงนางอันเป็นที่รักปรากฏอยู่ในเนื้อหาด้วย พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๔ ให้ความหมายของนิราศไว้ว่า

นิราศ ๑ หมายถึง ก. ไปจาก, ระเหระเห, ปราศจาก น. เรื่องราวที่พรรณนาถึงการจากกัน หรือจากที่อยู่ไปในที่ต่าง ๆ เป็นต้น มักแต่งเป็นกลอนหรือโคลง เช่น นิราศนรินทร์ นิราศเมืองแกลง

นิราศ ๒ หมายถึง ก. ปราศจากความหวัง, ไม่มีความต้องการ, หมดอยาก, เฉยอยู่

วินัย ภูระหงษ์ (๒๕๕๑) กล่าวว่า นิราศมีมาแล้วแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา โดยในสมัยอยุธยา ไม่มีการเรียกลักษณะคำประพันธ์ดังกล่าวว่า นิราศ แต่เป็นการเรียกชื่อวรรณกรรมตามลักษณะเนื้อหา หรือลักษณะคำประพันธ์ เช่น กำสรวลโคลงตัน ทวาทศมาส เป็นต้น โดยคำว่านิราศเพิ่มพบบ้างมีการใช้ ในสมัยต้นรัตนโกสินทร์ โดย นิราศ หมายถึง การจากไป หากเป็นหนังสือก็หมายถึงหนังสือที่พรรณนา ถึงการจากไปและนิราศทั่วไปมิได้พรรณนาเฉพาะการจากที่อยู่ไปในที่ต่าง ๆ เท่านั้น แต่มักจะพบว่า มีการพรรณนาคร่ำครวญถึงการพลัดพรากจากนางผู้เป็นที่รัก และถือการพรรณนาเรื่องนี้เป็นการ สำคัญ

จากความหมายที่กล่าวมาจะเห็นว่าเหตุสำคัญในการแต่งนิราศคือ การพลัดพราก จากกันระหว่างผู้เป็นที่รัก กวีจึงต้องคร่ำครวญเพื่อแสดงความทุกข์อย่างใหญ่หลวงที่ต้องพลัดพราก จากผู้เป็นที่รักนั้น เพราะในอดีตการเดินทางต้องใช้ระยะเวลายาวนาน ผู้เดินทางก็อาจหาวิธีแก้ความ เบื่อหน่ายโดยการคิดแต่งบทกลอน เช่น กาพย์ห่อโคลงนิราศธารโศก พระนิพนธ์เจ้าฟ้าธรรมาธิเบศร นิราศนรินทร์ของนายนรินทร์ธิเบศร์ นิราศตามเสด็จเมืองนครศรีธรรมราชของพระบวรราชนิพนธ์ กรมพระราชวังบวรวิชัยชาญ นิราศภูเขาทองของสุนทรภู่ ลิลิตพายัพ พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นต้น

นิราศบางเรื่องกวีก็ได้เขียนขึ้นโดยไม่ได้เดินทางไปไหน เช่น โคลงทวาทศมาส ที่กวีใช้การเดินทางของเวลา ๑๒ เดือน เพื่อสื่อความหมายความรู้สึกของกวี ว่าเวลาแห่งการพลัดพรากช่าง ยาวนานราวกับระยะเวลาได้ผ่านไปแล้วถึง ๑๒ เดือน การแต่งนิราศของกวีนั้นอาจแต่งขึ้นโดยกวีไม่ได้ เดินทางและพลัดพรากจากบุคคลที่รักตามความหมายเดิมของนิราศก็เป็นได้ แต่กวีอาจแต่งนิราศขึ้น ตามความรู้สึกและความต้องการของตัวเอง

อย่างไรก็ตามยังมีนิราศอีกประเภทหนึ่งที่กวีแต่งขึ้นโดยมิได้เดินทางไปหรือกวีมิได้ประสบ เหตุการณ์พลัดพรากแต่ได้เลือกวรรณคดีที่เหตุการณ์การพลัดพรากของตัวละครเอามาแต่งพรรณนา บทครวญอันเนื่องมาจากการพลัดพรากดังที่ ชูศักดิ์ ศุภรัตน์ (๒๕๕๕) ได้กล่าวว่า มีนิราศอีก ประเภทหนึ่งที่กวีได้นำเอาเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในวรรณคดีหรือวรรณกรรมมาแต่งเป็นเรื่องราวโดยให้ ตัวละครพรรณนา รำพึงรำพัน คร่ำครวญ อาลัย อารมณ์รักต่อกัน โดยไม่ใช่นิราศที่เกิดจากการพลัด พรากจากไปในชีวิตจริงของกวี จัดเป็นนิราศสมมุติหรือที่เรียกว่า “นิราศวรรณคดี” เช่น นิราศชีดา

หรือราชาพิลาปคำฉันท์ กวีได้นำพฤติกรรมของตัวละครเอกในวรรณคดีเรื่อง “รามเกียรติ์” คือ พระรามตอนพลัดพรากจากนางสีดามาแต่งเป็นเรื่องราวการคร่ำครวญพลัดพรากตามขนบแบบนิราศ และนิราศอิเหนาของสุนทรภู่ ที่ตัดมาจากตอนหนึ่งของวรรณคดีเรื่อง อิเหนา บทพระราชนิพนธ์ใน พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย โดยสุนทรภู่ตัดตอนอิเหนาออกติดตามหานางบุษบาที่ถูก ลมพัดหอบหายไป นำมาแต่งเป็นนิราศอิเหนาเพื่อแสดงความทุกข์โศกของอิเหนาที่ต้องพลัดพรากจาก นางบุษบา

นอกจากนี้ยังพบว่า การแต่งนิราศวรรณคดีนั้น ไม่เพียงจะเลือกวรรณคดีราชสำนักมาแต่ง เป็นนิราศวรรณคดีโดยกวีราชสำนักแล้ว ยังพบว่ามีการนำวรรณกรรมตามท้องถิ่นหรือนิทานพื้นบ้าน นำมาแต่งเป็นนิราศวรรณคดีขึ้นโดยกวีพื้นบ้านด้วยเช่นกัน กวีท้องถิ่นเลือกวรรณกรรมที่มีเหตุการณ์ พลัดพรากของตัวละครนำมาแต่งเป็นนิราศวรรณคดี โดยมีการพรรณนาคร่ำครวญ อาลัยอาวรณ์ใน ลักษณะเดียวกับนิราศ จากการสำรวจพบว่าวรรณกรรมเรื่อง พระบรมวงศ์ทรงสกัน ฉบับวัดไทรทอง จังหวัดตราด โดยกวีนำเนื้อเรื่องมาจากวรรณกรรมชาดกเรื่อง วรวงสชาดก ชาดกลำดับที่ ๔๕ ใน ปัญญาสชาดก กวีได้เลือกตอนที่ตัวละครเอกพลัดพรากจากกันมาแต่งเป็นเรื่องราวโดยให้ตัวละคร พรรณนา ร่ำพิงร่ำพัน คร่ำครวญ ถึงความโศกที่เกิดจากการพลัดพรากจากกัน ซึ่งความโศกที่เกิดขึ้นกับตัวละครนั้นสร้างอารมณ์สะท้อนใจให้เกิดขึ้นกับผู้อ่านได้เป็นอย่างมาก

จากการศึกษาในเบื้องต้นพบว่าวรรณกรรมเรื่องพระบรมวงศ์ทรงสกัน ฉบับวัดไทรทอง จังหวัดตราด มีเนื้อความตั้งแต่พระบรมวงศ์ ชวนนางคาระวีไปหาพระเชษฐาคือ พระวงศ์สุริยามาศ และได้พลัดพรากจากนาง ภายหลังพระองค์ได้พบกับพระเชษฐาและนางคาระวี อยู่ในช่วงตอนกลาง ของเรื่อง ซึ่งฉบับนี้มีเนื้อหาและจุดเด่นน่าสนใจกล่าวคือ กวีได้แต่งขยายอารมณ์ของตัวละครเกี่ยว ความโศกเศร้าจากการพลัดพราก แม้เหตุการณ์ในเรื่องจะมีไช้เรื่องที่เกิดขึ้นในชีวิตจริงของกวี แต่กวี สามารถพรรณนา การคร่ำครวญของตัวละครเกี่ยวกับเรื่องราวความโศกเศร้าที่เกิดขึ้นได้อย่างสมจริง กระทบอารมณ์ทำให้ผู้อ่านเกิดอารมณ์สะท้อนใจซึ่งลักษณะดังกล่าวนี้เหมือนกับ “นิราศวรรณคดี”

อารมณ์สะท้อนใจนั้นเป็นองค์ประกอบสำคัญในการสร้างวรรณคดีและส่งผลให้สร้าง ความรู้สึกประทับใจต่อวรรณคดีดังที่ เสฐียรโกเศศ (๒๕๔๖) กล่าวว่า

การเกิดความรู้สึกเป็นสุขหรือเป็นทุกข์จากสิ่งที่มีมากระทบใจ คือ รูป รส กลิ่น เสียงและ สัมผัส ซึ่งในพระพุทธศาสนาเรียกว่า อารมณ์ แปลว่า เครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ ส่วนความรู้สึกซึ่งทำให้เกิดเป็นอารมณ์สุขหรือทุกข์ ภาษาอังกฤษ เรียกว่า emotion แปลว่า อารมณ์สะท้อนใจ หรือความ สะท้อนใจอันเกิดมีขึ้นมาจากมีสิ่งใดมากระทบใจ กระทำให้อารมณ์ดีหรืออารมณ์เสียไปชั่วขณะหนึ่ง อารมณ์สะท้อนใจเป็นหัวใจของศิลปะวรรณกรรมหรือศิลปกรรมใดมีความงามไพเราะ แต่ ผู้ดูผู้ฟังไม่รู้สึกรู้สึกเกิดอารมณ์สะท้อนใจก็ไม่เป็นศิลปะ ซึ่งมีการแสดงออกจากความนึกคิดของศิลปิน ผู้สร้าง

นอกจากนี้ยังพบว่า วรวงสชาดก ยังปรากฏตามท้องถิ่นต่าง ๆ ทั้งที่เป็นรูปแบบวรรณกรรม จิตรกรรมฝาผนัง และเพลงเรือ

จากการสำรวจพบว่า มีการศึกษาเรื่อง พระบรมวงศ์สำนวนต่าง ๆ ดังนี้

ประพนธ์ เรื่องณรงค์ เสนอวิทยานิพนธ์เรื่อง พระบรมวงศ์ วรรณกรรมจังหวัดสุราษฎร์ธานี: การศึกษาเชิงวิเคราะห์

อุไร ดีจริง เสนอวิทยานิพนธ์เรื่อง การศึกษาเชิงวิเคราะห์นิทานเรื่องวงษะมาต อำเภอดำเภอโคกปีบ จังหวัดปราจีนบุรี

พระมหาศรียนต์ รัตนพรหม เสนอวิทยานิพนธ์เรื่อง การศึกษาเชิงวิเคราะห์วรรณกรรมล้านนาไทย เรื่อง บั้วระวงศ์หงส์อำมาตย์

ด้วยเหตุที่วรรณกรรมเรื่องพระบรวงศ์ ฉบับวัดไทรทอง จังหวัดตราด มีเนื้อเรื่องที่น่าสนใจ และเป็นวรรณกรรมที่ได้รับความนิยมแพร่หลายเป็นอย่างมาก เห็นได้จากการพบวรรณกรรมที่มีที่มาจากรวงษะมาตในภูมิภาคต่าง ๆ ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษา พระบรวงศ์ทรงสกัน ฉบับวัดไทรทอง จังหวัดตราด โดยผู้วิจัยสนใจที่จะศึกษาในประเด็นการนำเสนออารมณ์สะท้อนใจว่ากวีนำเสนออารมณ์สะท้อนใจมาสู่ผู้อ่านด้วยความโศกจากการพลัดพรากของตัวละครเอก โดยกวีใช้กลวิธีใดในการแต่งวรรณกรรมเรื่องนี้ทำให้มีเนื้อหาสะท้อนใจผู้อ่านและเป็นฉบับที่ยังไม่มีผู้ศึกษา

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษากลวิธีการนำเสนออารมณ์สะท้อนใจในวรรณกรรมกลอนนิทานเรื่อง พระบรวงศ์ทรงสกัน ฉบับวัดไทรทอง จังหวัดตราด ในฐานะ “นิราศวรรณคดี”

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

๑. ทำให้ทราบกลวิธีการนำเสนออารมณ์สะท้อนใจในวรรณกรรมกลอนนิทานเรื่อง พระบรวงศ์ทรงสกัน ฉบับวัดไทรทอง จังหวัดตราด
๒. เป็นแนวทางการศึกษากลวิธีการนำเสนออารมณ์สะท้อนใจในวรรณกรรมท้องถิ่นเรื่องอื่น ๆ แก่ผู้สนใจต่อไป
๓. เป็นการเผยแพร่วรรณกรรมกลอนนิทานเรื่อง พระบรวงศ์ทรงสกัน ฉบับวัดไทรทอง จังหวัดตราด

ขอบเขตของการวิจัย

๑. ขอบเขตด้านข้อมูล

ข้อมูลที่ใช้ศึกษาเป็นต้นฉบับวรรณกรรมกลอนนิทานเรื่อง พระบรวงศ์ทรงสกัน ฉบับวัดไทรทอง จังหวัดตราด ซึ่งผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. อภิลักษณ์ เกษมผลกุล เป็นผู้ถ่ายสำเนาจากต้นฉบับเป็นสมุดไทยขาวจำนวน ๑ เล่ม เมื่อวันที่ ๒๘ สิงหาคม ๒๕๔๗
๒. ขอบเขตด้านเนื้อหา

การนำเสนออารมณ์สะท้อนใจนั้นกวีใช้กลวิธีการสร้างความโศกเพื่อเป็นปัจจัยภายในตัวบทวรรณคดีที่จะสร้างอารมณ์สะท้อนใจให้เกิดขึ้นกับผู้อ่าน จากการศึกษาวรรณกรรมกลอนนิทาน เรื่อง พระบรวงศ์ทรงสกัน ฉบับวัดไทรทอง จังหวัดตราด พบว่า มีกลวิธีการสร้างอารมณ์สะท้อนใจคือ กลวิธีการสร้างเรื่องและกลวิธีทางวรรณศิลป์ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

๑. กลวิธีการสร้างเรื่อง
 - ๑.๑ การสร้างโครงเรื่องให้เป็นนิราศวรรณคดี
 - ๑.๒ การสร้างตัวละครและการนำเสนอตัวละคร

- ๑.๓ การนำเสนอความโศกเศร้ากับความรู้สึกอื่น
๒. กลวิธีทางวรรณศิลป์
 - ๒.๑ การสรรคำและการสร้างความเปรียบเพื่อนำเสนออารมณ์สะท้อนใจ
 - ๒.๒ การใช้บทพรรณนาเพื่อนำเสนออารมณ์สะท้อนใจ

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยวรรณกรรมกลอนนิทานเรื่อง พระบรมวงศ์ทรงสกัน ฉบับวัดไทรทอง จังหวัดตราด เป็นการวิจัยเอกสาร (Documentary research) โดยมีขั้นตอนดังนี้

๑. ขั้นรวบรวมข้อมูล รวบรวมเอกสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย ได้แก่
 - ๑.๑ รวบรวมเอกสารที่ให้ความรู้เกี่ยวกับวรรณกรรมกลอนนิทานเรื่อง พระบรมวงศ์หรือพระบรมวงศ์เพื่อให้ทราบประวัติความเป็นมาของวรรณกรรมลายลักษณ์อักษรเรื่อง พระบรมวงศ์หรือพระบรมวงศ์
 - ๑.๒ รวบรวมเอกสารที่ให้ความรู้เกี่ยวกับนิราศ
 - ๑.๓ รวบรวมเอกสารที่ให้ความรู้เกี่ยวกับอารมณ์โศกเพื่อสร้างกรอบความคิดและใช้เป็นแนวทางการวิเคราะห์ข้อมูล
 - ๑.๔ รวบรวมเอกสารที่ให้ความรู้เกี่ยวกับอารมณ์สะท้อนใจเพื่อสร้างกรอบความคิดและใช้เป็นแนวทางการวิเคราะห์ข้อมูล
 - ๑.๕ รวบรวมเอกสารที่ให้ความรู้เกี่ยวกับการศึกษาวรรณศิลป์เพื่อสร้างกรอบความคิดและใช้เป็นแนวทางการวิเคราะห์ข้อมูล
 - ๑.๖ รวบรวมงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อใช้เป็นแนวทางการวิเคราะห์ข้อมูล
๒. ขั้นปริวรรตต้นฉบับ
 - ๒.๑ ปริวรรตต้นฉบับวรรณกรรมกลอนนิทานเรื่อง พระบรมวงศ์หรือพระบรมวงศ์ซึ่งเขียนด้วยอักษรไทย อักษรวิเชียรไทยโบราณ มาเป็นอักษรไทยปัจจุบันด้วยอักษรวิเชียรไทยปัจจุบัน โดยยึดตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๔
 - ๒.๒ จัดเรียงวรรคตอนตามแบบแผนฉันทลักษณ์ของกลอน
๓. ขั้นวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยจะวิเคราะห์ข้อมูลตามที่กำหนดไว้ในขอบเขตด้านเนื้อหา
๔. ขั้นนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยจะนำเสนอข้อมูลด้วยการพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive analysis)
๕. ขั้นสรุปผล อภิปรายผลการวิจัย และให้ข้อเสนอแนะ ผู้วิจัยจะสรุปผลการวิจัยอภิปรายผลและให้ข้อเสนอแนะ

ข้อตกลงเบื้องต้น

๑. ข้อตกลงเบื้องต้นในการปริวรรต

ในการปริวรรตวรรณกรรมเรื่องพระบรมวงศ์ทรงสกัน ฉบับวัดไทรทอง จ.ตราด ผู้วิจัยกำหนดหลักเกณฑ์การปริวรรตโดยยึดตามหลักการปริวรรตของ จูไรรัตน์ ลักษณะศิริ (๒๕๕๔) ดังนี้

 - ๑.๑ การเขียนพยัญชนะสองตัวเชื่อมต่อกันเป็นคำเดียวกัน เช่น คำว่า พระ (พร) พญา

๑.๒ การใช้รูปพยัญชนะร่วมกัน เช่น อ้น (อ้น) เมตา (เมตตา)

๑.๓ การเขียนสระ ใ- ใ- ใ- และพยัญชนะที่มีหาง เช่น ป ฝ ฟ วรรณยุกต์ และเครื่องหมายต่าง ๆ จะเขียนเล่นทางให้ยาวขึ้นไปทางด้านบนอย่างชัดเจน

๑.๔ การเขียนพยัญชนะเชื่อมต่อกับสระในพยัญชนะที่มีหางเช่น ป ฝ ฟ เมื่อประสมกับ สระอาสระอิ สระอี และ สระอ ตัวพยัญชนะจะเขียนต่อเนื่องกับสระ

๑.๕ การใช้รูปพยัญชนะตัวเชิงของอักษรขอมแทนอักษรไทย การใช้อักษรไทย ในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นยังคงมีการใช้รูปเชิงพยัญชนะของขอมในการเขียนคำที่มาจากภาษาบาลี เท่าที่พบมักเป็นคำที่มีตัว ช สะกด และมี ญ เป็นตัวตาม โดยตัว ญ จะใช้เชิง

๑.๖ ใช้เชิงอักษรขอมแทนพยัญชนะตัวเต็มในพยางค์ถัดไป

๑.๗ การเขียนตัวสะกดต่างกับปัจจุบัน สมัยนี้ไม่มีระเบียบแบบแผนในการเขียนสะกด คำที่แน่นอน ทั้งการใช้พยัญชนะ พยัญชนะตัวสะกด รวมทั้งการใช้สระ และเครื่องหมายต่าง ๆ การเขียนคำจึงแตกต่างกันไปหลายรูปแบบ ทั้งนี้ยึดหลักการเขียนให้อ่านออกเขียนได้ตามเสียงที่ได้ยิน เท่านั้น ฉะนั้นคำเดียวกันแม้เขียนในหน้าเดียวกัน รูปคำก็เขียนต่างกันอย่างไรรู้ก็ตาม การสะกดสมัย รัตนโกสินทร์ตอนต้นค่อนข้างแน่นอนกว่าสมัยอยุธยา

๑.๘ หากมีคำหรือข้อความที่พิจารณาแล้วว่าจะเกิดจากความผิดพลาดตอน คัดลอกต้นฉบับ ผู้วิจัยจะแก้ไขหรือเพิ่มเติมโดยให้คำหรือข้อความนั้นอยู่ภายในเครื่องหมาย []

๑.๙ หากคำหรือข้อความในต้นฉบับวางเลือน แต่พอที่จะอ่านได้จากรูปคำหรือ ข้อความโดยบริบท ผู้วิจัยจะให้คำหรือข้อความนั้นอยู่ภายในเครื่องหมาย ()

๑.๑๐ หากมีข้อความที่สันนิษฐานว่าขาดหายไป ผู้วิจัยจะใส่เครื่องหมาย (...ขาดหาย...)

๑.๑๑ หากคำหรือข้อความนั้นเกิดจากการชำรุดจนไม่สามารถอ่านเดาหรือสันนิษฐาน ได้ผู้วิจัยจะใช้คำว่า (ชำรุด)

๒. ข้อตกลงเบื้องต้นในการอ้างอิง

๒.๑ ตัวบทที่นำมายกตัวอย่างประกอบการวิเคราะห์จะใช้ตัวบทที่ปริวรรตจากต้นฉบับ โดยแก้ไขให้เป็นภาษาไทยมาตรฐาน

๒.๒ การอ้างอิงข้อความที่มาจากตัวบทวรรณกรรม ผู้วิจัยใช้ตัวอักษรขนาด ๑๖ และจะ ระบุเลขหน้าและบรรทัดดังนี้

.....
.....

(หน้า, บรรทัด)

ดังตัวอย่าง

ไอ้ สงสารคาระวีไม่มีขวัญ

เมื่อกรรมของสองกษัตริย์จะพลัดกัน

ชลาลันต้นเต็มกำเริบแรง

เป็นลมแดงแครงควันตันละลอก

(หน้าที่ ๘, บรรทัดที่ ๑-๒)

๓. การเขียนชื่อวรรณกรรมเรื่องพระบรมวงศ์ทรงสกัน ฉบับวัดไทรทอง จังหวัดตราด ในวิจัย ฉบับนี้จะเขียนว่า พระบรมวงศ์ทรงสกัน

นิยามศัพท์เฉพาะ

วรรณกรรมกลอนนิทาน หมายถึง วรรณกรรมนิทานที่แต่งเป็นร้อยกรองใช้ฉันทลักษณ์ประเภทกลอน ในการวิจัยนี้ หมายถึงวรรณกรรมกลอนนิทานเรื่อง พระบรมวงศ์ทรงสกัน ฉบับวัดไทรทอง จังหวัดตราด

อารมณ์สะท้อนใจ หมายถึง ปฏิกริยาทางอารมณ์ในใจของผู้อ่านที่เกิดขึ้นเป็นการตอบสนองเมื่อได้รับรู้อารมณ์ที่ปรากฏในวรรณกรรม จนเกิดความเข้าใจและตระหนักรู้ในสัจธรรมของชีวิตที่รับรู้จากเรื่อง ซึ่งเกิดขึ้นจากการที่มีอะไรมากระทบใจ (พัชรินทร์ บุรณะกร, ๒๕๕๑, หน้า ๔)

นิราศวรรณคดี หมายถึง นิราศที่กวีได้นำพฤติกรรมของตัวละครเอกในวรรณคดีหรือวรรณกรรมมาแต่งเป็นเรื่องราวโดยการพรรณนา รำพึงรำพัน คร่ำครวญ อาลัย อารมณ์รักต่อกัน มิใช่ในนิราศที่เกิดจากการพลัดพรากจากไปในชีวิตจริงของกวีโดยตรงจัดเป็นนิราศสมมุติ เช่น นิราศซีดา หรือราชาพิลาปคำฉันท์ นิราศอิเหนา (ชูศักดิ์ ศุภรนนท์, ๒๕๔๕, หน้า ๑๐๒)

กลวิธีทางวรรณศิลป์ หมายถึง กลวิธีการใช้คำ ใช้ภาษาที่ได้รับการแต่งขึ้นอย่างสละสลวยงดงาม สามารถสร้างภาพ สร้างอารมณ์สะท้อนใจแก่ผู้อ่านได้อย่างมีประสิทธิภาพ เช่น การสรรคำ การใช้ภาพพจน์ และการใช้ธรรมชาติเป็นสื่อแสดงอารมณ์ เป็นต้น

วรรณส พระวรรณศ์ พระบรมวงศ์ บั้วระวงศ์ หมายถึง ชื่อตัวละครเอกชายในวรรณกรรมที่นำเค้าโครงเรื่องมาจากวรรณสชาติกในปัญญาสชาติก

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ผู้วิจัยค้นคว้าเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาดังนี้

๑. เอกสารที่เกี่ยวข้อง

- ๑.๑ เอกสารที่เกี่ยวกับวรรณกรรมกลอนนิทานเรื่อง พระบรมวงศ์หรือพระบรมวงศ์
- ๑.๒ รวบรวมเอกสารที่ให้ความรู้เกี่ยวกับนิราศและนิราศวรรณคดี
- ๑.๓ รวบรวมเอกสารที่ให้ความรู้เกี่ยวกับอารมณ์ใดกอารมณ์สะท้อนใจ
- ๑.๔ รวบรวมเอกสารที่ให้ความรู้เกี่ยวกับการศึกษาวรรณศิลป์

๒. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

- ๒.๑ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องวรรณกรรมกลอนนิทานเรื่อง พระบรมวงศ์หรือพระบรมวงศ์
- ๒.๒ งานวิจัยที่เกี่ยวกับนิราศ
- ๒.๓ งานวิจัยที่เกี่ยวกับอารมณ์ใดกอารมณ์สะท้อนใจ
- ๒.๔ งานวิจัยที่เกี่ยวกับการศึกษาวรรณศิลป์

มีรายละเอียดดังนี้

เอกสารที่เกี่ยวข้อง

๑. เอกสารที่ให้ความรู้เกี่ยวกับวรรณกรรมกลอนนิทานเรื่อง พระบรมวงศ์หรือพระบรมวงศ์
 - ๑.๑ ที่มาและโครงเรื่องของพระบรมวงศ์

สุภาพรรณ ณ บางช้าง (๒๕๓๓, หน้า ๑๘-๒๔) ได้กล่าวเกี่ยวกับที่มาและโครงเรื่องของพระบรมวงศ์ในวิวัฒนาการวรรณคดีสายพระสุตตันตปิฎกที่แต่งในประเทศไทยไว้ว่า สามารถแบ่งปัญญาสชาติกได้เป็น ๓ ส่วน โดยพิจารณาจากต้นฉบับโบราณ โครงเรื่องและเนื้อเรื่องวรรณสชาติก

อยู่ในชาตคส่วนที่ ๓ ซึ่งเป็นชาตคที่แต่งในเชียงใหม่ระยะหลังและบางเรื่องแต่งในอยุธยาระหว่าง พ.ศ. ๒๐๐๐-๒๓๐๐ ประกอบด้วยชาตค ๑๓ เรื่อง ชาตคเหล่านี้มีลักษณะร่วมกันคือ มีโครงเรื่อง ซ้ำซ้อนมากและไม่ได้ให้ความสำคัญในเรื่องการบำเพ็ญทานบารมี มากกว่าความเก่งกล้าสามารถ ในการรบของพระโพธิสัตว์โคตรเรื่องมีความแตกต่างจากโครงเรื่องแบบฉบับกล่าวคือ ส่วนใหญ่ เป็นเรื่องราวของพระเอกซึ่งมีเหตุจำต้องออกจากเมืองตั้งแต่เยาว์วัย มีการผจญภัยในต่างแดน จนได้นางเป็นชายา ต่อมาเกิดการพลัดพรากจากกันระหว่างการติดตามนางเอกนั้นพระเอกจะได้นางอื่น เป็นชายา และเมื่อพบกันแล้วจะชักชวนกลับไปสู่เมืองเหตุการณ์ทำนองเดียวกันนี้อาจเกิดขึ้นแก่โอรส ของพระเอกนางเอกอีก

นิยะดา เหล่าสุนทร (๒๕๓๘, หน้า ๕๒) ได้กล่าวถึงอิทธิพลของปัญญาสชาตค ที่มีต่อวรรณกรรมท้องถิ่นในปัญญาสชาตค: ประวัติและความสำคัญที่มีต่อวรรณกรรมร้อยกรองของไทยไว้ว่า วรรณกรรมร้อยกรองที่ได้รับอิทธิพลจากปัญญาสชาตคนั้นพบต้นฉบับตัวเขียนและฉบับพิมพ์ มี ๖๓ สำนวน เป็นหลักฐานที่แสดงว่าบ่อเกิดที่สำคัญของวรรณคดีไทยคือปัญญาสชาตค วรรณกรรม ดังกล่าวมีทั้งที่เป็นคำกาพย์หรือที่เรียกว่า กลอนสวด คำฉันท์ บทละคร ลิลิตบทมโหรีและบทขับไม้ พระวรวงศ์เป็นวรรณกรรมกลอนนิทานเรื่องหนึ่งที่ได้รับอิทธิพลจากปัญญาสชาตค นอกจากนี้ พระวรวงศ์ที่ปรากฏในปัญญาสชาตคเป็นฉบับที่เก่าที่สุดด้วย

๑.๒ ความแพร่หลายของพระวรวงศ์

อภิรักษ์ณ์ เกษมผลกุล (๒๕๕๔, หน้า ๑๑๒-๑๑๕) กล่าวว่า เรื่องพระวรวงศ์ เป็นวรรณกรรมท้องถิ่นที่แพร่หลายในทุกภาคของสังคมไทยโดยเฉพาะอย่างยิ่งภาคตะวันออกเฉียง ภาคกลาง และภาคใต้บริเวณชายฝั่งทะเลอ่าวไทย และพบเรื่องพระวรวงศ์ในปุณณโณวาทคำฉันท์ ของพระมหานาค วัดท่าทราย ซึ่งแต่งในสมัยพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศได้พรรณนาถึงมหรสพไว้ส่วนหนึ่ง อันนับเป็นมหรสพที่เกิดขึ้นในสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนปลาย มหรสพหนึ่งในจำนวนนั้นคือ ละครชาตรี เรื่อง “พระวรวงศ์” ซึ่งนิยมเล่นในตอนถอนเสาประโคนปัก เรื่องพระวรวงศ์เป็นความนิยมร่วมกัน ของกลุ่มคนภาคตะวันออกเฉียง ภาคกลางและภาคใต้บริเวณชายฝั่งบริเวณชายฝั่งทะเลอ่าวไทย การเผยแพร่เรื่องพระวรวงศ์น่าจะเผยแพร่ผ่านการติดต่อการค้าขายทางทะเลมากกว่าการเผยแพร่ ทางบก ในเชียงใหม่ปัญญาส และปัญญาสชาตค ฉบับพม่า ฉบับเชียงตุง ฉบับลาว ฉบับเขมร ไม่มีการ บรรจุเรื่องวรวงศ์ชาตคไว้ จึงสันนิษฐานว่าเรื่องวรวงศ์ชาตคอาจมีการบรรจุเข้าไปในสมัยหลังแต่ก็มีได้ หมายความว่า ในสมัยนั้นจะมีหรือไม่มีเรื่องพระวรวงศ์ ซึ่งอาจมีเรื่องพระวรวงศ์เกิดขึ้นแล้วหากแต่ ยังไม่เป็นที่นิยมจึงไม่ได้บรรจุไว้ใน ปัญญาสชาตครุ่นแรกและได้สันนิษฐานว่าเรื่องพระวรวงศ์ น่าจะ แต่งขึ้นในสมัยอยุธยา โดยมีจุดเริ่มต้นจากการเป็นนิทานจักร ๆ วงศ์ ๆ ก่อน แล้วจึงปรับสถานภาพ เป็น “ชาตค” หลังจากนั้นจึงถูกนำเข้าไปบรรจุในปัญญาสชาตค ที่จารด้วยอักษรขอม ภาษาไทย และ ตกทอดสืบมาจนกระทั่ง สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ได้ทรงอำนวยการแปล จนเป็นฉบับ หอสมุดแห่งชาติ

๒. เอกสารที่ให้ความรู้เกี่ยวกับวรรณคดีนิราศและนิราศวรรณคดี

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ (๒๕๑๖) ทรงกล่าวถึงความ เป็นมาของวรรณคดีนิราศว่าเกิดจากเดินทางไกล และก็มีเวลาว่างมากจนเกิดความรู้สึกเบื่อหน่าย

จึงคิดแต่งนิราศเป็นการแก้รำคาญโดยพรรณนาหรือบรรยายสิ่งที่พบเห็นระหว่างทางแล้วครวญคิดถึงคนรักที่จากมา และแต่เดิมแต่งเป็นกลอน ดังที่ทรงกล่าวว่า

หนังสือจำพวกที่เรียกว่านิราศ เป็นบทกลอนแต่งเวลาไปทางไกล มูลเหตุจะเกิดหนังสือชนิดนี้ขึ้น สันนิษฐานว่าคงเป็นเพราะว่าเวลาเดินทางที่มักต้องไปเรือหลาย ๆ วัน มีเวลาว่างมาก ได้แต่นั่ง ๆ นอน ๆ ไปจนเกิดเบื่อ ก็ต้องคิดหาอะไรทำแก้รำคาญ ผู้สันหัตในทางวรรณคดี จึงแก้รำคาญโดยกระบวนคิดแต่งบทกลอน บทกลอนแต่งในเวลาเดินทางเช่นนั้นก็เป็นธรรมดาที่จะพรรณนาว่าด้วยสิ่งซึ่งได้พบเห็นในระยาทางประกอบกับอารมณ์ของตน เช่น ครวญคิดถึงคู่รักซึ่งต้องพลัดพรากทิ้งไว้ทางบ้านเรือน เป็นต้น กระบวนความ ในหนังสือนิราศ จึงเป็นทำนองอย่างว่านี้ทั้งนั้น ชอบแต่งกันมาแต่ครั้งกรุงศรีอยุธยา

วินัย ภูระหงษ์ (๒๕๔๑) กล่าวว่านิราศเป็นรูปแบบวรรณกรรมชนิดหนึ่งที่กวีเขียนขึ้นเมื่อมีการจาก จะเป็นการจากระหว่างบุคคลต่อบุคคล หรือเป็นการจากสิ่งหนึ่งสิ่งใด นิราศมีมาแต่ครั้งกรุงศรีอยุธยา โดยแต่เดิมมิได้เรียกว่า “นิราศ” แต่เรียกชื่อตามลักษณะข้อความ เช่น กำสรวทโคลงตันทวาทศมาส คำว่า “นิราศ” เพิ่งจะมาใช้เรียกเป็นชื่อต้นเรื่องในสมัยต้นรัตนโกสินทร์นี้เอง นอกจากนี้ เหตุสำคัญแห่งการแต่งนิราศคือการพลัดพรากจากกันจึงต้องคร่ำครวญแสดงความทุกข์ในใจอย่างใหญ่หลวง อันเกิดจากการพลัดพราก หากเป็นหนังสือก็หมายถึงหนังสือที่พรรณนาคร่ำครวญถึงการจากไปอยู่ในที่ต่าง ๆ และมีได้พรรณนาเฉพาะการจากที่อยู่ไปในที่ต่าง ๆ เท่านั้นแต่มักจะพบว่า มีการพรรณนาคร่ำครวญถึงการพลัดพรากจากนางผู้เป็นที่รักและจะถือการพรรณนาเรื่องนี้เป็นการสำคัญ

ชูศักดิ์ ศุภรันทน์ (๒๕๔๕) กล่าวว่า นิราศษิดา หรือ ราชาพิลาปคำฉันท์ เป็นวรรณคดีนิราศที่แต่งเป็นคำฉันท์ ได้เค้าเรื่องมาจากรามเกียรติ์ของอินเดีย ตอนพระรามพลัดพรากจากนางสีดา ระหว่างเดินทางติดตามหานางสีดา พระรามคร่ำครวญพรรณนาความรัก ความอาลัยที่มีต่อนางผู้ประพันธ์สรรถ้อยคำภาษาที่งดงาม สละสลวย ไพเราะเพราะพริ้งตีเด่นมากแต่น่าเสียดายที่เรื่องนี้ไม่แพร่หลาย จากการศึกษาค้นคว้า นิราศษิดามีคุณค่ามากมาย ที่สำคัญได้แก่ คุณค่าด้านสุนทรียศาสตร์ อักษรศาสตร์ เชิงประวัติด้านเค้าความเป็นมา คติคำสอน เรื่องนี้ควรได้รับการศึกษาและเผยแพร่ให้รู้จักกว้างขวางมากขึ้น

เปลื้อง ณ นคร (๒๕๔๖) กล่าวว่า นิราศเกิดจากการเดินทาง ทำให้กวีอาลัยคนที่กวีจากมา จึงแสดงความอาลัยรักเป็นถ้อยคำ ดังที่กล่าวว่า “นิราศ คือ การแสดงความอาลัยผูกผันต่อคนรักที่ถูกทอดทิ้งไว้ข้างหลัง กวีแสดงออกซึ่งความรักและความอาลัยนี้เป็นถ้อยคำ และบันทึกไว้เป็นอักษร”

กิริติ ธนะไชย (๒๕๕๑) กล่าวถึง การสร้างอารมณ์สะท้อนใจในนิราศอิเหนาของสุนทรภู่ว่า กวีมีกลวิธีการสร้างอารมณ์สะท้อนใจโดยใช้วิธีการกล่าวถึงกาลเวลา การเปลี่ยนผ่านของเวลา การพรรณนาสถานที่ การพรรณนาฉากและบรรยากาศ นอกจากนี้กวียังใช้ขนบวรรณศิลป์ในวรรณคดีนิราศมาใช้ในการสื่ออารมณ์โศก ทั้งการยกย่องความดีงามของนาง การเดินทาง การเชื่อมโยงธรรมชาติกับความรู้สึกของผู้พลัดพรากจากความรัก

ชลดา เรื่องรักษลิขิต (๒๕๕๒) กล่าวว่า หัวใจของนิราศน่าจะอยู่ที่การคร่ำครวญถ้าไม่มีการครวญก็ไม่อาจจะเป็นนิราศ และความเศร้าเพราะร้างรักเป็นแก่นของนิราศ ลักษณะสำคัญของนิราศคือ กวีต้องคร่ำครวญถึงคนรัก โดยอาจมีเรื่องอื่นปะปนเข้ามาได้บ้างนอกจากนี้ยังได้กล่าวว่า ในการแต่งนิราศ กวีไม่จำเป็นต้องครวญถึงภรรยาที่รักหรือคนรักเท่านั้น อาจครวญถึงสิ่งที่เคยมีหรือเคยได้รับ

แล้วสิ่งนั้นหายไปจากชีวิตของกวีขณะนั้น ทำให้ต้องคร่ำครวญโหยหาด้วยความอาลัยอาวรณ์ และปรารถนาจะให้สิ่งที่หายไปนั้นกลับคืนหรือมีขึ้นมาใหม่อีก ส่วนเรื่องความรักก็อาจไม่จำเป็นต้องเป็นต้องเป็นความรักระหว่างชายหญิง แต่เป็นความรักอื่น ๆ ก็ได้ เช่น รักถิ่นเกิด ความรักระหว่างมนุษย์ด้วยกันเอง และความรักของมนุษย์ต่อธรรมชาติ

๓. เอกสารที่ให้ความรู้เกี่ยวกับอารมณ์โศกและอารมณ์สะเทือนใจ

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) (๒๕๔๔, หน้า ๙๐-๙๑) สรุปลักษณะสำคัญของทุกข์พร้อมคำอธิบายในอรรถกถาไว้ว่า

๓.๑ ทุกขทุกขตา ทุกข์ที่เป็นความรู้สึกทุกข์ คือความทุกข์กายทุกข์ใจอย่างที่เขาใจโดยสามัญ ตรงตามชื่อ ตามสภาพ ที่เรียกกันว่า ทุกขเวทนา (ความทุกข์อย่างปกติที่เกิดขึ้น เมื่อประสบอนิฏฐารมณ์ หรือสิ่งกระทบกระทั่งบีบคั้น)

๓.๒ วิปริณามทุกขตา ทุกข์เนื่องด้วยความผันแปร หรือทุกข์ที่เนื่องในความผันแปรของสุข คือ ความสุขที่กลายเป็นความทุกข์ หรือทำให้เกิดทุกข์เพราะความแปรผันกลับกลายของมันเอง (ภาวะที่ตามปกติ ก็สบายดีเฉยอยู่ ไม่รู้สึกทุกข์อย่างใดเลย แต่ครั้งได้เสวยสุขบางอย่าง พอสุขนั้นจางลงหรือหายไป ภาวะเดิมที่เคยรู้สึกสบายเป็นปกตินั้น กลับกลายเป็นความทุกข์ไป เสมือนเป็นความทุกข์แฝง ซึ่งจะแสดงตัวออกมาในทันทีที่ความสุขนั้นจืดจางหรือเลื่อนลงไป ยิ่งสุขมากขึ้นเท่าไร ก็กลับกลายเป็นทุกข์รุนแรงมากขึ้นเท่านั้น เสมือนว่าทุกข์ที่แฝงนั้นขยายตัวตามขึ้นไป ถ้าความสุขนั้นไม่เกิดขึ้น ทุกข์เพราะสุขนั้นก็ไม่มี แม้เมื่อยังเสวยความสุขอยู่ พอนึกว่าสุขนั้นอาจจะต้องสิ้นสุดไป ก็ทุกข์ด้วยหวาดกังวลใจหายไหวหวั่น)

๓.๓ สังขารทุกขตา ทุกข์ตามสภาพสังขาร คือ สภาพของตัวสังขารเองหรือสิ่งทั้งหลายทั้งปวงที่เกิดจากเหตุปัจจัย ได้แก่ ชันธ์ ๕ (รวมถึงมรรค ผล ซึ่งเป็นโลกุตตรธรรม) เป็นทุกข์ คือ เป็นสภาพที่ถูกบีบคั้นด้วยปัจจัยขัดแย้ง มีการเกิดขึ้น และการสลายตัวดับไป ไม่มีความ สมบูรณ์ในตัว อยู่ในกระแสเหตุปัจจัย จึงเป็นสภาพที่พร้อมที่จะก่อให้เกิดทุกข์ (ความรู้สึกทุกข์หรือทุกขเวทนา) แก่ผู้ไม่รู้เท่าทันต่อสภาพและกระแสของมัน แล้วเข้าไปฝืนกระแสอย่างทื่อ ๆ ด้วยความอยากความยึด (ตัณหา อุปทาน) อย่างโง่ ๆ (อวิชชา) ไม่เข้าไปเกี่ยวข้องและปฏิบัติต่อมันด้วยปัญญา กล่าวโดยสรุป ทุกข์คือ ความรู้สึกทุกข์กาย ทุกข์ใจ หรือทุกขเวทนา ที่เกิดจากการบีบคั้นจากสิ่งที่ไม่ชอบ เกิดจากการเปลี่ยนแปลงและเสื่อมไปของทุกสรรพสิ่ง เกิดจากการยึดมั่นถือมั่นในสรรพสิ่ง ทุกข์นั้นแสดงออกมาในลักษณะที่แตกต่างกัน เช่น ความโศกเศร้า การคร่ำครวญ ความเจ็บปวด ความคับแค้นใจและหมัดหวัง จิตใจว่าวุ่นห่อเหี่ยว เป็นต้น (พัชรินทร์ บุรณะกร, ๒๕๕๑, หน้า ๕๗)

กุสุมา รักษมณี (๒๕๓๗) กล่าวว่าตามทฤษฎีวรรณคดีสันสกฤตนั้น ความโศกที่ปรากฏในตัวบทวรรณคดีเรียกว่า “ภาวะ” คือ อารมณ์ต่าง ๆ ที่ผู้แต่งแสดงไว้ในผลงานของตน การทำให้ผู้อ่านสามารถรับรู้ว่ามีภาวะหนึ่งเกิดขึ้นกับตัวละคร ผู้แต่งจะต้องแสดงเหตุของภาวะไว้เบื้องต้น เหตุของภาวะนี้เรียกว่า “วิภาวะ” และได้กล่าวเหตุของภาวะไว้ว่า

ภาวะต่าง ๆ จะเป็นที่ประจักษ์ได้ก็ต้องอาศัยเหตุของภาวะ (วิภาวะ) และผลของภาวะ (อนุภาวะ) ซึ่งหมายรู้ได้ด้วยการแสดงของตัวละครด้วยถ้อยคำ ท่าทาง และปฏิกริยา วิภาวะ หรือเหตุของภาวะ หมายถึง เหตุการณ์ บุคคลหรือสิ่งต่าง ๆ ที่กวีกำหนดไว้ในเนื้อเรื่องให้เป็นสาเหตุทำให้เกิด

ภาวะต่าง ๆ ขึ้นแต่ตัวละคร เช่น คื่นเดือนเพ็ญ กลิ่นดอกไม้ การประดับตกแต่งร่างกาย ฯลฯ เป็นวิภาวะของความรัก (รติ) เป็นต้น

การวิเคราะห์ความโศกซึ่งเป็นภาวะที่ปรากฏในวรรณคดีจึงวิเคราะห์วิภาวะหรือเหตุของความโศกที่เกิดขึ้นในเรื่องด้วย เนื่องจากเหตุหรือวิภาวะของความโศกทำให้ผู้อ่านรับรู้และเข้าใจภาวะความโศกที่ปรากฏในเรื่องได้กระจ่างชัดมากขึ้น (พัชรินทร์ บุรณะกร, ๒๕๕๑, หน้า ๕๙)

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต) (๒๕๔๔) กล่าวถึง เหตุแห่งทุกข์ในทางพุทธศาสนาว่ามี ๓ ประการหลักที่ทำให้รู้สึกเป็นทุกข์คือ

๑. พลาดพรากจากสิ่งที่รักจึงเป็นทุกข์
๒. ประสบสิ่งอันไม่เป็นที่รักจึงเป็นทุกข์
๓. ประารถนาสิ่งใดแล้วไม่สมปรารถนาจึงเป็นทุกข์
๔. เอกสารที่ให้ความรู้เกี่ยวกับอารมณ์สะท้อนใจ

อารมณ์สะท้อนใจเป็นคุณค่าทางอารมณ์และความรู้สึกที่เกิดกับผู้เสพรณคดี และเป็นเครื่องวัดที่จะทำให้ทราบว่าวรรณคดีเล่มใดเล่มหนึ่งเป็นวรรณคดีที่มีวรรณศิลป์ หากวรรณคดีเล่มใดทำให้ผู้อ่านเกิดอารมณ์สะท้อนใจได้วรรณคดีเล่มนั้นก็เป็วรรณคดีที่มีวรรณศิลป์ ดังที่มีนักวิชาการกล่าวไว้ดังนี้

เสฐียรโกเศศ (๒๕๔๖) กล่าวว่า คนเราเมื่อมีอะไรมากระทบใจ ก็ทำให้เกิดความรู้สึกเป็นสุขหรือเป็นทุกข์จากสิ่งที่มากระทบใจ คือ รูป รส กลิ่น เสียงและสัมผัส ซึ่งในพระพุทธศาสนาเรียกว่าอารมณ์ แปลว่า เครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ ส่วนความรู้สึกซึ่งทำให้เกิดเป็นอารมณ์สุขหรือทุกข์ ภาษาอังกฤษ เรียกว่า emotion แปลว่า อารมณ์สะท้อนใจ หรือความสะท้อนใจอันเกิดมีขึ้นมาจากมีสิ่งใดมากระทบใจ กระทำให้อารมณ์ดีหรืออารมณ์เสียไปชั่วขณะหนึ่ง การที่ผู้อ่านมีอารมณ์ ร่วมไปกับตัวละคร ได้แก่ อารมณ์รัก โกรธ และโศก แล้วเกิดความประทับใจ ซาบซึ้งใจและเข้าใจเห็นใจตัวละคร จึงเป็นอารมณ์สะท้อนใจที่เกิดจากการอ่านวรรณคดี

กุสุมา รัชมนิ (๒๕๓๗) กล่าวไว้ว่า หน้าที่อย่างหนึ่งของวรรณคดีก็คือ การปลดปล่อยผู้แต่งและผู้อ่านออกจากความกดดันทางอารมณ์ ผู้แต่งได้ถ่ายทอดอารมณ์สะท้อนใจของตนเองออกมา และผู้อ่านได้แสดงปฏิกิริยาทางอารมณ์เป็นการตอบสนอง

มารศรี สอทิพย์ (๒๕๕๔) เขียนบทความเรื่อง อารมณ์สะท้อนใจในนวนิยายเรื่องสี่แผ่นดิน กล่าวว่า อารมณ์สะท้อนใจในนวนิยายเรื่องสี่แผ่นดินเป็นลักษณะเด่นอันทำให้งานเขียนมีความงดงามทางวรรณศิลป์ ผลการศึกษาพบว่า ผู้ประพันธ์ได้นำเสนออารมณ์ความรู้สึกของตัวละครผ่านกลวิธีอันแยบยลอันได้แก่ กลวิธีการสร้างเรื่อง ซึ่งแบ่งเป็น การสร้างความขัดแย้ง และการสร้างเหตุการณ์พลัดพราก และกลวิธีทางวรรณศิลป์ ซึ่งแบ่งเป็น การใช้ความเปรียบเพื่อแสดงอารมณ์ความรู้สึกเศร้าและอาลัย และการใช้ความเปรียบเพื่อแสดงความรู้สึกทุกข์

๕. เอกสารที่ให้ความรู้เกี่ยวกับวรรณศิลป์

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๔ ให้ความหมายของวรรณศิลป์ไว้ว่า วรรณศิลป์ หมายถึง ศิลปะในการประพันธ์หนังสือ เช่น ลิลิตพระลอเป็นวรรณคดีที่มีวรรณศิลป์สูงส่ง ศิลปะทางวรรณกรรม เช่น นกวรรณศิลป์ วรรณกรรมที่ถึงขั้นเป็นวรรณคดี หนังสือที่ได้รับยกย่องว่าแต่งดี (ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๕๔, หน้า ๑๑๐๐)

เสถียรโกเศศ (๒๕๔๖) ให้ความหมายของวรรณศิลป์ไว้ว่า วรรณศิลป์เป็นศิลปะของการประกอบสร้างให้วรรณกรรมนั้นมีคุณค่าและงดงามยิ่งขึ้น ดังนั้น วรรณศิลป์จึงหมายถึง การประพันธ์วรรณกรรมอย่างมีศิลปะเพื่อสร้างให้วรรณกรรมนั้นมีคุณค่าและงดงามได้รับการยกย่อง

พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์ ได้กล่าวสรุปความสำคัญของวรรณศิลป์ไว้ ๖ ประการ ดังนี้

๑. วรรณศิลป์เป็นศิลปะการถ่ายทอดความรู้สึกนึกคิดของผู้ประพันธ์ให้แก่ผู้อ่านผู้ชมโดยไม่มุ่งหวังประโยชน์อย่างอื่น

๒. วรรณศิลป์ไม่เพียงแสดงสิ่งที่เกิดขึ้น หรือแสดงความในใจซึ่งได้รับจากสิ่งที่เกิดขึ้นเท่านั้น แต่จะต้องแสดงทั้งสิ่งที่เกิดขึ้นและความในใจซึ่งได้รับจากสิ่งที่เกิดขึ้นนั้นพร้อมกันไปด้วย และการแสดงที่ว่าต้องทำให้ผู้ดูผู้ชมกินใจ จึงจะถือว่าสมบูรณ์

๓. ภาษาที่เป็นวรรณศิลป์ต้องมีลักษณะของการเนะภาพให้เกิดจินตนาการ

๔. เพื่อให้ผู้อ่านผู้ชมมีจินตนาการเห็นภาพอย่างละเอียดลออที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ วรรณคดีย่อมใช้ประโยชน์จากภาษาและถ้อยคำในทุกทางทั้งความหมายและเสียงเพื่อให้จับใจผู้อ่าน

๕. วรรณคดีที่มีวรรณศิลป์จะต้องแสดงเอกภาพ สาระทุกส่วนรวมเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน

๖. วรรณคดีที่มีวรรณศิลป์จะต้องมีสัมพันธ์ภาพอย่างสนิท ทุกส่วนมีความสัมพันธ์ต่อกัน ไม่มีส่วนใดแต่งไว้โดยบังเอิญ ไม่มีอะไรที่ไม่เกี่ยวข้องพันกันกับส่วนอื่น (ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๕๒, หน้า ๔๖๑)

ดวงมน จิตรจางค์ (๒๕๓๖) กล่าวว่าไว้ว่าการศึกษาวรรณคดีในฐานะเป็นเครื่องสื่อสารความคิดและอารมณ์นั้น ถ้อยคำ เสียง และความหมายมีความสำคัญกล่าวคือ หน่วยเสียงที่ประกอบกันขึ้นเป็นถ้อยคำนั้นมีหลายหน่วยด้วยกัน คือเสียงพยัญชนะต้น พยัญชนะท้าย เสียงสระ และเสียงวรรณยุกต์ เสียงที่ประกอบกันขึ้นเป็นกลุ่มพยางค์ดังกล่าว มีอิทธิพลต่อความหมายมากน้อยแตกต่างกัน บางคำความสำคัญอยู่ที่พยัญชนะต้น บางคำต้องพิจารณาเสียงและพยัญชนะ บางคำความสำคัญอยู่ที่เสียงพยัญชนะท้าย ประกอบด้วยซึ่งเสียงของคำและความหมายของคำที่นำมาร้อยเรียงเข้าด้วยกันต้องกลมกลืนเป็นเอกภาพ

เสถียรโกเศศ (๒๕๔๖) ได้ให้หลักการสร้างวรรณศิลป์ไว้ ๖ ประการ คือ

๑. ความนึก (Conception)

๒. ความสะเทือนใจ (Emotion)

๓. การแสดงออก (Expression)

๔. องค์ประกอบ (Composition)

๕. ท่วงท่าที่แสดง (Style)

๖. เทคนิค (Technique)

สุจิตรา จงสถิตวัฒนา (๒๕๔๘) กล่าวว่า วรรณศิลป์ในวรรณคดีไทยแบ่งออกเป็น ๒ ระดับ คือ ระดับของคำ คือ การสรรคำในบทประพันธ์เพื่อสามารถสื่ออารมณ์ได้ตามจุดมุ่งหมายของกวีและการเล่นคำ เล่นเสียง ที่นำคำที่มีรูปและเสียงพ้องกันหรือใกล้เคียงกันมาเล่นในเชิงเสียง

และความหมาย เพื่อสร้างความไพเราะความลึกซึ้งของความหมายและความเปรียบที่กระทบอารมณ์ ระดับของความได้แก่ การใช้ภาพพจน์ อุปมา อุปลักษณ์ อนุนามนัย บุคลาธิษฐาน อดีพจน์ สัทพจน์ วิชา และอรรถวิชา การใช้สัญลักษณ์ การใช้สำนวนบรรยายโวหาร พรรณนาโวหาร และเทศนาโวหาร การสร้างเอกภาพในการข้อความ และความเปรียบคู่ขนาน ซึ่งการจำแนกวิเคราะห์ลักษณะ และประเภทของวรรณศิลป์จะช่วยให้สามารถเข้าใจกลวิธีทางภาษาที่กวีใช้เพื่อสร้างวรรณศิลป์ในงานประพันธ์ได้อย่างชัดเจนมากขึ้น

จากความสำคัญดังกล่าวจึงมีนักวิชาการจำนวนหนึ่งศึกษาวิธีการสร้างวรรณศิลป์ เช่น ธเนศ เวิร์กภาดา (๒๕๔๙) กล่าวว่า การสร้างรสสุนทรีย์แห่งวรรณคดีไทยในด้านวรรณศิลป์ นั้นเกิดจาก เสียง คำ และความหมาย ได้แก่ การปรุงแต่งเสียง การปรุงแต่งคำและการปรุงแต่งความ

๑. การปรุงแต่งเสียง หมายถึง วิธีสร้างความงามทางเสียง มี ๓ วิธี คือ การเล่นเสียงสัมผัสใน มีทั้งสัมผัสสระและสัมผัสพยัญชนะ การเล่นเสียงวรรณยุกต์ และการเล่นจังหวะเสียง

๑.๑ การเล่นเสียงสัมผัสใน

การเล่นเสียงสัมผัสในมีทั้งสัมผัสสระและสัมผัสพยัญชนะ (หรือสัมผัสอักษร) เช่น

แล้วสอนว่าอย่าไว้ใจมนุษย์ มันแสนสุดลึกล้ำเหลือกำหนด
ถึงเถาวัลย์พันเกี่ยวที่เลี้ยวลด ก็ไม่คดเหมือนหนึ่งในน้ำใจคน

๑.๒ การเล่นเสียงวรรณยุกต์

การเล่นเสียงวรรณยุกต์นั้นคือการเล่นสูง ๆ ต่ำ ๆ คล้ายผันเสียงวรรณยุกต์ เช่น เพลง รำวงว่า “จากมาสวีวีวี” สังเกตได้ว่า การเล่นเสียงวรรณยุกต์ตามขนบแบบแผนมักกำหนดไว้ที่ท่อนว่า คำที่เล่นเสียงวรรณยุกต์ ๒ หรือ ๓ คำนั้นจะต้องมีเสียงสระและพยัญชนะท้ายมาตราสะกดเดียวกัน และเป็นคำที่สัมผัสกัน เช่น ทองทองทอง นอกจากนี้ความหมายของคำที่เล่นเสียงวรรณยุกต์ส่วนใหญ่ จะใกล้เคียงกัน ทั้งนี้ การเล่นเสียงวรรณยุกต์มีจุดประสงค์เพื่อสร้างความหลากหลายของระดับเสียงสูงต่ำ ซึ่งจะก่อให้เกิดความไพเราะด้านเสียงโดยตรง

๑.๓ การเล่นจังหวะเสียง

การเล่นจังหวะเสียง คือ ฉันทลักษณ์ทุกชนิด ทั้งโคลง ฉันท์ กาพย์ กลอน และร่าย ล้วนมีจังหวะจะโคนตามแบบแผนกำหนด แต่บทประพันธ์หรือบางวรรณคดีตั้งใจที่จะเล่นจังหวะเป็นพิเศษ เช่น จังหวะเนิบช้า จังหวะกระชั้น ทั้งนี้ ด้วยปัจจัยของการเลือกเสียงสระ เสียงพยัญชนะ หรือการซ้ำคำในตำแหน่งคำบางคำ

๒. การปรุงแต่งคำ หมายถึง การเลือกถ้อยคำที่ผ่านการคิดกลั่นกรองและสร้างสรรค์มาเป็นพิเศษยิ่งกว่าภาษาสามัญที่ใช้ในชีวิตประจำวัน มี ๓ วิธี คือ การสรรคำ การเล่นคำ และการซ้ำคำ

๒.๑ การสรรคำ

การสรรคำ หมายถึง การเลือกใช้ถ้อยคำให้เหมาะสมแก่เนื้อความ บริบท ตัวละคร เช่น เลือกสรรคำที่มีศักดิ์สูง สร้างลีลาที่งามตระการ เลือกสรรคำที่เรียบง่ายแต่ลึกซึ้ง

๒.๒ การเล่นคำ

ส่วนการเล่นคำ คือ การนำคำที่มีรูปหรือเสียงพ้องกันหรือใกล้เคียงกันมาเล่นในเชิงเสียงและความหมาย การเล่นคำมีหลายวิธี เช่น การเล่นคำพ้องรูปพ้องเสียง การเล่นคำหลายความหมาย เป็นต้น

การเล่นคำเป็นกลวิธีสำคัญอีกประการหนึ่งที่กวีไทยนิยมใช้ในงานประพันธ์ ทั้งนี้ เพื่อสร้างให้เกิดความไพเราะและความลึกซึ้งของความหมาย

๒.๓ การซ้ำคำ คือ การใช้คำเดียวกันกล่าวซ้ำหลายแห่งในบทประพันธ์หนึ่งบท เพื่อย้ำความให้หนักแน่นขึ้น การซ้ำคำในแง่วรรณศิลป์มักซ้ำคำที่สำคัญ ซึ่งจะช่วยสร้างความชัดเจนหนักแน่นของสารที่กวีต้องการสื่อ เช่น ลิลิตยวนพ่าย ใช้การซ้ำคำเพื่อแบ่งความคิดเป็นช่วง

๓. การปรุงแต่งความ หมายถึง การปรุงแต่งเนื้อความให้มีความลึกซึ้งซึ่งสารและอารมณ์ โดยอาศัยเครื่องมือสำคัญคือ ภาพพจน์ สัญลักษณ์ โวหาร และการลำดับความ

๓.๑ การใช้ภาพพจน์

ภาพพจน์ คือ การเขียนอย่างแจ่มแจ้งจนมองเห็นภาพโดยใช้ความเปรียบเป็นหลัก ภาพพจน์มีหลายประเภท ที่สำคัญ ๆ มี ๖ ประเภท ดังนี้

๓.๑.๑ แบบอุปมา

การเปรียบสิ่งหนึ่งเหมือนอีกสิ่งหนึ่ง ใช้คำเชื่อมเหล่านี้ เหมือน ราว ราวกับ เปรียบดุจ ประดุจ ดัง ตั้ง เฉก เช่น เพียง เพียง ประหนึ่ง ถนัด กล เล่ห์ บั๊มว่า ปาน ครวนา ปูน ฟ่าง ละม้ายแมน

๓.๑.๒ อุปลักษณ์

การเปรียบสิ่งหนึ่งเป็นอีกสิ่งหนึ่ง ซึ่งมีคุณสมบัติบางประการร่วมกัน มักใช้คำว่า “คือ” และ “เป็น” เช่น ครูคือเรือจ้าง ทหารเป็นร้วของชาติ หรือบางครั้งไม่มีคำเชื่อมโยง เช่น ฝนดาวตก เปรียบดาวตกที่ตกพร่างพรายเป็นสายฝน หัวใจกระดาก เปรียบหัวใจที่ไม่หนักแน่นเหมือนกระดากที่บางเบาพร้อมที่จะปลิวไปตามสายลม คีฬาฟุตบอล เปรียบการแข่งขันฟุตบอลเหมือน คีฬาสงคราม ตะเข็บชายแดน เปรียบรอยต่อชายแดนของสองประเทศเหมือนตะเข็บ

น่าสังเกตว่าอุปลักษณ์มักจะเปรียบค่านามกับค่านามให้เห็นอย่างชัดเจน แต่บางครั้งข้อความบางข้อความอาจต้องตีความอีกชั้น เช่น ภาษางอกงาม ข้อความนี้ดูเผิน ๆ จะเข้าใจว่าเป็นบุคคลวิดแต่พิจารณาอย่างถี่ถ้วน ในที่นี้ กล่าวเปรียบภาษาเหมือนต้นไม้หรือดอกไม้ที่งอกงามได้ เราเสียเวลาไปมากแล้ว เปรียบเวลาเป็นเงินเป็นทองที่เสียไปแล้วไม่คุ้มค่า

๓.๑.๓ บุคคลวิด หรือบุคลาธิษฐาน

การสมมุติสิ่งต่าง ๆ ให้มีกิริยาอาการความรู้สึกเหมือนมนุษย์ เช่น ดวงตะวันแย้มยิ้ม สายลมโลมไล้เอาอกเอาใจพฤษกาลตามาลัย

๓.๑.๔ อติพจน์

การเปรียบเทียบโดยการกล่าวข้อความที่เกินจริง มักเปรียบเทียบในเรื่องปริมาณว่ามีมากเหลือเกิน มีเจตนาเน้นที่ข้อความที่กล่าวนั้นให้มีน้ำหนักยิ่งขึ้น เช่น ร้อนดับแตก คอแห้งเป็นผง รักคุณเท่าฟ้า รอดตั้งโกฏิปีแล้ว ใจดีเป็นบ้า ออกใหม่ไฉ้ชม เหนื่อยสายตัวแทบขาด

๓.๑.๕ นามนัย

การใช้คำหรือวลีที่บ่งลักษณะหรือคุณสมบัติของสิ่งใดสิ่งหนึ่งมาแสดงความหมายแทนสิ่งนั้นทั้งหมด เช่น เวที แทนการ แสดง มงกุฎ พระบาท แทน กษัตริย์ แก้วอื้อ แทน ตำแหน่งหน้าที่ของผู้บริหาร ข้าวปลา แทน อาหาร

๓.๑.๖ ปฏิพากษ์ แบ่งแย่งออกเป็น ๒ ชนิด

๓.๑.๖.๑ การใช้คำที่มีความหมายขัดแย้งกันนำมาคู่กันได้อย่างกลมกลืน (Oxymoron) เช่น ลมหนาวพัดอ้าวจนหนาวเหน็บเจ็บกระดูก

๓.๑.๖.๒ การแสดงความหมายที่ดูเหมือนจะขัดแย้งกันหรือเป็นไปได้ แต่เมื่อวิเคราะห์ความหมายลึกกลงไป อาจตีความได้อย่างกลมกลืน (Paradox) เช่น **อกชลดลา** แคล้วแผ่นปถุศพือกให้ความรู้สึกรอบอุ่นนุ่มนวล แต่ชลดมีลักษณะไหล ให้ความชุ่มชื้น ความเย็น ลักษณะทั้งสองอย่างนี้ขัดแย้งกัน แต่ปรากฏอยู่ในสิ่งเดียวกัน ในที่นี้จะขอใช้คำปฏิพจน์ เรียกภาพพจน์ Oxymoron และ Paradox รวมกัน

๓.๒ การใช้สัญลักษณ์

การใช้สิ่งหนึ่งแทนอีกสิ่งหนึ่ง เป็นการสร้างจินตภาพซึ่งใช้รูปธรรมชักนำไปสู่ความหมายอีกชั้นหนึ่ง ส่วนใหญ่มักจะเป็นที่เข้าใจในสังคม เช่น ใช้ดอกไม้แทนผู้หญิง เพราะมีคุณสมบัติร่วมกัน คือ ความสวยงามและบอบบาง ใช้ราชสีห์แทนผู้มีอำนาจ เพราะราชสีห์และผู้มีอำนาจต่างมีคุณสมบัติร่วมกันคือความน่าเกรงขาม

สัญลักษณ์มีลักษณะที่เป็นทั้งลักษณะสากลและลักษณะเฉพาะ สัญลักษณ์ที่เป็นลักษณะสากลปรากฏใช้ในภาษาศิลปะทุกแขนงและในภาษาทั่วไป เช่น นกพิราบ แทนสันติภาพ รุ่งแทน ความหวัง กำลังใจ หมอก แทน มายา อุปสรรค สิ่งที่สลายตัวรวดเร็ว ฤดูใบไม้ผลิ แทน การ เริ่มต้นหรือเบิกบาน ฤดูหนาว แทนการสิ้นสุดหรือความตาย

ส่วนสัญลักษณ์ที่เป็นลักษณะเฉพาะมักจะปรากฏใช้ในงานศิลปะ กล่าวเฉพาะศิลปะด้านวรรณคดี กวีหรือนักเขียนอาจสร้างสัญลักษณ์บางประการแทนความคิดเชิงนามธรรมที่ต้องการสื่ออย่างแยบยล ผู้อ่านต้องอาศัยบริบทในการตีความ

๓.๓ การใช้โวหาร

โวหารเป็นคำที่มีหลายความหมาย โดยทั่วไปมักจะใช้ในความหมายว่าสำนวนแต่งหนังสือได้แก่ บรรยายโวหาร พรรณนาโวหาร เทศนาโวหาร

โวหารเป็นเครื่องมือสำคัญอีกประการหนึ่งที่กวีใช้ตกแต่งเนื้อความ กวีนิพนธ์บางบทมีความไพเราะถึงขั้นเป็นวรรคทองที่ผู้อ่านท่องจำได้ก็เพราะประทับใจโวหารที่กวีเลือกใช้

กวีมีวิธีตกแต่งเนื้อความด้วยโวหารกล่าวโดยอ้อมได้มากมายหลายวิธี อาจแบ่งเป็น ๒ กลุ่มใหญ่ ๆ คือ โวหารเปรียบเทียบและหารกล่าวโดยอ้อม

๓.๓.๑ ประเภทโวหารเปรียบเทียบ

โวหารเปรียบเทียบคือการใช้ถ้อยคำ สำนวนกล่าวเปรียบสิ่งหนึ่งกับอีกสิ่งหนึ่งได้แก่ การใช้ภาพพจน์ มีอุปมา อุปลักษณ์ เป็นต้น

การเปรียบเทียบมีพื้นฐานมาจากการนำลักษณะร่วมกันของสิ่งมากล่าวเปรียบกัน ประกอบด้วยอุปมาหรือสิ่งที่ต้องการเปรียบกับอุปมาหรือสิ่งที่นำมาเปรียบ กวีสามารถขยายความคิดปรับเปลี่ยนวิธีอุปมาให้แตกแขนงได้มากมายหลายวิธี โดยเริ่มจากการพิจารณาความสัมพันธ์ของวัตถุสองสิ่งว่ามีลักษณะใดได้บ้าง และความสัมพันธ์นั้นมีวิธีเปรียบเทียบในแง่ใดได้บ้าง เช่น นำวัตถุสองสิ่งที่มีสภาวะเหมือนกันมากล่าวเปรียบเทียบกันเป็นอุปมาเทียบสภาวะ

๓.๓.๑.๑ โวหารอุปมาเทียบขนาน

โวหารอุปมาเทียบขนานเป็นการกล่าวเปรียบเทียบของสองสิ่งในลักษณะคู่ขนานกัน เพื่อแสดงให้เห็นความเสมอกัน ความทัดเทียมกันของอุปมากับอุปไมย แม้จะไม่ปรากฏคำว่าเหมือน หรือคล้ายแต่ผู้อ่านผู้ฟังก็หมายรู้ได้ด้วยการอนุมาน

๓.๓.๑.๒ โวหารอุปมานิทศน์ (Allegory)

โวหารอุปมานิทศน์ เป็นการใช้เรื่องราว นิทานขนาดสั้นหรือขนาดยาวประกอบ ขยายหรือแนะนำโดยนัยให้ผู้อ่านหรือผู้ฟังเข้าใจได้อย่างชัดเจนในแนวความคิด หลักธรรม หรือข้อควร ปฏิบัติ ที่ผู้เขียนประสงค์จะสื่อไปยังผู้อ่านผู้ฟัง

๓.๓.๑.๓ โวหารกล่าวตำหนิ

โวหารกล่าวตำหนิเป็นการกล่าวตำหนิบทอุปมาเพื่อส่งความไม่ชอบใจ โดดเด่น ยิ่งขึ้น

๓.๓.๑.๔ โวหารการอ้างเหตุผล

โวหารการอ้างเหตุผลอาศัยการอ้างเหตุผลเป็นเครื่องประดับเนื้อความ ทำให้บท เปรียบเทียบนั้นแจ่มแจ้ง

๓.๓.๑.๕ โวหารการอ้างถึง (Allusion)

โวหารการอ้างถึง เป็นการกล่าวถึงเรื่องอื่น เช่นกล่าวถึงบุคคล เหตุการณ์ นิทาน หรือวรรณกรรมอื่น ๆ การอ้างถึงเป็นการแสดงความรอบรู้ของผู้เขียนเพื่อที่จะขยายงานเขียนนั้นให้ ชัดเจนขึ้น หรือให้เกิดความหลากหลาย หรือให้ถ้อยคำมีน้ำหนักหรือให้น่าประทับใจยิ่งขึ้น การใช้ โวหารประเภทนี้ ผู้เขียนมักจะคาดว่าผู้อ่านมีพื้นความรู้ร่วมกับผู้เขียนเป็นอย่างดี

๓.๓.๒ ประเภทโวหารกล่าวโดยอ้อม

โวหารกล่าวโดยอ้อมเป็นการกล่าวถ้อยคำ สำนวนซึ่งซ่อนนัยไว้ ไม่กล่าวตรง ๆ ผู้อ่านต้องตีความจากบริบท การกล่าวโดยอ้อมมักจะช่วยสื่อความหมายพิเศษหรือสร้างน้ำหนัก

๓.๓.๒.๑ โวหารการปะติดความ (Collage)

โวหารการปะติดความ หมายถึงการประพันธ์ซึ่งนำเอาคำกล่าวในวรรณกรรม เรื่องอื่น ในหนังสืออ้างอิง ถ้อยคำที่คัดมาจากที่หนึ่งที่ได้ใช้ประสมเป็นส่วนของงานกวีนิพนธ์ เพื่อทำ ให้เนื้อหาขยายกว้างขึ้นหรือเพื่อให้เกิดผลทางอารมณ์

๓.๓.๒.๒ โวหารกล่าวปฏิเสธ

โวหารกล่าวปฏิเสธเป็นการกล่าวปฏิเสธโดยเจตนาที่แท้จริงมิใช่การปฏิเสธ ส่งผล ให้เนื้อความที่ผู้ประพันธ์ตั้งใจจะนำเสนอในนั้นหนักแน่นยิ่งขึ้น

๓.๓.๒.๓ โวหารคำถามเชิงวาทศิลป์

โวหารคำถามเชิงวรรณศิลป์เป็นคำถามที่ไม่ต้องการคำตอบเพราะรู้คำตอบ ชัดเจนอยู่แล้ว เหตุที่ใช้รูปประโยคคำถามเพื่อเป็นการเน้นให้ข้อความมีน้ำหนักดึงดูดความสนใจ หรือ กระตุ้น โน้มน้าวใจผู้อ่านผู้ฟังได้คิดประจักษ์ด้วยกระบวนการของเหตุและผล

๓.๓.๒.๔ โวหารการอ้างเวลา

โวหารการอ้างเวลา ผู้ประพันธ์กล่าวอ้างเวลาอันยาวนานเพื่อย้ำเน้นสารที่ ต้องการจะสื่อว่ามีความสำคัญอย่างยิ่งยวด

๓.๓.๒.๕ โวหารการอ้างประสบการณ์ในอดีต

โวหารการอ้างประสบการณ์ในอดีตเป็นการกล่าวอ้างถึงประสบการณ์ในอดีตว่า สืบความกันมาอย่างไร เพื่อย้ำน้ำหนักความว่าสิ่งที่กล่าวถึงนั้นมีความเป็นมาและความสำคัญ

๓.๓.๒.๖ โวหารการชี้แจงผลโดยอ้อม

โวหารการชี้แจงผลโดยอ้อม กวีมุ่งเรียบเรียงหรือพรรณนาผลที่เกิดขึ้นอย่างละเอียดลออแต่ผลที่พรรณนานั้นมิใช่ผลโดยตรงของสิ่งที่ต้องการเปรียบเทียบ ทั้งนี้ เป็นการย้ำเน้นสิ่งที่ต้องเปรียบเทียบหรือบทอุปไมยให้โดดเด่นเป็นพิเศษ

๓.๓.๒.๗ โวหารการแสดงความรักอันวิเศษ

โวหารประเภทนี้เรียกตามศัพท์ทางบาลีว่า ปิยตราสังการ เป็นโวหารที่มุ่งเอ่ยถึงเรื่องของสิ่งที่เป็นที่รักด้วยการใช้ถ้อยคำอันแสดงหรือพรรณนาไว้อย่างวิเศษ

๓.๔ การลำดับเนื้อความ ได้แก่

๓.๔.๑ การเรียงข้อความที่บรรจุสาระสำคัญไว้ข้างท้ายบท

ข้อความที่ใช้กลวิธีนี้สังเกตได้ว่าผู้เขียนมักจะให้ข้อมูลเชิงเงื่อนไข หรือข้อมูลในแง่รายละเอียดไว้ในตอนต้น แล้วสรุปด้วยประโยคใจความสำคัญ

๓.๔.๒ การเรียงคำ วลี หรือประโยคที่มีความสำคัญเท่า ๆ กัน เคียงขนานกันไป

กลวิธีนี้ผู้เขียนจะเลือกคำ วลีหรือประโยคที่มีน้ำหนักความสำคัญเท่า ๆ กัน เรียงลำดับตามกันไปอย่างมีระเบียบ

๓.๔.๓ การเรียงประโยคให้เนื้อหาเข้มข้นขึ้นไปตามลำดับจุดขึ้นบันได

กลวิธีนี้มีใจความสำคัญปรากฏในข้างท้ายของข้อความ เนื้อความก่อนจะถึงข้อความสุดท้ายเป็นเรื่องเกี่ยวเนื่องเป็นลูกโซ่ หรือมีเนื้อความทำนองเดียวกันกับข้อความสุดท้าย ผู้เขียนจะจัดเรียงความสัมพันธ์ของข้อความไล่จากความสำคัญน้อยที่สุดไปสู่มากที่สุด

๓.๔.๔ เรียงประโยคให้มีเนื้อหาเข้มข้นขึ้นไปตามลำดับ แต่คลายความเข้มข้นลงในช่วงหรือประโยคสุดท้ายอย่างฉับพลัน

กลวิธีนี้เป็นลักษณะของการเขียนแบบหักมุม คือ เนื้อความในตอนต้นมีสาระสำคัญชวนให้ติดตามไปโดยตลอด แล้วจู่ ๆ จบลงด้วยเหตุการณ์ที่คาดไม่ถึง และเป็นเหตุการณ์ที่สำคัญน้อยกว่าที่กล่าวมาในตอนต้น กลวิธีนี้มักจะให้อารมณ์ขัน

ปรีชา ช่างขวัญยืน (๒๕๒๕, หน้า ๒๑๕-๒๓๒) กล่าวว่า ภาพพจน์เป็นวิธีใช้ภาษาซึ่งคำหรือสำนวนที่ใช้มีความหมายไม่ตรงตามตัวหนังสือ การใช้ถ้อยคำในลักษณะดังกล่าวทำให้ผู้ฟังเกิดจินตภาพ (Image) และได้แบ่งภาพพจน์เป็น ๓ ชนิดคือ ความเปรียบ การเล่นคำและการเล่นเสียง

๑. ความเปรียบ ประกอบด้วยภาพพจน์ ๖ ชนิดคือ

๑.๑ อุปมา (Simile)

อุปมา คือ ความเปรียบซึ่งเกิดจากการบอกความเหมือนกันของสิ่งของสองสิ่งด้วยคำที่แสดงการเปรียบเทียบ เช่น รวากับ เหมือน ประหนึ่ง ดุจ เพื่อให้เข้าใจสิ่งที่ต้องการอธิบายดียิ่งขึ้น เช่น ท้องฟ้าที่เคลื่อนไปด้วยดวงดาวนั้นดูเหมือนผืนผ้าใบสีดำซึ่งมีรูเล็ก ๆ เต็มไปหมด ใบหน้าของเธอดูสดใสเหมือนกุหลาบแรกแย้ม การตายของเธอทำให้การมีชีวิตอยู่ต่อไปของเขามืดความหมาย ชีวิตของเขาหลังจากนั้นก็เหมือนบ้านที่กำลังถูกไฟลามเสียไปเรื่อย ๆ

๑.๒ อุปลักษณ์ (Metaphor)

อุปลักษณ์ เป็นการเปรียบเทียบลักษณะที่เหมือนกับของสองสิ่งโดยพูดเหมือนกับว่าสองสิ่งนั้นเป็นสิ่งเดียวกัน การเปรียบเทียบแบบนี้ไม่ใช่คำแสดงการเปรียบเทียบ อาจกล่าวได้ว่าอุปลักษณ์คือ อุปมาที่กลั่นกรองแล้ว

๑.๓ บุคลาธิษฐาน (Personification)

บุคลาธิษฐาน คือ การเปรียบเทียบซึ่งเกิดจากการนำความคิด ลักษณะ และความรู้สึกของบุคคลไปใส่ให้แก่สิ่งที่ไม่มีชีวิตหรือนามธรรมซึ่งไม่มีคุณสมบัติเช่นนั้น เพื่อให้ปรากฏการณ์เหล่านั้นเป็นสิ่งมีชีวิตขึ้น

๑.๔ สาธก (Allegory)

สาธก เป็นความเปรียบอย่างยาวใช้วิธียกเรื่องมาเล่าเพื่อใช้ความหมายที่แฝงอยู่ในเรื่องนั้นเป็นเครื่องอธิบายความคิดบางอย่าง ผู้ฟังจะเข้าใจความคิดได้เอง ด้วยการเปรียบเทียบ ไม่ต้องวิเคราะห์ความคิดที่ต้องการอธิบายนั้นโดยตรง

๑.๕ การเปรียบเทียบวิเคราะห์ (Analogy)

ภาพพจน์ชนิดนี้คือ อุปมาที่ขยายความให้ยาวขึ้น โดยการวิเคราะห์คุณสมบัติหรือลักษณะที่เหมือนกันของสิ่งที้นำมาเปรียบเทียบกันหลายแง่ แทนที่จะเปรียบเทียบเพียงแง่เดียวอย่างอุปมา อาจกล่าวได้ว่า การอธิบายเปรียบเทียบก็คืออุปมาเชิงซ้อน

๑.๖ การเปรียบเทียบต่าง (Contrast)

การอธิบายเปรียบเทียบเป็นการเปรียบเทียบลักษณะที่เหมือนกันของสิ่งสองสิ่ง การเปรียบเทียบต่างเป็นการอธิบายเปรียบเทียบชนิดที่ตรงกันข้ามคือ อธิบายสิ่งหนึ่งโดยเทียบกับสิ่งที่มีลักษณะตรงกันข้าม

๒. การเล่นคำ ประกอบด้วยภาพพจน์ ๑๑ ชนิดคือ

๒.๑ อติพจน์ (Hyperbole)

อติพจน์ เป็นการใช้คำพูดเกินจริงคือเกินกว่าความหมายที่ผู้พูดต้องการ จะเป็นมากเกินไป น้อยเกินไป ใหญ่เกินไป เล็กเกินไป ดีเกินไป เลวเกินไปได้ การพูดเกินจริงนี้ต้องเกินจนกระทั่งเป็นจริงตามที่พูดไม่ได้

๒.๒ อุตมน์ย (Climax)

อุตมน์ย เป็นวิธีจัดลำดับความคิดหรือถ้อยคำโดยนำผู้อ่านจากสิ่งที่สำคัญน้อยไปหาสิ่งที่สำคัญมากขึ้นตามลำดับจนถึงสิ่งสำคัญที่สุดอันเป็นจุดยอด

๒.๓ การหักมุม (Anticlimax)

การหักมุมเป็นวิธีนำผู้อ่านหรือผู้ฟังให้ติดตามความคิดหรือสิ่งที่สำคัญน้อยไปหาความคิดหรือสิ่งที่สำคัญมากขึ้นโดยลำดับ เช่นเดียวกับอุตมน์ย จนผู้อ่านหวังว่าจะไปถึงความคิดหรือสิ่งอันเป็นจุดยอด แต่แล้วยังไม่ทันที่จะถึงจุดนั้นผู้พูดหรือผู้เขียนก็หักมุมกลับลงไปหาสิ่งที่ต่ำ สามัญ ไร้สาระ หรือน่าขันอย่างที่สุด ทำให้ผู้อ่านรู้สึกได้ทันทีว่าเป็นการพูดถากถาง เยาะเย้ย ทำให้ขบขันหรือเห็นว่าไร้สาระ

๒.๔ ปฏินัย (Antithesis)

ปฏินัย เป็นวิธีนำสิ่งที่ขัดแย้งกันมาพูดคู่กัน เพื่อย้ำความขัดแย้งกันของความคิด วัตถุ หรือบุคคลโดยการเรียบเรียงคำหรือข้อความให้อยู่ในแบบเดียวกัน

๒.๕ ปฏิพจน์ (Antimetabole หรือ Chiasmus)

ปฏิพจน์ เป็นวิธีพูดถึงความคิดหรือสิ่งหนึ่งสิ่งใด โดยสลับตำแหน่งของคำแล้วทำให้ความหมายกลับเป็นตรงข้าม

๒.๖ ปฏิบาท (Oxymoron)

ปฏิบาท เป็นวิธีใช้ข้อความที่ดูเฝื่อน ๆ มีความหมายขัดแย้งกัน แต่ในบริบทซึ่งคำที่ขัดแย้งกันนั้นปรากฏอยู่ กลับไม่ขัดแย้งกันและได้ความหมายดี

๒.๗ ปฏิอรรถ (Paradox)

ปฏิอรรถเป็นวิธีใช้ข้อความที่แย้งตัวเอง แต่ในบริบทที่ใช้ข้อความนั้น สิ่งที่ขัดแย้งดังกล่าวเป็นจริงหรือเป็นไปได้

๒.๘ การเยาะเย้ย (Irony)

การเยาะเย้ยเป็นการใช้คำซึ่งมีความหมายตามตัวอย่างหนึ่ง ผู้พูดหรือผู้เขียนมีเจตนาให้แปลความหมายเป็นตรงข้าม ความหมายตามเจตนานี้เป็นเรื่อง เยาะเย้ยถากถางแตกตั้น ต้าว่าเหยียดหยาม หรือดูหมิ่น

๒.๙ ปุจฉา (Interrogation)

ปุจฉาเป็นการใช้ข้อความซึ่งเป็นคำถาม แต่คำถามนั้นบอกคำตอบอยู่ในตัว ไม่ต้องการคำตอบ คือคำถามนั้นทำหน้าที่บอกเล่า

๒.๑๐ ปรนามนัย (Metonymy)

ปรนามนัยเป็นการใช้คำแทนคำอื่นซึ่งมีความหมายสัมพันธ์กันกับคำนั้น เช่น พูดถึงภาชนะแทนสิ่งที่บรรจุอยู่ในภาชนะ พูดถึงเหตุแทนผล พูดถึงผลแทนเหตุ พูดถึงนามธรรมแทนรูปธรรม

๒.๑๑ ปรภาคนามนัย (Synecdoche)

ปรภาคนามนัย มีลักษณะคล้ายปรนามนัยหรืออาจกล่าวได้ว่า เป็นปรนามนัยชนิดหนึ่ง ซึ่งวิธีพูดถึงส่วนรวมแต่หมายถึงบางส่วน พูดถึงบางส่วนแต่หมายถึงทั้งหมด พูดถึงสิ่งเฉพาะแทนสิ่งทั่วไป พูดถึงสิ่งทั่วไปแทนสิ่งเฉพาะหรือพูดถึงวัตถุแทนสิ่งที่ทำด้วยวัตถุนั้น

๓. การเล่นเสียง ประกอบด้วยภาพพจน์ ๔ ชนิด คือ

๓.๑ สัมผัสพยัญชนะ (Consonance)

สัมผัสพยัญชนะเป็นการซ้ำเสียงพยัญชนะของคำที่อยู่ใกล้กัน

๓.๒ สัมผัสสระ (Assonance)

สัมผัสสระเป็นการซ้ำเสียงสระของคำที่อยู่ใกล้กัน

๓.๓ สัมผัสวรรณยุกต์

สัมผัสวรรณยุกต์เป็นการซ้ำเสียงวรรณยุกต์ของคำที่อยู่ใกล้กัน ฉันทลักษณ์ของคำประพันธ์ที่สำคัญชนิดหนึ่งของไทยคือ โคลง กำหนดบังคับสัมผัสวรรณยุกต์ไว้เป็นแบบแผนตายตัว เช่น โคลงสี่สุภาพ ต้องมีเสียงวรรณยุกต์เอก ๗ แห่ง เสียงวรรณยุกต์โท ๔ แห่ง เป็นต้น

๓.๔ การเลียนเสียงธรรมชาติ (Onomatopoeia)

การเลียนเสียงธรรมชาติเป็นวิธีสร้างคำชนิดหนึ่ง คำชนิดนี้บอกความหมายซึ่งเป็นธรรมชาติชนิดนั้น ๆ อย่างชัดเจน เพราะคนเราได้ยินเสียงเหล่านั้นคุ้นหูอยู่แล้ว การใช้คำเหล่านี้ในการเขียนหรือพูดนอกจากทำให้ผู้อ่านหรือผู้ฟังนึกถึงเสียงในธรรมชาติแล้ว ยังนึกภาพซึ่งเป็นสถานการณ์ที่เสียงนั้นปรากฏอยู่ได้อีกด้วย

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องวรรณกรรมกลอนนิทานเรื่องพระวรวงศ์หรือพระบรมวงศ์

ประพนธ์ เรื่องณรงค์ (๒๕๒๓) ศึกษาเรื่อง พระวรวงศ์: วรรณกรรมจังหวัดสุราษฎร์ธานี

การศึกษาเชิงวิเคราะห์พบว่า เรื่องพระวรวงศ์เป็นวรรณกรรมประเภทชาดกในพระพุทธศาสนา จึงมุ่งสั่งสอนผู้อ่านให้ตั้งมั่นอยู่ในธรรม ส่วนอักษรที่ใช้บันทึกเป็นอักษรไทยสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น ส่วนอักษรวิจิตรนั้นถึงแม้มีลักษณะบันทึกตามภาษาถิ่น แต่มีลักษณะเด่นเป็นระบบนับเป็นเอกลักษณ์ของการบันทึกวรรณกรรมภาคใต้ วรรณกรรมเรื่องนี้เป็นนิทานชาดกเรื่องหนึ่งจึงแสดงให้เห็นถึงกฎแห่งกรรมเป็นประการสำคัญ รูปแบบในการประพันธ์เป็นร้อยกรองประเภทกาพย์ กวีมีความสามารถในการใช้ภาษา การใช้ถ้อยคำ สำนวนโวหารก่อให้เกิดอรรถรสทางวรรณคดีในเชิงสังคม ได้สะท้อนให้เห็นถึงค่านิยมของชาวบ้านเกี่ยวกับความเชื่อด้านต่างๆ ตลอดจนจนถึงประเพณีที่น่าสนใจ ส่วนการเปรียบเทียบอนุภาคฉบับต่าง ๆ ปรากฏว่าฉบับปัญญาสชาดกน่าจะเป็นต้นเค้าของฉบับจังหวัดสุราษฎร์ธานีและฉบับหอสมุดแห่งชาติโดยเฉพาะฉบับจังหวัดสุราษฎร์ธานีกล่าวถึงสังคมชนบทได้ดีกว่าฉบับอื่น ๆ

อุไร ดิจริง (๒๕๓๐) ศึกษาเรื่อง การศึกษาเชิงวิเคราะห์นิทานเรื่องวงษะมาต อำเภอดอกขี้ผึ้ง จังหวัดปราจีนบุรี” พบว่าวรรณกรรมนิทานเรื่องวงษะมาต สะท้อนให้เห็นพฤติกรรม โดยผ่านทางสถานภาพ ของตัวละครและระดับความสำคัญของตัวละครว่า พฤติกรรมที่พึงปรารถนาและไม่พึงปรารถนาขึ้นอยู่กับ การปฏิบัติตามและไม่ปฏิบัติตามคุณธรรมอันเป็นกฎเกณฑ์กำหนดทางสังคม พฤติกรรมที่บ่งชี้ว่าสังคมให้ความสำคัญต่อคุณธรรมมากเพียงใด จะเห็นว่าจากการที่ตัวละครได้รับความวิบัติและถูกลงโทษอย่างสมดุลงกับพฤติกรรมเสมอ วรรณกรรมเน้นการมีชีวิตที่สมบูรณ์โดยอาศัยความเชื่อ ประเพณี และค่านิยมของสังคมเป็นแนวทางการประพฤติ อันเป็นเครื่องชี้บอกทางเลือกให้แก่บุคคล ดังนั้นรูปแบบความประพฤติของตัวละครในเรื่องจึงเป็นแบบอย่างความประพฤติของบุคคลซึ่งจะไปสู่การยอมรับของคนในสังคมและนิทานช่วยชี้แนะวิธีการให้คนรู้จักตัดสินใจเลือกทางปฏิบัติเพื่อนำไปสู่ชีวิตที่สมบูรณ์

พระมหาศรีเย็นต์ รัตนพรหม (๒๕๓๘) ได้ศึกษาเรื่อง การศึกษาเชิงวิเคราะห์วรรณกรรมล้านนาไทยเรื่อง บัระวงศ์หงส์อำมาตย์ ผลการศึกษาพบว่า วรรณกรรมเรื่องบัระวงศ์หงส์อำมาตย์เป็นนิทานชาดกแต่งขึ้นเพื่อสั่งสอนเรื่องกฎแห่งกรรม รูปแบบการประพันธ์เป็นแบบร้อยแก้ว กวีมีความสามารถในการใช้ภาษาไม่ว่าจะเป็นการใช้ถ้อยคำสำนวนโวหาร อันก่อให้เกิดอรรถรสทางวรรณศิลป์ นอกจากนี้วรรณกรรมเรื่องนี้ยังสะท้อนให้เห็นภาพทางสังคม ค่านิยม ความเชื่อ ประเพณีและหลักคำสอนทางพุทธศาสนาของสังคมล้านนาสมัยนั้น

งานวิจัยที่เกี่ยวกับนิราศ

นิตยา ตันทโสภาส (๒๕๒๐) ศึกษาเรื่อง ลักษณะเด่นของกาพย์ห่อโคลงและกาพย์เห่เรือ พระนิพนธ์ของเจ้าฟ้าธรรมาธิเบศรพบว่า กาพย์ห่อโคลงประพาสธารโศกและกาพย์เห่เรือ มีลักษณะเป็นวรรณคดีนิราศ เนื่องจากมีเนื้อหาที่แสดงการเดินทาง การจากนางผู้เป็นที่รัก การคร่ำครวญพรรณนาถึงนางที่จากมา การชมธรรมชาติระคนกับการคร่ำครวญ ส่วนกาพย์ห่อโคลงประพาสธารทองแดง เป็นเพียงบทพรรณนาให้ความรู้เรื่องธรรมชาติวิทยา ไม่ถือเป็นวรรณคดีนิราศ เนื่องจากไม่มีบทพรรณนาถึงการพลัดพรากจากนางผู้เป็นที่รัก

รัตนา โอษฐ์ยัมพราย (๒๕๒๘) ศึกษาเรื่อง นิราศคำกลอนสมัยรัตนโกสินทร์ตั้งแต่รัชกาลที่ ๕ ถึงรัชกาลปัจจุบัน: การศึกษาวิเคราะห์ พบว่า นิราศคำกลอนในช่วงเวลาดังกล่าว มีรูปแบบคำประพันธ์ ๒ ประเภท คือ แบบกลอนล้วน กับแบบกลอนและมีคำประพันธ์อื่นแทรก เนื้อหาในนิราศคำกลอนสามารถแบ่งได้เป็น ๓ ส่วน คือ บทนำ บทตัวเรื่อง และบทลงท้าย ในด้านกลวิธีการนำเสนอมี ๓ แบบ ได้แก่ บรรยาย การใช้คำถามคำตอบ และการใช้บทสนทนาโต้ตอบ กลวิธีเหล่านี้ทำให้นิราศคำกลอนมีความน่าสนใจและชวนติดตาม ส่วนศิลปะการแต่งนิราศ ได้แก่ การใช้โวหารและการใช้ภาษาก็มีส่วนช่วยในการสื่อความคิดและสร้างภาพธรรมชาติที่งดงามและทำให้เกิดความไพเราะ นอกจากนี้เมื่อนำนิราศคำกลอนในช่วงที่แต่งก่อนสมัยรัชกาลที่ ๕ มาเปรียบเทียบกับนิราศคำกลอนที่แต่งในสมัยรัชกาลที่ ๕ ถึงรัชกาลปัจจุบัน สรุปได้ว่ามีทั้งส่วนที่เหมือนและต่างกัน ไม่ว่าจะเป็นด้านแนวการแต่งนิราศ ส่วนประกอบของเนื้อหา ศิลปะการแต่ง แก่นเรื่องและกลวิธีการนำเสนอเรื่อง

ณัฐกาญจน์ นาคนวล (๒๕๔๗) ศึกษาเรื่อง นิราศสมัยใหม่ในกวีนิพนธ์ของอังคาร กัลยาณพงศ์ และไพโรจน์ ขาวงาม พบว่า นิราศสมัยใหม่มีการสืบทอดขนบจากนิราศโบราณ และมีการสร้างสรรค์นวัตกรรมในการขยายขอบเขตความคิดและเนื้อหาจากเรื่องเฉพาะตัวของปัจเจกบุคคลไปสู่ปัญหาส่วนรวมของมนุษย์กล่าวคือ กวีนิพนธ์ของอังคาร กัลยาณพงศ์ และไพโรจน์ ขาวงาม มีความคิดและเนื้อหาที่จรจโลงโลก และชี้แนะแนวทางในการแก้ปัญหาสังคม กวีปรับใช้ขนบนิราศเพื่อนำเสนอความคิดและเนื้อหาดังกล่าวโดยพัฒนาจากขนบการจากและฝากนางเป็นการจากและฝากสิ่งมีค่าที่เป็นนามธรรมไว้แก่มนุษย์ เช่น ความอุดมสมบูรณ์ของธรรมชาติ ความดีงาม และจิตวิญญาณของมนุษย์ เป็นต้น ทั้งยังพัฒนาบทบาทของธรรมชาติและเวลาที่เคยใช้เป็นสื่อเชื่อมโยงความรู้สึกของกวีให้กลายเป็นเนื้อหาสำคัญของเรื่อง นอกจากนี้นิราศสมัยใหม่ยังมีลักษณะเด่นอีกคือ มีลักษณะของวรรณคดีคำสอนปรากฏร่วมอยู่ด้วย โดยกวีใช้พุทธธรรมเผยแพร่คำสอนเรื่องความรักและความศรัทธาในความดีกับความรักและความเมตตาในการแก้ปัญหา

ชลดา เรื่องรักษลิขิต (๒๕๕๒) ศึกษาเรื่อง กาพย์เห่ชมเครื่องคาวหวาน กาพย์เห่นิราศ แรมรสร้าง พบว่า กวีมีพระราชประสงค์ที่จะทรงถ่ายทอดความรักของพระองค์ที่มีต่อสมเด็จพระเจ้าหลานเธอ เจ้าฟ้าบุญรอด และความทุกข์โศกเศร้าของพระองค์ที่มีต่อสมเด็จพระเจ้าหลานเธอเจ้าฟ้าบุญรอดเมื่อทรงกล่าวถึงชื่อต่าง ๆ ที่เป็นเครื่องคาวหวาน และเมื่อทรงกล่าวถึงเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในวันนักขัตฤกษ์ในรอบ ๑๒ เดือนทำให้เห็นลักษณะเด่นของกาพย์เห่เรื่องนี้และสรุปได้ว่าเป็นวรรณคดีประเภทนิราศ เพราะมีคำคร่ำครวญเกี่ยวกับความรักและความโศกเพราะการพลัดพรากจากรักซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญหรือหัวใจของวรรณคดีประเภทนิราศ

งานวิจัยที่เกี่ยวกับอารมณ์โศกและอารมณ์สะเทือนใจ

รุ่งอรุณ แชน้อง (๒๕๓๘) ศึกษาเรื่อง วิเคราะห์อารมณ์เศร้าของตัวละครในวรรณคดีไทยเรื่อง ขุนช้างขุนแผน พระอภัยมณี อิเหนา และรามเกียรติ์ ผลการศึกษาพบว่า สาเหตุที่ทำให้เกิดอารมณ์เศร้านั้นมี ๗ สาเหตุได้แก่ การสูญเสีย การพลัดพราก การถูกทอดทิ้ง ความผิดหวัง การรอคอย ความโกรธ และความไม่สมหวังในความรัก ซึ่งสาเหตุทั้ง ๗ สาเหตุที่กล่าวมาเป็นผลมาจากข้อขัดแย้ง ซึ่งอาจจะเป็นข้อขัดแย้งในใจตนเอง ข้อขัดแย้งระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ ข้อขัดแย้งระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม หรือแม้แต่ข้อขัดแย้งระหว่างมนุษย์กับโชคชะตา ตัวละครแต่ละตัวจะมีสาเหตุทางอารมณ์เศร้าแตกต่างกันทั้งนี้ขึ้นอยู่กับตัวประกอบหลายประการ เช่น อาชีพ เพศ สภาพแวดล้อม และบุคคลที่เกี่ยวข้องสาเหตุอารมณ์เศร้าที่พบมากที่สุดคือ การพลัดพราก และพบน้อยที่สุดคือ การรอคอย

พัชรินทร์ บุรณะกร (๒๕๕๑) ความโศกในปัญญาสชาดก: อารมณ์สะเทือนใจกับการสอนคติธรรมทางพุทธศาสนา พบว่า กลวิธีนำเสนอความโศกที่สร้างอารมณ์สะเทือนใจในปัญญาสชาดกมี ๓ กลวิธี คือ ๑. กลวิธีการสร้างเรื่องเพื่อนำเสนอความโศก ได้แก่ การสร้างเหตุการณ์การพลัดพราก การนำเสนอตัวละครให้มีลักษณะที่เอื้อต่อการสร้างความโศก และการคลี่คลายความโศก กลวิธีสร้างเรื่องเหล่านี้ทำให้ความโศกในปัญญาสชาดกมีความโดดเด่น และเป็นการสร้างเรื่องที่มีความโศกเป็นอารมณ์สำคัญของเรื่อง ซึ่งทำให้ผู้อ่านเกิดอารมณ์สะเทือนใจไปกับความโศกที่ปรากฏในเรื่องได้มากขึ้น ๒. การนำเสนอความโศกร่วมกับความรู้สึกอื่น ได้แก่ ความโศกร่วมกับความสงบ ความโศกร่วมกับความมุ่งมั่น ความโศกร่วมกับความรัก ความโศกร่วมกับความกลัว ความโศกร่วมกับความรักและความมุ่งมั่น การปรากฏร่วมกันดังกล่าวทำให้ความโศกโดดเด่นมากขึ้นและช่วยหนุนให้ความรู้สึกอื่นชัดเจนมากขึ้นด้วยและ ๓. กลวิธีทางวรรณศิลป์ ได้แก่ การใช้คำ การใช้ความเปรียบและการบรรยายและพรรณนาความโศก

สุภัค มหาราการ (๒๕๔๐) ศึกษาเรื่อง การสร้างอารมณ์สะเทือนใจในบทละครเรื่องอิเหนา พระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ ๒ พบว่า บทละครเรื่องอิเหนา พระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ ๒ มีความโดดเด่นในการสร้างอารมณ์สะเทือนใจ ทั้งในแง่การสร้างตัวละคร บทสื่อสารและฉากดังนี้ การสร้างอารมณ์สะเทือนใจในการสร้างตัวละครทำให้ผู้อ่านเกิดความชื่นชมประทับใจ และเกิดความเข้าใจเห็นใจตัวละคร การสร้างอารมณ์สะเทือนใจในบทสื่อสาร เกิดจากกลวิธีทางวรรณศิลป์สองประการได้แก่ การใช้ถ้อยคำและการใช้ภาพพจน์ การสร้างอารมณ์สะเทือนใจในการสร้างฉาก ทำให้ผู้อ่านเห็นภาพความงดงามร่วมไปกับตัวละครด้วยการพรรณนาความงดงามอย่างละเอียดและครอบคลุมไปทุกส่วน

พรเทพ โตชยางกูร (๒๕๕๓) ศึกษาเรื่อง การอ้างถึงในนิราศสมัยใหม่: กลวิธีการสื่อสารและการสร้างอารมณ์สะเทือนใจ พบว่า นิราศสมัยใหม่ปรากฏลักษณะการอ้างถึงที่หลากหลาย ได้แก่ การอ้างถึงวรรณกรรมอื่น รวมถึงนิทาน ตำนาน เพลง การอ้างถึงบุคคล และการอ้างถึงเหตุการณ์ กวีใช้กลวิธีทางวรรณศิลป์ชนิดนี้ในการสื่อสารและสร้างอารมณ์สะเทือนใจด้วยการเชื่อมโยงหรือถ่ายทอดความหมายขยายขอบเขตข้อมูล ตลอดจนแบ่งปันประสบการณ์และอารมณ์ความรู้สึกจากเรื่องหนึ่งสู่อีกเรื่องหนึ่งเพื่อนำเสนอสารและทัศนะให้ลึกซึ้งและกระทบใจผู้อ่านนอกจากนี้ กวีใช้กลวิธี การอ้างถึงเพื่อสื่อสารการสร้างอารมณ์สะเทือนใจอย่างหลากหลาย ได้แก่ การคร่ำครวญถึงนาง โดยอ้างถึงความเปรียบและสำนวนโวหารเกี่ยวกับความทุกข์จากวรรณกรรมโบราณเพื่อเน้นย้ำและเพิ่มความโศกเศร้าของตน

งานวิจัยที่เกี่ยวกับการศึกษาวรรณศิลป์

ชลดา เรืองรักษ์ลิขิต (๒๕๔๑) ได้ศึกษาลิขิตตะเลงพ่ายในแนวสุนทรียศาสตร์ ผลการศึกษาพบว่า ความงามความไพเราะของวรรณคดีเรื่องลิขิตตะเลงพ่ายเกิดจากความสามารถของกวีในการเลือกใช้เสียงคำและความหมายได้เหมาะกับเหตุการณ์หรือเนื้อเรื่องในแต่ละตอน นอกจากนี้ก็วิจัยแสดงความสามารถพิเศษ คือ แต่งคำประเภทกลบท เล่นเสียงสัมผัสพยัญชนะ สัมผัสสระ เล่นเสียงวรรณยุกต์และเล่นคำหลายชนิดหลายแบบ กวีนิยมใช้คำกะทัดรัด มีความหมายเด่น และใช้คำบางคำในรูปแบบที่กวีพอใจ โวหารและบทเปรียบเทียบ มีทั้งที่คล้ายคลึงกับวรรณคดีเล่มอื่น ๆ และประเภทที่กวีคิดขึ้นเอง ชวนให้น่าสนใจและเป็นที่น่าสนใจติดตามมากยิ่งขึ้น

ศรีัญญา ขวัญทอง (๒๕๔๗) ศึกษาวิเคราะห์บทพรรณนาธรรมชาติในวรรณคดีไทยสมัยอยุธยา ผลการศึกษาพบว่า ในการนำเสนอบทพรรณนาธรรมชาติกวีเลือกใช้กลวิธีการประพันธ์ต่าง ๆ อย่างพิถีพิถันและเหมาะสมกลมกลืนกับเนื้อเรื่อง ทั้งกลวิธีด้านเสียง กลวิธีด้านคำ และกลวิธีด้านความ จึงช่วยประดับตกแต่งให้บทพรรณนาธรรมชาติมีความไพเราะงดงามทั้งด้านเสียงและความหมายนอกจากนี้ยังได้พบว่า บทพรรณนาธรรมชาติมีบทบาทสำคัญต่อวรรณคดี ๗ ประการ ได้แก่ บทบาทในการช่วยสร้างอารมณ์สะท้อนใจ บทบาทในการแสดงภูมิรู้กวี บทบาทในการแสดงทัศนคติกวี บทบาทในการเสริมลักษณะตัวละคร บทบาทในการเป็นสัญลักษณ์ บทบาทในการเชื่อมโยงเหตุการณ์ และบทบาทในการแสดงให้เห็นความสามารถด้านการประพันธ์ของกวี

งานวิจัยที่เกี่ยวกับวรรณกรรมลายลักษณ์

ณัฐา คำชู (๒๕๔๗) ศึกษาเรื่อง การศึกษาวิเคราะห์วรรณกรรมกลอนสวด เรื่องมหาชมภูบติสูตร ผลการศึกษาพบว่า เรื่องมหาชมภูบติสูตรเป็นกลอนสวดที่มีพัฒนาการด้านโครงเรื่องมาจากวรรณกรรมเรื่องชมพูบติสูตรฉบับเทศน์ในสมัยพระเจ้าอยู่หัวบรมโกษฐ์ เป็นกลอนสวดที่ประพันธ์ด้วยกาพย์ชนิดต่างๆสลับกับร้อยสุภาพ และกวีนำคำแบบชาวบ้านชาววัดและคำบาลีแบบท้องถิ่นตามความนิยมของผู้รู้ชาวบ้านชาววัดมาใช้ในการประพันธ์อย่างมาก กวียังมีลีลาการใช้ถ้อยคำภาษาอย่างแพรวพราว ไพเราะ โดดเด่น และวรรณกรรมสะท้อนภาพทัศนคติ หลักปฏิบัติของชาวบ้านชาววัดในสังคมไทยสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น ผ่านหลักธรรมและวัฒนธรรมที่ปรากฏในเรื่อง

ณัฐา คำชู (๒๕๕๓) ศึกษาเรื่อง วิเคราะห์การสร้างนิทานคำกาพย์ พบว่า นิทานคำกาพย์มีบทบาทต่อสังคมไทยมาแต่โบราณ มีหลักฐานปรากฏชัดเจนในสมัยอยุธยาถึงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ ๖ ในฐานะวรรณกรรมลายลักษณ์ของชาวบ้านสำหรับใช้สวดหรืออ่านในที่ประชุมหรือในครัวเรือน ใช้เป็นแบบฝึกอ่านหนังสือและใช้เป็นสื่อกลางในการสร้างอันสงฆ์ผลบุญในทางพระพุทธศาสนา กวีสร้างสรรค์เนื้อหาให้มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกันอย่างมีเอกภาพ ตัวละครมีลักษณะทางกายภาพพฤติกรรมและชะตาชีวิตพลิกผันตามโครงเรื่อง ๓ แบบ ได้แก่ แบบใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาแก้ปัญหา แบบผจญภัย ได้นาง และแบบใช้ความเป็นคนเจ้าปัญญาแก้ปัญหา

จากการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องพบว่า มีการศึกษาเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของวรรณคดีตลอดจนมีการศึกษาในเชิงวรรณกรรมแต่ยังไม่มีการศึกษาในด้านการนำเสนออารมณ์สะท้อนใจในฐานะนิราศวรรณคดี ผู้วิจัยได้นำข้อมูลจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องข้างต้นมาพิจารณาประวัติความเป็นมาและความแพร่หลายของวรรณกรรมเรื่องพระวรวงศ์ตลอดจนนำมา

สร้างเป็นกรอบความคิด เพื่อการวิเคราะห์วรรณกรรมดังกล่าวในด้านการนำเสนออารมณ์สะท้อนใจ
ในฐานะนิราศวรรณคดี

บทที่ ๒ ภูมิหลังของเรื่องพระบรมวงศ์ทรงสกัน

วรรณกรรมกลอนนิทานเรื่องพระบรมวงศ์ทรงสกัน ฉบับวัดไทรทอง จังหวัดตราด ที่นำมาศึกษานี้มีที่มาจากวรรณคดีในปัญญาสชาดก โดยกวีได้เลือกเหตุการณ์ตอนที่ตัวละครเอกประสบเหตุการณ์พลัดพราก แล้วได้นำมาประพันธ์ให้มีลักษณะแบบนิราศกล่าวคือ มีการคร่ำครวญแสดงความโศกจากการพลัดพราก และมีการใช้บทพรรณนาธรรมชาติเป็นสื่อในการคร่ำครวญ ตามขนบการแต่งนิราศของวรรณคดีไทย (สายทิพย์ นุกูลกิจ, ๒๕๒๓, หน้า ๘)

การศึกษาภูมิหลังวรรณกรรมเรื่องพระบรมวงศ์ทรงสกันผู้วิจัยแบ่งประเด็นการศึกษา ดังนี้

๑. ลักษณะต้นฉบับ
๒. ข้อสันนิษฐานเกี่ยวกับชื่อเรื่อง พระบรมวงศ์ทรงสกัน
๓. ที่มาของวรรณกรรมเรื่องพระบรมวงศ์ทรงสกัน ฉบับวัดไทรทอง จังหวัดตราด
๔. การเปรียบเทียบเนื้อหาระหว่างวรรณคดีกับวรรณกรรมเรื่องพระบรมวงศ์ทรงสกัน ฉบับวัดไทรทอง จังหวัดตราด
๕. ตัวอักษรและอักขรวิธีในต้นฉบับตัวเขียน

ลักษณะต้นฉบับ

ต้นฉบับวรรณกรรมกลอนนิทานเรื่องพระบรมวงศ์ทรงสกัน ฉบับวัดไทรทอง จังหวัดตราด มีลักษณะต้นฉบับเป็นสมุดไทยขาวจำนวน ๑ เล่ม บันทึกด้วยอักษรไทย อักขรวิธีไทยโบราณ เส้นหมึกดำ ตัวอักษรมีสัดส่วนใกล้เคียงกับอักษรไทยในปัจจุบันบันทึกหน้าละ ๖ บรรทัด รวม ๑๔๒ หน้าสมุดไทย ประพันธ์ด้วยคำประพันธ์ประเภทกลอนสุภาพ ลายมือสวยงามปานกลาง จากการศึกษาบริบทไม่พบส่วนที่บอกชื่อผู้ประพันธ์หรือชื่อผู้คัดลอกและสมัยที่คัดลอก

๑. การเริ่มเรื่อง

ตอนต้นของเล่มสมุดไทยเรื่องวรรณกรรมกลอนนิทานเรื่องพระบรมวงศ์ทรงสกัน เป็นเนื้อหาส่วนหนึ่งของวรรณกรรมเรื่องลักษณะวงศ์ เนื่องด้วยสมัยก่อนสมุดไทยหายากและมีราคาสูง การใช้สมุดไทยจึงต้องใช้ให้ครบทั้งหน้า เมื่อกวีแต่งเรื่องลักษณะวงศ์จบแล้วต่อจากนั้นจึงได้แต่งวรรณกรรมกลอนนิทานเรื่องพระบรมวงศ์ทรงสกัน ฉบับวัดไทรทอง จังหวัดตราด ต่อจากเรื่องลักษณะวงศ์ โดยกวีเริ่มเรื่องด้วยการไหว้ครู บูชา พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ และบิดามารดา (ตรีศิลป์ บุญขจร, ๒๕๔๗, หน้า ๘๑) ดังความว่า

ซึ่งพากเพียรเวียนสร้างพระบารมี
ก็ลุล่วงบ่วงมาในสาระวิญญู
เกล้ากระหม่อมน้อมนบอภิวันท์
ข้าไหว้สงฆ์ทรงศีลศิขาบท

ขอภิวันท์พุทธพงษ์ที่จงรักภัก
ก็เต็มตั้งนบก็อนันต์ก็กลับ
เฉลยลักษณะโลโกทั้งโมหันต์
ต่างขอชั้นสุมาลาผกากรอง
วาริสรเรื่องพระสัทธรรมช่วยคำสนอง

ข้าไหว้บิดามารดาแทบฝ่าละออง	แม่อุ้มท้องครองครรภ์นรินทร์มา
จนครบคลอดรอดเรียนสิกขาบท	จะกำหนดทดแทนนั้นแน่นอนหา
สาครเรศเขตจักรวาล	ก็ไม่สารสมสนองที่คลองครัน
ทั้งเรียนรู้ครุเรื่องฉบับแบบ	เป็นยลแยบอิสโรโรมหันต์
ขอกัมเศียรเนียนนบอภิวันท์	ต่างแก้วการเกศราสุมาลี
ทั้งเทวีภูษัน น้อ ดุสิตภาพ	จนมหาช่องวิมานทุกราศี
เชิญเป็นที่ชูช่วยอำนวยพร(ขาดหาย).....
จำเรียงเลื่องเบื้องบาทพระบรวงศ์	จะดำรงข้อความให้งามข้า
ด้วยพระบาทชาติบ้างได้สร้างกรรม	เวรร้ายรื้อรักให้รักไกล

๒. การจบเรื่อง

กวีได้จบเรื่องวรรณกรรมกลอนนิทานเรื่องพระบรวงศ์ทรงสกัน ฉบับวัดไทรทอง จังหวัดตราด ในตอนที่พระบรวงศ์ไปรับทางมงกุฎ มเหสีฝ่ายซ้ายของพระองค์ที่เมืองชุนคร มาพบ พระวงศ์สุริยามาศซึ่งเป็นพระเชษฐาของพระองค์ ดังความว่า

พระโณมฉายปลอบสายสวาทพลัน	แล้วรับขวัญอาลัยเลย
ดำรัสพลางทางจูบบรมนาถ	ยุรยาตรจากแทนจรัสไซ
เผยพระแกลแลดูโอโณทัย	เห็นไรโรรับลงไปดงดอน
พระหัตถ์สอดกอดองค์ประจงอุ้ม	พระกรกุมโอบกายสายสมร
ลอยละลือปลิวออกทางบัญชีร	ตั้งจันทราอาทิตย์เข้าชิดดวง
งามประหลาดเครื่องประดับจินดาดวง	งามอนงค์งามองค์ภูวนาท
พระเห็นฝูงชายหญิงวิงทะเลวง	ทุกกระทรงหมอบแน่นพระโรงชัย
ก็รู้แจ้งว่าบิดาดวงสมร	พระภูธรออกโรงวิเชียรฉาย
จึงเหาะเมียงเคียงแกลแล้วแลไป	เห็นท้าวไทสุริการกับมารดา
จึงแย้มเยื้อนเอื้อนอัครัสประภาส	พระบิดุรงค์ทรงธิดาขโปรดเกล้า
ลูกขอลาพามงกุฎเยาวมาลย์	ไปสถานอภิเษกเป็นเอกองค์
ว่าพลางอุ้มนางระเห็จเหาะ	งามเงาะเยียรยาตรตั้งราชหงส์
สงสารท้าวสุริการชาญนรงค์	กับเอกองค์นางนาถชนนี
เห็นลอยละลือไปลิบลิบ	มิได้พริบพระเนตรทั้งสองศรี
แล้วแลลือปลิวไปในเมฆี	พระ...(ขาดหาย)...สองกรเธอค้อนทรวง
พระสนมกรมในนางเฒ่าแก่	ร้องให้แซ่เสียงดังทั้งวังหลวง
เสียงสะอื้นเสียงอ้อนและค้อนทรวง	ด้วยรักดวงพระธิดายุพาพาน

วรรณกรรมเรื่องพระบรวงศ์ทรงสกัน ฉบับวัดไทรทอง จังหวัดตราด จบเรื่องตอนนี้อาจสันนิษฐานได้ว่ากวีจบเรื่องเพียงเท่านี้เนื่องจากกวีอาจมีความมุ่งหมายที่จะแต่งให้เป็นนิราศวรรณคดี จึงเลือกเฉพาะตอนที่ตัวละครประสบเหตุการณ์พลัดพราก

๓. บริบทอื่น ๆ

ตรีศิลป์ บุญขจร (๒๕๔๓) กล่าวว่า ขนบทางวรรณกรรมซึ่งปรากฏในต้นฉบับตัวเขียนคือ การกล่าววิพากษ์วิจารณ์ตนเองในตอนต้นหรือตอนท้ายเรื่อง ทั้งผู้แต่งและผู้คัดลอกมักออกตัวว่าคน ไม่ใช่ชนกปรaxyบ้างก็ว่าตนไม่ใช่ชนกเขียน อรรถวิพากษ์เป็นขนบทางวรรณกรรมซึ่งปฏิบัติกันต่อ ๆ มา ทั้งในวรรณกรรมชาวบ้านและวรรณกรรมของหลวง ในเรื่องพระบรมวงศ์ทรงสกันก็ได้แสดงอรรถวิพากษ์ไว้ในตอนจบเรื่องว่า “ฉันทิ้งหัดเขียนยังผิดเพี้ยนอยู่หลายคำ”

ข้อสันนิษฐานเกี่ยวกับชื่อเรื่องพระบรมวงศ์ทรงสกัน

พระบรมวงศ์ทรงสกันเป็นชื่อวรรณกรรมที่นำมาจากชื่อตัวละครเอกในเรื่องวรรณคดีชาดก ดังรายละเอียดต่อไปนี้

๑. ข้อสันนิษฐานเกี่ยวกับชื่อ พระบรมวงศ์

การวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงเสียงของชื่อตัวละครเอกชายจากชื่อพระบรมวงศ์ในวรรณคดีชาดก เป็นพระบรมวงศ์ ในวรรณกรรมกลอนนิทานเรื่อง พระบรมวงศ์ทรงสกัน และทรงสกันมาจากคำว่า ทรงสกัน ดังรายละเอียดต่อไปนี้

จากการเปลี่ยนแปลงเสียงจากเสียง /ว/ เป็น เสียง /พ/ ในหนังสือบรรพตฐานภาษาไทย เล่ม ๒ ของ กระทรวงศึกษาธิการ (๒๕๕๓) เขียนไว้ว่าเสียงพยัญชนะบางตัวในภาษาบาลีและสันสกฤต เช่น ว กับ พ สามารถแปรกันได้ เช่น

บ. วุฑฒ	แปรกับ	พุฑฒ	“เจริญ”
บ. เวฬุ	”	เพฬุ	“ไผ่”
บ. วิชนี	”	พิชนี	“พืด”
ส. วินทุ	”	พินทุ	“หยดน้ำ”
ส. วิมพ, วิมพ	”	พิมพ	“วงพระจันทร์ เงามสะท้อน กระจกเงา”
ส. วิช	”	พิช	“เมล็ดพิช”
ส. วิลว	”	พิลว	“มะตูม”

นอกจากนี้ ว กับ พ ในสันสกฤตกับภาษาบาลี อาจเป็นเสียงปฏิภาคกัน เช่น

ส. วราษร	บ.	พยคช	“เสื่อ”
ส. ศิพิ	บ.	สิวิ	“พระเจ้าสีพี แคว้นสีพี”
ส. ศิพิกา	บ.	สิวิกา	“วอ”

ดังนั้นคำยืมภาษาบาลีและสันสกฤตในภาษาไทยที่เขียนด้วย ว กับ พ ส่วนใหญ่จึงสามารถแปรกันได้โดยไม่มีเงื่อนไขใด ๆ เช่น

วนา-พนา

วรรณนา-พรรณนา

วุฒิ-พุฒิ

วิทยา-พิทยา

วัชรา-พัชรา

นว-นพ

ไวยกรณ์-ไวยากรณ์

นอกจากนี้ รูปคำยืมภาษาบาลีและสันสกฤตที่แตกต่างกัน ยังทำให้ผู้บัญญัติศัพท์ใหม่นี้มีคำจำนวนมากเป็นวัตถุดิบในการสร้างคำใหม่ ๆ เช่น วจน ในภาษาบาลีและสันสกฤต สามารถดัดแปลงเป็นคำที่ในภาษาไทยปัจจุบันได้หลายรูป ได้แก่

- พจน์ ในคำสัจพจน์ (Axiom)
- พจนาน ในคำพจนานุกรม (Dictionary)
- วจนะ ในคำวจนะ (Speech)
- วจน ในคำวจนกรรม (Speech act)

จากที่กล่าวมาแล้วข้างต้นจะเห็นได้ว่า ว กับ พ สามารถแปรกันได้โดยไม่มีเงื่อนไขใด ๆ

พินิตย หวยเจริญ (๒๕๔๗) พบว่าทั้ง ๔ เสียง มีฐานที่เกิดเสียงคล้ายคลึงกัน และเสียง พ บ เป็นเสียงประเภทเดียวกัน ดังนั้น จึงอาจเป็นไปได้ว่า เสียงเหล่านี้จะสามารถเปลี่ยนแปลงไปมาได้ ดังรายละเอียด

พ (ph) อโฆษะ ธนิต रिमिफปาก เสียงระเบิด Voiceless aspirated bilabial plosive

ป (p) อโฆษะ สติล रिमिफปาก เสียงระเบิด Voiceless unaspirated bilabial plosive

บ (b) โฆษะ สติล रिमिफปาก เสียงระเบิด Voiced unaspirated bilabial plosive

ดังนั้นจึงเป็นไปได้ว่า ว แปรเป็น พ ตามหลักการแปรกันของบาลีกับสันสกฤต

พ แปรเป็น ป และ ป แปรเป็น บ ตามหลักภาษาศาสตร์ ดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้น

ว → พ → ป → บ

ชื่อของตัวละครเอกชายในวรรณคดีจาก พระวรวงศ์ หรือ พระวรวงศ์ จึง เปลี่ยนเป็น พระบรมวงศ์ ในวรรณกรรมกลอนนิทานเรื่องพระบรมวงศ์ ฉบับวัดไทรทอง จังหวัดตราด

ส่วนคำว่า ไศกัน ซึ่งหมายถึง ร้องไห้ เศร้าโศกเสียใจ เป็นคำที่สอดคล้องกับความรู้สึกของตัวละครที่ปรากฏในเรื่องพระบรมวงศ์ทรงสภานั้น คำว่า ไศกัน น่าจะเป็นคำที่กวียานุโลมที่กวีสามารถเลือกใช้คำได้ตามใจเพื่อเอื้อต่อสัมผัส หรือจำนวนนำในวรรค

๒. ข้อสันนิษฐานเกี่ยวกับ คำว่า ทรงสภัน

ในหนังสือบรรทัดฐานภาษาไทย เล่ม ๒ ของกระทรวงศึกษาธิการ (๒๕๕๓) เขียนไว้ว่า ภาษาบาลีและสันสกฤตเป็นภาษาที่คำสามารถผันรูปไปได้หลายรูปเพื่อแสดงความหมายทางไวยากรณ์และบอกความสัมพันธ์เชิงวากยสัมพันธ์ที่แตกต่างกัน คำที่ผันไปแม้จะมีความหมายทางไวยากรณ์แตกต่างกัน แต่ความหมายประจำคำไม่ต่างกัน เช่น ในภาษาบาลี คำว่า ราชา สามารถผันเป็นรูปต่าง ๆ ได้ ๑๓ รูป ได้แก่ ราชา ราชาน รัญญู ราชินา รัญญู ราชิโน ราชินี ราช ราชานโน ราชูหิ รัญญู ราชูน ราชูสุ ทุกรูปมีความหมายประจำคำเหมือนกันว่า “พระราชา” คนไทยอาจสังเกตลักษณะเช่นนี้ของภาษาบาลีและสันสกฤต จึงได้แปรรูปคำภาษาบาลีและสันสกฤตไป ทำให้ได้รูปแปรหลายรูปใช้ในหลายความหมายเดียวกัน รูปที่แปรไปต่าง ๆ นี้ บางรูปก็อาจตรงหรือใกล้เคียงกับรูปในชุดคำผัน (Word paradigm) ของคำในภาษาบาลีและสันสกฤต เช่น

กาย-กายา-กายิน-กายี-กาเยศ

ชีพ-ชีวะ-ชีวา-ชีวี-ชีวัน

โลก-โลกา-โลกะ

สุริย์-สุริยะ-สุริยา-สุริโย-สุริยัน-สุริเยศ

หัสติน-หัสตี-หัสตินา

อยุธย์-อยุธยา-อยุธเยศ

จึงอาจเป็นไปได้ว่า คำว่า โศก-โศกา-โศกัน เป็นคำเกิดผันรูปไปได้หลายรูปเพื่อแสดงความหมายทางไวยากรณ์และบอกความสัมพันธ์เชิงวากยสัมพันธ์ที่แตกต่างกันแต่ความหมายไม่ต่างกันซึ่ง โศก-โศกา-โศกัน หมายถึง ความทุกข์ ความเศร้า

คำในภาษาไทยกลางที่เป็นคำเก่าต่อมาหน่วยเสียงหายไป และรูปหลังเป็นรูปที่ใช้กันต่อมาในภาษามาตรฐาน ฉันไค-ฉไน ฉันนั้น-ฉะนั้น ฉันนี้-ฉะนี้ ต้นเคียน-ตะเคียน หมากขาม-มะขาม หมากม่วง-มะม่วง หมากพร้าว-มะพร้าว หรือไม่-ไหม อันหนึ่ง-อนึ่ง (ศุภรางค์ อินทรารุณ, ๒๕๔๗, หน้า ๕๖)

โศกัน → สกัน

จึงอาจกล่าวได้ว่าคำว่า “ทรงสกัน” น่าจะมาจากคำว่า “ทรงโศกัน” และคำว่า “ทรงโศกัน” น่าจะมาจากคำว่า “ทรงโศกา” ตามลำดับ

วรรณกรรมกลอนนิทานเรื่องพระบรมวงศ์ทรงสกัน ฉบับวัดไทรทอง จังหวัดตราด เดิมน่าจะ มีชื่อว่า พระบรมวงศ์ทรงโศกัน เนื่องจากกวีได้เลือกแต่งขยายอารมณ์โศกของตัวละครที่ต้องพลัดพรากจากสิ่งที่รัก เป็นชื่อที่ตรงกับเนื้อหาของเรื่องที่กวีเลือกมาแต่ง เพราะตัวละครเอกชายพระบรมวงศ์มีอารมณ์โศกที่ต้องพลัดพรากจากสิ่งที่เป็นที่รัก

ที่มาของพระบรมวงศ์ทรงสกัน

๑. ความเป็นมา

วรรณกรรมเรื่องพระบรมวงศ์ทรงสกันเป็นเรื่องที่มีที่มาจากเหตุการณ์ตอนหนึ่งในวรรณกรรมเรื่องวรรณคดีซึ่งเป็นชาดกเรื่องหนึ่งในปัญญาสชาดก

จากการศึกษาของนิยะดา เหล่าสุนทร (๒๕๓๘) พบว่าที่มาของเรื่องในปัญญาสชาดก ส่วนใหญ่มาจากวรรณคดีบาลีและสันสกฤต มาจากวรรณคดีเช่นชาดกในปัญญาสชาดกด้วยกัน และมาจากเรื่องพื้นเมือง อิทธิพลของที่มาเหล่านี้เป็นอิทธิพลโดยตรงบ้าง โดยอ้อมบ้าง ซึ่งอาจจำแนกชาดกในปัญญาสชาดกออกเป็นกลุ่มต่าง ๆ ตามลักษณะของอิทธิพลที่ได้รับ ซึ่งชาดกเรื่องวรรณคดีเป็นชาดกที่มาจากเรื่องพื้นเมืองมาก่อนต่อมากวีชาวเชียงใหม่ได้นำมารวบรวมแต่งให้มีลักษณะเหมือนชาดก

แต่อภิรักษ์ เกษมผลกุล (๒๕๕๔) ได้สันนิษฐานว่า เรื่อง วรรณคดีนั้นน่าจะเป็นชาดกที่บรรจุอยู่ในปัญญาสชาดกชั้นหลังไม่ได้บรรจุอยู่ใน ปัญญาสชาดกที่แต่งในรุ่นแรก ๆ เนื่องจากไม่พบว่ามีกรบรรจุเรื่อง วรรณคดีไว้ในเชียงใหม่ปณณาส รวมทั้งเมื่อได้ตรวจสอบกับ ปัญญาสชาดกฉบับพม่า ฉบับเชียงตุง ฉบับลาว และฉบับเขมร ไม่พบ วรรณคดี แต่อาจเป็นไปได้ว่า ในสมัยนั้น อาจจะมีหรือยังไม่มีเรื่อง วรรณคดี ซึ่งอาจมีเรื่องวรรณคดีอยู่แล้ว แต่ยังไม่เป็นที่นิยมจึงไม่ได้บรรจุไว้ใน ปัญญาสชาดกรุ่นแรก เมื่อปัญญาสชาดกได้บันทึกเป็นลายลักษณ์อักษรขึ้น ก็แพร่กระจายและได้รับความนิยมเป็นอย่างมาก ปัญญาสชาดกได้แพร่กระจายมาถึงอาณาจักรอยุธยา โดยพบว่า วรรณคดีสมัยอยุธยาตอนต้นหลายเรื่อง มีการกล่าวถึงชาดกที่อยู่ในปัญญาสชาดก อาทิ สมุทโฆษ

ชาตก สุธนุชาตก สุธนชาตก ปาจิตกุมารชาตก โดยพบการอ้างอิงชาตกเหล่านี้ใน กำสรวลโคลงต้น ทวาทศมาสโคลงต้น โคลงนิราศทริภุญไชย แต่ก็ไม่พบว่ามี วรวงสชาตกปรากฏอยู่ในวรรณคดีสมัยอยุธยาตอนต้น

นอกจากนี้ นิยะดา เหล่าสุนทร (๒๕๔๔) พบว่าใน ปุณโณวาทคำฉันท์ ของพระมหานาค วัดท่าทราย ซึ่งแต่งในสมัยพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศและได้พรรณนาถึงมหรสพไว้ส่วนหนึ่ง ซึ่งเป็นมหรสพที่เกิดขึ้นในสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนปลายได้พบมหรสพชนิดหนึ่งคือ ละครชาตรี เรื่อง วรวงศ์ ซึ่งนิยมเล่นในตอนถอนเสาประโคนปัก ดังกล่าวไว้ว่า

... ละครชาตรี เหลนเมื่อผู้มี วอรรกราชา
ถอนเสาประโคน จับโยนขึ้นมา สุกข์บักษา ฆ่ายักษ์อาครัน ...

จากหลักฐานทางวรรณคดีดังกล่าวข้างต้นเป็นเครื่องยืนยันได้ว่าเรื่องวรวงศ์นี้เป็นที่รู้จักและนิยมเล่นเป็นละครชาตรีตั้งแต่ครั้งสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนปลาย

นอกจากอภิรักษ์ณ์ เกษมผลกุล (๒๕๕๔) ได้ศึกษาพบว่าในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น คุณสุวรรณ กวีหญิงแห่งราชสำนักสยามใต้ ได้ประพันธ์วรรณคดีเรื่อง อุณรุทร้อยเรื่อง โดยนำตัวละครเด่น ๆ ของวรรณคดีแต่ละเรื่องกว่าร้อยตัวมาปรุงเข้าเป็นเรื่องขึ้นใหม่ ตัวละครที่คุณสุวรรณนำมานี้น่าจะเป็นเรื่องที่ท่าน ชอบหรืออาจเป็นเรื่องที่ได้รับการกล่าวขวัญอยู่เสมอ ดังนั้นเรื่องใดที่คุณสุวรรณยกเอา เนื้อเรื่องบางตอนหรือตัวละครบางตัวมา ย่อมจะเป็นเรื่องที่นิยมกันในสมัยรัชกาลที่ ๓ และรัชกาลที่ ๔ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ และ ในจำนวนตัวละครกว่าร้อยตัวนั้น จากวรรณคดี ๕๑ เรื่องนั้น พบว่ามีตัวละครในเรื่อง “วรวงศ์” ที่ได้รับการกล่าวถึงอยู่ ๓ ตัว ดังนี้คือ วรวงศ์ นางกาไว และ วงศ์สุริยามาศย์

... เมื่อนั้น	วรวงศ์ปรีดีเปรมเกษมสันต์
ได้ฟังพระมหานักธรรม	รำพันเสร็จสิ้นด้วยยินดี
.....
ฤจะเป็นบุตรนางกาไว	ที่พระเพียรพิไชยไปสังหาร
นางก็ม้วยมรณาเสียช้านาน	ท้าวกรุงपालจะคิดประการใด
.....
วงศ์สุริยามาศย์อาจหาญ	เข้าต่อต้านด้วยท้าวสิงหล
องค์พระจันทโครพจบสกล	เข้าประจัญต่อตีศรีสุวรรณ

(บทละคร เรื่อง พระมะเหลเถไถ เรื่องอุณรุทร้อยเรื่อง เรื่อง ระเด่นลันได กลอนเพลงยาว เรื่อง หม่อมเป็ดสวรรค์ เรื่องพระอาการประชวรของกรมหมื่นอัปสรสุดาเทพ, ๒๕๑๔)

๒. ความแพร่หลายของเรื่องวรวงสชาตก

วรรณกรรมที่มีที่มาจากวรวงสชาตกแพร่หลายมากพบในภูมิภาคต่าง ๆ ดังรายละเอียด

ต่อไปนี้

๒.๑ วรวงสชาตกที่พบในภาคตะวันออกเฉียง

วรรณสาตกเป็นชาติกมีเนื้อเรื่องปรากฏในภาคตะวันออกเฉียง ในรูปแบบวรรณกรรมลายลักษณ์และตำนาน ดังนี้

ตำนานนางกาไว อภิลักษณ์ เกษมผลกุล (๒๕๕๔) ได้ศึกษาไว้ว่า จังหวัดจันทบุรี และจังหวัดตราดมีเรื่องเล่าเกี่ยวกับพระนางกาไวซึ่งในจังหวัดจันทบุรีนั้นเรียกนิทาน “พระวรรณศรี” กันว่า “นิยายนางกาไว” เรื่องพระวรรณศรีนี้ ในจังหวัดจันทบุรี นำมาใช้ในการอธิบายประวัติของโบราณสถานอายุกว่า ๑,๕๐๐ ปีของจังหวัดจันทบุรีที่เรียกว่า “เมืองเพนียด” ซึ่งชาวบ้านโดยทั่วไปเรียกกันว่า “เมืองนางกาไว” ดังความตอนหนึ่งใน “พระนางกาไว” ว่า

....พระนางยังสั่งนางสนมกำนัลนางในทั้ง หลายว่า พวกเจ้าจงนำเอาสมบัติที่เหลือของข้าไปทิ้งในเว็จ (ห้องส้วม) ให้หมด ปิดสมบัติให้มิดชิด ข้าจะเข้าบรรทมห้ามผู้ใดรบกวนข้าเป็นอันขาด ส่วนพวกเจ้า บัดนี้ สงครามยุติแล้วขอให้ทุกคนยอมแพ้ต่อข้าศึกเถิด ข้าจะเฝ้าเมืองเพนียดด้วยตัวข้าเอง ขอให้ทุกคนจงเป็นไทแก่ตัว ณ บัดนี้ จากนั้น พระนางกาไวก็เสด็จเข้าห้องบรรทม นั่ง พนมมီးตั้งจิตอธิษฐานว่า ข้าฯ ขอปิดเมืองเพนียดไว้ ณ บัดนี้ จนกว่าศึกตีศรีเกียรติยศของข้าฯ จะถูกเปิดเผยและเป็นที่ยอมรับของทุกคน มันผู้ใดคิดการใหญ่หวังสมบัติของข้าฯ ขอให้มันผู้นั้นจงมีอันเป็นไปต่าง ๆ นานา มันผู้ใดเคารพเลื่อมใสยกย่องข้าฯ ขอให้เจ้าผู้นั้นจงประสบแต่ความสุข ความเจริญ คิดสิ่งใดขอให้สำเร็จสมประสงค์ ข้าฯ จะอยู่กับเมืองเพนียดแห่งนี้ตลอดไป และพระนางกาไวก็เปิดจุกขวดยาพิษมหาไว ค่อย ๆ บรรจงดื่มอย่างตั้งอกตั้งใจ จนหมดลมหายใจล้มตัวลงนอนแน่นิ่งไป ท่วมกลางความโศกเศร้าเสียใจของประชาชนชาวเมืองเพนียดทุกคน เหลือไว้แต่เพียงตำนานเล่าขานสืบต่อกันมาชั่วนาตาปี” นอกจากนี้ยังได้ใช้อธิบายภูมินามบริเวณที่ใกล้เคียงอีกด้วย ดังตอนหนึ่งของเรื่อง “พระนางกาไว” ซึ่งได้กล่าวถึงเส้นทางการเดินทางของสองพระราชโอรสว่า

...จากพระตะบองผ่านภูเขาพนมมาลัย เข้าสู่เขตแดนไทยเช่น บ้านพุมเรียง บ้านบึงชะนัง บ้านแปลง บ้านใหม่ บ้านทัพปัตติ ข้ามคลองโป่งน้ำร้อน ขึ้นฝั่งมายังบ้านพระยากัมพูช ก็ให้หยุดพักพลค้างแรมหนึ่งคืน เช้าขึ้น ก็เดินทางต่ออีก ผ่านบ้านหนองตาคง บ้านคลองขวาง จนมาถึงบ้านทัพไทร ก็พักพลหนึ่งคืน ออกจากบ้านทัพไทร ก็มาพักที่บ้านทัพนคร เขตอำเภอมะขาม หนึ่งคืน วันต่อมา ก็ผ่าน บ้านท่าหลวง บ้านแสนตอ บ้านน้ำรัก บ้านสงขานาน ริมฝั่งแม่น้ำจันทบุรี ซึ่ง กองทัพได้พักพลลงเล่นน้ำกันอย่างสนุกสนานเต็มที่ ก่อนเคลื่อนพลต่อไป แม่ทัพใหญ่ได้จัดกำลังส่วนหนึ่งให้อยู่ตั้งด่านตรวจเพื่อเก็บส่วยสาอากรทั้ง ทางบกและทางน้ำ ที่บ้านเกาะส่วย จะได้เป็นกองหนุนด่านเสียบียงอาหารตลอดการสู้รบในครั้งนี้ สุดท้ายก็มาตั้งมั่นอยู่ที่บ้านพลับพลา เขตอำเภอเมืองจันทบุรี แม่ทัพใหญ่ เห็นบริเวณริมหนองน้ำด้านเหนือโรงเรียนวัดพลับพลาในปัจจุบันว่าเหมาะสมจึงให้ตั้งค่ายคูหอรบอย่างเข้มแข็ง จนเรียกว่า หนองทัพมั่น...

ตอนท้ายของเรื่องนางกาไว กล่าวว่ามีสองสำนวนคือ สำนวนที่ให้ทหารนำทองไปโปรยจนทั่ว จนทำให้เกิด “บ้านทองทั่ว” นั้น ก็เพื่อเลี่ยงความสนใจของทหารเพื่อพระนางจะได้หนีไปได้ กับอีกตำนานว่านางตีเมยาพิชิตาย สำหรับสำนวนแรกนั้น พบว่ามีการเล่าตอนจบในบริเวณ อำเภอบ่อไร่ จังหวัดตราด โดยเล่ากันว่า นางกาไวชนเอาทรัพย์สมบัติใส่เรือสำเภามา โดยใส่ตุ้มไว้ได้จำนวนถึงแสนตุ้ม แล้วเอาวัวมาเทียมทรัพย์สินทั้งแสนตุ้มนั้นไปฝัง จึงทำให้เกิด “บ้านแสนตุ้ม” และ “ทุ่งวัวหิน”

นอกจากนี้ในบริเวณพื้นที่ที่ต่อเนื่องกับจังหวัดตราด คือ จังหวัดเกาะกง และจังหวัดกำปงสปี ประเทศกัมพูชา พบความแพร่หลายของเรื่องพระวรวงศ์เช่นกัน กล่าวคือ ตำนานภูเขาวรวงศ์สุวรรณค์ หรือ ภูเขาศีร์รมย์ จังหวัดเกาะกง และจังหวัดกำปงสปี ที่บริเวณจังหวัดเกาะกงซึ่งเคยเป็นส่วนหนึ่งของประเทศไทยก่อนเหตุการณ์ ร.ศ.๑๑๒ และมีพื้นที่ติดกับจังหวัดตราด รวมถึงจังหวัดกำปงสปี ซึ่งติดกับจังหวัดเกาะกงมีตำนานภูเขาวรวงศ์สุวรรณค์ โดยเล่าเนื้อหาเป็นเรื่องพระวรวงศ์ทั้งหมด และอธิบายว่ามีรูปศิลปะรูปหนึ่งเป็นร่างสตรีขาดแค่คอ สมมติว่าเป็นนางมันทา (กาไว) ถูกประหารชีวิต รูปนี้ตั้งอยู่ที่ตำบลจำบก อำเภอพนมสรวง จังหวัดกำปงสปี ปัจจุบันรวมอยู่ในวนอุทยานแห่งชาติคีร์รมย์ บริเวณยอดเขาที่ตั้งอยู่ใกล้เสียงน้ำที่ชื่อว่าเขากรมชวาท นั้นเชื่อกันว่าเป็นบริเวณที่พายุพัดเอาศีรษะของฤๅษีขาดเป็นฤๅษีที่ขโมยแก้ววิเศษของพระวรวงศ์ไปเพาะเล่น

อย่างไรก็ตามในภาคตะวันออกเฉียงพบว่า มีเรื่อง “พระวรวงศ์” ในจังหวัดจันทบุรีที่น่าสนใจอีกมิติหนึ่ง คือ การใช้ตัวละคร “นางกาไว” อธิบายกำเนิดของชาติพันธุ์ “ชอง” อันเป็นชนกลุ่มน้อย และชนดั้งเดิมในจังหวัดจันทบุรี โดยเชื่อกันว่า นางกาไว เป็นบรรพบุรุษของ “ชอง” และสืบเนื่องมาจากเหตุดังนี้เอง จึงทำให้การตีความบทบาทของตัวละคร “นางกาไว” เป็นไปในทิศทางที่ดีมีทัศนคติในด้านบวก ซึ่งสวนทางกับความคิดของคนในทุกภาค ดังจะเห็นได้จากเรื่อง “พระนางกาไว” ดังนี้

ตำนานเก่าแก่ส่วนใหญ่จะเน้นให้พระนางกาไว เป็นบุคคลที่น่าตำหนิตีเดียญ ด้วยความที่พระนางเป็นสาวชาวชองนั่นเอง เหมือนผู้แต่งจะมีเจตนาใส่ร้ายป้ายสีให้สาวชองและ ชาวชองทั้งหลาย ต้องถูกดูหมิ่นดูแคลนให้กลายเป็นคนที่ต่ำต้อย ให้ด้อยทางสติปัญญาความคิด ให้กลายเป็นคนปากคดงที่สังคมพึงรังเกียจ เมื่อมีทัศนคติในด้านบวกต่อ “นางกาไว” ดังนั้นการสร้างเรื่องของพระวรวงศ์ ฉบับใหม่ นั้น จึงเป็นไปในทางเคารพและให้เกียรติต่อตัวละครตัวนี้รวมทั้งเมื่อ “พระนางกาไว” จะต้องรบกับพระวรวงศ์และวงศ์สุริยามาศนั้น กลับกลายเป็น วีรกรรมของพระนางกาไวและพระวรวงศ์กับวงศ์สุริยามาศ กลายเป็น “ผู้ร้าย” ที่มุ่งจะทำลายวีรสตรีพระองค์นี้ ดังความว่า

...พระนางกาไว เป็นแม่ทัพใหญ่ บัญชาการรบรอบทุกทิศทุกทาง ตั้งมั่น ณ ปราสาทหินจันทบูร พระโอรสไวยะทัศน์ เป็นแม่ทัพรอง คุมไพร่พลออกรบอย่างหาญกล้าที่ด้านหน้าเมืองเพนียด...”

พระนางกาไวทราบข่าวการเสียสละชีวิตของพระโอรสแล้วให้เสียพระทัยมากศึกครั้งนี้ใหญ่หลวงนัก ถ้าสู้รบครั้งต่อไปก็มีแต่จะล้มตายกันมากขึ้น พระนางจึงตัดสินใจแน่วแน่ที่จะสละเมืองให้แก่ประชาชน เพื่อให้ลูกหลานของของท่านอยู่ได้เมืองสงครามนี้สงบลง ...”

ไชโย ..! เมืองเพนียดเปิดแล้ว พระนางกาไวยินยอมให้เปิดเมือง เพนียดแล้วเราลูกหลานชาวเมือง เพนียดทั้งหลายเอ๋ย ถึงเวลาหรือยัง? ที่เราจะหันมายกย่องเชิดชูวีรกรรมของพระนางกาไวกันอย่างจริงจังเสียที ถึงเวลาหรือยัง? ที่เราจะยอมรับว่าท่านคือบรรพบุรุษของทุกคนถึงเวลาหรือยัง? ที่ชาวชองจะได้กลายเป็นเจ้าของแผ่นดินนี้มิใช่เป็นคนพื้นเมืองที่ต่างก็ดูหมิ่นดูแคลนถึงเวลา หรือยัง? ที่อารยธรรมของ จะได้กลายเป็นที่ยอมรับอย่างสมศักดิ์ศรี ถึงเวลาหรือยัง? ที่พวกเราจะต้องตอบแทนบุญคุณต่อ พระนางกาไว ที่ช่วยรักษาเมืองเพนียดไว้จนทุกวันนี้

... สำหรับชาวเมืองเพนียดแล้ว พระนางกาไว ก็คือ แม่ย่ากาไวที่เขานับถือตนเอง เมืองเพนียดก็คือเมืองกาไว อันศักดิ์สิทธิ์ที่มีต้นสมอพิเภกใหญ่ เป็นตัวแทน แม่ย่ากาไว ที่เขาเคารพบูชา

ชั่วนาตาปี เป็นที่พึง ทางใจของคนทุกข์ยากมาโดยตลอด ใครเดือดเนื้อร้อนใจอะไรก็จะพากันไปบน เช่นไหว้ขอให้แม่യാกาไวช่วยเหลือเสมอมา ใครมีโชคมีลาภก็จะไปแก้บนนำสิ่งของไปถวายบอกกล่าว บางคนศรัทธามากก็สร้างศาลแม่യാกาไวให้ แล้วอัญเชิญท่านไปประทับด้วย เมื่อเก็บเกี่ยวข้าวแล้วก็นัดกันไปทำบุญส่งทุ่งให้แก่ศาลแม่യാกาไวปีละครั้ง ...

ปัจจุบันนี้ ที่เมืองเพนียด มีศาลที่เรียกกันว่า “ศาลแม่യാกาไว” อันเป็นที่เคารพสักการะของประชาชนในแถบนั้นอย่างมาก จึงเป็นวิวัฒนาการของเรื่อง “พระวรวงศ์” เพราะหากพิจารณาในเชิงประวัติแล้ว เมืองจันทบุรีน่าจะรับเรื่อง “พระวรวงศ์” นี้มาจากถิ่นอื่น ดังจะเห็นได้ว่าไม่ว่าจะเป็นเอกสารเก่าหรือใหม่ในจันทบุรีก็ไม่มีการเอ่ยถึงเรื่องวรวงศ์เลย คงมีแต่เรียก “ตำนานเมืองจันทบุรีโบราณ” และ “ตำนานนางกาไว” เท่านั้น จากนั้นทานจึงพัฒนาเป็นตำนาน ตำนานนี้ยังคงดีลึลึขึ้นเมื่อมีสถานที่มาประกอบ

อย่างไรก็ตามจากเอกสารเผยแพร่ โบราณสถานเมืองเพนียด จากตำนานสู่ลานประวัติศาสตร์กล่าวถึงตำนานนางกาไว ไว้ว่า กษัตริย์ผู้ครองนครโบราณ (ชื่อเมืองเพนียด เป็นเมืองที่อยู่ติดเชิงเขาสระบาป คือ จันทบุรี) พระองค์ทรงพระนามว่า พระเจ้าพรหมทัต มีพระโอรสกับเอกอัครมเหสี ๒ พระองค์ พระเชษฐาทรงพระนามว่า เจ้าบริพงษ์ และพระอนุชาทรงพระนามว่า เจ้าวงศ์สุริยมาศ ต่อมาพระเอกอัครมเหสีสิ้นพระชนม์ พระองค์จึงได้ทรงอภิเษกพระมเหสีองค์ใหม่ขึ้นทรงพระนามว่า พระนางกาไว ซึ่งทรงพระศิริโฉมสิริพิลาศเป็นที่โปรดปรานของพระเจ้าพรหมทัตยิ่งนัก และมีพระโอรสด้วยกัน ๑ พระองค์ พระนางกาไวมีพระประสงค์ให้โอรสของนางได้ครองราชย์ในเมืองเพนียด จึงได้ทูลขอให้พระเจ้าพรหมทัตส่งโอรสของพระมเหสีเดิมออกไปสร้างเมืองอยู่ในท้องที่ที่กันดารทางเหนือแดนต่อกับประเทศกัมพูชา (เขตอำเภอโป่งน้ำร้อนในปัจจุบัน) ทั้ง ๒ พระองค์ซึ่งพระเจ้าพรหมทัตก็ตามพระทัย ต่อมาเมื่อพระเจ้าพรหมทัตสวรรคต พระนางกาไวจึงสถาปนาพระราชบุตรของนางขึ้นเป็นกษัตริย์ครองนครต่อไป และนางเป็นผู้สำเร็จราชการเพราะราชบุตรยังเยาว์ พระชนม์อยู่ ดังนั้น นครนี้จึงเรียกติดปากว่า “นครหรือเมืองกาไว” ต่อมาเจ้าบริพงษ์และเจ้าวงศ์สุริยมาศ รู้เรื่องพระบิดาสวรรคตและพระนางกาไวครองเมือง จึงยกกองทัพลงมาเพื่อจะชิงเมืองคืนแต่กองทัพผู้กำลังของกองทัพพระนางกาไวไม่ได้จึงถอยทัพไป และขอกำลังจากกษัตริย์ขอมมาช่วย แก่แค้นโดยสัญญากันว่าเมื่อได้เมืองคืนแล้ว จะแบ่งเมืองให้ ซึ่งกษัตริย์ขอมก็ได้ส่งทัพมาช่วยกองทัพคราวนี้ยกมาตั้งพลพักอยู่ที่นอกเมือง ตำบลที่พักพลนี้ เรียกว่า “ตำบลพลพักพล” ซึ่งเรียกกันมาจนถึงปัจจุบัน

นอกจากนี้ยังพบวรรณกรรมลายลักษณ์ประเภทนิทาน ดังนี้

วงษะมาต ฉบับวัดม่วงขาว อำเภอโคกปีบ จังหวัดปราจีนบุรี แต่การศึกษาของอุไร ดิจริง (๒๕๓๐) จัดให้เป็นวรรณกรรมอีสานด้วยเหตุผลดังต่อไปนี้

๑. ตัวอักษรที่ใช้จารวรรณกรรม เป็นตัวอักษรไทยน้อย ชาวอีสานนิยมใช้อักษรไทยน้อย บันทึกเรื่องราวเกี่ยวกับคติโลก

๒. ลักษณะคำประพันธ์ใช้ “โคลงสาร” ซึ่งเป็นรูปแบบคำประพันธ์ที่นิยมมากที่สุดในการแต่งวรรณกรรมอีสาน

๓. ภาษาถิ่นที่ปรากฏในวรรณกรรม เป็นภาษาถิ่นที่ใช้ร่วมกันกับภาษาถิ่นอีสาน

๔. ความเป็นมาของกลุ่มชน มาจากกลุ่มเดียวกัน

ตั้งนั้บรรณกรรมนิทานเรื่องวงษะมาต ฉบับวัดม่วงขาว อำเภอกอศอกปีบ จังหวัดปราจีนบุรี จึงเป็นบรรณกรรมที่มาจากแหล่งวัฒนธรรมอีสาน เพราะมีลักษณะร่วมหลายประการดังกล่าว (อุไร ดีจริง, ๒๕๓๐, หน้า ๒๘)

พระบรรณคดีทรงสกัน ฉบับวัดไทรทอง จังหวัดตราด ซึ่งเป็นฉบับที่ผู้วิจัยใช้ศึกษา

๒.๒ บรรณคดีที่พบในภาคกลาง

บรรณคดีเป็นนิทานชาดกมีเนื้อเรื่องปรากฏในภาคกลาง ในรูปแบบบรรณคดีหลาย ลักษณะและตำนาน ดังนี้

ตำนานวัดเสาประโคน (วัดดุสิตาราม) กรุงเทพฯ พบเรื่องพระบรรณคดีนำมาใช้อธิบาย สถานที่คือวัดดุสิตารามนี้เดิมชื่อวัดเสาประโคนเพราะมีเสาประโคนโบราณปักอยู่ วัดนี้มีภาพฉากกันซึ่ง เชื่อกันว่าเป็นเรื่องสมุทโฆษ แต่หากพิจารณาดูแล้วน่าจะเป็นเรื่องพระบรรณคดี เพราะเรื่องสมุทโฆษ กับ พระบรรณคดีมีอนุภาคบางส่วนที่คล้ายกัน หากแต่เรื่องสมุทโฆษจะเป็นเรื่องที่คนรุ่นหลังรับรู้ มากกว่าเรื่องพระบรรณคดี

บรรณคดี ปรากฏหลักฐานที่เป็นลายลักษณ์หลักฐานอย่างชัดเจน เมื่อปรากฏว่า ใน บัญชีปัญญาสาตก อักษรขอม ภาษาบาลี ของงานบริการเอกสารโบราณ หอสมุดแห่งชาติ ได้ กล่าวถึงต้นฉบับปัญญาสาตก เรื่องบรรณคดีไว้ ซึ่งมี ดังนี้คือ

บรรณคดี ในปัญญาสาตกฉบับปลาย ฉบับล่องชาด ไม่ประกบธรรมดา ผู้ที่ ๒-๓

บรรณคดี ในปัญญาสาตก ฉบับทองน้อย ร.๓ ไม่ประกบลายกำมะลอ ผู้ที่ ๑

บรรณคดี ในปัญญาสาตก ฉบับทองทึบ ร.๕ ไม่ประกบรดน้ำดำโท ผู้ที่ ๒๑

บรรณคดี ในปัญญาสาตกฉบับต้น ผู้ที่ ๑๙-๒๑

จากบัญชีปัญญาสาตก อักษรขอม ภาษาบาลี ของงานบริการเอกสารโบราณ หอสมุด แห่งชาติ ที่ได้กล่าวถึงต้นฉบับปัญญาสาตก เรื่อง บรรณคดี ข้างต้นนั้นพบว่ามีปัญญาสาตกฉบับ รัชกาลที่ ๓ ด้วย แสดงให้เห็นว่าในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น เรื่อง พระบรรณคดี ได้รับการบรรจุเข้าไป อยู่ใน ปัญญาสาตกเรียบร้อยแล้ว (อภิสิทธิ์ เกษมผลกุล, ๒๕๕๔, หน้า ๑๑๖-๑๒๔)

๒.๓ บรรณคดีที่พบในภาคเหนือ

บรรณคดีเป็นนิทานชาดกมีเนื้อเรื่องปรากฏในภาคเหนือ ในรูปแบบบรรณคดีหลาย ลักษณะ ดังนี้

พระบรรณคดีฉบับภาคเหนือ คำขอเรื่องบัวระวงค์หงส์อำมาตย์ ฉบับร้านประเทืองวิทยา จังหวัดเชียงใหม่

บัวระวงค์หงส์อำมาตย์ ฉบับวัดบ้านโง้งหลวง จังหวัดลำพูน

บัวระวงค์หงส์อำมาตย์ ฉบับวัดดอยสารภี จังหวัดลำพูน

บัวระวงค์หงส์อำมาตย์ ฉบับวัดนันทาราม จังหวัดเชียงใหม่

โบริวงฉบับไทลื้อ จากหนังสือด้วยปัญญาและความรักของ เวาน์ เพลงออ

โบริวง ฉบับไทลื้อ จากหนังสือวรรณกรรมไทลื้อ ของชำนาญ รอดเหตุภัย

(พระมหาศรียนต์ รัตนพรหม, ๒๕๓๘, หน้า ๘)

๒.๔ วรวงษชาติกที่พบในภาคใต้

วรวงษชาติกเป็นนิทานชาติกมีเนื้อเรื่องปรากฏในภาคใต้ ในรูปแบบวรรณกรรมลายลักษณ์ และตำนานดังนี้

ตำนานบ้านนาโคก บ้านนาโคก หมู่ที่ ๑ ตำบลทุ่ง อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี สาเหตุที่ได้ชื่อว่าบ้านนาโคกก็เนื่องมาจากมะระห่มปะแกได้สร้างเมืองที่บ้านสงขลาก็ได้ลงเสาหลักเมืองหรือเสาประโคน ต่อมาที่แห่งนี้กลายเป็นที่นา แต่ที่เสาประโคนนี้ เมื่อ ๖๐ ปีเศษ ยังคงมีหลักเสาประโคนอยู่โดยเป็นหลักปักไว้ และมีการขุดบ่อไว้รอบหลัก การทำนาก็เว้นไว้เฉพาะที่เสาหลักนี้ ปัจจุบันเสาหลักได้หายไป รวมทั้งคูที่ขุดไว้รอบหลักประโคน จากการที่เป็นที่ตั้งหลักเมือง หรือเสาประโคนนี้เอง จึงเรียกบ้านนี้ว่า “บ้านนาโคก”

นอกจากนี้ที่อำเภอคีรีรัฐนิคม อำเภอไชยา ปรากฏสถานที่สอดคล้องกับเรื่อง “พระวรวงศ์” ซึ่งชาวลุ่มแม่น้ำตาปีมักเรียกนิทานเรื่องนี้ว่า “เศรษฐีโลกัน” และถือเป็นวรรณกรรมพื้นบ้านที่มีการเล่าแบบมุขปาฐะและมีการบันทึกกันอย่างแพร่หลาย นิทานพื้นเมืองเรื่องพระวรวงศ์ ปรากฏว่าชาวสุราษฎร์ธานีรู้จักกันอย่างกว้างขวาง มีประวัติเกี่ยวกับสถานที่ในอำเภอคีรีรัฐนิคม หรืออำเภอท่าขนอน (ปากคลองยัน) อำเภอพนพิณ และอำเภอไชยา แต่งเป็นกาพย์ต่าง ๆ เช่น ยานี ฉบัง และสุรางคนางค์ผู้แต่งเป็นกวีชาวสุราษฎร์ธานีในสมัยโบราณ มี ๔ เล่มสมุดไทย

พระเทพรัตนกวี (ก. ธรรมวร) เจ้าคณะจังหวัดสุราษฎร์ธานี ได้ย่อเรื่อง “พระวรวงศ์” ไว้ในนิราศเขาพัง โดยกล่าวถึงตำนานสถานที่ที่ปลายคลองยัน และอำเภอไชยา ดังนี้

ปลายคลองนี้มีประวัติคดมากกล่าว	ว่ามีเจ้าเมืองใหญ่อันไพศาล
ชื่อเศรษฐีโลกันมีสันดาน	รักถิ่นฐานบ้านช่องปลายคลองยัน
เศรษฐีมีธิดาชื่อคารวี	รูปทรงดั่งมยั้งเป็นมิ่งขวัญ
ดีกริยามารยาทฉลาดครัน	แรกรุ่นชันษาเสร็จสิบเจ็ดปี
.....
เมืองโลกันอันมีเศรษฐีใหญ่	ขึ้นอยู่ในเมืองสมมดินามมุสสา
ราชธานีที่ไกลอยู่ไชยา	ต้องจัดหาช่วยส่งตามบงการ
ท่านโลกันบัญชาหาสิ่งของ	ขนลงกองนาวามหาศาล
ต้องไปจุดมุสสาไม่ช้าการ	ขึ้นเฝ้าท่านเจ้าฟ้าอาณานิคม”

ตอนท้ายหนังสือจังหวัดสุราษฎร์ธานีดังกล่าวได้อ้างว่ามีผู้เคยไปเห็นบ้านเศรษฐีโลกันอยู่ที่บ้านปลายคลองยัน อำเภอคีรีรัฐนิคม แต่บัดนี้รกร้างว่างเปล่ามีต้นหมากรากไม้ แสดงว่าเป็นเมืองใหญ่มาแต่ก่อนที่ทุ่งไชยามีนาประโคนซึ่งเป็นเมืองมุสสาปรากฏจนทุกวันนี้ บางตำนานกล่าวว่าบ้านเศรษฐีโลกันอยู่ที่ฝั่งทะเลด้านจังหวัดชุมพร ระหว่างอำเภอหลังสวนและอำเภอฉวี

วรวงษชาติกที่ปรากฏเป็นวรรณกรรมลายลักษณ์ พบที่อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี เขียนโดย นายนาค บ้านท่าโพธิ์ และพบที่ อำเภอท่าฉาง จังหวัดสุราษฎร์ธานี ไม่บอกนามผู้แต่ง (ประพนธ์ เรื่องณรงค์, ๒๕๒๓, หน้า ๖-๑๓)

๓. การแพร่หลายของเรื่องวรรณคดีศิลปะแขนงอื่น ๆ

วรรณคดี นอกจากจะปรากฏการแพร่หลายในรูปแบบของวรรณกรรมลายลักษณ์แล้ว ยังพบการแพร่หลายในศิลปะแขนงอื่น ๆ ได้แก่

๓.๑ วรรณคดีที่ปรากฏเป็นจิตรกรรมฝาผนัง

นอกจากความนิยมที่ปรากฏในวรรณกรรมลายลักษณ์เท่าที่กล่าวมาแล้ว วรรณคดี ยังเป็นเครื่องบันดาลใจให้ศิลปินได้สร้างสรรค์งานทางด้านจิตรกรรมฝาผนังอีกด้วย ภาพจิตรกรรม ฝาผนังที่มีที่มาจากวรรณคดีมีอยู่ทั่วต่าง ๆ ดังเช่น

วัดสมุหประดิษฐาราม จ. สระบุรี เรื่องพระวรวงศ์ ตอนฤๅษีลักแก้ววิเศษของพระวรวงศ์ และตอนขนขาตพระวรวงศ์กับนางคาระวีเกาะขอนไม้กลางกระแสน้ำเชี่ยว

วัดพระธาตุสุโทนมงคลคีรี อ. เด่นชัย จ. แพร่ เรื่องบัวระวงค์หงส์อำมาตย์ ตอน พระวรวงศ์สุริยามาศสั่งให้สร้างศาลาและวาดภาพเรื่องราวของตนกับพระบัวระวงค์ (อภิสิทธิ์ เกษมผลกุล, ๒๕๕๔, หน้า ๑๑๑)

๓.๒ วรรณคดีปรากฏเป็นเพลงเรือหรือเพลงกล่อมเด็ก

จากการศึกษาของ ประพนธ์ เรืองณรงค์ (๒๕๒๕) พบว่า วรรณกรรมเรื่องพระวรวงศ์ได้ ปรากฏเป็นวรรณกรรมมุขปาฐะประเภทเพลงกล่อมเด็ก ที่จังหวัดสุราษฎร์ธานี กล่าวคือ นำเรื่อง พระวรวงศ์มาผูกเป็นบทร้องสั้น ๆ เลือกตอนที่ประทับใจ เช่น นางกาไวย ตัวละครเด่นทางริชยาท่า เสน่ห์เล่ห์กล นางมณฑุกุญและนางคาระวี ซึ่งต่างเป็นชายาพระวรวงศ์ เพราะชาติก่อนทำบุญร่วมกัน มีเนื้อเรื่องดังนี้

วรวงศ์เหอ	พ่อนอวรวงศ์
ถอดแหวนออกทิ้งลง	หน่อวรวงศ์องค์ราชา
พ่อแม่ยอมยกลูก	ให้ท่านท้าวผุสสา
วรวงศ์องค์ราชา	หน้าตาเหมือนวงเดือน

กาไวยเหอ	ทำให้ทั้งไทมาไหลหลง
ทำเสน่ห์และยาผง	โรยลงขันน้ำขามเสวย
หมากจิบและพลูจิบ	ลงยันต์พันกลีบพูนหัวเอ๋ย
ซึ้งยาผงนางทรมเซย	สี่ปากท้าววงศา

ไปบ้านบนเหอ	ไปแลโฉมยงกับฉายา
ไปแลเมียน้อยพระราชา	ตั้งชื่อฉายาอีกาไวย
ผิดแล้วพระองค์เหอ	อย่าให้ท่านหลงไหล
ถูกแม่อีกาไวย	อ้อไปอ้อมาก็ไม่ได้
เอาผ้ามาพาดบ่า	กาไวยใจหมายงเอาไว้
อ้อไปอ้อมาก็ไม่ได้	ท่านเหอเขาโลกเหน...เหอ

ครีون้องเหอ	ครีون้องคารวี
ถูกทูปถูกตี	เพราะศรีวรวงศ์
เขาพาไปถาม	นางงามเจ้าตามไปส่ง
เพราะพระศรีวรวงศ์	คู่สร้างสมภารกัน...เหอ

ครีอน้องเหย	ครีอน้องนางมงกุฎ
รูปร่างบริสุทธิ์	ทำไมเป็นน้อยคาระวี
แต่ชาติก่อนนานมา	เคยถวายดอกไม้ทั้งสองศรี
มงกุฎเหยนางคารวี	เคยสร้างสมภารกัน

จะเห็นได้ว่าวรวงษชาติกเป็นชาติกที่ได้รับความนิยอย่างแพร่หลายเป็นที่สนใจของ คนทั่วไปเนื่องจากปรากฏเนื้อเรื่องหลากหลายรูปแบบ ทั้งเป็นวรรณกรรมมุขปาฐะ วรรณกรรมลายลักษณ์ ตำนาน จิตรกรรมฝาผนังและเพลงกล่อมเด็ก

การเปรียบเทียบเนื้อหาระหว่างวรวงษชาติกในปัญญาสชาติกกับวรรณกรรมเรื่อง พระบรวงศ์ทรงสกัน ฉบับวัดไทรทอง จังหวัดตราด เฉพาะตอนที่กวีนำมาแต่งขยายให้ เป็นนิราศวรรณคดีในฉบับวัดไทรทอง จังหวัดตราด

เนื้อเรื่องย่อวรวงษชาติก

พระเจ้าวรวงศาธิราชผู้ครองนครมีมเหสีสององค์ อัครมเหสีมีพระนามว่า วงศ์สุริยาราชเทวี พระนางมีพระโอรสสองพระองค์ได้แก่ วงศ์สุริยามาศกุมารและวรวงศ์กุมารซึ่งคือ พระโพธิสัตว์ส่วน พระมเหสีอีกพระองค์มีพระนามว่า กาไวเทวี มีพระโอรสชื่อ ไวยทัตกุมาร มีนิสัยหยาบซำทารุณ วันหนึ่งประชาชนมาร้องเรียน พระบิดาจึงลงโทษและไม่ให้ครองราชย์ กาไวเทวี จึงทำอุบายว่า พระวงศ์สุริยามาศกุมารและวรวงศ์กุมารล่วงเกินพระนาง พระเจ้าวรวงศาธิราชหลงเชื่อ จึงมีรับสั่งให้นำ พระวงศ์สุริยามาศกุมารและพระวรวงศ์กุมารทั้งสองพระองค์ไปประหารชีวิต แต่พระมารดาของ พระวงศ์สุริยาราชเทวีให้นางกำนัลไปติดสินบนเพชรฆาต เพื่อให้ปล่อยพระโอรส ทั้งสองของพระนาง ดังนั้นพระวงศ์สุริยามาศกุมารและพระวรวงศ์กุมารพากันหนีไปในป่า พอพลบค่ำก็บรรทมในป่าใต้ต้น ไทรใหญ่ ได้ยินไก่ขาวและไก่ดำทะเลาะกันเรื่องที่ลำดับของที่นั่งนอนในต้นไม้ และต่างโอ้อวดกัน ไก่ขาว โอ้อวดว่าผู้ใดได้กินหัวใจของตนจะได้เป็นจักรพรรดิราช ฝ่ายไก่ดำก็ว่าผู้ใดได้กินหัวใจของตน จะสามารถยกหลักศิลาสามารถฆ่ายักษ์ตายแล้วได้เป็นบรมกษัตริย์ พระวงศ์สุริยามาศกุมารจึงเสวยหัวใจ ไก่สีขาว ส่วนพระวรวงศ์เสวยหัวใจไก่สีดำ

ขณะนั้นนครอัยยมาศว่างกษัตริย์ เหล่าข้าราชการจึงทำพิธีเสี่ยงบุญศุขราชรถ ปรากฏว่าเสี่ยง ได้พระวงศ์สุริยามาศเป็นกษัตริย์ พระวรวงศ์จึงพลัดพจากพระเชษฐา ออกผจญภัยเจอเศรษฐี โลกัณธกัณธแก๊งแย่งแก้วมณีที่ได้มาจากพระมารดาและต่อมาได้นางคารวีธิดาเศรษฐีโลกัณธเป็นชายา และยกหลักศิลาได้จึงสามารถสังหารยักษ์ ช่วยชีวิตพระเจ้าสุริยราชได้และพระเจ้าสุริยราชได้ยกนาง มงกุฎเทวีพระธิดาเป็นชายาอีกพระองค์หนึ่ง จากนั้นพระวรวงศ์ก็พานางคารวีออกตามหาพระเชษฐา ระหว่างทางถูกฤาษีขโมยแก้วมณีและพลัดพจากนางคาระวี พระวรวงศ์ได้พบกับพระเชษฐาและ

นางคาระวีได้ประสูติพระโอรสพระนามว่าดารวงค์ และได้ผจญภัยจนได้พบกัน จากนั้นทั้งสอง พระองค์ก็ได้เดินทางกลับไปภูฐานคร รัชชนะ พระไวยทัต ทำให้นางกาไวยเทวีตั้งมยาพิชฆาตัวตาย พระวรวงศ์ได้สืบราชสมบัติต่อจากพระเจ้าวงศาธิราช ส่วนพระวรวงศ์สุริยามาศกลับไปครองนครอัยย มาศเมื่อพระวรวงศ์ชราภาพแล้วก็เสด็จออกบำเพ็ญธรรม หลังจากสิ้นพระชนม์แล้วได้ไปบังเกิดในดุสิต เทวโลก

เนื้อเรื่องย่อวรรณกรรมเรื่องพระบรวงศ์ทรงสกัน ฉบับวัดไทรทอง จังหวัดตราด

พระบรวงศ์ใช้แก้ววิเศษที่ได้จากพระเสื้อเมืองหลังจากที่ถอนเสาประโคนและได้ฆ่ายักษ์ตาย โดยพระบรวงศ์อุ้มนางนางคาระวีเหาะไปในอากาศเพื่อออกเดินทางจากเมืองชุนคร ไป ตามหา พระเชษฐาของพระบรวงศ์ ระหว่างเดินทางทั้งสองได้หยุดขอพักผ่อนที่อาศรมของฤๅษีกลางป่า เมื่อ พระบรวงศ์และนางคาระวีนอนหลับ ฤๅษีได้ขโมยแก้ววิเศษของพระบรวงศ์ ทั้งสองจึงต้องออกเดินทาง รอนแรมไปในป่าระหว่างทางพบกับพญายักษ์ ทั้งสองจึงวิ่งหนีพญายักษ์ลงไปในห้องทะเล คลื่นพายุ ที่รุนแรงได้พัดให้พระบรวงศ์และนางคาระวีพลัดพรากจากกัน พระบรวงศ์ไปขึ้นฝั่งและออกเดินทาง ตามหานางคาระวีจนมาถึงตัวเมืองอัยยมาศ ด้วยความหิวพระองค์จึงไปขออาหารที่โรงทาน เมื่อ พระองค์กินอาหารเรียบร้อยแล้ว เหล่าเจ้าพนักงานให้พระองค์ไปชมภาพเขียน เรื่องราวในภาพเขียน เหมือนกับเรื่องของพระองค์ที่พลัดพรากกับพระวรวงศ์สุริยามาศผู้เป็นเชษฐาด้วยความเศร้าโศกอย่าง สาหัสพระองค์จึงสลบ เมื่อฟื้นก็ได้พบกับพระเชษฐา และวาดภาพเหตุการณ์ของพระบรวงศ์กับ นางคาระวีไว้ที่ศาลาลัย ฝ่ายนางคาระวีเมื่อถูกคลื่นพัดไปขึ้นฝั่งออกตามหาพระบรวงศ์ในป่า และ นายพรานได้ช่วยเหลือนางคาระวีออกจากป่าไปอาศัยอยู่ที่บ้านของตน แต่เมื่อนายพรานกลับแกล้งใช้ งานนางคาระวีอย่างหนัก เมื่อนางคาระวีคลอดลูกก็ขโมยลูกของนางไปทิ้งกลางป่า พระวรวงศ์สุริยามาศ ไปพบโอรสของนางคาระวี นางคาระวีจึงหนีออกมาจากบ้านนายพรานไปขออาหารที่โรงทาน ได้ดู ภาพเขียนที่ศาลาลัย จึงได้พบกับพระบรวงศ์และโอรส

จากเนื้อเรื่องย่อสามารถเปรียบเทียบความเหมือนและความแตกต่างของเหตุการณ์ในเรื่อง ดังต่อไปนี้

ตารางที่ ๒-๑ เปรียบเทียบความเหมือนและความแตกต่างของเหตุการณ์

ฉบับปัญญาสาตก	ฉบับวัดไทรทอง จังหวัดตราด
พระวรวงศ์และนางคาระวีที่ทรงครรภ์ออก	พระบรวงศ์และนางคาระวีที่ทรงครรภ์ออก
เดินทางติดตามหาพระเชษฐาของพระบรวงศ์	เดินทางติดตามหาพระเชษฐาของพระบรวงศ์
พระวรวงศ์และนางคาระวีพบอาศรมฤๅษีที่กลาง ป่าจึงขอพักอาศัย	พระบรวงศ์และนางคาระวีพบอาศรมฤๅษีที่กลาง ป่าจึงขอพักอาศัย
ฤๅษีขโมยดวงแก้วขณะที่พระบรวงศ์และนางคาระวีหลับแล้วเหาะหนีไป	ฤๅษีขโมยดวงแก้วขณะที่พระบรวงศ์และนางคาระวีหลับแล้วเหาะหนีไป
ฤๅษีเหาะสูงเกินไปถึงภูถกลมรดกพืดเอาศีระชาด ตกลงมาที่เมืองอัยยมาศของพระวรวงศ์สุริยามาศ	ไม่พบเนื้อเรื่อง

ตารางที่ ๒-๑ (ต่อ)

ฉบับปัญญาสาตก	ฉบับวัดไทรทอง จังหวัดตราด
พ่อค้าเก็บดวงแก้วถวายพระวงศ์สุริยามาศ	ไม่พบเนื้อเรื่อง
พระบรมวงศ์และนางคาระวีเดินทางรอนแรมในป่าระหว่างทางพบยักษ์ตนหนึ่ง	พระบรมวงศ์และนางคาระวีเดินทางรอนแรมในป่าระหว่างทางพบยักษ์ตนหนึ่ง
พระบรมวงศ์และนางคาระวีหนียักษ์ลงว้ายในท้องทะเลที่มีพายุใหญ่ทำให้พระบรมวงศ์และนางคาระวีพลัดพรากจากกัน	พระบรมวงศ์และนางคาระวีหนียักษ์ลงว้ายในท้องทะเลที่มีพายุใหญ่ทำให้พระบรมวงศ์และนางคาระวีพลัดพรากจากกัน
พระบรมวงศ์ถูกคลื่นซัดเข้าฝั่งที่เมืองอัยมาศ พระองค์เสด็จมาขออาหารที่ศาลาโรงทาน และได้เห็นภาพเขียนของพระองค์กับพระวงศ์สุริยามาศ พระเชษฐา จำนวน ๓ ภาพ ทั้งสองพระองค์ได้พบกัน	พระบรมวงศ์ถูกคลื่นซัดเข้าฝั่งที่เมืองอัยมาศ พระองค์เสด็จมาขออาหารที่ศาลาโรงทาน และได้เห็นภาพเขียนของพระองค์กับพระวงศ์สุริยามาศ พระเชษฐา จำนวน ๙ ภาพ ทั้งสองพระองค์ได้พบกัน
พระวงศ์สุริยามาศให้ช่างเขียนภาพเรื่องราวของพระบรมวงศ์และนางคาระวีไว้ที่ศาลาโรงทาน	พระวงศ์สุริยามาศให้ช่างเขียนภาพเรื่องราวของพระบรมวงศ์และนางคาระวีไว้ที่ศาลาโรงทาน
พระบรมวงศ์ไปรับนางมณฑุกุญชยาอีกคนที่เมืองชุกรนคร เพื่อนำมาเฝ้าพระวงศ์สุริยามาศ	-
นางคาระวีถูกน้ำพัดเข้าฝั่ง นายพรานมาพบและช่วยเหลือให้ไปอาศัยที่บ้าน	นางคาระวีถูกน้ำพัดเข้าฝั่ง นายพรานมาพบและช่วยเหลือให้ไปอาศัยที่บ้าน
นางพันธุสาซึ่งเป็นเมียของนายพรานหึงหวงนางคาระวี ได้นำนางคาระวีมาเร่ขายให้ชาวบ้าน แต่ไม่มีผู้ซื้อเนื่องจากนางคาระวีตั้งครรภ์	-
เมื่อนางคาระวีประสูติพระโอรส นางพันธุสาขโมยพระโอรสไปวางทิ้งที่ศาลาโรงทานเมืองอัยมาศ	เมื่อนางคาระวีประสูติพระโอรสเมื่อนายพรานขโมยพระโอรสไปวางทิ้งที่ในป่าใต้ ต้นไทร
พระบรมวงศ์เสด็จเสียบพระนครพบพระโอรสเนื่องจากจำแหวนที่ผูกมือของพระโอรส	พระวงศ์สุริยามาศเสด็จประพาสป่าพบพระโอรสเนื่องจากจำแหวนที่ผูกมือของพระโอรสเป็นของพระบรมวงศ์
นางพันธุสานำนางคาระวีออกเร่ขาย แต่ถูกปฏิเสธจากชาวบ้านเนื่องจากรูปร่างของนางคาระวีผ่ายผอมบอบบาง	นางคาระวีเสียใจที่โอรสถูกขโมยจึงหนีออกจากบ้านนายพราน
นางคาระวีถูกไล่ออกจากบ้านนายพราน ซัดเซมาจนถึงศาลาโรงทานเมืองอัยมาศเมื่อได้เห็นภาพเขียน จำนวน ๖ ภาพ	นางคาระวีเสียใจที่โอรสถูกขโมยจึงหนีออกจากบ้านนายพรานซัดเซมาจนถึงศาลาโรงทานเมืองอัยมาศเมื่อได้เห็นภาพเขียน จำนวน ๙ ภาพ

ตารางที่ ๒-๑ (ต่อ)

ฉบับปัญญาสาตก	ฉบับวัดไทรทอง จังหวัดตราด
นางคาระวิดูภาพเขียนแล้วรื้องให้สลบไปเมื่อพื้น จึงได้พบกับพระบรมวงศ์ พระวงศ์สุริยามาศ และ โอรส	นางคาระวิดูภาพเขียนแล้วรื้องให้สลบไปเมื่อพื้น จึงได้พบกับพระบรมวงศ์ พระวงศ์สุริยามาศ และ โอรส
-	พระบรมวงศ์ไปรับนางมณฑุชญาอีกคนที่เมือง ชุนคร เพื่อนำมาเฝ้าพระวงศ์สุริยามาศ

จากการเปรียบเทียบเนื้อหาระหว่างวรรณคดีในปัญญาสาตกกับวรรณกรรมเรื่อง พระบรมวงศ์ทรงสกัน ฉบับวัดไทรทอง จังหวัดตราด เฉพาะตอนที่วี้นำมาแต่งขยายให้เป็นนิราศ วรรณคดีในฉบับวัดไทรทอง จังหวัดตราดพบว่ามีเนื้อหาที่เหมือนกัน แตกต่างในส่วนที่เป็น รายละเอียด ดังนี้ จำนวนภาพเขียนที่วาดในโรงทานหรือศาลาลัยตอนพระบรมวงศ์ชมภาพเขียนใน ปัญญาสาตกมีจำนวน ๓ ภาพ ฉบับวัดไทรทอง มีจำนวน ๙ ภาพ ตอนนางคาระวิดูภาพเขียนใน ปัญญาสาตกมีจำนวน ๖ ภาพ ฉบับวัดไทรทอง มีจำนวน ๙ ภาพ สถานที่ที่ทั้งพระโอรสในปัญญาสาตกได้นำไปทิ้งที่โรงทาน ฉบับวัดไทรทองนำไปทิ้งในป่าใต้ต้นไทร การพบพระโอรสในปัญญาสาตก พระบรมวงศ์เป็นผู้พบฉบับวัดไทรทอง พระวงศ์สุริยามาศเป็นผู้พบพระโอรส

ลักษณะตัวอักษรและอักขรวิธีในต้นฉบับตัวเขียน

วรรณกรรมเรื่องพระบรมวงศ์ทรงสกัน ฉบับวัดไทรทอง จังหวัดตราดเป็นเอกสารโบราณฉบับ ตัวเขียน ซึ่งมีลักษณะตัวอักษรและอักขรวิธีใกล้เคียงกับปัจจุบันและมีข้อแตกต่างกันอยู่บางส่วน จึงได้ นำเสนอรายละเอียดเกี่ยวกับลักษณะตัวอักษรและอักขรวิธีที่ใช้บันทึกในวรรณกรรมเรื่องพระบรมวงศ์ ทรงสกัน ฉบับวัดไทรทอง จังหวัดตราด ดังต่อไปนี้

๑. ตัวอักษร ลักษณะตัวอักษรที่ใช้ในเอกสารต้นฉบับตัวเขียนวรรณกรรมเรื่องพระบรมวงศ์ ทรงสกันลายมือที่บันทึกเป็นระเบียบสวยงาม มีความชัดเจนของเส้นหมึกที่ใช้ในการบันทึก ลักษณะตัวอักษรที่ใช้ในต้นฉบับตัวเขียนมีดังนี้

๑.๑ พยัญชนะต้นฉบับตัวเขียนวรรณกรรมเรื่องพระบรมวงศ์ทรงสกัน มีการใช้รูป พยัญชนะดังนี้

รูปพยัญชนะที่ใช้ในปัจจุบัน	รูปพยัญชนะที่ใช้ใน ต้นฉบับตัวเขียน
ก	ก
ข	๑
ฃ	๓
ค	ก
ฅ	-
ฉ	ฃ
ง	ง
จ	๑
ฉ	ฃ
ช	๓
ฌ	๑
ฎ	ฎ
ฏ	ฏ
ฐ	-
ฑ	-

รูปพยัญชนะที่ใช้ในปัจจุบัน	รูปพยัญชนะที่ใช้ใน ต้นฉบับตัวเขียน
ท	-
ฒ	-
ณ	น
ด	ค
ต	ก
ถ	ภ
ท	ท
ธ	ธ
น	น
บ	บ
ป	ป
ผ	ผ
ฝ	ฝ
พ	พ
ฟ	ฟ

๑.๒ สระ รูปสระที่ปรากฏใช้ในต้นฉบับตัวเขียนมีดังนี้

รูปสระที่ใช้ในปัจจุบัน	รูปสระที่ใช้ในต้นฉบับ ตัวเขียน
- ะ	๕, ๖
- ำ	๗
๑	๘
๒	๙
๓	๑๐, ๑๑
๔	๑๒
๑	๑๓, ๑๔
๒	๑๕
๓-ะ	-
๓-	๑๖
๓-ะ	-
๓-	๑๗
๓-ยะ	-
๓-ย	๑๘, ๑๙
๓-ยะ	-
๓-ย	๒๐, ๒๑
๓-ยะ	-
๓-ย	๒๒, ๒๓

รูปสระที่ใช้ในปัจจุบัน	รูปสระที่ใช้ในต้นฉบับ ตัวเขียน
ัวะ	-
-ัว	
โอะ	-
โ-	
เ-าะ	
-อ	
เ-อะ	-
เ-อ	-
ำ	
โ-	
ใ-	
เ-า	
ฤ	
ฤ	
ฎ	-
ฎ	-

ใช้กำกับบนเสียงสระเออ

เค็ม	อ่านว่า	เลย
------	---------	-----

เค็มอ	อ่านว่า	เสมอ
-------	---------	------

เค็วม	อ่านว่า	ส่วย
-------	---------	------

ใช้กำกับบนเสียงสระโอะลดรูป

กึน	อ่านว่า	คน
-----	---------	----

ชึก	อ่านว่า	ชล
-----	---------	----

อึกุง	อ่านว่า	บิตุงค์
-------	---------	---------

๑.๔.๑.๒ ฝนทอง (') ใช้เขียนแทนเสียงสระอะ โดยเขียนกำกับไว้บนพยัญชนะที่ต้องการให้ออกเสียงสระอะ ตัวอย่าง

จั้ม	อ่านว่า	จะจับ
------	---------	-------

โพชัณ	อ่านว่า	โภชณา
-------	---------	-------

ราชัณ	อ่านว่า	ราชวัง
-------	---------	--------

สัมน	อ่านว่า	สมร
------	---------	-----

สัทก	อ่านว่า	สวาท
------	---------	------

๑.๔.๑.๓ การใช้เครื่องหมายแทนเสียงมากกว่า ๑ อย่าง ตัวอย่าง

สุพรรณกาน	อ่านว่า	สุพรรณภานัน
-----------	---------	-------------

อ่านว่า ทำ

๑.๔.๒ เครื่องหมายที่ใช้ประกอบการเขียน หมายถึง เครื่องหมายที่ใช้กำกับคำ วลี หรือประโยคเพื่อช่วยในการอ่านคำ วลี หรือประโยคนั้น ๆ ดังนี้

๑.๔.๒.๑ ไม้มวก (ๆ) ใช้เพื่อให้อ่านซ้ำสองครั้ง ตัวอย่าง

อ่านว่า อยู่หลัด ๆ

อ่านว่า เรียก ๆ

๑.๔.๒.๒ ทันทฆาต (ˊ) ใช้เขียนบนรูปพยัญชนะที่ไม่ต้องการอ่านออกเสียง

ตัวอย่าง

อ่านว่า ถอน

อ่านว่า สัดบ

๑.๔.๒.๓ ฟองมัน (๑) ใช้เมื่อเริ่มต้นคำประพันธ์ใหม่ หรือเมื่อเริ่มต้นบท

ประพันธ์ใหม่ ตัวอย่าง

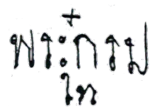
๑ ชั่วคล้อคลุกคลีความมาพภมโนม
๑ หนักนัปรางการะกิ ๑ ๑ ๑

๑.๔.๒.๔ เครื่องหมายกากบาท (+) เครื่องหมายนี้จะใช้เขียนเมื่อต้องการเพิ่ม คำบางคำที่ขาดหรือเขียนตกไป โดยเขียนเครื่องหมายกากบาทไว้ข้างบน เหนือจุดหรือบริเวณที่คำ หรือข้อความนั้นขาดหายไป แล้วจึงเติมคำหรือข้อความที่เขียนตกลงไปข้างล่างใต้แนวเส้นบรรทัด

ตัวอย่าง

อ่านว่า พระกู่ก้องร้องรำ

อ่านว่า พระทัยตรม

อ่านว่า เพ็ญเพ็ญ

๑.๔.๒.๕ เครื่องหมายอังคั่น (๗) ใช้เมื่อจบวรรคหนึ่ง หรือจบบทหนึ่ง ตัวอย่าง

๒. อักษรวิธีการประสมคำและการอ่านที่ปรากฏในต้นฉบับตัวเขียน แม้จะค่อนข้างใกล้เคียงกับการประสมคำและการอ่านในปัจจุบัน แต่ก็ยังคงมีส่วนที่แตกต่างจากปัจจุบันอยู่มาก เนื่องจากการอักษรวิธีในต้นฉบับตัวเขียนจะเป็นไปตามระบบเสียงพูด และเกิดจากการเขียนเพื่อเน้นการอ่านออกเสียงมากกว่าที่จะคำนึงถึงความถูกต้องตามอักษรวิธี ประกอบกับในอดีตยังไม่มีกำหนดอักษรวิธีในการเขียนที่เป็นแบบแผน สามารถสรุปความสำคัญของอักษรวิธีที่ปรากฏในต้นฉบับที่ใช้ในการวิจัยได้ดังนี้

๒.๑ การเขียนพยัญชนะควบสระ คือ การเขียนลากเส้นพยัญชนะและสระให้ต่อเนื่องกัน ตัวอย่าง

อ่านว่า พนาลี

อ่านว่า พราย

อ่านว่า มาเรียง

อ่านว่า อย่า

๒.๒ การเขียนรูปพยัญชนะร่วม คือ การเขียนคำที่มีพยัญชนะคล้ายกันหรือตัวอักษรเดียวกันเป็นตัวนำและตัวตามด้วยการใช้พยัญชนะร่วมกันแต่อ่านออกเสียงแยกจากกัน ตัวอย่าง

อ่านว่า โสกา

อ่านว่า จักรพงษ์

๒.๓ การใช้รูปพยัญชนะต้นต่างจากปัจจุบัน คือ คำที่ปัจจุบันใช้รูปพยัญชนะต้นอย่างหนึ่ง แต่ในต้นฉบับตัวเขียนใช้รูปพยัญชนะต้นอีกอย่างหนึ่ง ส่วนใหญ่ปรากฏในคำที่มีเสียงคล้ายคลึงกัน จัดว่าเป็นกลุ่มคำที่มีฐานเสียงเหมือนกัน

๒.๓.๑ การใช้พยัญชนะต้นเดี่ยวต่างไปจากปัจจุบัน ตัวอย่าง

ข เขียนเป็น ข, ค เช่น

ของ เขียนเป็น

เขาเงิน เขียนเป็น

ขาด เขียนเป็น

		ขึ้น	เขียนเป็น
ค	เขียนเป็น	ข, ขม	เช่น เค้า(แมว) เขียนเป็น คณา เขียนเป็น คะนึ่ง เขียนเป็น
ฅ	เขียนเป็น	ค	เช่น
ฉ	เขียนเป็น	ช	เช่น
		ฉลาม	เขียนเป็น
		ฉับ	เขียนเป็น
ช	เขียนเป็น	ฉ, ฉม	เช่น
		ชะเง้อ	เขียนเป็น
		ชะวาก	เขียนเป็น
		ขึ้น	เขียนเป็น
ซ	เขียนเป็น	ส	เช่น
		เซ็น	เขียนเป็น
		ซึ่ง	เขียนเป็น
ย	เขียนเป็น	ญ	เช่น
		โย	เขียนเป็น
		ยาก	เขียนเป็น
		กระยาหาร	เขียนเป็น

กิน

เมา
เมา
มะนึ่ง

คัง

ชะทกาม

ชะป๊

ฉะเง

ชะวาก

ฉัน

เซ็น

ซึ่ง

โย

ยาก

กระยาหาร

ด เขียนเป็น	ต	เช่น	
		ดำรง เขียนเป็น	ทำง
		ดำเนิน เขียนเป็น	ทำเนิน
			ทำริศ
ถ เขียนเป็น	ท	เช่น	
		คำรัส เขียนเป็น	ทำริศ
		เช่น	
		เถื่อน เขียนเป็น	เทิ่น
		สถิต เขียนเป็น	ทะทิก
		เถิด เขียนเป็น	เทิก
ท เขียนเป็น	ถ, ฐ	เช่น	
		ทะเล เขียนเป็น	ทะเก
		ทะเล เขียนเป็น	ถเก
		ทรมาน เขียนเป็น	ถรฺมาน
ธ เขียนเป็น	ท	เช่น	
		พุทโธ่ เขียนเป็น	พุทโธ่
		ธาร เขียนเป็น	ทาร
		ธานี เขียนเป็น	ทณี
น เขียนเป็น		ณ เช่น	
		นาง เขียนเป็น	นาง
		นรินทร์ เขียนเป็น	จนะริน
ผ เขียนเป็น	พ, ภ	เช่น	
		ผวา เขียนเป็น	พะพว
		ผยอง เขียนเป็น	
		ผกา เขียนเป็น	พะก

	ไศล	เขียนเป็น	ส	เช่น	ส
ช	เขียนเป็น				
	กษัตริย์	เขียนเป็น	ช,	ศ,	ษ เช่น
ส	เขียนเป็น				
	ส้มโอ	เขียนเป็น			ซม
	สมร	เขียนเป็น			กม
	สมร	เขียนเป็น			ซม
	สวรรค	เขียนเป็น			ษ
	สวาท	เขียนเป็น			ษ

๒.๓.๒ การใช้พยัญชนะต้นคู่ที่ต่างไปจากปัจจุบัน

๒.๓.๒.๑ คำที่ปัจจุบันใช้เป็นพยัญชนะต้นเดี่ยว แต่ในต้นฉบับตัวเขียนใช้เป็นพยัญชนะต้นคู่ ตัวอย่าง

ก	เขียนเป็น	กร	เช่น	
		กษัตริย์	เขียนเป็น	
ค	เขียนเป็น	กร	เช่น	
		คเชนทร์	เขียนเป็น	
ช	เขียนเป็น	ทร	เช่น	
		ชาก	เขียนเป็น	

๒.๓.๒.๒ คำที่ปัจจุบันใช้เป็นพยัญชนะต้นคู่ แต่ในต้นฉบับตัวเขียนใช้เป็นพยัญชนะต้นเดี่ยว ตัวอย่าง

ทร	เขียนเป็น	ส	เช่น		
		ทรามเซย	เขียนเป็น		ทรมเซย
ศร	เขียนเป็น	ส, ซ	เช่น		
		เศร้า	เขียนเป็น		เศ
		เศร้า	เขียนเป็น		เศ
สร	เขียนเป็น	ส	เช่น		
		กำสรด	เขียนเป็น		กำสก
๒.๔ คำที่ใช้พยัญชนะต้นคู่ต่างกัน ตัวอย่าง					
กร	เขียนเป็น	กล	เช่น		
		กราบ	เขียนเป็น		กคาน
กล	เขียนเป็น	กร	เช่น		
		กลอก	เขียนเป็น		กวก
ขว	เขียนเป็น	คว	เช่น		
		ขวาก	เขียนเป็น		กวก
คร	เขียนเป็น	คล	เช่น		
		คราว	เขียนเป็น		กคาก
		คราง	เขียนเป็น		กคาก
คล	เขียนเป็น	คร	เช่น		
		คล้อย	เขียนเป็น		กวก
		คลิ่น	เขียนเป็น		กวก
ตร	เขียนเป็น	กร	เช่น		
		ตรวน	เขียนเป็น		กคาน
ทร	เขียนเป็น	ตร	เช่น		
		จันทรา	เขียนเป็น		จันทร

ทร	เขียนเป็น	ซร	เช่น		
		ทรวง	เขียนเป็น		ทรวง
ปร	เขียนเป็น	พร	เช่น		
		ประสพ	เขียนเป็น		พระสรป
พร	เขียนเป็น	พล	เช่น		
		พราก	เขียนเป็น		พทก
		พร้อม	เขียนเป็น		พลอม
พล	เขียนเป็น	พร	เช่น		
		พลัด	เขียนเป็น		พทก
สร	เขียนเป็น	ทร	เช่น		
		สร้าง	เขียนเป็น		ททง
ศร	เขียนเป็น	ซร	เช่น		
		ศรี	เขียนเป็น		ศรี
๒.๕ การใช้ตัวสะกดที่ต่างไปจากปัจจุบัน ตัวอย่าง					
๒.๕.๑ ตัวสะกดในแม่กก					
ค	เขียนเป็น	ก	เช่น		
		วิโยค	เขียนเป็น		วิโยก
		วิหค	เขียนเป็น		วิทก
ฃ	เขียนเป็น	ค	เช่น		
		เมฃ	เขียนเป็น		เมค
๒.๕.๒ ตัวสะกดในแม่กด					
จ	เขียนเป็น	ด	เช่น		
		สำเร็จ	เขียนเป็น		ค้เร็ก
		อนิจจา	เขียนเป็น		อนิชคา
ช	เขียนเป็น	ด	เช่น		
		สมเพช	เขียนเป็น		ค้มเพก

ฎ	เขียนเป็น	ด	เช่น		
			มงกุฏ	เขียนเป็น	มังกุก
ฏ	เขียนเป็น	ด	เช่น		
			ครุฑ	เขียนเป็น	ครุก
ด	เขียนเป็น	ต, ศ, ท	เช่น		
			มาด	เขียนเป็น	มาก
			โปรด	เขียนเป็น	โป้ก
			คลาด	เขียนเป็น	คกาค
					คก
			สุด	เขียนเป็น	สูก
ต	เขียนเป็น	ด, ตร, ศ	เช่น		
			ชีวิต	เขียนเป็น	ชีวิก
			เขต	เขียนเป็น	ไซก
			จิต	เขียนเป็น	จิก
			พระหัตถ์	เขียนเป็น	พระหัท
ตุ	เขียนเป็น	ด	เช่น		
			เหตุ	เขียนเป็น	เทก
ตร	เขียนเป็น	ศ, ด, ท	เช่น		
			มิตร	เขียนเป็น	มิก
			เนตร	เขียนเป็น	เนก
			ราชบุตร	เขียนเป็น	ราชันก

ถ	เขียนเป็น	ท เช่น			
		อนาถ	เขียนเป็น	ค	ค
ท	เขียนเป็น	ด, ช, ต เช่น			
		สวาท	เขียนเป็น	ค	ค
		บาท	เขียนเป็น	ค	ค
		ภูวนาท	เขียนเป็น	ค	ค
		ปราสาท	เขียนเป็น	ค	ค
ทร	เขียนเป็น	ท เช่น			
		สมุทร	เขียนเป็น	ค	ค
ศ	เขียนเป็น	ช, ด เช่น			
		พิศวง	เขียนเป็น	ค	ค
		เกศ	เขียนเป็น	ค	ค
		ทิศ	เขียนเป็น	ค	ค
ช	เขียนเป็น	ศ, ต, ด เช่น			
		ดาช	เขียนเป็น	ค	ค
		ชนิษฐา	เขียนเป็น	ค	ค
		เชษฐา	เขียนเป็น	ค	ค
ส	เขียนเป็น	ช, ต เช่น			
		พิสมัย	เขียนเป็น	ค	ค

			ชีโนรส	เขียนเป็น	ชีโนรอก
			จำรัส	เขียนเป็น	จำรอก
๒.๕.๓ ตัวสะกดในแม่กบ					
ป	เขียนเป็น	บ	เช่น		บบผา
			บุปผา	เขียนเป็น	บุบ
			รูป	เขียนเป็น	รูบ
พ	เขียนเป็น	บ	เช่น		
		ภพ	เขียนเป็น		ภบ
		ศพ	เขียนเป็น		ศบ
ภ	เขียนเป็น	พ, บ	เช่น		
		ปรารภ	เขียนเป็น		ปรารบ
๒.๕.๔ ตัวสะกดในแม่กน					
ญ	เขียนเป็น	น, ร	เช่น		
		เชิญ	เขียนเป็น		เจิน
		ครวญ	เขียนเป็น		กคณ
		จำเริญ	เขียนเป็น		กกรณ
ณ	เขียนเป็น	ญ, น, ร, ล	เช่น		
		พิจูณ	เขียนเป็น		พ็รณ
		ประมาณ	เขียนเป็น		บระมาร

	ประมาณ	เขียนเป็น	ประมาณ
น เขียนเป็น	ร, ญ, ล, ณ เช่น		
	ขึ้น	เขียนเป็น	ขึ้น
	เขาเงิน	เขียนเป็น	เขาเงิน
	เงิน	เขียนเป็น	เงิน
	ทะยาน	เขียนเป็น	ทะยาน
	ยุพิน	เขียนเป็น	ยุพิน
	หน	เขียนเป็น	หน
ล เขียนเป็น	น, ร เช่น		
	ตำบล	เขียนเป็น	ตำบล
	กุศล	เขียนเป็น	กุศล
	บันดาล	เขียนเป็น	บันดาล
	คำในแม่กน ที่ประสมสระอะ เขียนเป็น ร หัน เช่น		
	วัน	เขียนเป็น	วัน
	กัน	เขียนเป็น	กัน
	สำคัญ	เขียนเป็น	สำคัญ
๒.๖ การใช้ ย สะกด หลัง ไ-ไ- ตัวอย่าง			
	ไม่	เขียนเป็น	ไม่
	ไป	เขียนเป็น	ไป

ใน	เขียนเป็น	ไฉน
แก้ไข	เขียนเป็น	แก้ไข

๒.๗ การใช้อักษรนำ

๒.๗.๑ คำที่ปัจจุบันเขียนแบบอักษรนำ แต่ในต้นฉบับตัวเขียนไม่ได้เขียนแบบอักษรนำ ตัวอย่าง

หน	เขียนเป็น น	เช่น		
		กำหนด	เขียนเป็น	กำหนด
หม	เขียนเป็น ม	หน่อ	เขียนเป็น	หม่อ
		เช่น		
หย	เขียนเป็น	หุ่ม	เขียนเป็น	หุ่ม
		ย เช่น		
หญ	เขียนเป็น	หยุด	เขียนเป็น	หญ
		ญ เช่น		
หล	เขียนเป็น	หลึง	เขียนเป็น	หลึง
		ล เช่น		
หว	เขียนเป็น	เหล่า	เขียนเป็น	หว
		ว เช่น		
		ไหว	เขียนเป็น	ไหว
อย	เขียนเป็น	ห้วนหวาด	เขียนเป็น	อย
		ย เช่น		
		อยู่งาน	เขียนเป็น	อยู่งาน

๒.๗.๒ คำที่ปัจจุบันไม่เขียนแบบอักษรนำ แต่ในต้นฉบับตัวเขียนเขียนแบบอักษรนำ
ตัวอย่าง

ม เขียนเป็น หม เช่น

มิ เขียนเป็น

หมี่

ม่า เขียนเป็น

หม่า

ย เขียนเป็น อย เช่น

ยั้ง เขียนเป็น

อยั้ง

๒.๘ คำที่เขียนตามการออกเสียงตามแบบท้องถิ่น หรือภาษาปาก ตัวอย่าง

อูบคี่เสก

อภิเชก เขียนเป็น

กล่าวโดยสรุป ด้านอักษรวิธีที่ใช้ในต้นฉบับวรรณกรรมกลอนนิทานเรื่องพระบรมวงศ์
ทรงสกัน ฉบับวัดไทรทอง จังหวัดตราด พบว่า

ด้านลักษณะตัวอักษรและอักษรวิธีในต้นฉบับตัวเขียนในวรรณกรรมเรื่องพระบรมวงศ์
ทรงสกัน ฉบับวัดไทรทอง ต. หนองโสน อ.เมือง จ.ตราด พบว่า

๑. อักษรวิธีที่ใช้บันทึกมีความแตกต่างจากปัจจุบัน อักษรวิธีที่ใช้ยังไม่ถูกต้อง สม่่าเสมอ จึง
พบว่าการใช้พยัญชนะต้นจะสับสนปนกันระหว่างเสียงพยัญชนะเสียงเดียวกัน หรือพยัญชนะที่มีเสียง
ใกล้เคียงกัน เช่น ชั้น เขียนเป็น คั้น, คะนึ่ง เขียนเป็น ขะนึ่ง, เค้าแมว เขียนเป็น เข้าแมว นอกจากนี้
คำคำเดียวกันยังเขียนต่างกันหลายแบบ เช่น สมร เขียนเป็น คมร, ฆมอน เสร้า เขียนเป็น เซา, เส้า

๒. รูปวรรณยุกต์ มีใช้ทั้ง ๔ รูป คือ เอก (') โท (ˊ) ตริ (ˋ) และจัตวา (ˆ) มีรูป
เหมือนวรรณยุกต์ในปัจจุบัน แต่รูปวรรณยุกต์ตรี (ˋ) ไม่ได้ใช้เพื่อกำกับเสียงตรี แต่ใช้เป็นสัญลักษณ์
แทนเสียงสระเอะ เช่นคำว่า เจ็ด เขียนเป็น เจ็ด

๓. มีเครื่องหมายที่ใช้แทนเสียงสระหรือประกอบเสียงสระ ได้แก่ ฟันหนู (ˊ) ฟันทอง (ˋ)

๔. เครื่องหมายที่ใช้ประกอบการเขียน ได้แก่ ไม้ยมก (๓) ทัดฆาต (ˆ) ฟองมัน (๐)
เครื่องหมายกากบาท (+) และเครื่องหมายอัฒจันทร์ (๓)

๕. พยัญชนะที่สะกดกับ ไ- และ ใ- นิยมใช้พยัญชนะ ย ตามหลัง เช่น ไม่ เขียนเป็น ไมย
ไป เขียนเป็น ไปย ใน เขียนเป็น ในย แก้วเขียนเป็น แก้วย เป็นต้น

๖. อักษรนำ พบว่ามีการเขียนที่แตกต่างจากปัจจุบัน คือ

๖.๑ คำที่ปัจจุบันเขียนแบบอักษรนำแต่ในต้นฉบับไม่เขียนแบบอักษรนำ เช่น กำหนด
เขียนเป็น กำนัด หน่อ เขียนเป็น หน่อ หมู เขียนเป็น มู เป็นต้น

๖.๒ คำที่ปัจจุบันไม่เขียนแบบอักษรนำ แต่ในต้นฉบับตัวเขียนเขียนแบบอักษรนำ เช่น
นำ เขียนเป็น หน่า มิ เขียนเป็น หมิ ร้อง เขียนเป็น หรอง เป็นต้น

๗. การประสมคำและการอ่าน แบ่งออกเป็น

๗.๑ เขียนพยัญชนะควบสระ เช่น **มาเรียง** อ่านว่า มาเรียง **ไม้** อ่านว่า
 อย่า เป็นต้น

๗.๒ การเขียนรูปพยัญชนะร่วม เช่น **โคก** อ่านว่า โศกา **จักรพรร** อ่านว่า จักรพงษ์
 เป็นต้น

๘. การเขียนคำตามการออกเสียงตามแบบท้องถิ่น หรือภาษาปาก เช่น อภิเชก เขียนเป็น
อุบคีเชก เป็นต้น

บทที่ ๓

วรรณกรรมกลอนนิทานเรื่องพระบรมวงศ์ทรงสกัน ฉบับวัดไทรทอง จังหวัดตราด ในฐานะนิราศวรรณคดี

วรรณกรรมที่นำเสนอความโศกที่ทำให้ผู้อ่านเกิดอารมณ์สะเทือนใจนั้นปรากฏอยู่หลากหลายรูปแบบ แต่วรรณกรรมประเภท “นิราศ” เป็นวรรณกรรมที่แก่นของเรื่องมีการพรรณนาคร่ำครวญเกี่ยวกับการพลัดพรากกัน ซึ่งเป็นสาเหตุก่อให้เกิดความโศก ในเนื้อความที่พรรณนาคร่ำครวญจะแสดงความทุกข์ใจอันเนื่องด้วยการพลัดพรากจากกันทำให้สร้างอารมณ์สะเทือนใจให้เกิดขึ้นกับผู้อ่านได้โดยง่าย

อย่างไรก็ตามยังมีนิราศอีกประเภทหนึ่งที่กวีแต่งขึ้นโดยมิได้ประสบเหตุการณ์พลัดพราก แต่เลือกวรรณกรรมที่ตัวละครเอกประสบเหตุการณ์พลัดพรากจากกันนำมาแต่งขยายบทคร่ำครวญเกี่ยวกับความรัก ความโศกเพราะการพลัดพรากจากกันดังที่ สายทิพย์ นุกูลกิจ (๒๕๒๓) กล่าวว่า

วรรณคดีประเภท นิราศวรรณคดี หมายถึง นิราศที่กวีคิดแต่งเรื่องขึ้น โดยอาศัยเค้าเรื่องมาจากวรรณคดีที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับการพลัดพรากจากกันของตัวละครเอก กวีสร้างเหตุการณ์สมมุติให้กับตัวละครเอกที่ต้องเดินทางจากนางที่รักไป ตามเหตุการณ์ในท้องเรื่องของวรรณคดีแทนอารมณ์เศร้าโศกอันแท้จริงของกวี ในระยะแรกการแต่งนิราศวรรณคดีเป็น นิราศประเภทคร่ำครวญอย่างสิ้น ๆ แทรกอยู่ในวรรณคดีบางเรื่อง เช่น บทครวญของพระลอดอนจากพระนางลักษณวดีไปเมืองสรองในลิลิตพระลอ และบทครวญของนางพินทุมตีครวญถึงพระสมุทรมุข ในวรรณคดีเรื่องสมุทรมุขคำฉันท์ต่อมาผู้แต่งนิยามนำ เหตุการณ์ที่กล่าวถึงเรื่องพลัดพรากจากกันของตัวละครในวรรณคดีไปแต่งเป็นนิราศอีกเรื่องหนึ่ง ซึ่งกวีผู้แต่งจะเน้นเรื่องความโศกเศร้าและคร่ำครวญของตัวละครมากกว่าการมุ่งดำเนินเรื่อง เช่น บทคร่ำครวญของพระรามที่มีต่อนางสีดาที่ถูกทศกัณฐ์ลักพาตัวในนิราศศิลาหรือบทคร่ำครวญของอิเหนาที่มีต่อนางบุษบาที่ถูกลมพัดหอบในนิราศอิเหนา

การแต่งนิราศวรรณคดี นอกจากอาศัยเค้าโครงเรื่องจากวรรณคดีราชสำนักแล้ว ยังพบในวรรณกรรมลายลักษณ์ซึ่งได้เค้าโครงเรื่องจากวรรณกรรมชาดก ดังเช่น วรรณกรรมกลอนนิทานเรื่องพระบรมวงศ์ ทรงสกัน ฉบับวัดไทรทอง จังหวัดตราด จากการศึกษาในเบื้องต้นพบว่า วรรณกรรมเรื่องนี้ น่าจะจัดเป็นวรรณกรรมประเภท “นิราศวรรณคดี” เนื่องจากกวีดำเนินเรื่องโดยอาศัยเค้าเรื่องจากนิทานชาดก เรื่องวรรณสาชดก ในปัญญาสาชดกซึ่งมีเนื้อหาเกี่ยวกับการพลัดพรากจากกันของตัวละครเอกอันเป็นลักษณะสำคัญของ “นิราศวรรณคดี” โดยกวีเลือกตอนที่พระบรมวงศ์พลัดพรากจากนางคาระวี การพลัดพรากดังกล่าวก่อให้เกิดความโศกแก่ตัวละครทั้งสอง ซึ่งเป็นเหตุให้เกิดความรู้สึกทุกข์อันเป็นอารมณ์สะเทือนใจอารมณ์หนึ่ง การนำเสนอความโศกจึงสร้างอารมณ์สะเทือนใจให้กับผู้ฟังผู้อ่านได้

ความโศกเป็นอาการที่เกิดขึ้นจากความทุกข์ทั้งทางร่างกายและจิตใจ ความโศกที่พบในวรรณกรรม คืออารมณ์ต่าง ๆ ที่ผู้แต่งแสดงไว้ในผลงานของตน การทำให้ผู้อ่านสามารถรับรู้ว่ามี ความโศกเกิดขึ้นกับตัวละคร ผู้แต่งจะต้องแสดงเหตุของความโศกนั้นที่เกิดขึ้นแก่ตัวละคร

การวิเคราะห์ความโศกที่ปรากฏใน พระบรมวงศ์ทรงสกัน จึงวิเคราะห์เหตุของความโศก เนื่องจากเหตุของความโศกทำให้ผู้อ่านรับรู้และเข้าใจความโศกของตัวละครที่ปรากฏในเรื่องได้ กระจ่างชัดมากขึ้น

การศึกษาวรรณกรรมกลอนนิทาน เรื่องพระบรมวงศ์ทรงสกัน พบว่ากวีเลือกใช้กลวิธี นำเสนอความโศกซึ่งสร้างอารมณ์สะท้อนใจแก่ผู้อ่าน คือกลวิธีการสร้างเรื่องซึ่งเป็นเหตุของความโศก ๓ กลวิธี ได้แก่

๑. การสร้างโครงเรื่องให้เป็นนิราศวรรณคดี
 ๒. การสร้างตัวละครและการนำเสนอตัวละคร
 ๓. การนำเสนออารมณ์โศกร่วมกับความรู้อีก
- แต่ละกลวิธีมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

การสร้างโครงเรื่องให้เป็นนิราศวรรณคดี

รีนฤทัย สัจจพันธุ์ (๒๕๔๐) กล่าวว่า โครงเรื่อง (Plot) คือ ชุดของพฤติกรรมหรือเหตุการณ์ ที่นักเขียนใช้เป็นแนวให้เนื้อเรื่องหรือตัวเรื่อง (Story) ดำเนินตาม โครงเรื่องแสดงความเป็นเหตุเป็นผลของเหตุการณ์ ซึ่งความเป็นเหตุเป็นผลมีผลกระทบหรือผลสืบเนื่องมาจากเหตุการณ์หนึ่งที่มีต่ออีก เหตุการณ์หนึ่งในโครงเรื่อง ดังนั้นโครงเรื่องจึงเป็นการจัดระบบสิ่งที่ตัวละครกระทำ รู้สึกนึกคิด หรือ กล่าวออกมาสิ่งเหล่านั้นจะส่งผลต่อเหตุการณ์ที่จะเกิดขึ้นตามมาภายหลังจนกระทั่งนำไปสู่จุดจบอย่างใดอย่างหนึ่งของเรื่อง

โครงเรื่องของนิราศวรรณคดี ประกอบด้วยการสร้างข้อขัดแย้งที่เกิดขึ้นกับตัวละครเป็นเหตุ ให้ตัวละครประสบเหตุการณ์พลัดพรากก่อให้เกิดความโศกทำให้รู้สึกทุกข์ซึ่งเป็นอารมณ์สะท้อนใจ ซึ่งเนื้อเรื่องของเหตุการณ์การพลัดพรากนั้นใช้แต่งนิราศได้อย่างไพเราะเหมาะสมกับอารมณ์ตัวละคร ในขณะนั้น ทั้งยังช่วยให้เนื้อเรื่องดำเนินไปอย่างมีรสชาติ และสิ่งที่สำคัญที่สุดคือ สำนวนนิราศช่วยให้ กวีได้มีโอกาสสร้างจินตนาการเชิงสร้างสรรค์ อันแสดงถึงความสามารถพิเศษของกวี (สายทิพย์ นุกุลกิจ, ๒๕๒๓, หน้า ๓๑)

จะเห็นได้ว่านิราศวรรณคดีมีกำเนิดจากการที่กวีแต่งขยายความโศก คร่ำครวญ รำพัน อาลัยอาวรณ์ให้กับตัวละครเอกที่ต้องพลัดพรากกัน วรณกรรมกลอนนิทานเรื่องพระบรมวงศ์ทรงสกัน มีลักษณะที่อาจเป็นนิราศวรรณคดี วรณกรรมเรื่องนี้กวีแต่งเป็นกลอนนิทาน กวีเลือกประพันธ์ตอนที่ ตัวละครเอกพลัดพรากจากกันคือ พระบรมวงศ์พลัดพรากจากนางคาระวี กวีได้แต่งขยายบทคร่ำครวญ เนื่องจากความโศกที่มีเหตุจากการพลัดพรากของตัวละคร

โครงเรื่องในวรรณกรรมกลอนนิทานเรื่องพระบรมวงศ์ทรงสกัน ประกอบด้วยเหตุการณ์ ต่าง ๆ โดยเปิดเรื่องให้ผู้อ่านรับรู้ว่าการพลัดพรากของตัวละครเอกทั้งสองเกิดขึ้นจากกรรม และ สร้างปมปัญหาให้เกิดขึ้น โดยให้ตัวละครฝ่ายร้ายที่เป็นฤๅษีได้ขโมยของวิเศษของตัวละครเอกคือ พระบรมวงศ์ พระบรมวงศ์จึงพานางคาระวีเดินป่าจนไปพบพญายักษ์ พระบรมวงศ์พานางคาระวีได้วิ่งหนี พญายักษ์ลงทะเล ขณะที่ทะเลมีพายุและคลื่นลมที่รุนแรง จึงนำไปสู่เหตุการณ์พลัดพรากก่อให้เกิด ความโศกกับตัวละครเอกคือพระบรมวงศ์และนางคาระวี ดังรายละเอียดต่อไปนี้

๒. การผูกปมปัญหา (Rising action หรือ Complication)

ราชบัณฑิตยสถาน (๒๕๔๒) อธิบายว่า การผูกปมคือส่วนของโครงเรื่องที่สลับซับซ้อนขึ้นมาจากความขัดแย้งระหว่างพลังที่ตรงกันข้าม

ในช่วงของการผูกปมปัญหาจะมีความขัดแย้ง (Conflict) เกิดขึ้นในวรรณกรรม ความขัดแย้งคือการต่อสู้ระหว่างอำนาจหรือพลังผลักดัน (Force) สองฝ่ายที่เป็นปฏิปักษ์กันในโครงเรื่อง ความขัดแย้งก่อให้เกิดความสนใจใคร่รู้ ความระทึกใจและความเครียด ทั้งนี้ ความขัดแย้งเป็นส่วนที่แสดงให้เห็นทิศทางของเรื่องทั้งหมดว่ามีจุดหมายไปยังที่ใดหรือเพื่อเสนอแก่นเรื่องใด

ในวรรณกรรมกลอนนิทานเรื่องพระบรมวงศ์ทรงสกันนั้น กวีได้เลือกตอนที่มีเหตุการณ์พลัดพรากจากกันของตัวละครเอกจากเรื่องวรวงสชาติ เป็นตอนที่พระบรมวงศ์และนางคาระวีกำลังเดินทางโดยใช้แก้ววิเศษเหาะไปในอากาศเพื่อตามหาพระเชษฐาของพระบรมวงศ์ ระหว่างทางได้พบถ้ำขี้ขี้ ถ้ำขี้ได้ขโมยแก้ววิเศษไปทำให้นางคาระวีและพระบรมวงศ์ไม่สามารถเหาะต่อไปได้ จึงต้องเดินทางรอนแรมไปในป่าพบพระยายักษ์ร้ายตนหนึ่งทั้งสองต่างหนีพระยายักษ์ลงไปในน้ำลอยไปตามกระแสน้ำ ต่อมาเกิดพายุใหญ่เป็นเหตุให้พระบรมวงศ์และนางคาระวีพลัดพรากจากกัน ดังความว่า

ปางพระบาทบรรณาสสมรมิ่ง

ถึงฟากฝั่งชลธารสุราลัย

แสนสังเวชคาระวีศรีสวัสดิ์

พระโฉมยงวรวงศ์ไม่ไหวหวัง

แล้ววิ้งวนแม่สมรมเสมอจิตร์

ถ้ากุศลมีก็จะพันสาครินทร์

ปลอบปลางทางซึกภูเขาซิด

แล้วลงท้าวารินทร์นัธธาร

พยัพโพนมโครมเครงบรรเลงเสียง

ลมซบ่น้ำสาตประหลาดเป็น

สงสารหนอด้วยหน่อชินโรส

พระว้ายเรียงเคียงน้องประคองกร

พระวิ้งหนือสุราที่ป่าใหญ่

อโณทัยสิ้นแสงก็สุดทาง

นางยกพระหัตถ์ค้อนองค่อนงค์ผาง

สงสารนางพลาจโลมโณมยุพิน

เราจะรีบลงสู่กระแสน้ำ

พอให้สิ้นเขตยักษ์นิพาล

แล้วผูกติดกับอนงค์นำสงสาร

นิรบาลโบทวายกระสายเล่น

ระลอกเสียงเคียงโดดกระเด็นเซ็น

ไม่แลเห็นฟากฝั่งชลธาร

แสนกำสรดเศร้าทรวงด้วยดวงสมร

ปางบังอรแอบทรงพระองค์มา

(หน้าที่ ๕, บรรทัดที่ ๔-๕ และหน้าที่ ๖, บรรทัดที่ ๑-๕)

กวีสร้างปมของเรื่องโดยให้ตัวละครเอกพลัดพรากจากกัน เป็นแก่นของนิราศวรรณคดีที่ต้องปรากฏเหตุการณ์การพลัดพรากของตัวละครเอก ดังรายละเอียดต่อไปนี้

การพลัดพรากจากสิ่งอันเป็นที่รัก เป็นความทุกข์เนื่องด้วยความผันแปร วิปาริณามทุกขตา หรือทุกข์ที่เนื่องในความผันแปร (ป.อ.ปยุตโต, ๒๕๔๔, หน้า ๙๐) ซึ่งเป็นแก่นของนิราศและปมของเรื่องที่เกิดความโศกแก่ตัวละครสร้างอารมณ์สะท้อนแก่ผู้อ่าน เรื่องพระบรมวงศ์ ทรงสกัน มีการพลัดพรากจากสิ่งรักจึงเป็นทุกข์ ความโศกที่เกิดจากเหตุการณ์ พลัดพรากจึงเป็นสิ่งสำคัญในการสร้างอารมณ์สะท้อนใจให้เกิดแก่ผู้อ่าน การพลัดพรากในวรรณกรรมเรื่องนี้ มีดังนี้

๑. การพลัดพรากจากคนรัก
 ๒. การพลัดพรากจากมารดา
 ๓. การพลัดพรากจากบุตร
 ๔. การพลัดพรากจากพี่น้อง
 ๕. การพลัดพรากจากข้าทาสบริวาร
 ๖. การพลัดพรากจากบ้านเมือง
- ดังรายละเอียดต่อไปนี้
- การพลัดพรากจากคนรัก

เรื่องพระบรมวงศ์ทรงสกัน นำเสนอการพลัดพรากจากคนรักระหว่างตัวละครเอกฝ่ายชาย คือ พระบรมวงศ์ ตัวละครเอกฝ่ายหญิงคือนางคาระวี การพลัดพรากเกิดขึ้นจากการที่ พระบรมวงศ์ได้ ชักชวนนางคาระวีซึ่งเป็นพระชายาเดินทางไปหาพระเชษฐา ระหว่างทางทั้งสองพระองค์ได้พบยักษ์ ตนหนึ่ง ยักษ์จะทำร้ายพระบรมวงศ์และนางคาระวี ทั้งสองพระองค์จึงวิ่งหนีลงไปในทะเลเพื่อให้พ้นภัย จากยักษ์ ขณะนั้นท้องทะเลกำลังเกิดพายุใหญ่ มีคลื่นลมแรงพัดกระหน่ำจนผ้าที่ผูกข้อมือของ พระบรมวงศ์และนางคาระวีไว้ด้วยกันขาด ทั้งสองถูกคลื่นซัดแยกออกจากกัน การพลัดพรากในครั้งนี้ ทำให้ทั้งสองเศร้าโศกเสียใจมากต่างฝ่ายต่างประสบทุกข์และต่อสู้กับความทุกข์อีกมากกว่าจะได้ กลับมาพบกัน ดังความว่า

เสียงฝนเสียงฟ้าซาล้าน	ครีกครันโครมครันไม่ฝันไหว
สองร้องก้องร่ำพร่ำพิไร	ต่างไม่ได้ยินเสียงสำเนียงกัน
เมื่อกุศลคนสองก็ต้องจาก	วิโยกยากพรากพลัดมนัสสันตต์
เสียงสำเนียงลมระบมครัน	สนั่นลั่นทั่วฟ้าสาครินทร์
ละลอกซำกรรรมซัดให้พลัดพราก	ภูษาครอกขาดกระเด็นออกเป็นลื่น
นางร้องกรี๊ดหวีดเรียกพระสามินทร์อิ	บดินทร์หวาดผวาก็คว่ำตาม
ไม่ประสบพบพวงดวงสวาท	ภูวนาหนักในพระทัยหวาม
เมื่อแรกร้องน้องนางสำคัญงาม	พี่แจ้งความตามคว่ำไม่ซำที่
ละลอกซัดสาดฉกาจครัน	เจ้าพลันพรากพลัดกำจัดพี่
พี่หวั่นหวาดว่ายวนทะเลทวี	พระภูมิไม่พบประสบทรง
พลางสำเนียงเรียกร้อง.(ขาดหาย).	ประหวั่นหวาดหวามจิตพิศวง

(หน้าที่ ๙, บรรทัดที่ ๑-๖)

การพลัดพรากจากกันของนางคาระวีและพระบรมวงศ์เนื่องจากภยันตรายที่ทั้งสองได้ ประสบนั้นได้ก่อให้เกิดความเศร้าโศกทั้งนางคาระวีและพระบรมวงศ์ ทำให้ผู้อ่านเกิดอารมณ์สะเทือนใจ ในเหตุการณ์ที่ตัวละครทั้งสองต้องพลัดพรากจากกันเนื่องจากภยันตราย ประกอบกับการใช้ถ้อยคำ ในการบรรยายและพรรณนาเหตุการณ์ในครั้งนี้ทำให้ผู้อ่านเห็นภาพเหตุการณ์ที่ทำให้ทั้งสองต้อง พลัดพรากจากกัน รับรู้และเข้าใจความรู้สึกเศร้าโศกที่ตัวละครประสบได้ชัดเจน เช่น คำว่า

“สองร้องก้องร่ำพราพีไร ต่างไม่ได้ยินเสียงสำเนียงกัน” “ละลอกซ้ากรรมซัดให้ปลัดพราก ภูษาครอก
ขาดกระเด็นออกเป็นสิน” “นางร้องกรีดหวีดเรียกพระสามินทร์ ธิบดินทร์หวาดผวาก็คว่ำตาม”
“ละลอกซัดสาดฉกาจครัน เจ้าปลันพรากปลัดกำจัดพี่” ถ้อยคำในการบรรยายและพรรณนา
เหตุการณ์การพลัดพรากในครั้งนี้จึงเป็นกลวิธีที่ทำให้ผู้อ่านเกิดอารมณ์สะเทือนใจไปกับเหตุการณ์ที่
ตัวละครทั้งสองต้องประสบ

การพลัดพรากจากกันของตัวละครเอก

ตัวละครเอกเป็นตัวละครที่มีความสำคัญที่สุดในเรื่อง เป็นตัวดำเนินเหตุการณ์ที่สำคัญ
ในเรื่องพระบรมวงศ์ทรงสกัน ได้แก่ พระบรมวงศ์และนางคาระวี

ตัวละครเอกหญิงในเรื่องนี้คือ นางคาระวีผู้เป็นธิดาของเศรษฐีโลภณ นางเป็นผู้ช่วยเหลือ
ตัวละครเอกชายคือ พระบรมวงศ์ เมื่อพระบรมวงศ์ถูกบิดาของนางกลั่นแกล้งหรือลงโทษ ต่อมานางคาระวี
ได้อภิเษกสมรสกับพระบรมวงศ์ และพระบรมวงศ์ได้ครองเมืองชุนคร เนื่องจากพระบรมวงศ์สามารถ
ถอนเสาประโคนและฆ้ายักษ์ ต่อมานางคาระวีทรงพระครรภ์

เมื่อนางคาระวีติดตามพระบรมวงศ์ออกเดินทางตามหาพระเชษฐาของพระบรมวงศ์โดยใช้
แก้ววิเศษเหาะไปในอากาศระหว่างทางฤๅษีได้ขโมยแก้ววิเศษทำให้ทั้งสองต้องเดินเท้ารอนแรมไปใน
ป่าจนพบกับยักษ์ ทั้งสองวิ่งหนีลงไปในห้องทะเล คลื่นพายุได้ซัดสาดทำให้ทั้งสองพลัดพรากจากกัน

เมื่อนางคาระวีพลัดพรากจากพระบรมวงศ์ นางคาระวีหวาดกลัวเป็นอย่างมากจึงพยายาม
ร้องเรียกหาพระบรมวงศ์ด้วยความทุกข์โศก รู้สึกหวาดหวั่นเนื่องจากความรุนแรงของทะเลยามมีพายุ
โดยเฉพาะนางต้องอยู่เพียงลำพัง มองไปทางใดก็มีแต่ความมืด นางเศร้าโศกเพราะกลัวภัยที่อาจจะ
เกิดขึ้นและความเป็นห่วงพระบรมวงศ์จนน้ำตาไหล ร้องให้คร่ำครวญถึงพระบรมวงศ์ ดังความว่า

นางโฉมฉายคลั่งเคลิ้มระเริ่มองค์	กันแสงส่งสุรเสียงสำเนียงฉิน
โอ พระปิ่นสุริวงค์มงกุฎแก้ว	ทีนี้แล้วเห็นชิวังจะสังหรณ์
น้องว่าเหว่เอกาในสาคร	บดินทรเสด็จดับไปหนใด
น้ำเขียวเขียวระฉอกละลอกคลื่น	นางหวาดหวั่นเวหนาน้ำตาไหล
ให้เสียวเสียวเหลียวแลระลานใจ	เห็นอาลัยเหลือแรงกันแสงพลาจ
จะเหลียวซ้ายแลขวาอนาถ	ละลอกโลดลิ่งโลดกระโดดผาง
เป็นหมอกมัวทั่วทิศนภาทางค์

(หน้าที่ ๑๐, บรรทัดที่ ๑-๖)

เหตุการณ์ตัวละครเอกหญิงพลัดพรากจากตัวละครเอกชาย นำเสนอด้วยถ้อยคำที่แสดงให้เห็นภาพและอาการความเศร้าโศก ความหวาดกลัวของตัวละครเอกหญิงอย่างชัดเจน เช่น คำว่า
“นางโฉมฉายคลั่งเคลิ้มระเริ่มองค์” “น้องว่าเหว่เอกาในสาคร” “นางหวาดหวั่นเวหนาน้ำตาไหล”
“ให้เสียวเสียวเหลียวแลระลานใจ” “เห็นอาลัยเหลือแรงกันแสงพลาจ” ถ้อยคำเหล่านี้ทำให้เหตุการณ์
พลัดพรากจากกันของตัวละครเอกชัดเจนขึ้นจนทำให้ผู้อ่านเกิดอารมณ์สะเทือนใจในความโศกที่เกิด
เหตุการณ์การพลัดพรากดังกล่าว

ความกลัวของนางคาระวีนั้น นอกจากความว่าแห้วที่ต้องอยู่คนเดียวท่ามกลางพายุในทะเล แล้วนางยังต้องผจญกับบรรดาสัตว์ร้ายในท้องทะเล เช่น โลมา ฉลาม งู เจ็อก ปลากระโทง ปลาราหู นางเกรงกลัวอันตรายจากสัตว์น้ำเหล่านั้น อีกทั้งกระแสคลื่นที่ซัดมาอย่างรุนแรงทำให้นางจวนเจียนจะจมน้ำอยู่หลายครั้ง นางคาระวีนีต้องพยายามว่ายน้ำเพื่อไม่ให้จมน้ำไปในทะเล ความทุกข์ดังกล่าวทำให้นางร้องไห้คร่ำครวญถึงพระบรวงศ์ ดังความว่า

เป็นหมอกมัวทั่วทิศนภาทางค์	แลสล้างโลมาดูน่าขาม
เหล่าฉลามตามว่ายอยู่คลาคล่ำ	บ้างเล่นน้ำวุตวาดอยู่ฉาดฉาน
ทั้งงูเจ็อกเกลือกเกลื่อนแต่เพื่อนพาล	กระโห้หันโหลาแลราหู
บ้างรินลาดคลาดกลายเป็นหลายเหล่า	พระนางเศร้าโศกโทมนัสสา
พ่อทูนหัวน้องกลัวกุมภปลา	มันจะมาขบคั้นหม่อมฉันไป
นางเรียก ๆ สุดแรงกันแสงร่ำ(ขาดหาย).....
คอยกระเดือกเสือกกายตามสายคลื่น	ละลอกคลื่นโครมฉานประสานสม
พิไรร้องอยู่ในท้องทะเลลม	เจียนจะจมน้ำใจลงหลายที
แล้วครวญคร่ำร่ำหาพระสามี	ไอ้ พระยอดดวงชีวิตเฉลิมศรี
อยู่หลัง ๆ พลัดน้องในวาริ	ปานฉะนี้พ่อเจ้าจะเศร้าทรวง

(หน้าที่ ๑๑, บรรทัดที่ ๑-๕)

ตัวอย่างข้างต้นนำเสนอเหตุการณ์ที่ตัวละครเอกหญิงต้องพลัดพรากจากคนรัก เนื่องจากพายุในท้องทะเลเป็นเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นโดยไม่คาดฝัน การพลัดพรากจากกันครั้งนี้สร้างความโศกเศร้าและหวาดกลัวให้แก่ตัวละครเอกหญิงเป็นอย่างมาก การนำเสนอเหตุการณ์พลัดพรากดังกล่าวได้นำเสนอควบคู่กับการใช้ถ้อยคำที่แสดงความหวาดกลัวและแสดงความรู้สึกเศร้าโศกได้อย่างแจ่มชัด เช่น การใช้ถ้อยคำแสดงความหวาดกลัวของตัวละครเอกหญิง “เป็นหมอกมัวทั่วทิศนภาทางค์ แลสล้างโลมาดูน่าขาม” “เหล่าฉลามตามว่ายอยู่คลาคล่ำ บ้างเล่นน้ำวุตวาดอยู่ฉาดฉาน” “พ่อทูนหัวน้องกลัวกุมภปลา มันจะมาขบคั้นหม่อมฉันไป” การใช้ถ้อยคำแสดงความเศร้าโศก “พระนางเศร้าโศกโทมนัสสา” “นางเรียก ๆ สุดแรงกันแสงร่ำ” “แล้วครวญคร่ำร่ำหาพระสามี” ถ้อยคำเหล่านี้ทำให้ผู้อ่านรับรู้ความรู้สึกเศร้าโศกจากเหตุการณ์การพลัดพรากจากคนรักของตัวละครเอกอย่างชัดเจน ทำให้ผู้อ่านเห็นภาพและรับรู้ความรู้สึกหวาดกลัว และเศร้าโศกของตัวละครที่ต้องพลัดพรากจากกัน จึงเป็นกลวิธีสร้างอารมณ์สะท้อนใจให้เกิดแก่ผู้อ่านได้เป็นอย่างดี

นอกจากนี้นางคาระวีนียังมีความทุกข์ซึ่งสร้างความโศกเศร้าอย่างสาหัสให้แก่นางเนื่องจากเหตุการณ์พลัดพรากจากพระบรวงศ์ ความทุกข์ที่เกิดจากความกลัว ความว่าแห้ว ความเป็นห่วงพระสวามีของนางคาระวีนีนางร้องไห้คร่ำครวญทำให้ผู้อ่านรู้สึกเวทนาก่อให้เกิดอารมณ์สะท้อนใจแก่ผู้อ่าน นอกจากนั้นเมื่อนางคาระวีนีคิดว่าพระบรวงศ์สิ้นพระชนม์ไปแล้วก่อให้เกิดความเศร้าโศกแก่นางจนถึงกับคิดไปในชาติหน้าจะตามไปเกิดคู่กับพระบรวงศ์ตลอดไป ไม่ว่าจะพระบรวงศ์จะเกิดเป็นสิ่งใด นางก็จะตามไปเกิดด้วย ดังความว่า

แม้รู้แจ้งว่าพระจอมกระหม่อมแก้ว	บรรลัยแล้วที่ในท้องทะเลหลวง
เมื่อยจะดับชลสินธุ์ให้สิ้นดวง	ไปแนบทรงทูลกระหม่อมหาเมืองบน
หรือมัจฉาปลาร้ายในสายสมุทร	ที่โผนผูกกรอกกลับอยู่สับสน
มันแว้งพลัดกัดกินในสินธุ์ชล	จะตีตนตามตายวายชีวิตัน
แม้พระองค์ทรงสวรรคไปปฏิสนธิ	เป็นผู้คนโคกระทิงมหิงสา
จะขอสนองรอนรับบาทบริจา	เป็นเพื่อนรอนร่วมรมให้สมปอง
แม้พระองค์เป็นหงส์เหมราษ	น้องจะหมายมาดพบสบสนอง
เป็นสุวรรณแผนผาคูหาทอง	แม้ทูลกระหม่อมของน้องเป็นผู้งนก
เมื่อยจะเป็นพฤษภาคมาผล	ให้ดอกต้นดอกดาษระดมตี
แม้พระเป็นมยุราพญานก	น้องหกเป็นหาดทรายให้เพื่อนรำ
พิโรฬกลางทางทรงกันแสงสะอื้น	จนมาพินนภาเพลาค่ำ
เป็นเขี้ยวรอบหอมอรุ่มอยู่กลุ่มกล้า	นางร้องรำให้ซำกกระเดือกกาย
วรพัคตร์พ้องเพียงสุวรรณเมท	ก็พัคตร์เพทผลัดเผือดเสือดสลาย
ระทวยพลาจแทบจะวางชีวาวย	ลงในสายสินธุ์ละลอกกระชอกชล
ว่ายพลาจนางหวัดกระกริรร้อง	ทะเลล่องลอยทะเลระเหระเห
หิวระหายว่ายทางระวางจน	เพราะเมื่อผลเวรเราได้ทำมา

(หน้าที่ ๑๒, บรรทัดที่ ๑-๕ และหน้าที่ ๑๓, บรรทัดที่ ๑-๕)

จากตัวอย่างข้างต้นเมื่อนางคาระวีคิดว่าพายุในทะเลทำให้นางและพระบรวงศ์พลัดพรากจากกันไปนั้น พระบรวงศ์อาจจะสิ้นพระชนม์นางคร่ำครวญจะตายตามพระสวามีเพื่อจะได้ไปเกิดตามพระบรวงศ์ในชาติต่าง ๆ ไม่ว่าจะเกิดเป็น โค กระทิง เสือ หงส์ หากพระบรวงศ์เป็นถ้ำ นางจะเป็นหินผา และหากพระบรวงศ์เกิดเป็นนกนางจะไปเกิดเป็นผลไม้ให้พระบรวงศ์กิน ถ้าพระบรวงศ์เป็นพญานกนางจะเป็นหาดทรายให้พระบรวงศ์ใช้เป็นสถานที่พ่อนรำ น้องร้องให้ คร่ำครวญถึงพระบรวงศ์จนสลบไปในทะเล และมาฟื้นขึ้นด้วยไบน้ำที่ซัดเขียวไม่มีสีเลือดทั้งหัวและกระหายน้ำ ความทุกข์ของนางคาระวีที่พลัดพรากจากพระบรวงศ์ทำให้นางประสบทุกข์ทั้งทางกายและทางใจ สร้างความโศกเศร้าให้แก่ นางคาระวีชะตากรรมของนางคาระวีก่อให้เกิดอารมณ์สะเทือนใจแก่ผู้อ่านเป็นอย่างมาก

เมื่อนางคาระวีพลัดพรากจากพระบรวงศ์นางต้องกระเสือกกระสนต่อสู้อันตรายอยู่กลางท้องทะเลต้องพยายามต่อสู้อันตรายเพื่อให้มีชีวิตรอดเนื่องจากไม่มีพระบรวงศ์คอยช่วยเหลือ นางคร่ำครวญร้องไห้อย่างน่าสงสาร นางคาระวีต้องหาที่พึ่งทางใจคือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ให้ช่วยเหลือนางและพระบรวงศ์ให้มีชีวิตรอด ดังความว่า

กล่าวถึงองค์องค์ควนิดา	อันเวหนอนาถสาวทวอน
เมื่อพลัดพรากจากองค์พระทรงสวัสดิ์	เร่งโหมนัสอดอันกมลสมร
ปริมจะวายลงที่ท้องชโลทร	ทูนรอนรีบ้วยในสายชล
คว้างคว้างไม่วายหาย	เกศายายแสงเย็นทุกเส้นขน

แต่ยามค้าย่ำซ้องจรร้องรณ	สิโรภทรทรงพบนภาพางค์
สมรแม่แต่ตื่นกระเดือกเสือก	คอยกลิ้งเกลือกกลับกลอกกละลอกผาง
กรรแสงโศกกำสรวลแล้วครวญคราง	อุระพลางพองซ้าระกำทรวง
นางยกหัตถ์ขึ้นมัทยาสุรฤทธิ์	ที่สถิตธารท่าชลาหลวง
พระสุริยันต์จันทราดาราดวง	เสร็จล่องส่องฟ้าโลกาไกร
ทั้งเมขลาที่รักษากระแสนชล	ทุกวนวังพลางก็สงสัย
จักรพงษ์ทรงโลกสุราลัย	อยู่เวชไชยยอดเยี่ยมโพยมมालย์
อันชีวันเห็นไม่คลาระนานาน	จะควรการเสียที่ท้องทะเลวน
พิโรคร่ำครวญกำสรวลสะอื่น	สนั่นคลื่นครื้นโครมโพยมहन
พายุพยับกลับกลายเป็นบายน	ละลอกกร่นซัดสาดเข้าหาดทราย

(หน้าที่ ๒๖, บรรทัดที่ ๑-๕)

จากตัวอย่างข้างต้น เหตุการณ์การพลัดพรากจากคนรักของตัวละครเอกหญิงทำให้ตัวละครเอกหญิงรู้สึกเศร้าโศกมากมาย และแสดงออกด้วยการร้องไห้ ดังคำว่า “กรรแสงโศกกำสรวลแล้วครวญคราง” “พิโรคร่ำครวญกำสรวลสะอื่น” และมีการกล่าวถึงอาการเศร้าโศกของตนด้วยคำว่า “เรงโหม่นส้ออันกลมสมร” “อุระพลางพองซ้าระกำทรวง” การใช้ถ้อยคำแสดงอาการเศร้าโศกจากการพลัดพรากจึงทำให้ผู้อ่านเกิดอารมณ์สะเทือนใจไปกับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นได้โดยง่าย

เมื่อคลื่นซัดนางคาระวีมาติดที่ชายหาดนางรู้สึกหิวโหย และไร้เรี่ยวแรงต้องระเห่ร้อนอยู่ตามลำพัง พระเกศายุ่งรุงรังไม่เรียบร้อย เมื่อนางรอดชีวิตนางก็ครวญคิดถึงว่า พระบรวงศ์ จะยังมีชีวิตรอดอยู่หรือไม่ ดังความว่า

พายุพยับกลับกลายเป็นบายน	ละลอกกร่นซัดสาดเข้าหาดทราย
พระบาทนางย่างถึงสุธาเหยียบ	ตะลึงเสียบลั้งเลระเหระหาย
หิวระโหยโรยแรงดำรงกาย	เศียรสยายยับยู่อยู่รุงรัง
แต่รัญจวนครวญหาพระสามี	ไม่สมประดีแต่ตื่นถวิลหวัง
ปางเพียงพระอุราจะพาพิง	แสนภวังค์สุดหวังด้วยทรงธรรม์
ไอ้อนิจจาพระจอมกระหม่อมแก้ว	จะวายแล้วหรือว่ายังชีวังสั้น
ถึงว่าตายเป็นแต่พอเห็นพระศพกัน	โดยสำคัญพอแจ้งแห่งคดี

(หน้าที่ ๒๗, บรรทัดที่ ๑-๘)

จากตัวอย่างข้างต้นเหตุการณ์ที่ตัวละครเอกหญิงพลัดพรากจากตัวละครเอกชายในครั้งนี้ทำให้ตัวละครเอกหญิงตรึงกำล่ำบาก ในการบรรยายเหตุการณ์นี้มีการใช้ถ้อยคำที่ให้เห็นภาพการตรึงกำล่ำบากคือคำว่า “หิวระโหยโรยแรงดำรงกาย เศียรสยายยับยู่อยู่รุงรัง” ใช้คำแสดงการรำลึกนึกถึงคนรักด้วยความทุกข์และเป็นห่วง คือคำว่า “แต่รัญจวนครวญหาพระสามี ไม่สมประดีแต่ตื่นถวิลหวัง” “ปางเพียงพระอุราจะพาพิง แสนภวังค์สุดหวังด้วยทรงธรรม์” ถ้อยคำดังกล่าวใช้บรรยายและพรรณนาเหตุการณ์การตรึงกำล่ำบากของตัวละครเมื่อต้องพลัดพรากจากคนรัก ผู้อ่านรับรู้และ

เข้าใจความรู้สึกเศร้าโศกของตัวละคร ทำให้ผู้อ่านเกิดอารมณ์สะท้อนใจในเหตุการณ์พลัดพรากดังกล่าว

นางคาระวีคร่ำครวญถึงความทุกข์ยากลำบากของตนเองเมื่อพลัดพรากจากพระบรวงศ์ว่า ไม่มีใครดูแลเอาใจใส่นางเหมือนพระบรวงศ์ ราพิงคร่ำครวญร้องไห้ คิดถึงพระบรวงศ์ว่าได้มาทิ้งให้นางตกระกำลำบากอยู่เพียงลำพัง ดังความว่า

<p style="text-align: center;">ไอ้โหมหน่อนรินทรปิ่นอนงค์</p> <p>ฤดูเดือนเลื่อนลับจนนับปี นื่องจะแลเห็นใครในถ้ำถื่น กำสรดพลางทางค้อนเข้าถอนกาย กันแสงสำ.....ไหลไรทาลง ชลสายไหลคว้างเป็นกลางเกลียว ด้วยโหมยงทรงครรรค์สุวรรณมาตร คอยพยุยกทรงพระองค์นาง แล้วเสียบเดินเกริ่นดูตะโกนก้อง เสียงวังเวงวิเวกวานาด ฟังนื่องเสียที่ท้องทะเลเชี่ยว</p>	<p style="text-align: center;">มาสุญทรงมิได้พบประสบศรี</p> <p>เมื่อนี้จรค้ำมาจำตาย จะแมนเหมือนทูลกระหม่อมอย่าพักหมาย อยู่ริมสายชลทรงพระองค์เดียว พระเนตรนางแลลอดชำเลื่องเหลี่ยม สนั่นกระสันเสียวเสียวทั่วสรรพางค์ ให้เผือดผาดพระอุระประทะขวาง พระปฤษฎางค์แข็งกระด้างไปทั้งองค์ สำเนียงนื่องหน่อนาถ ธ อาจอง บรวงศ์ทรงฤทธิ์อิศรา ให้เมียมैयाโศกทนกังวนหา</p> <p style="text-align: right;">(หน้าที่ ๒๘, บรรทัดที่ ๑-๕)</p>
--	--

จากตัวอย่างข้างต้นความทุกข์กายและทุกข์ใจที่มากมายเหลือคณาของนางคาระวีทำให้นางร้องไห้คร่ำครวญจนร่างกายไม่สามารถทนกับความทุกข์นั้นได้ ประกอบกับการใช้ถ้อยคำในการบรรยายและพรรณนาความเศร้าโศกทำให้ผู้อ่านเห็นภาพความทุกข์โศกและรับรู้และเข้าใจความรู้สึกเศร้าโศกที่ตัวละครได้พบอย่างแจ่มชัด เช่น คำว่า “กำสรดพลางทางค้อนเข้าถอนกาย” “กันแสงสำ.....ไหลไรทาลง” “สนั่นกระสันเสียวเสียวทั่วสรรพางค์” ถ้อยคำในการบรรยายและพรรณนาความทุกข์โศกที่จากเหตุการณ์พลัดพรากในครั้งนี้จึงเป็นกลวิธีที่ทำให้ผู้อ่านเกิดอารมณ์สะท้อนใจไปกับความโศกเศร้าที่กวีได้นำเสนอเรื่องมา

หลังจากที่นางคาระวีคร่ำครวญถึงพระบรวงศ์จึงสลบลงเมื่อนางตื่นขึ้นมา นางก็ร้องไห้คร่ำครวญคิดถึงพระบรวงศ์ว่าจะเป็นตายร้ายดีอย่างไรบ้าง นางคาระวีได้ตัดสินใจที่จะเดินเข้าไปในป่าเพื่อจะได้พบพระบรวงศ์ ดังความว่า

<p>นางเอนองค์ลงประทับกับพสุธา ตั้งคนตัดกัทลีด้วยสินขรรค์ แล้วกลับคืนตื่นสมประตืองค์ ออกเอยอนิจจาเวรกรรม จะเล็งสังหาในสาคร ถึงเป็นตายจะตะกายไปตามเคราะห์</p>	<p>ที่ริมท่าแล้วสลบสลับลง ขาดสะบั้นลงเหนื่อรูสีง สะอื้นองค์ทรงไศกก็ฉวีรา มาเจาะจำเจ็บจิตตั้งพิษคร ไหนจะพบภุธรในชลธาร จะลอดเลาะลัดป่าพนาสันท์</p>
--	---

เพื่อจะพบพุทธพงษ์ในดงดาน
เข้าดงพงพนมพนาหนาม

สุตามาลย์ตริกเสร็จเสด็จไป
พระนงรามงามอนเทียว.....

(หน้าที่ ๒๙, บรรทัดที่ ๑-๕)

จากตัวอย่างข้างต้น จะเห็นได้ว่าความทุกข์ของนางคาระวีที่เกิดจากการพลัดพรากจากพระบรวงศ์นั้น มีทั้งทุกข์กายทุกข์ใจ ก่อให้เกิดความโศกแก่นางคาระวีเป็นอย่างมาก นางแสดงออกถึงความโศกด้วยการร้องไห้ตลอดเวลา ทำให้ผู้อ่านเกิดความสงสารในชะตากรรมของนาง ซึ่งเกิดจากการพลัดพรากจากพระสวามี เนื่องจากภยธรรมชาติทำให้ผู้อ่านรู้สึกสะเทือนใจอย่างมาก

ฝ่ายพระบรวงศ์เมื่อผ้าที่ผูกข้อมือพระองค์และนางคาระวีไว้ขาดออกจากกัน นางคาระวีสูญหายไปในห้องทะเล พระบรวงศ์เศร้าโศกร้องไห้ด้วยความเป็นห่วง พระบรวงศ์พยายามว่ายน้ำตามหานางคาระวี แต่เพราะคลื่นและลมที่พัดโหมกระหน่ำรุนแรงมาก เมื่อว่ายน้ำตามหากก็ถูกคลื่นซัดกระเด็น พระองค์เกรงว่านางคาระวีว่าอาจจะจมน้ำเสียชีวิตหรือถูกปลาทำร้ายจนน้ำตาไหล มองไปทางใดก็เห็นแต่คลื่นลมไม่เห็นนางคาระวี พระองค์ ดังความว่า

จะเล่าเรื่องเบื้องบาทพระบรวงศ์	แรกอนงค์น้องหายพระวैयाหา
ไม่เห็นองค์เหมือนหนึ่งจงดटना	ด้วยลมเป่าตะบึงพัดวิบัติเป็น
ละลอกซัดปิดกระซอกให้จากน้อง	พระเรียกร้องเท่าไรก็ไม่เห็น
คลื่นระหวนชานซัดสาตกระเด็น	พระองค์ก็กระเด็นดันโลกกระโดดลอย
พระวैयाแหวกแทรกหาในสาครเรศร์	สุชลเนตรเนื่องนองเป็นฟองฝอย
พระเปล้าเปลี่ยวเดียวดันปนตะปอย	ไอ้ ยอดสร้อยร้อยจิตไปทิศใด
จะเหลียวซ้ายเห็นแต่สายกระแสดคลื่น	จะแลขวาก็แต่พื้นละลอกใหญ่
หรือทรมจมลงที่ตรงไหน	หรือพบภัยมีจจากุมภาพาล
จะพาดพิงกัดเผื่อเป็นเหยื่อแย่ง	ก็ไม่แจ้งเห็นอื่นอย่างใจพิใฝ่ฝัน
อยู่หลัด ๆ หรือตัดเอาชีวิต	ให้รำพันพรากพลัดกำจัดจร

(หน้าที่ ๑๔, บรรทัดที่ ๑-๕)

พระบรวงศ์รำพึงถึงความหลังว่าทั้งสองพระองค์สู้อุตสาห์หนีภัยได้แล้ว คิดว่าจะปลอดภัยแล้ว กลับต้องมาพลัดพรากจากนางคาระวี โดยไม่อาจล่วงรู้ได้เลยว่านางคาระวีจะเป็นหรือตาย หากนางคาระวีตายไปพระองค์ก็ไม่สามารถเห็นศพของนาง พระองค์หวังเพียงขอให้นางคาระวีปลอดภัยกลับบ้านเมือง พระองค์รำพึงด้วยความทุกข์โศกและร้องไห้ ดังความว่า

เมื่อแรกมา....(ขาดหาย)...รักแก้ว ก็ยากแล้วชีวิ้งจะสังหรณ์	
สองคนเรากอดันนวนาตร	ยังมาย้อนพบยักษ์ณีดี
ที่อาสาฝ่าชลมารคพยัคฆ์	จึงชวนซึกเจ้าลงตามนันทิศรี
เป็นเพื่อนเล่นเห็นแต่หน้าเจ้าคาระวี	โอทีนี้ลับแล้วเจ้าแก้วตา
จะตายเป็นมิได้เห็นกเพวะราก	ประสพซากวรนุชเห็นสุดหา
ทั้งเลือดเนื้อจะเป็นเหยื่อมัจฉาปลา	ในมหาสินธุทะเลม

ถึงจะตายลงในสายกระแสเชี่ยว ชำนิตเดียวไม่เสียดายเท่าปลายผม
ขอให้หนูสุดแสนสวาทชม **คินภมย์นัคราบุรีเรา**
 พระครวญพลาทางทรงกันแสงสะอื่น
 (หน้าที่ ๑๕, บรรทัดที่ ๑-๕)

จากตัวอย่างข้างต้นจะเห็นได้ว่ากวีใช้ถ้อยคำประกอบการบรรยายอาการเศร้าโศกที่มีอย่างมากมายของตัวละคร คำว่า “พระครวญพลาทางทรงกันแสงสะอื่น” เป็นกลวิธีสร้างเหตุการณ์พลัดพรากซึ่งทำให้ผู้อ่านรับรู้และเข้าใจในความโศกอย่างชัดเจน ทำให้ผู้อ่านรู้สึกสะเทือนใจไปกับตัวละครด้วย

เมื่อคลื่นซัดพระบรวงศ์ไปสู่ชายหาดที่มีโขดเขาพระองค์เศร้าโศกจนหน้าตาซีดเหลืองด้วยความเป็นห่วงนางคาระวี จะเป็นหรือตายก็ไม่ได้เห็นนางอีกเหตุการณ์พลัดพรากคราวนี้คงเป็นเพราะในอดีตพระองค์และนางคาระวีคงสร้างกรรมไว้ พระองค์ร้องไห้คร่ำครวญประกอบกับร่างกายที่ขาดอาหารทำให้พระองค์สลบลงไป ดังความว่า

บันลือคลื่นลอยโถดเท่าโขดเขาสูสม บอระวงค์กรมกร้อมจนผอมเหลือง
 ก็ไม่ร้อนเท่าพิรคณินเนื่อง เห็นสุดแล้วเจ้าคาระวีเอ๋ย
 หัวอกเรียมเทียมครากเพราะพรากนุช พี่ท่องสมุทรสุดแล ณ แม่เอ๋ย
 จะตายเป็นก็ไม่เห็นพระศพเลย เราสองเคยสร้างเชษฐจิงแสนครวญ
 พระครวญคิดรำพึงถึงกนิษฐน้อย ละหอยห้อยหิวให้อาลัยหวน
 ระหายหอบบอบทรงพระองค์ครวญ กระเสือกสวนเศร้าซบสลบลง
 (หน้าที่ ๑๖, บรรทัดที่ ๑-๓)

จากตัวอย่างข้างต้นเหตุการณ์พลัดพรากจากกันของพระบรวงศ์และนางคาระวีก่อให้เกิดความเศร้าโศกทั้งทางกายและทางใจอย่างแสนสาหัส ความโศกที่เกิดขึ้นกับพระบรวงศ์และนางคาระวีเกิดจากการพลัดพรากจากกันเหตุที่พลัดพรากเนื่องมาจากกรรมในอดีตชาติซึ่งไม่สามารถหนีได้ กวีนำเสนอด้วยถ้อยคำที่แสดงให้เห็นภาพตัวละครแสดงความโศกเศร้าอย่างชัดเจน เช่น คำว่า “ละหอยห้อยหิวให้อาลัยหวน” “ระหายหอบบอบทรงพระองค์ครวญ” “กระเสือกสวนเศร้าซบสลบลง” ถ้อยคำเหล่านี้ทำให้ผู้อ่านรับรู้ความทุกข์โศกของตัวละครทำให้ผู้อ่านรู้สึกสงสารเกิดอารมณ์สะเทือนใจต่อการพลัดพรากของตัวละคร

เมื่อพระบรวงศ์รอดชีวิตจากพายุกลางทะเลและได้ขึ้นฝั่งพระองค์ก็คร่ำครวญถึงนางคาระวีด้วยความเศร้าโศกเมื่อพระองค์เห็นหรือทำอะไรก็จะหวนคิดถึงนางคาระวีตลอดเวลา ดังความว่า

พอย่นย่ำน้ำค้ำกระจ่างร่วง ผกาดวงสุมาลัยบานสลอน
 รวยรินสรสร้างเพยจร พระภูธรทราบทรงสว่างใจ
 แล้วรีบแลแปรพักตร์ไม่พบสวาท ดังศรพลาดแผลงศอให้ตัดสาย
พระพายพัดปัดเป่าเป็นเงาไว **พฤกษาไหวพระประหลาดว่าขวัญตา**

ผวารวงกางกรเข้ากอดเศศ	ภูเวศร์รับขวัญต้นพฤษภา
แล้วจุมพิตเห็นก็จอนิจจา	โอแก้วตาเกิดต้นพี่หลงตาม
.....(ขาดหาย).....	เสนาะก้องหิมวาพนาหนาม
พระทรวงแนบแอบองค์ด้วยนงราม	คะนึ่งความขวัญหายเสียดายดวง
แม่นแก้วตาการะวีไม่มีเหตุ	เยาวเรศรอดจากทะเลหลวง
จะโหยหวนครวญหาน้ำตาตวง	พระพักตร์พวงผิวพรรณดั่งจันทร์
จะระทดลัดลายศรี	จะแสนทวิเวทนานิจจาสมร
ชะรอยน้องพันท้องทะเลจร	เข้าสู่ตอนต้นป่าวนาเรศ
พระพฤกษศเสด็จจะสู่ดวง	ป่าระหงห้วยหนองคลองละหาน
หวนคะนึ่งถึงสุตายุพาล	ให้รำคาญเคืองระคายไม่วายวาง

(หน้าที่ ๑๖, บรรทัดที่ ๕ และหน้าที่ ๑๗, บรรทัดที่ ๑-๕)

จากตัวอย่างข้างต้น เมื่อพระบรวงศ์เดินเข้าไปในป่า เห็นน้ำค้างตก ดอกไม้บานส่งกลิ่นหอม พระองค์รู้สึกสดชื่น ริมหันมองหานางการะวีแต่ไม่พบนางรู้สึกเหมือนถูกศรตัดคอให้ขาด เห็นลมพัด ต้นไม้ไหวก็นึกว่าเป็นนางการะวีมาเข้าไปกอด จุมพิต เอาพระทรวงแนบ แต่ไม่ใช่นางก็ร้องไห้คร่ำครวญถึงนาง ประกอบกับการใช้ถ้อยคำในการบรรยายและพรรณนาความโศกเศร้าของตัวเองครานั้น ได้ทำให้ผู้อ่านเห็นภาพความทุกข์โศก รับรู้และเข้าใจความรู้สึกโศกเศร้าที่ตัวละครประสบได้ชัดเจน เช่น คำว่า “จะโหยหวนครวญหาน้ำตาตวง” “จะระทดลัดลายศรี” ถ้อยคำในการบรรยายและพรรณนาความทุกข์โศกจากเหตุการณ์การพลัดพรากในครั้งนี้จึงเป็นกลวิธีที่ทำให้ผู้อ่านเกิดอารมณ์สะเทือนใจไปกับความโศกเศร้าที่เรื่อนำเสนอ

เมื่อพระบรวงศ์เดินทางเข้าไปในป่าได้คร่ำครวญถึงนางการะวี ดังความว่า

เวลานี้แก้วพี่เข้าสู่ดวง	จะลงเลิกเลิงลัดก็ขัดขวาง
สังเวชองค์ทรงครรภ์จะครวญคราง	สงสารนางใครเล่าจะพาเดิน
แสนระกำลำบากล้วนชวากหนาม	จะตามโคกโกรกธารระหารเห็น
พี่ไปด้วยจะได้ช่วยประคองเดิน	จะดำเนินตามทำนองพระน้องนาง
พี่คิดถึงคุณร้อยชั่งเมื่อครั้งยาก	เขาพราวกู่จงจำระกำนาง
ให้ทาสาส่งเข้าเราถึงตะราง	ไม่เว้นวางทุกวันนินรันดร์ไป
เรียมจิ้งรอดชีวิตไม่ปลิดปลง	พระคุณองค์แน่นหนาจะหาไหน
เป็นที่พึ่งได้เห็นเมื่อเชยใจ	เวรใดจึงพราวกให้จากจร
พระครวญคร่ำยามย่าจนสุริยัน	แล้วผินผันผลาผลลนสลอน
เสวยพลางทางให้อาลัยวรณ์	ถึงสมรเมืองแจ่มสุตามาลัย

(หน้า ๑๘, บรรทัดที่ ๒-๕ และหน้าที่ ๑๘, บรรทัดที่ ๑)

จากตัวอย่างข้างต้น กวีได้พรรณนาความรู้สึกของของตัวละครเอกชาย คือ พระบรวงศ์ที่คร่ำครวญถึงนางการะวีด้วยความเป็นห่วง ว่านางต้องลำบากเดินเข้าป่า นำสังเขพนางการะวีที่กำลัง

ตั้งครรรค์แต่ต้องเดินทางอยู่ป่าเพียงลำพัง พระบรมวงศ์คิดถึงบุญคุณของนางที่มีต่อพระองค์ในอดีต ก็ยิ่งทำให้พระองค์เศร้าโศกมากขึ้น และเป็นห่วงความปลอดภัยของนางยิ่งขึ้น พระองค์คิดว่าหาก นางลำบากถ้าพระองค์อยู่เคียงข้างจะได้ช่วยเหลือ พระบรมวงศ์รำพึงคร่ำครวญถึงนางคาระวีจนคำ พระองค์จึงได้เก็บผลไม้ในป่าสวย ขณะที่พระองค์เสวยผลไม้ก็ร้องให้คิดถึงนางคาระวีด้วยความโศก ที่แสนสาหัส

พระบรมวงศ์อยู่ในป่าพระองค์มองดูความสวยงามของป่าแต่จิตใจของพระองค์เป็นห่วง นางคาระวีจึงคร่ำครวญถึงนางด้วยความโศกเศร้า ดังความว่า

ปานฉะนี้คาระวีจะว่าเหว	แต่องค์เดียวเอโกพุทโธเอ๋ย
จะบุกป่าฝ่าหนามแม่ทรามเขย	แม่ไม่เคยได้แค่นแสนทวี
กำสรดปลางทางทัศนานคร	แนวนิเวศน์เว้งว่างทางวิถี
พื้นอำพลพลาสุมาลี	ล้วนดีดีแลดูน่าชื่นชม
มาด้วยพีจะได้อะไรให้ช่อ	ผกาอกกาบการประสานสม
โน้มหน่วงดวงดอกไม้ให้น้องดม	นี่สุดอารมณ์เพราะว่าร้ายระคายใจ
โอปานฉะนี้แก้วพีจะบุกพง	หรือจะลงลุยท่าซาลาลัย
ฤตวงเนตรพื้นนิเวศจังหวัดไพร	ฤจระไนจอมเขาลำเนาแนว
พระคิดแค่นแสนกำสรดสลดใจ	สุชลนัยน์ไหลรินเป็นทิวแถว
สนั่นเสียงก้องป่าพนาแนว	พระวาดแว่วว่านางน้องร้องจำเรียง
เร่งยินดีมีพระทัยอาลัยโลก	แล้วเงยโสตทรงรับสดับเสียง
คิดว่าน้องพระค้อยย่องเข้มนเมียง

(หน้า ๒๑, บรรทัดที่ ๑-๕ และหน้าที่ ๒๒, บรรทัดที่ ๑-๕)

จากตัวอย่างข้างต้นพระบรมวงศ์คร่ำครวญถึงนางคาระวีด้วยความเป็นห่วงว่า เวลานี้ นางคาระวีที่พลัดพรากจากพระองค์นั้นต้องอยู่ลำพังผู้เดียว จะเดินทางในป่าที่เต็มไปด้วยความรกของ ต้นไม้ที่มีแต่หนาม นางไม่เคยลำบากแสนสาหัสถึงเพียงนี้ พระองค์คร่ำครวญด้วยความโศกขณะที่ มองดูความสวยงามของป่า ที่พื้นป่ามีดอกไม้สวยงามน่าดูชม ถ้านางคาระวีอยู่ด้วยพระองค์จะชี้ให้ดู ความสวยงามของดอกไม้ จะโน้มน้ำกึ่งเด็ดดอกไม้ให้นางดม แต่เวลาไม่สามารถทำได้เนื่องจากพระองค์ได้ พลัดพรากจากนาง ยิ่งคิดถึงนางคาระวีพระองค์ยิ่งโศกเศร้าเสียใจเป็นอย่างมาก

เมื่อพระบรมวงศ์เดินทางเข้าป่าเพื่อตามหานางคาระวีพระองค์ได้ยินเสียง ต่าง ๆ จากป่าด้วย จิตใจที่เป็นห่วงนางคาระวี พระองค์จึงคิดว่าเสียงที่ได้ยินนั้นคือเสียงของนาง ดังความว่า

พระชมพลาทางคะนึ่งถึงเทพิน	ธิบดินทร์ควรเดินดำเนินพลา
วิหคร้องพร้องพฤษพิมานเพรียก	สังัดเจียบที่บดินทร์ถวิลหา
ได้ยินเสียงชะนีร้องพระคิดว่าน้องจันรรจา	พระสาวนี่.....มองสกุณิน
ไอ้สมรพินนี้หมายว่าสายสวาท	สิ้นชีวาตม์เสียในสายกระแสดินธุ์
หนิเรียมมารอดให้เรียมยิน	ธิบดินทร์สดับพลาทางเรียกไป
สะอึกอันอรุณน้ำตาไหล	พระกู่ก้องร้องรำพราพิไร

ทุกกอกิ่งมิ่งไม้ระยอเย็น	เทวฤทธิ์ที่สถิตพนาพนม
ก็เกรียมตรมไปด้วยท้าวเมื่อคราวเซ็น	เสวยชลลนลายสายกระเซ็น
ไม่วายเว้นปริเวทนนาน	จะเงือดงดบทเบื่องพระบรวงศ์
ที่ทรงโศกเศร้าสร้อยระห้อยหา

(หน้า ๒๔, บรรทัดที่ ๕ และหน้าที่ ๒๕, บรรทัดที่ ๑-๔)

จากตัวอย่างข้างต้นพระบรวงศ์เดินมองดูป่าด้วยจิตใจที่คิดถึงนางคาระวีอยู่ตลอดเวลา ได้ยินเสียงนกร้องก็คิดว่าเป็นเสียงของนาง ได้ยินเสียงชะนีร้องก็คิดว่าเป็นเสียงนางที่เรียกพระองค์ พระองค์หวั่นใจว่านางคาระวีจะเสียชีวิตแล้วในท้องทะเล แต่ถ้านางรอดจากท้องทะเลมาได้ต้องได้ยินเสียงของพระองค์ร้องเรียก พระองค์เรียกนางคาระวีเสียงดังไปทั่วป่าพร้อมกับร้องให้ด้วยความเศร้าโศกเสียใจอย่างสาหัส ทั้งเทวดาที่อยู่ในป่าก็ร้องไห้เศร้าโศกไปกับพระองค์

พระบรวงศ์คร่ำครวญร้องไห้และพยายามร้องเรียกนางคาระวีจนมาถึงชายฝั่งทะเล มองเห็นคลื่นซัดซาดเข้าสู่ฝั่งเป็นละอองฝอย มองไม่เห็นนางคาระวีใจของพระองค์ร้อนด้วยความเป็นห่วงนาง มองเห็นนางเงือกว่ายอยู่ก็คิดว่าเป็นนางคาระวีกระโดดลงไปหา แต่นางเงือกก็ว่ายน้ำหนีไปดังความว่า

พระครวญครวญคร่ำรำเรียกนางนงเยาว์	กันแสงเศร้าเสียวทั่วทั้งสารพวงค์
เมื่อกุศลจะเข้าตลพระสายสวาท	ละลอกสาดทรงซัดไม้ซัดขวาง
ถึงฟากฝั่งพระก็ยั้งขึ้นหยุดพลาถ	แล้วเยื้องย่างเหยียบเยียมสุธาแล
ล้วนแต่สายชลสินธุ์กระเด็นต้น	กระเด็นเป็นแสนฝอยฝ่องละอองแสน
ไม่เห็นนวลพระเร้งร้อนฤทัยแปร	เดี๋ยวแดเดือดดินเพียงสิ้นขนม
เห็นนางเงือกเสือกว่ายในสายสมุทร	พระยืนหยุดยั้งองค์แล้วทรงฉงน
ทน.....ตั้งเหมือนอย่างคน	พระกลมมอดม้วยว่าสายใจ
จึงจุ่มโถมลงในคงคา	นางมัจฉานั้นก็ดำลงทำได้
รู้สึกองค์ว่าผิดองค์ทรงนางทรมวย

(หน้า ๓๐, บรรทัดที่ ๑-๕)

ทั้งสองพระองค์เศร้าโศกเสียใจมากที่สุดที่ต้องพลัดพรากจากกันทั้ง ๆ ที่มีผ้าผูกติดกันอยู่และเป็นการจากกันเพราะพายุถูกคลื่นในทะเลพัดพาให้แยกจากกันโดยไม่สามารถรู้ชะตากรรมของอีกฝ่ายได้เลย เหตุการณ์พลัดพรากนี้จึงสร้างความทุกข์โศกให้แก่ทั้งคู่มากเพราะไม่คาดคิดว่าจะเกิดเหตุการณ์เช่นนี้

เหตุการณ์ดังกล่าวสร้างความโศกเศร้าเสียใจกับตัวละครเอกเป็นอย่างมากทั้งสองร้องไห้คร่ำครวญอย่างแสนสาหัส ขณะนั้นนางคาระวีตั้งครรภ์ด้วย จึงเป็นความโศกที่มากมายของทั้งคู่ จึงทำให้ผู้อ่านเกิดอารมณ์สะเทือนใจจากการสร้างเหตุการณ์การพลัดพรากดังกล่าว อีกทั้งสาเหตุการพลัดพรากมาจากภัยธรรมชาติ จึงเป็นการนำเสนอเหตุการณ์ในเรื่องที่มีความเข้มข้นของเหตุแห่งการพลัดพรากมากเพียงพอจนทำให้เกิดอารมณ์สะเทือนใจได้เป็นอย่างดี ประกอบกับการใช้ถ้อยคำในการ

บรรยายและพรรณนาความโศกเศร้าของตัวละครนั้นได้ทำให้ผู้อ่านเห็นภาพความทุกข์โศก รับรู้และเข้าใจความรู้สึกโศกเศร้าที่ตัวละครประสบได้ชัดเจน เช่น คำว่า “จะโหยหวนครวญหาน้ำตาตวง” “พระครวญคร่ำยามย่าจันสุริยัน” “เสวยพลางทางให้อาลัยวรรณ” “กำสรดพลางทางที่ศนาเนตร” “สะอึกอื้นอุร่าน้ำตาไหล” “สุขลนัยน์ไหลรินเป็นทิวแถว” “พระครวญครวญคร่ำรำเรียกนางนงเยาว์” “กันแสงเศร้าเสียวทั่วทั้งสารพางค์” ถ้อยคำในการบรรยายและพรรณนาความทุกข์โศกจากเหตุการณ์การพลัดพรากในครั้งนี้จึงเป็นกลวิธีที่ทำให้ผู้อ่านเกิดอารมณ์สะเทือนใจไปกับความโศกเศร้าที่เรื่อนำเสนอ

การพลัดพรากจากมารดาและบุตร

ตัวละครเอกพลัดพรากจากมารดา

พระบรมวงศ์ถูกมเหสีฝ่ายซ้ายของพระบิดาใส่ความเป็นเหตุให้พระบิดาลงโทษประหารชีวิต พระบรมวงศ์จึงจำเป็นต้องหนีทำให้ต้องพลัดพรากจากพระมารดาภักดิ์ได้พรรณนาความโศกของพระบรมวงศ์ ในตอนที่พระบรมวงศ์ชมภาพเขียนที่ศาลาราย ดังความว่า

ที่ห้องสองศาลาเหมือนด่าไว้	มันใส่โคล้ให้ทุจริตพิศวง
ที่ห้องสามเหมือนสมเด็จพระบิดุรงค์	พิโรธทรงสิงหนาทประภาษมา
ที่ห้องสี่เหมือนโองการตรัส	ให้เร่งรัดเอาเราไปสังหาร
นางโฉมยงเหมือนองค์พระชนม์มารด์	กรประสานกอดลูกสลบลง
ที่ห้องห้าเหมือนมหาเพชฌฆาต	มันกริ้ววรราตโกรธาไม่ปราศรัย
มันโบายตีพี่น้องสองสายใจ	สุขลนัยน์ไหลนองทั้งสองคน
ที่ห้องหกเหมือนหัวอกพระแม่เจ้า	กันแสงเศร้ากลิ้งเกลือกอยู่เสือกสน
ด้วยแสนสวาทราชบุตรสุดกังวล	พระสุขลไหลโซมลงโทรมองค์
ไอ้ ที่นี้เหมือนพระทูลกระหม่อมแม่	มาตามแต่ลูกจะม้วยเป็นผุยผง
อุตสาห์ซ่อนเนาวรัตน์พระอำมรงค์	ให้พี่น้องสองคนออกจากเมือง

(หน้าที่ ๔๕, บรรทัดที่ ๑-๕ และหน้า ๔๖, บรรทัดที่ ๑-๕)

....

ขอยกเรื่องบรมวงศ์ทรงพระเดช	ให้ลูกรักอัคเรศมาเหมือนหมาย
กำจัดทุกข์สุขเกษมแสนสบาย	พระชวนสายสุดสวาที่ขึ้นอาสน์ทอง
หวนรำลึกนึกถึงพระชนนี	ปานฉะนี้แม่เจ้าจะเศร้าหมอง
จะชูปมอมตรอมกายไม่วายตรง	เป็นห่วงสองลูกยาที่มาไกล
ทั้งบิดุรงค์ลงโทษให้ถอยศักดิ์	พระแม่จักทรมานน้ำตาไหล
ยามประชวรแลเหลียวจะเปลี่ยวใจ	ไม่มีใครจะรักษาพยาบาล
.....	ให้ลูกยาพลัดพรากจากสถาน

(หน้า ๑๓๑, หน้า ๑-๔)

ถึงบัลลังก์บังคมพระเชษฐา
 นื่องคิดถึงมารดาเอากองค้
 จะตรากตรำทำแทนให้แสนยาก
 จะกันแสงโศกเศร้าถึงเรานัก

แล้วโศกาทูลความตามประสงค์
 พระบิดรงค์กริ้วโกรธพิโรธนัก
 ยามลำบากวิตกเพียงอกหัก
 จะเหลียวพักตร์พึงใครก็ไม่มี

(หน้า ๑๓๓, หน้า ๔-๕ และหน้า ๑๓๔, หน้า ๑)

การพลัดพรากจากมารดาของพระบรมวงศ์และพระเชษฐาคือพระวงศ์สุริยามาศ เป็นเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นเนื่องจากบิดาหลงเชื่อคำใส่ร้ายของตัวละครฝ่ายร้าย ก่อให้เกิดความรู้สึกเศร้าโศกแก่ตัวละครที่ถูกใส่ร้าย ทำให้ผู้อ่านรู้สึกสะเทือนใจไปกับตัวละครที่ต้องพลัดพรากจากมารดา ประกอบกับการบรรยายและพรรณนาความเศร้าโศกซึ่งทำให้ผู้อ่านเห็นภาพความทุกข์และเศร้าโศกรู้และเข้าใจความรู้สึกของตัวละครได้เป็นอย่างดี เช่น “กันแสงเศร้ากลิ้งเกลือกอยู่เสือกสน” “พระสุชลไหลโสมลงโถมองค์” “จะกันแสงโศกเศร้าถึงเรานัก” การบรรยายดังกล่าวนี้ได้สื่อความทุกข์โศกจากเหตุการณ์การพลัดพรากจึงเป็นกลวิธีที่ทำให้ผู้อ่านเกิดอารมณ์สะเทือนใจไปกับความโศกเศร้ากับเหตุการณ์ที่น่าเสนา

ตัวละครเอกหญิงพลัดพรากจากพระโอรส

เหตุการณ์พลัดพรากจากบุตรในเรื่องพระบรมวงศ์ทรงสกัน เกิดขึ้นเพราะเมียพรานเฒ่าได้ขโมยพระโอรสของนางคาระวิกกับพระบรมวงศ์ไปทิ้งไว้ในป่าเนื่องจากเห็นว่านางคาระวิกต้องใช้เวลาดูแลพระโอรสจนไม่มีเวลารับใช้นางพรานเฒ่าได้เต็มที่ ครั้นเมื่อนางคาระวิกกลับจากการไปหาสุราให้นางพรานเฒ่า นางคาระวิกไม่พบพระโอรสจึงเศร้าโศกเสียใจ ดังความว่า

ตั้งเหยี่ยวเฉียนนกน้อยไปลอยลม แมก้ตรมกรองหาน้ำตานอง

ฟังเป็นอุ้งก็ยังอยู่ประสาซาก

คนอื่นใครเขาจะรักประภัสร์ผ่อง

ชะรอยคนริษยามันพาพราว

ร้องให้พลงโฉมยงคอยทรงกาย

ทุกซอกซุ่มพุ่มไม้ริมชายป่า

โอ ว่าใจแม่จะขาดอนาถนัก

ร้องให้พลงหาพลงไม่สร้างโศก

นางเดินกลับมาถึงทับแล้วทอต้องค้

ตาพรานเฒ่าเข้านั่งประคองนวด

จึงปลอบโยนก็ลยด้วยอาลัย

แม้บุญเจ้าไม่ตายเมื่อภยันหน้า

ถึงร้องให้ไซ้จะพบกับกุมาร

นางฟังสารพรานไพรแล้วไหว้กราบ

คอยกล่ากลืนขึ้นเซ็ดชลนา

แต่เจ้าจากแม่ไปที่ในห้อง

จะร้อง ๆ เสือกตนไปจนตาย

ให้เจ้าจากอกแม่ไปสูญหาย

เหยี่ยวเลียบสายแลสอดพระยอดรัก

ไม่ปะตาให้วิตกเพียงอกหัก

พ่อยอดรักอาสัญเสียมั่นคง

แสนวิโยคยั้งคิดพิศวง

กันแสงทรงโศกซบสลับไป

ที่เจ็บปวดกลับสมประดีได้

จริงใจที่คุณแม่อย่าแดดาน

ก็คงจำจะได้พบยอดสงสาร

จะวายปราณเสียเปล่าไม่เข้ายา

เหตุที่ยวาบปลาบจิตกนิษฐา

ในอุราร้าวรอนถึงลูกรัก

(หน้าที่ ๑๐๓, หน้า ๑-๕ และหน้า ๑๐๔, หน้า ๑-๕)

จากตัวอย่างข้างต้นจะเห็นได้ว่าวีได้สร้างเหตุการณ์พลัดพรากโดยให้นางคาระวีพลัดพรากจากโอรสเนื่องจากความอิจฉาของนางพรานเตมาที่ต้องการให้นางคาระวีรับใช้ตนเองแต่เพียงผู้เดียว จึงได้ขโมยโอรสของนางคาระวีไปทิ้งในป่า เหตุการณ์ดังกล่าวสร้างความรู้สึกเศร้าโศกให้กับตัวละครเอกเป็นอย่างมาก ประกอบกับการใช้ถ้อยคำในการบรรยายและพรรณนาความเศร้าโศกในครั้งนี้ทำให้ผู้อ่านเห็นภาพความทุกข์โศก รับรู้ความรู้สึกเศร้าโศกของตัวละครที่ต้องประสบเหตุการณ์เช่นนี้ เช่น คำว่า “แม่ก็ตรมกรอน้ำตานอง” “ร้องไห้พลางโหมยงคอยทรงกาย” “กันแสงทรวงโศกขบสลับลง” “คอยกล้ำกลืนขึ้นเซ็ดชลนา” “ในอุราร้าวรอนถึงลูกรัก” ถ้อยคำในการบรรยายและพรรณนาความทุกข์โศกของตัวละครเอกที่ต้องพลัดพรากจากโอรสจึงเป็นกลวิธีที่ทำให้ผู้อ่านเกิดอารมณ์สะเทือนใจไปกับความโศกเศร้าที่วีได้นำเสนอในเรื่อง

การพลัดพรากจากลูกของนางคาระวีก่อให้เกิดความโศกแก่นางอย่างมาก เพราะแม่ย่อมรักและเป็นห่วงลูกยิ่งลูกมาหายไปโดยไม่รู้ว่ไปอยู่แห่งใด ก่อให้เกิดความสะเทือนใจ ดังความว่า

จะกล่าวถึงคาระวีศรีสวัสดิ์	นางกษัตริย์เศร้าสร้อยละห้อยไห้
ระทมทุกข์ทรมานรำคาญใจ	ความอาลัยลูกรักไม่ลืมเลย
เมื่อยามย่ำไสยาสน์อนาคิด	พ่อดวงใจสุดจิตของพี่เอ๋ย
ไม่ควรพรากจากไกลแม่ไปเลย	จะร้องเบยอยู่บนฟูกเหมือนลูกนก
พ่อไม่รู้ภาษาเหมือนกาไก่	แม่เหยี่ยวใหญ่คาบพรากไปจากอก
ไอ้ ไม่คิดอนิจจาวาทาก	น้ำตาตกผลอยผลอยยั้งน้อยใจ

(หน้าที่ ๑๑๔, บรรทัดที่ ๕ และหน้าที่ ๑๑๕, บรรทัดที่ ๑-๓)

ตอนที่นางมณฑุต้องออกจากเมืองเพราะพระบรมวงศักรับให้ไปอยู่ด้วยกัน พระบิดากับพระมารดาของพระองค์ทรงหันหน้ามองพระนางจนลับตาสร้างความรู้สึกโศกเศร้าสะเทือนใจเพราะลูกต้องจากไปไกล ดังความว่า.

สงสารท้าวสุริการชาญณรงค์	กับเอกรงค์นางนาถชนนี
เห็นลอยละลิวไปลิบลิบ	มิได้พริบพระเนตรทั้งสองศรี

(หน้าที่ ๑๔๑, บรรทัดที่ ๓-๔)

เมื่อตัวละครการพลัดพรากจากบุตรของตน โดยเฉพาะมารดาจะแสดงความโศกตามธรรมชาติและสัญชาตญาณของมารดาที่รักและผูกพันต่อบุตรอย่างมากมายและยากแก่การตัดใจหรือทำใจยอมรับต่อการจากไปของบุตรได้ จึงเกิดความโศกอย่างสาหัส ซึ่งทำให้ผู้อ่านรู้สึกสะเทือนใจต่อความโศกที่มารดาต้องพลัดพรากจากบุตรของตน และรู้สึกเห็นอกเห็นใจตัวละครที่ต้องเผชิญชะตากรรมดังกล่าวทำให้เกิดอารมณ์สะเทือนใจต่อผู้อ่านเป็นอย่างมากด้วยเหตุแห่งความสงสารนั้น

การพลัดพรากจากพี่น้อง
ตัวละครเอกชายพลัดพรากจากพี่น้อง

พระบรมวงศ์พลัดพรากจากพระวงศ์สุริยามาศ ในเรื่องพระบรมวงศ์ทรงสกันนั้นเป็นเหตุการณ์ในอดีตของพระบรมวงศ์กับพระวงศ์สุริยามาศพระเชษฐา การพลัดพรากของทั้งสองพระองค์เป็นเหตุให้พระบรมวงศ์โศกเศร้าจนสลบเมื่อได้เห็นภาพวาดอดีตที่พระองค์ต้องพลัดพรากจากพระเชษฐา ดังความว่า

ถึงเก้าห้องเหมือนหนึ่งน้องที่จาบัลย์	พระพี่กระสันสอดประสานให้นานนอน
ตัวสิ้นภาพปราบเรื่องชำเลื่องผิด	ไม่เพี้ยนผิดเรื่องวงศ์พระทรงศร
อุปมาตั้งพระยากเขนทร	เมื่อพรานจรยั้งตัดหัวใจตาย
อนาถนิกแล้วสะอึกสะอื้นร่ำ	โอ้อว้ากรรมเอ๋ยระล่ำระสาย
ล้วนแสนเข็ญแล้วมาเคื่องเรื่องนียาย	พระทอดกายกำสรดระทดทรง
โอพระองค์สุริยานิจจาเอ๋ย	พระเคยมาอุ้มน้องข้ามในป่าหลวง
คิดพลางทางระทดกำสรดทรง	ก็เลยล่องสลดสลบลง

(หน้าที่ ๔๗)

ตอนที่พระบรมวงศ์ทรงเล่าถึงเหตุการณ์ที่พระองค์กับพระเชษฐาพลัดพรากจากกันเมื่อพระบรมวงศ์ตื่นขึ้นมาแล้วไม่พบพระเชษฐา พระองค์โศกเศร้า ดังความว่า

พระบรมวงศ์ทูลองค์พระเชษฐา	เมื่อนิทราหลับไหลในไพรศรี
กระหม่อมฉันทันได้ประดีมี	ห้าพันปีไม่พบสลบลง
ครั้นฟื้นกายมีแต่ฟายฟุ่มซล	ระเหินให้หาทั่วป่าระหง
ฉันท้ออ้างว้างว่าเหวอยู่เอื้ององค์	กำสรดทรงโศกศัลย์จรัญจร
ที่จริงจิตสุดคิดด้วยแสนแค้น	ฉันทุข์แทนเทียมเท่าภูเขาร
อุตสาห์ชนคนตัดสัญจรซ่อน	หาภูธรทั่วป่าวนาราม
ฉันทัดเคื่องด้วยไม่พบฝ่าพระบาท	แล้วลอดลัดหลีกป่าพนานาน
ฉันทสาหสอตสาห์พยายาม	ประมาณสามเดือนลุถึงโลกัน

(หน้าที่ ๕๖, บรรทัดที่ ๕ และหน้าที่ ๕๗, บรรทัดที่ ๑-๓)

ตัวละครที่เป็นพี่น้องกันนั้นมีความรักความผูกพันเป็นธรรมชาติของความเป็นมนุษย์ยิ่งผ่านความทุกข์ยากลำบากมาด้วยกันแล้วความรักความผูกพันก็ยิ่งทวีมากขึ้น จากเรื่องพระบรมวงศ์ทรงสกันนั้น พระบรมวงศ์และพระเชษฐาวงศ์สุริยามาศประสบเคราะห์กรรมความทุกข์ยากมาด้วยกันแต่ต้องมาพลัดพรากจากกันโดยไม่รู้ตัว ก่อให้เกิดความโศกแก่ตัวละครเป็นอย่างมาก การพรากจากสิ่งที่เป็นที่รักที่ผูกพัน ทุกข์ย่อมเกิดขึ้นเป็นความโศกของตัวละครที่สร้างความสะเทือนใจแก่ผู้อ่านได้อย่างมาก ประกอบกับการใช้ถ้อยคำในการบรรยายและพรรณนาความเศร้าโศกในเหตุการณ์นี้ ทำให้ผู้อ่านเห็นภาพความทุกข์โศกของตัวละครเอกได้อย่างแจ่มชัด เช่น คำว่า “ครั้นฟื้นกายมีแต่ฟายฟุ่มซล” “ระเหินให้หาทั่วป่าระหง” “ฉันท้ออ้างว้างว่าเหวอยู่เอื้ององค์” “กำสรดทรงโศกศัลย์จรัญจร” “ฉันทุข์แทนเทียมเท่าภูเขาร” ถ้อยคำในการบรรยายและพรรณนาความทุกข์โศกจากการพลัดพรากจาก

พระเชษฐาของตัวละครเอกชายในครั้งนี้จึงเป็นกลวิธีที่ทำให้ผู้อ่านเกิดอารมณ์สะเทือนใจไปกับความโศกเศร้าที่กวีได้นำเสนอในเรื่อง

การพลัดพรากจากบ้านเมือง

ตัวละครเอกพลัดพรากจากบ้านเมือง

พระบรมวงศ์พลัดพรากจากบ้านเมือง

การพลัดพรากจากบ้านเมืองของพระบรมวงศ์และพระเชษฐานั้นเกิดจากการอิริยาของนางกาไวซึ่งเป็นแม่สีฝ้ายซ้ายของพระบิดาของทั้งสองพระองค์ นางใส่ร้ายว่าทั้งสองพระองค์ล่วงเกินนางพระบิดาของพระองค์จะประหารชีวิต ทั้งสองพระองค์หนีโทษประหารจากพระบิดาให้ต้องพลัดพรากจากพระมารดา ดังความว่า

ไอ้ ทีนี้เหมือนพระทูลกระหม่อมแม่ มาตามแต่ลูกจะม้วยเป็นมุขผง

อุตสาห์ซ่อนเนาวิรัตน์พระอำมรงค์

ให้พี่น้องสองคนออกจากเมือง

เห็นห้องเจ็ดเหมือนเสด็จจรป่า

พระพี่ยาโศกตรอมจนผอมเหลือง

พระพี่น้องโศกน้ำตาเนือง

.....
(หน้าที่ ๔๖, บรรทัดที่ ๑-๓)

การพลัดพรากจากบ้านเมืองจนเกิดความโศกและความทุกข์ยากแก่ตัวละครในเรื่องพระบรมวงศ์ทรงสกัน นั้นมีสาเหตุแห่งการพลัดพราก คือ ถูกใส่ร้ายและไปอยู่กับคนรัก ทำให้พลัดพรากจากบิดามารดา ทำให้ระหกระเหินต่อสู้กับอุปสรรคต่าง ๆ ต้องใช้ชีวิตอย่างยากลำบาก ก่อให้เกิดความโศกและความทุกข์แก่ตัวละครซึ่งความโศกที่เกิดจากการพลัดพรากจากบ้านเมืองของตัวละครจึงสร้างอารมณ์สะเทือนใจแก่ผู้อ่านได้อย่างดี

จะเห็นได้ว่า การสร้างเหตุการณ์การพลัดพรากสามารถสร้างความโศกอย่างสาหัสให้กับตัวละครคือ การพลัดพรากของตัวละครที่มีความรักและความผูกพันต่อกัน ทั้งที่เป็น คนรัก สามิภรรยา มารดา ลูก พี่น้อง เจ้านาย ข้าทาสบริวาร ซึ่งเป็นบุคคลที่มีความผูกพันทางใจต่อกัน ดังนั้นการพลัดพรากจึงก่อความโศกให้กับตัวละคร เหตุแห่งการพลัดพรากมีหลายประการ ได้แก่ พายุ การถูกใส่ร้าย การถูกกลั่นแกล้งรังแก การออกตามหาคนที่รัก จากการศึกษาพบว่า พายุเป็นสาเหตุการพลัดพรากที่สร้างความโศกให้กับตัวละครมากที่สุด เพราะพายุเป็นภัยธรรมชาติที่เกิดขึ้นโดยไม่คาดฝัน ผู้ประสบเหตุไม่ได้เตรียมตัวเตรียมใจมาก่อนว่าจะเกิดภัยดังกล่าวขึ้น เป็นเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นกะทันหันจึงมีผลอย่างมากต่ออารมณ์ความรู้สึกของตัวละครที่ต้องพบกับเหตุการณ์พลัดพราก จึงทำให้เกิดความโศกที่สร้างอารมณ์สะเทือนใจได้เป็นอย่างมาก

การสร้างตัวละครและการนำเสนอตัวละคร

การสร้างตัวละคร

ตรีศิลป์ บุญขจร (๒๕๕๓) กล่าวว่า ตัวละคร (Character) เป็นองค์ประกอบที่สำคัญของบันเทิงคดี เพราะตัวละครคือผู้ที่แสดงบทบาทหรือพฤติกรรมที่ทำให้เรื่องดำเนินไปได้ตั้งแต่ต้นจนจบ ผู้เขียนย่อมสร้างตัวละครขึ้นมาตามความมุ่งหมายเฉพาะของผู้เขียนที่มีต่อเรื่องนั้น ๆ

กุหลาบ มัลลิกะมาส (๒๕๓๘) กล่าวว่า ตัวละครในเรื่องมีความสัมพันธ์กับผู้แต่งอย่างยิ่ง คือผู้แต่งเป็น “ผู้สร้าง” ตัวละครในเรื่องอย่างแท้จริง โดยเป็นผู้ให้ชื่อ กำหนดรูปร่าง หน้าตา เพศ วัย กำหนดนิสัยใจคอ บุคลิกภาพ กำหนดบทบาท และกำหนดแม้แต่โชคชะตาให้ตัวละครนั้น ๆ จึงเท่ากับ ผู้แต่งทำให้ตัวละครมีชีวิต มีชีวิตอย่างแท้จริง จนผู้อ่านรักหรือชัง สงสาร เห็นใจตัวละครเหล่านั้น

พัชรินทร์ บูรณะกร (๒๕๕๑) กล่าวว่า ตัวละครเป็นองค์ประกอบภายในตัวบทที่มีความสำคัญมาก เนื่องจากเป็นผู้บอกเล่าเรื่องราวด้วยคำพูดและการกระทำที่จะนำผู้อ่านไปสู่ความเข้าใจแนวคิดสำคัญของเรื่อง ตัวละครจึงมีบทบาทสำคัญในการสร้างอารมณ์สะท้อนใจให้เกิดกับผู้อ่าน เพราะตัวละครเป็นผู้แสดงอารมณ์ความรู้สึกหรือภาวะให้ผู้อ่านประจักษ์จนผู้อ่านเกิดรสไปกับการรับรู้ชีวิตและความเป็นไปของตัวละคร

วรรณกรรมกลอนนิทานเรื่องพระบรมวงศ์ ทรงสกัน ผู้วิจัยวิเคราะห์พบว่าก็สามารถสร้างตัวละครที่เป็นองค์ประกอบที่สำคัญยิ่งที่สามารถก่ออารมณ์โศกให้กับผู้อ่านได้ง่าย เมื่อเมื่อตัวละครต้องประสบเหตุการณ์พลัดพรากจากกัน ตามขนบของนิราศที่ต้องพลัดพรากและมีการคร่ำครวญแสดงอารมณ์สะท้อนใจที่ทุกขโศกในเหตุพลัดพรากนั้น

การศึกษาวรรณกรรมกลอนนิทานเรื่องพระบรมวงศ์ ทรงสกัน ฉบับวัดไทรทอง ตัวละครในวรรณกรรมเรื่องนี้ มีการสร้างให้เป็นตัวละครแบบสมจริง (Realistic) คือ ตัวละครมีการเปลี่ยนแปลงทั้งทางกาย อารมณ์ เมื่อเวลาและสิ่งแวดล้อมเปลี่ยนแปลงไป ตัวละครดูสมจริงเพราะแสดงธรรมชาติของมนุษย์ คือ มีความโลภ โกรธ หลง อิจฉา ใฝ่หา ในสัดส่วนที่ต่างกันในแต่ละคน (วิภา กงกะนันท์, ๒๕๓๓, หน้า ๘๘) วรรณกรรมกลอนนิทานเรื่องพระบรมวงศ์ ทรงสกัน ฉบับวัดไทรทอง มีตัวละครที่สร้างอารมณ์สะท้อนใจดังต่อไปนี้

๑. ตัวละครเอก

๒. ตัวละครรอง

มีรายละเอียดดังนี้

ตัวละครเอก

ตัวละครเอก เป็นตัวละครที่มีความสำคัญที่สุดในเรื่อง เป็นตัวดำเนินเหตุการณ์ของเรื่อง ในวรรณกรรมเรื่องพระบรมวงศ์ทรงสกัน คือ นางคาระวีและพระบรมวงศ์

๑. นางคาระวี

นางคาระวีเป็นธิดาของเศรษฐีโลภัน พระบรมวงศ์ได้มาอาศัยอยู่กับบิดาของนางเมื่อบิดาของนางกลั่นแกล้งใส่ร้ายพระบรมวงศ์ นางได้ให้ความช่วยเหลือแก่พระบรมวงศ์ ต่อมานางได้เป็นพระชายาของพระบรมวงศ์และพระบรมวงศ์ได้เป็นกษัตริย์เมืองชุนนคร กวีสร้างให้ตัวละครตัวนี้ให้มีคุณสมบัติที่เอื้อต่อความสงสารของผู้อ่าน คือนางเคยมีชีวิตที่สุขสบายแต่ต้องมาประสบเหตุการณ์ที่ก่อให้เกิดทุกข์โศกทรมานทั้งกายใจ ทั้งต้องพลัดพรากจากพระสวามีกลางทะเลที่กำลังเกิดพายุคลื่นลมแรง และต้องระเหเร่หนตทุกขได้ยากอยู่กลางป่าตามลำพัง

ความโศกในวรรณกรรมกลอนนิทานเรื่องพระบรมวงศ์ทรงสกัน นำเสนอผ่านความทุกข์ยากที่ตัวละครต้องประสบภายหลังจากการพลัดพรากจากคนรัก ตัวละครที่ต้องประสบเหตุแห่งความพลัดพรากต้องออกเดินทางตามหากันเพื่อหวังจะได้พบกัน ในระหว่างการติดตามหาตัวละครมักต้องประสบทุกข์โศกอยู่ตามลำพังและต้องเดินทางด้วยความยากลำบาก จนต้องคร่ำครวญรำพันถึง

ความลำบากที่ต้องมาตกทุกข์ได้ยากอยู่ตามลำพังเช่นนี้ ตัวละครได้แสดงอาการโศกเศร้าต่อความทุกข์ความลำบากที่ตนกำลังประสบอยู่ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

๑.๑ ตัวละครเอกหญิงเป็นนางกษัตริย์ต้องตกอยู่ท่ามกลางคลื่นลมพายุตามลำพัง เมื่อนางคาระวีพลัดพรากจากพระบรวงศ์ในท้องทะเล นางต้องประสบกับความทุกข์ทั้งกายทุกข์ใจ เพราะนางไม่รู้ชะตากรรมตนเองและพระบรวงศ์ว่าจะเป็นเช่นไร เหตุการณ์นี้ทำให้นางรู้สึกหวาดหวั่นเมื่อต้องอยู่ตามลำพังกลางท้องทะเลที่กำลังมีพายุที่รุนแรง นางจึงร้องไห้คร่ำครวญด้วยความหวาดกลัว ดังความว่า

นางโถมฉายคลั่งเคลิ้มระริมองค์	กันแสงส่งสุรเสียงสำเนียงฉิน
โอ พระปิ่นสุริวงค์มงกุฎแก้ว	ทีนี้แล้วเห็นชีวังจะสังหารณ์
น้องว่าเหว่เอกาในสาคร	บดินทรเสด็จดับไปหนใด
น้ำเขียวเขียวกระฉอกละลอกคลื่น	นางหวาดหวั่นเวหนาน้ำตาไหล
ให้เสียวเสียวเหลียวแลระลานใจ	เห็นสุดอาลัยเหลือแรงกันแสงพลาง
จะเหลียวซ้ายแลขวาอนาโถ	ละลอกโลดลึงโลดกระโดดผาง

(หน้า ๑๐, บรรทัดที่ ๑-๕)

จากตัวอย่างที่กล่าวมาเป็นการบรรยายและพรรณนาที่ทำให้ผู้อ่านรับรู้และเข้าใจสภาพความทุกข์โศกของนางคาระวี จากการตกท่ามกลางทะเล เช่น “ให้เสียวเสียวเหลียวแลระลานใจ” สื่อความหมายว่าหวาดหวั่นสะพรึงกลัวเหลือที่ใจจะทนได้ และพรรณนาว่า “จะเหลียวซ้ายแลขวาอนาโถ” สื่อความหมายว่ามองไปทางใดก็มีแต่ความทุกข์เป็นที่น่าเวทนา การพรรณนาดังกล่าวได้สื่อให้ผู้อ่านเห็นถึงความทุกข์ทั้งกายและใจที่ตัวละครได้รับขณะต้องอยู่ลำพังกลางทะเล

สภาพท้องทะเลขณะเกิดพายุทำให้นางคาระวีรู้สึกหวาดกลัวทั้งบรรยากาศที่มีมืดมัว และความรุนแรงของคลื่นที่จะทำให้นางจมน้ำ รวมทั้งสัตว์ต่าง ๆ ที่มีอยู่ในท้องทะเล ทั้งปลาฉลาม งู เจ็อก และปลาอื่น ๆ ที่ทำให้นางหวาดกลัวร้องไห้พระบรวงศ์ด้วยความโศกเศร้า ดังความว่า

เป็นหมอกมัวทั่วทิศนภาภาวงศ์	แลสล้างโลมาดูน่าขาม
เหล่าฉลามตามว่ายอยู่คลาคล่ำ	บ้างเล่นน้ำดูวาดอยู่ฉาดฉาน
ทั้งงูเจ็อกเกลือกเกลื่อนแต่เพื่อนพาล	กระให้หันโหลาแลราหู
บ้างรินลาดคลาดกลายเป็นรายเหล่า	พระนางเศร้าโศกโทมนัสสา
พ่อทูนหัวน้องกลัวกุมภาปลา	มันจะมาขบคั้นหม่อมฉันไป
นางเรียก ๆ สุดแรงกันแสงร่ำ	คอยกระเดือกเสือกกายตามสายคลื่น
ละลอกคลื่นโครมฉานประสานสม	พิไรร้องอยู่ในท้องทะเลลม
เจียนจะจมขาดใจลงหลายที	แล้วครวญคร่ำร่ำหาพระสามี
โอ พระยอดดวงชีวีเฉลิมศรี	อยู่หลัง ๆ พลัดน้องในวาริ
ปานฉะนี้พ่อเจ้าจะเศร้าทรวง

(หน้าที่ ๑๐, บรรทัดที่ ๕ และหน้าที่ ๑๑, บรรทัดที่ ๑-๕)

การนำเสนอเหตุการณ์ที่ทุกข์ยากลำบากของนางคาระวีเนื่องจากตกลงไปในทะเล พลัดพรากจากพระบรวงศ์ การนำเสนอเหตุการณ์ดังกล่าวได้นำเสนอควบคู่กับการพรรณนาที่แสดง ภาพทุกข์และแสดงความรู้สึกหวาดกลัว เศร้าโศกได้อย่างแจ่มชัด เช่น “แลสล้างโลมาดูน่าขาม” สื่อความหมายให้รู้สึกถึงความหนักกลัวของปลาโลมา พรรณนาว่า “เจียนจะจมขาดใจลงหลายที” สื่อความหมายให้เห็นภาพนางคาระวีอยู่ในทะเลที่อาจจมน้ำตายได้ตลอดเวลาถ้านางหมดแรง พรรณนาว่า “เศร้าโศกโหม่นสสา” และ “แล้วครวญคร่ำรำหาพระสามี” แสดงความโศกเศร้าที่เกิดขึ้นกับนางคาระวีอย่างแสนสาหัส การพรั่ำรำพันถึงพระบรวงศ์ของนางคาระวีด้วยนางตกทุกข์ได้ยาก เพียงลำพังนั้นสร้างความโศกให้เกิดขึ้นกับผู้อ่าน นอกนั้นความกลัวของนางคาระวีเกิดขึ้นเมื่อต้องอยู่คนเดียวท่ามกลางทะเลที่เต็มไปด้วยคลื่นลูกใหญ่กระแสน้ำที่เชี่ยวกราก มองไปทางไหนก็ไม่เห็นสิ่งใด มีดหมอแก้วไปทั่ว นางจึงหวาดหวั่นร้องไห้อาลัยในพระบรวงศ์ที่พรากจากกันด้วยแรงคลื่น และความกลัวในสิ่งต่าง ๆ รอบตัว ช่วงที่นางเผชิญทุกข์อยู่กลางทะเลคนเดียวจึงเป็นช่วงของการนำเสนอตัวละครที่เอื้อต่อการสร้างความโศกที่ทำให้ผู้อ่านเกิดอารมณ์สะเทือนใจได้เป็นอย่างมาก

เมื่อนางคาระวีพลัดพรากจากพระบรวงศ์นางก็ตกทุกข์ได้ยากลำบากในการที่จะต้อง ดำรงชีวิตให้อยู่รอดอย่างเดียวดาย ดังความว่า

กล่าวถึงองค์องค์นงคันทิดา	อันเวหนานอนาสวาทอน
เมื่อพลัดพรากจากองค์พระทรงสวัสดิ์	เร่งโหม่นสออดอันกลมสมร
ปริ่มจะวายลงที่ท้องชโลทร	ทุรอรอนริบว้ายในสายชล
คว้างคว้างไม่วายหาย	เกศายายแสงเย็นทุกเส้นขน
แต่ยามค้ำย้าซ้องจันร้อรง	สีโรภนทรงพบนภาพางค์
สมรมแม่แต่ดินกระเดือกเสือก	คอยกลิ้งเกลือกกลับกลอกละลอกผาง
กรรแสงโศกกำสรवलแล้วครวญคราง	อุระพลางพองซ้าระกำทรวง

(หน้าที่ ๒๕, บรรทัดที่ ๔-๕ และหน้าที่ ๒๖, บรรทัดที่ ๑-๒)

ตัวอย่างที่ยกมามีการพรรณนาแสดงให้เห็นสภาพของความตกทุกข์ได้ยากของนางคาระวีที่ทั้งทุกข์ทางกายและทุกข์ใจ เช่น “อันเวหนานอนาสวาทอน” ข้อความนี้มีการใช้คำที่มีความหมาย คล้ายกันสองคำ คือคำว่า “เวหนา” ซึ่งหมายถึงความรู้สึกทุกข์ และคำว่า “อนาส” ซึ่งหมายถึงไม่มีที่พึ่ง ยากจน เชิญใจ เพื่อให้ผู้อ่านเข้าใจความรู้สึกของนางคาระวีว่าทุกข์โศกมากเพียงใด เป็นการสร้างอารมณ์สะเทือนใจให้กับผู้อ่าน

จะเห็นได้ว่านางคาระวีพลัดพรากจากพระสวามีกลางทะเลที่กำลังเกิดพายุลมแรงมีคลื่นใหญ่โถมไปมาในเวลากลางคืน นางพยายามเรียกหาพระสวามีอย่างเต็มกำลัง พร้อมทั้งร้องไห้คร่ำครวญขณะเดียวกันนางก็ต้องพยายามที่จะประคองตัวให้อยู่รอดจากคลื่นลมที่รุนแรง บางครั้ง บางคราก็เกือบจะจมน้ำ ทั้งร้องไห้และร้องเรียกหาพระสวามีสลบกันไปอย่างน่าเวทนา

การสร้างตัวละครให้เกิดความโศกจากเหตุการณ์ดังกล่าวนี้ทำให้ผู้อ่านเกิดอารมณ์สะเทือนใจได้ง่าย เนื่องจากผู้หญิงเป็นเพศที่อ่อนแอที่ต้องได้รับการปกป้องจากผู้ที่มีแข็งแรงกว่าคือผู้ชายแต่ต้องพลัดพรากจากกันโดยไม่คาดฝัน และพลัดพรากจากกันในขณะที่ผู้หญิงกำลังตกอยู่ในสถานการณ์ที่เสี่ยงต่อการเสียชีวิตได้ทุกเมื่อ เพราะเกิดความสงสารเห็นใจในตัวละครหญิงนั่นเอง

๑.๒ ตัวละครเอกหญิงเป็นนางกษัตริย์อยู่กลางป่าตามลำพัง
เมื่อนางคาระวีถูกคลื่นในทะเลพัดเข้าชายฝั่งนางตัดสินใจเดินเข้าไปในป่าเพื่อตามหา
พระบรมวงศ์ ซึ่งทำให้นางต้องตกทุกข์ได้ยากกระเหี้ยนอยู่กลางป่าตามลำพังสร้างความทุกข์ทรมาน
ทั้งกายและใจกับนางคาระวีเป็นอย่างมากก่อให้เกิดความโศกแก่นางคาระวีอย่างสาหัส
นางคาระวีตัดสินใจเดินเข้าไปในป่าแต่ก่อนเข้าป่านางฝากสารไว้กับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ให้ช่วย
บอกพระบรมวงศ์ด้วยว่านางเข้าไปในป่า ดังความว่า

.....	วันทนาน้อมนบอภิวันท์
ทุกช่องชั้นอินทร์พรหมบรมวงศ์	ทุกพระองค์เทวดามหาสถาน
ทุกแห้วห้วยกรวยโครกตงกันดาร	ส่งสารถึงสมเด็จพระสามี
แม่นติดตามพบถามพ่อขุนหัว	บอกว่าตัวฉันไปในไพรศรี
ครั้นเสด็จส่งสารตราคาระวี	ก็จรลรีบเดินจำเนียร

(หน้าที่ ๓๒, บรรทัดที่ ๑-๓)

การฝากสารกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ของนางคาระวีก่อให้เกิดความสงสารต่อผู้อ่านเนื่องจากแม้
นางจะเข้าไปในป่าแต่ก็ยังมีความหวังว่าพระบรมวงศ์จะรอดชีวิตและจะตามนางมา นางจึงฝากสารกับ
สิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่มองไม่เห็น เหมือนกับความหวังของนางที่จะได้พบพระบรมวงศ์ที่ไม่มีหวังแต่นางก็ยังหวัง
แม้จะมีความหวังเพียงเล็กน้อยก็ตาม จึงเป็นการนำเสนอตัวละครที่เอื้อต่อการสร้างความโศกซึ่ง
ก่อให้เกิดอารมณ์สะเทือนใจแก่ผู้อ่าน

นางคาระวีต้องตระกำลำบากอยู่ในป่าแต่เพียงลำพังทั้งหิวโหย ร่างกายสกปรกรุงรัง
เดินป่าก็คิดถึงพระสวามีด้วยความเป็นห่วงว่ายังคงมีชีวิตหรือว่าตายไปแล้ว นางนั่งเศร้าโศกเสียใจอยู่
อย่างเดียวดาย ดังความว่า

อันชีวันเห็นไม่คลาระนานาน	จะควรกรรเสียที่ท้องทะเลวน
พิไรรำคร่ำครวญกำสรวลสะอื่น	สนั่นคลื่นครั้นโครมโถมหน
พายุพยับกลับกลายระบายบน	ละลอกกร่นซัดสาดเข้าหาดทราย
พระบาทนางย่างถึงสุธาเหยียบ	ตะลิ่งเลียบบลั่งละระเหระหาย
หิวระโหยโรยแรงดำรงกาย	เคียรสยายยับยู่อยู่รุงรัง
แต่รัญจวนครวญหาพระสามี	ไม่สมประดีแด่ดินถวิลหวัง
พางเพียงพระอุราจะพาพัง	แสนภวังค์สุดหวังด้วยทรงธรรม
ไอ้อนิจจาพระจอมกระหม่อมแก้ว	จะวายแล้วหรือว่ายังชีวังสั้น
ถึงว่าตายเป็นแต่พอเห็นพระศพกัน	โดยสำคัญพอแจ้งแห่งคดี
ไอ้โหมหน่อนรินทรปิ่นอนงค์	มาสุญฺทรงมิได้พบประสบศรี
ฤดูเดือนเลื่อนลับจนนับปี	เมื่อนี้จรค้ำมาจำตาย
น้องจะแลเห็นใครในถ้าเลื่อน	จะแม่นเหมือนทูลกระหม่อมอย่าพักหมาย
กำสรดพลงทางค้อนเข้าถอนกาย	อยู่ริมสายชลทรงพระองค์เดียว

(หน้า ๒๖, บรรทัดที่ ๕ และบรรทัดที่ ๒๗, บรรทัดที่ ๑-๕)

เหตุการณ์การตกทุกข์ได้ยากของนางคาระวีจากตัวอย่างนี้นางได้แสดงความโศกเศร้าเสียใจด้วยการร้องไห้ พร่ำรำพันถึงพระบรมวงศ์ และกล่าวพรรณนาความทุกข์โศก ในการบรรยาย เหตุการณ์ครั้งนี้มีการใช้คำที่แสดงความรู้สึกเศร้าโศก คือคำว่า “พิไรรำคร่ำครวญกำสรวลสะอื้น” “กำสรวลพลาททางค้อนเข้าถอนกาย” สื่อความหมายให้เห็นภาพความรู้สึกเศร้าโศกของนางคาระวี อย่างมากมาย ใช้คำแสดงความรู้สึกเดียวตาย คือคำว่า “ตะลึงเลียบลึงเลระเหระหาย” สื่อให้รับรู้ ความรู้สึกเดียวตายไม่รู้จะไปทางไหนไปไหนใดแสดงให้เห็นความอ้างว้างของนางอย่างมาก คำแสดง ความรู้สึกหิวโหย คือคำว่า “หิวระโหยโรยแรงดำรงกาย” ทำให้ผู้อ่านรู้ว่านางคาระวีหิวอาหารซึ่งเป็น ปัจจัยสี่สำหรับการดำรงชีวิตของมนุษย์ “โรยแรงดำรงกาย” ซึ่งสื่อให้เห็นว่าหิวมากมาย ใช้คำแสดง ความทรุดโทรมของร่างกายนางคาระวี คือคำว่า “เศียรสยายยับยู่อยู่รุงรัง” สื่อให้เห็นภาพนางคาระวี ในสภาพที่ทรุดโทรมน่าเวทนา ถ้อยคำดังกล่าวได้บรรยายและสื่อให้ผู้อ่านเห็นความทุกข์ ทั้งทางกาย และทางใจที่นางคาระวีได้รับขณะตกกระท่อกลำบาก

ไอ้ ชะนีผัวตายร้องไห้หา
ทั้งอุ้มท้องอุ้มทุกข้มามุกดอน
.....พงดงรามลั่นหนามรก
โศกาพลาททางเดินดำเนินพลาท

เหมือนอก.....องค์พระสงสาร
ทางจรไม่แจ้งรู้แห่งทาง
ระเหินหกขึ้นชง่อนสิงขรเขา
พระเนตรนางเหลียวแลชะเง้อไป
(หน้าที่ ๗๘, บรรทัด ๑-๒)

...
สุรีย้แสงแสดงดาตอภาสระยับ
กันสัตัวในพนัสแดนคีรี
กินนรีกินนราพญาหงส์
มีโป่งป่าท้องน้ำในลำธาร
พวกกระโหมดโชติช่วงตั้งดวงได้
เสียงกึกก้องท้องป่าประหม่าครัน
สงสารนางต่างองค์ก็ทรงโศก
สกุณานอนนั่งทุกรังเรียง
น้ำค้างร่วงต้องพวงบุปผาขึ้น
ภูมรินทร์บินคอยประคองตรอม

ช่อม... (ขาดหาย).. ขึ้น.. (ขาดหาย).. ราศรี
สกุณีเนียนกในหิมพานต์
ก็ร่อนลงคูลาพุกษาสาร
กำเริบร่านเกรี้ยวกราดประหารกัน
นางทรามวัยคาระวีไม่มีขวัญ
ทุกเทวัญเธอเยี่ยมวิมานเมือง
แสนวิโยคเย็นเยียบก็เสียบเสียง
ก็พางเพียงใจหายไม่วายตรอม
ก็คินเคลื่อนกลีบคล้ายกระจายหอม
สงสารจอมอิศเรศร์เอกองค์
(หน้าที่ ๘๑, บรรทัด ๑-๕)

พยายามตามทางมากกลางเถื่อน
เจ้ากรองใบพุกษาเป็นผ้าทรง
พระเศศาก็มิได้มีใจสาธ
พอถึงขอบรอบนอกพระเวียงชัย

ได้ห้าเดือนแรมในไพรระหง
พระอ่อนองค์ชูปดมด้วยตรอมใจ
พระพักตร์นางมัวหมองไม่ส่องใส
ของท้าวไทเชษฐากับสามี
(หน้าที่ ๘๒, บรรทัด ๒-๔)

สภาพร่างกายของนางคาระวีที่ตระกำลำบากอยู่กลางป่า อดอยากหิวโหย ชูบผอม หน้าตามัวหมอง ผมเผ้ารุงรังไม่เรียบร้อย ต้องอุ้มท้องมาเดินป่าที่เต็มไปด้วยพงหนาม เสื้อผ้าต้องใช้ใบไม้มาปกปิด พอถึงเวลากลางคืนก็พบกับผีโป่ง ผีป่าส่งเสียงเกรียวกราดน่ากลัว ผีกระโหมดมีแสงสว่างเหมือนได้ทำให้นางคาระวีเกิดความกลัวอสังขวิญญาย ภาพที่กวีบรรยายดังกล่าวทำให้ผู้อ่านสงสารตัวละครตัวนี้สามารถสร้างอารมณ์สะเทือนใจให้เกิดแก่ผู้อ่านได้เป็นอย่างดี

เมื่อนางคาระวีเดินเข้าไปในป่าเสียงของป่าที่เกิดจากสิ่งสาราสัตว์ต่าง ๆ ก็ทำให้นางกลัว ขวัญผวา หน้าซีด เหงื่อออกและตัวสั่นด้วยความกลัว จนทำให้เทพเทวดาในป่าเกิดความสงสารเวทนางคาระวี ดังความว่า

นางย่างขึ้นเนินผาตาเขม่น	เที่ยวตระเวนเวียนวังในสิงขร
โหมกระหึ่มครีมี้องคะนึ่งดอน	แม่ขวัญอ่อนคาระวีไม่มีใจ
พระองค์สั้นรันเริ่มระรัวริก	พระนาสิกเสโทชโลไหล
พระพักตร์ซีดผิวพรรณลงทันใด	แล้วไหว้เทพเทพาทุกสถาน
ทุกวิมานหิมพานต์พนาแดน	กำสรดแสนพิศวงด้วยสงสาร
ทุกอกกิ่งมิ่งไม้ในหิมพานต์	เยี่ยมวิมานพิศวงด้วยทรง

(หน้าที่ ๓๒, บรรทัดที่ ๔-๕ และหน้าที่ ๓๓, บรรทัดที่ ๑)

ตัวอย่างที่ยกมามีการใช้คำที่แสดงให้เห็นภาพของความตกทุกข์ได้ยากของตัวละครที่ทั้งทุกข์กายทุกข์ใจด้วยความกลัว เช่น “พระองค์สั้นรันเริ่มระรัวริก” “พระนาสิกเสโทชโลไหล” และ “พระพักตร์ซีดผิวพรรณลงทันใด” คำดังกล่าวทำให้ผู้อ่านรับรู้ถึงความกลัวที่เกิดขึ้นกับนางคาระวีว่ามากมายหนักหนา ทำให้ผู้อ่านรู้สึกโศกเศร้าสงสารนางคาระวีสร้างความรู้สึกระส่ำระสายสะเทือนใจเป็นอย่างมาก

เมื่อนางคาระวีเดินเข้าไปในป่าได้พบยินเสียงของชะนีร้อง ผัว ผัว ทำให้นางนึกถึงตัวเองที่ต้องตามหาพระสวามีเหมือนชะนียังทำให้นางเศร้าโศกน้ำตาไหล ดังความว่า

.....	ชะนีเหนียวกิ่งพฤษภาก้องร้องเรียกผัว
ให้อัดอั้นตันตึงหัวอกตัว	ก็เช่นชั่วเหมือนเศร้าชะนีไพร
เหมือนตัวน้องร้องหาพระทรมารัก	ไม่พบพักตร์ภัสตาน้ำตาไหล
กำสรดน้องช่างมาต้องกำสรดไพร	สุชฌัญญ์ดลเนตรนางนิรมล

(หน้าที่ ๓๔, บรรทัดที่ ๑-๓)

ตัวอย่างดังกล่าวมีการใช้คำที่ทำให้ผู้อ่านรับรู้และเข้าใจสภาพความทุกข์โศกของนางคาระวีที่คิดถึงพระสวามีคือพระบรวงศ์ เช่น คำว่า “ก็เช่นชั่วเหมือนเศร้าชะนีไพร” “เหมือนตัวน้องร้องหาพระทรมารัก” และ “กำสรดน้องช่างมาต้องกำสรดไพร” ถ้อยคำดังกล่าวได้บรรยายและสื่อให้ผู้อ่านเห็นความเศร้าโศกคิดถึงพระบรวงศ์ของนางคาระวีเป็นความทุกข์ทางใจที่ได้รับขณะตระกำลำบากกลางป่าเนื่องจากเหตุแห่งการพลัดพราก จึงเป็นการนำเสนอตัวละครที่เอื้อต่อการสร้างความโศกก่อให้เกิดความสะเทือนใจแก่ผู้อ่าน

เมื่อนางคาระวีเดินเข้าไปในป่านางพบผลไม้ที่ตกหล่นตามพื้นดิน เมื่อนางก็เก็บผลไม้กิน นางจึงระลึกนึกถึงพระบรมวงศ์ว่าเคยเสวยผลไม้ด้วยกันแต่ต้องมาพราดจากกันทำให้นางกินผลไม้ด้วยความผิดคอกลิ้นไม่ลงกินไปน้ำตาก็ไหล นางกินผลไม้เคล้ากับน้ำตา นางจำผืนกินผลไม้เพื่อพื่อให้มีแรงเดินทางได้ ดังความว่า

ครั้นพันดงพงป่าพารก	ระดมตกดาษดาผลาผล
หล่นเหนือพื้นภูผาสูธาตล	ไม่พักพันตนตื่นสอยก็ย้อยลง
นางเสวยเคยพร้อมพระจอมสวาท	มานิราศแรมร้างไม่ว่างสวาง
จะกลืนผลมิได้พันพระศอทรง	ปิ่นอนงค์หนักหน่วงพระทรวงใน
เสวยผลปนน้ำสีโนทุกซ์	ตั้งเพลิงลูกกลมลนไม่ทนไว้
นางซึ้งกลืนแต่พ้อซึ้งที่ซ้าใจ	แล้วคลาไคลคลาดแล้วเข้าแนวเนิน

(หน้าที่ ๓๔, บรรทัดที่ ๓-๕)

จากตัวอย่างข้างต้นมีการใช้คำที่แสดงให้เห็นสภาพความตกทุกข์ได้ยากที่นางได้รับมีทั้งทุกข์กายทุกข์ใจจากการพลัดพรากจากพระบรมวงศ์ เช่น คำว่า “จะกลืนผลมิได้พันพระศอทรง” “เสวยผลปนน้ำสีโนทุกซ์ ตั้งเพลิงลูกกลมลนไม่ทนไว้” สื่อความหมายว่าความทุกข์ที่ได้รับมากมาย แม้ยามกินยังมีน้ำตาไหลปนมากับอาหาร ทุกข์มากเหมือนมีไฟมาเผาจนไม่สามารถจะทนได้ และคำว่า “นางซึ้งกลืนแต่พ้อซึ้งที่ซ้าใจ” นางคาระวีพึ่งได้กินอาหารหลังจากพลัดพรากจากพระบรมวงศ์ นางควรต้องหิวมาร่างกายต้องการอาหารเพราะขาดอาหารมานานแต่นางคาระวีต้อง ผืนกินเพื่อให้มีแรงเดินทางนั้นแสดงถึงความทุกข์ใจมีมากจนไม่สามารถจะกินอาหารได้เลย ถ้อยคำดังกล่าวได้บรรยายและสื่อให้ผู้อ่านเห็นถึงความทุกข์ทั้งทางกายและทางใจของนางคาระวีได้รับขณะตระการกำลำบากอยู่ในป่า จึงเป็นการนำเสนอตัวละครที่เอื้อต่อการสร้างความโศกซึ่งสร้างอารมณ์สะท้อนใจแก่ผู้อ่าน

นางคาระวีได้รับทุกขเวทนาเมื่อรอนแรมอยู่ในป่า ๕ เดือน ตระการกำลำบากแม้กระทั่งเสื้อผ้านางใช้ใบไม้ทำเป็นเสื้อผ้า ร่างกายซูบผอมด้วยความตรอมใจ ผมไม่ได้รับการดูแล หน้าตามัวหมองทรุดโทรม ดังความว่า

ภูมรินทร์คอยประคองตอม	สงสารจอมอิศเรศร์เอกองค์
พยายามตามทางมากกลางเถื่อน	ได้ห้าเดือนแรมในไพรระหัง
เจ้ากรองใบพฤษษาเป็นผ้าทรง	พระอ่อนองค์ซูบผอมด้วยตรอมใจ
พระเศวาก็มิได้มีใจสาง	พระพักตร์นางมัวหมองไม่พองใส

(หน้า ๘๒, บรรทัดที่ ๑-๓)

ความตรอมใจของนางคาระวีเกิดขึ้นในระหว่างรอนแรมในป่าเพียงลำพังในระหว่างเดินทางทางอย่างยากลำบาก ๕ เดือน นางตรอมใจ เศร้าโศก ไม่มีจิตใจที่จะดูแลตัวเองจึงปล่อยให้ผมเผ้ารุงรังขาดการดูแล ร่างกายซูบผอม การที่นางคาระวีเผชิญทุกข์เพียงลำพังในป่าจึงเป็นช่วงของการนำเสนอตัวละครที่เอื้อต่อการสร้างความโศกที่ทำให้ผู้อ่านเกิดอารมณ์สะท้อนใจ

๑.๓ ตัวละครเอกหญิงเป็นนางกษัตริย์ตั้งครรรค์อยู่กลางป่า
เมื่อนางคาระวีร้องให้น้ำตาไหลอย่างเดียวตายริมชายทะเลนั้น นางมีสภาพของหญิง
ตั้งครรรค์เมื่อนั่งนานการเคลื่อนไหวร่างกายก็ลำบากเจ็บปวดไปทั่วทั้งร่างกาย นางตะโกนร้องเรียก
พระบรวงศ์แต่มีแต่ความเงียบวังเวง นางเดินเรียกหาพระบรวงศ์จนเหนื่อยอ่อนสลบลงไป ดังความว่า

กำสรดพลงทางค้อนเข้าถอนกาย	อยู่ริมสายชลทรงพระองค์เดียว
กันแสงสำ.....ไหลไรทาลง	พระเนตรนางแลลอดชำเลื่องเหลียว
ชลสายไหลคว้างเป็นกลางเกลียว	สนั่นกระสันเสียวทั่วสรรพางค์
ด้วยโถมยงทรงครรรค์สุวรรณมาตร	ให้เผือดผาดพระอุระประทะขวาง
คอยพยุยกทรงพระองค์นาง	พระปฤษฎางค์แข็งกระด้างไปทั้งองค์
แล้วเลียบเดินเกริ่นดูตะโกนก้อง	สำเนียงน่องหน่อนาถ ฐ อาจอง
เสียงวังเวงวิเวกวาดดง	บรวงศ์ทรงฤทธิ์อิศรา
ที่ที่นั่งเสียที่ห้องทะเลเขียว	ให้เมียมैयाโศกทนกังวนหา
นางเอนองค์ลงประทับกับพสุธา	ที่ริมท่าแล้วสลบสลับลง

(หน้าที่ ๒๘, บรรทัดที่ ๑-๕ และหน้าที่ ๒๙, บรรทัดที่ ๑)

....

จะรำพึงถึงคาระวีศรีสวัสดิ์	นางหลงลัดอยู่ในป่าพนาลัย
นางเจ็บครรรค์รันทดสลดใจ	พระชลนัยน์แดงเดือดแลเลือดลง
ประจวบจวนถ้วนทศมาสแล้ว	นางน่องแก้วเอกาในป่าระหง
เห็นฝูงสัตว์อัดอิ่งอยู่รอบองค์	กันแสงทรงสุระเสียงสำเนียงองค์

(หน้าที่ ๓๖, บรรทัดที่ ๕ และหน้าที่ ๓๗, บรรทัดที่ ๑-๒)

....

จะรำพึงถึงคาระวีศรีสวัสดิ์	นางหลงลัดอยู่ในป่าพนาลัย
นางเจ็บครรรค์รันทดสลดใจ	พระชลนัยน์แดงเดือดแลเลือดลง
ประจวบจวนถ้วนทศมาสแล้ว	นางน่องแก้วเอกาในป่าระหง
เห็นฝูงสัตว์อัดอิ่งอยู่รอบองค์	กันแสงทรงสุระเสียงสำเนียงองค์
พระบรวงศ์ทรงฤทธิ์ของเมียรัก	ช่วยพิทักษ์สัตว์วิงในสิงขร
ทั้งลูกน้อยกลอยใจในอุทร	จะม้วยมรณ์เสียในครรรค์ของมารดา
เจ้าแม่เอ๋ยมีกรรมมาจำเชิญ	ไม้ทันเห็นเดือนดาวในเวหา
จะตายตามแม่แล้วแก้วแม่อา	นางโศกาสองกรเข้าค่อนทรวง
จะเหลียวซ้ายแลขวาน้ำตาตก	เห็นเนื่อนกจับเจ้าริมเขาหลวง
พระสุริยันเย็นระยับระดับดวง	ชะนิหน่วงเหนี่ยวไม้แล้วให้วอน

(หน้าที่ ๓๖, บรรทัดที่ ๑-๕ และ หน้าที่ ๓๗, บรรทัดที่ ๑-๕)

ตัวอย่างดังกล่าวมีการบรรยายให้ผู้อ่านรับรู้และเข้าใจสภาพความทุกข์โศกของตัวละครที่กำลังตกทุกข์ได้ยากจากการพลัดพรากจากพระสวามี เช่น “ให้เมียเที่ยวโศกทนกังวนหา” สื่อความหมายว่านางคาระวีได้พยายามอดทนค้นหาพระบรวงศ์ด้วยความโศกเศร้าและด้วยความกังวนว่าพระบรวงศ์จะเป็นอันตรายทั้ง ๆ ที่สภาพร่างกายของตั้งครรรค์ และ “เสียงวังเวงวิเวกวานาดง” สื่อความหมายถึงความเจ็บว่าเหวที่นางคาระวีได้รับรู้จากสภาพแวดล้อมที่นางอยู่แสดงให้เห็นนางรับรู้ว่ามีพบพระบรวงศ์ การบรรยายดังกล่าวได้แสดงและสื่อให้ผู้อ่านเห็นการตกทุกข์ได้ยากของนางคาระวีขณะตามหาพระบรวงศ์ จึงเป็นการนำเสนอตัวละครที่เอื้อต่อการสร้างความโศกซึ่งสร้างอารมณ์สะเทือนใจแก่ผู้อ่าน

นางคาระวีตระการกำล่ำปากอยู่ในป่าเพียงลำพังทั้งยังครรรค์แก่ ความทุกข์โศกที่มียิ่งมากขึ้นเท่าทวีคูณ ความตกยากของนางคาระวีในครั้งนี้จึงสร้างอารมณ์สะเทือนใจแก่ผู้อ่านได้มากยิ่งขึ้น ดังความว่า

<p>จะรำพึงถึงคาระวีศรีสวัสดิ์ นางเจ็บครรรค์รินทสลดใจ ประจวบจวนถ้วนทศมาสแล้ว เห็นฝูงสัตว์อวดออยู่รอบองค์ พระบรวงศ์ทรงฤทธิ์ของเมียรัต ทั้งลูกน้อยกลอยใจในอุทร เจ้าแม่เอ๋ยมีกรรมมาจำเชิญ จะตายตามแม่แล้วแก้วแม่อา จะเหลียวซ้ายแลขวาน้ำตาตก พระสุริยันต์เย็นระยัประดับดวง ไอ้ ชะนีผัวตายร้องไห้หา ทั้งอุ้มท้องอุ้มทุกข้มานุกตอนพงดงรามล้วนหนามรก โศกาพลางทางเดินดำเนินพลาง กิโกลโตดตดงสำเนียงแว่ว เห็นอะไรก็ยิ่งปลันประหวั่นใจ</p>	<p>นางหลงลัดอยู่ในป่าพนาลัย พระชลนัยน์แดงเดือดแลเลือดลง นางน่องแก้วเอกาในป่าระหง กันแสงทรงสุระเสียงสำเนียงองค์ ช่วยพิทักษ์สัตว์วังในสิงขร จะม้วยมรณ์เสียในครรรค์ของมารดา ไม่ทันเห็นเดือนดาวในเวหา นางโศกาสองกรเข้าค่อนทรวง เห็นเนื่อนกจับเจ้าริมเขาหลวง ชะนีหน่วงเหนี่ยวไม้แล้วให้วอน เหมือนอก.....องค์พระสงสาร ทางจรไม่แจ้งรู้แห่งทาง ระเหินหกขึ้นชะง่อนสิงขรเขา พระเนตรนางเหลียวแลชะเง้อไป โกญจาแจ้วเจี้ยวจิตพิสมัย กระเวนไพรร้องเพราะเสนาะดง</p>
--	---

(หน้าที่ ๗๖, บรรทัดที่ ๔-๕ และหน้าที่ ๗๗-๗๘)

การนำเสนอตัวละครหญิงท้องแก่ให้ตระการกำล่ำปากตามลำพังอยู่ในป่าจึงเป็นการนำเสนอตัวละครที่ทำให้ความทุกข์ที่ตัวละครประสบอยู่ให้หนักหน่วงมากขึ้น และทุกข์โศกมากขึ้นกว่าคนปกติธรรมดา เพราะหญิงนั้นมีร่างกายอ่อนแอกว่าชาย ยิ่งเป็นหญิงท้องแก่ก็ยิ่งอ่อนแอและต้องการที่พึ่ง แต่นางต้องพลัดพรากกับพระบรวงศ์ทำให้นางลำปากอย่างเดียวตายทั้งลูกที่อยู่ในครรภ์อาจต้องตาย ถ้านางคาระวีมาตกทุกข์ได้ยากในป่าเช่นนี้ ความทุกข์โศกที่นำเสนอผ่านตัวละครนี้จึงทำให้อ่านเกิดอารมณ์สะเทือนใจได้ง่ายขึ้น

ประกอบกับตัวอย่างที่ยกมามีการใช้คำที่ทำให้ผู้อ่านรับรู้และเข้าใจสภาพความทุกข์โศกของนางคาระวีจากการตกทุกข์ได้ยากกลางป่า เช่น คำว่า “จะเหลียวซ้ายแลขวาน้ำตาตก” สื่อความหมายความโดดเดี่ยวท่ามกลางป่าสร้างความเศร้าโศกใจจนน้ำตาไหล และคำว่า “หิ้งอ้อมห้องอ้อมทุกข์มาบุกดอน” คำนี้สื่อความหมายว่าสภาพความทุกข์ที่เผชิญนั้นหนักหนาสาหัสเพราะธรรมชาติหึงครรภ์แก่ก็มีความทุกข์จากสภาพร่างกายแล้วต้องมาลำบากเดินอยู่ในป่าเพียงลำพังในป่าจึงเป็นถ้อยคำดังกล่าวได้บรรยายและสื่อให้ผู้อ่านเห็นถึงความทุกข์ทั้งทางกายทางใจของนางคาระวีได้รับขณะตกกระทวลำบากอยู่ในป่าประกอบบรรยากาศของป่าที่มีเสียงของสัตว์ต่าง ๆ วังเวงแว่วทำให้นางคาระวีสร้างความหวาดกลัวแก่นางคาระวีอย่างมาก จึงเป็นการนำเสนอตัวละครที่เอื้อต่อการสร้างความโศกซึ่งสร้างอารมณ์สะเทือนใจแก่ผู้อ่าน

จะเห็นได้ว่า กวีได้สร้างให้นางคาระวีมีครรภ์เดินกลางป่าตามลำพังเพราะพลัดพรากจากพระสวามี ภาพผู้หญิงตั้งครรภ์เดินกลางป่าที่เต็มไปด้วยหนาม และพื้นทางเดินสลับไปด้วยโคกดินลำธาร ที่ทำให้เดินด้วยความยากลำบาก โดยปกติผู้หญิงตั้งครรภ์เวลาจะลุกเดินก็เดินด้วยความลำบากเพราะร่างกายที่เปลี่ยนแปลงตามสภาพการตั้งครรภ์ แต่ไม่ต้องเดินกลางป่าตามลำพังโดยไม่มีผู้ดูแลเพราะพลัดพรากจากกัน จึงสร้างอารมณ์สะเทือนใจให้กับผู้อ่านเป็นอย่างมาก

๑.๔ ตัวละครเอกหญิงเป็นนางกษัตริย์คลอตุลกกลางป่า

ตอนที่นางคาระวีคลอตุลกพระโอรสในกระท่อมไม่มีหม้อหรือคนดูแล ซึ่งโดยธรรมดาแล้วการคลอตุลกก็เป็นความทุกข์แสนสาหัสมาแล้วสำหรับผู้หญิงแต่นางคาระวีต้องคลอตุลกกลางดิน ไม่มีอุปกรณ์และเครื่องใช้สำหรับคลอตุลก ความทุกข์ของนางจึงมากเป็นทวีกว่าการที่หญิงคลอตุลกโดยทั่วไป ดังความว่า

นางทนทุกข์ทรมาณมานานวัน

จวนจะคลอตุลกอดรักพระโอรส

ให้เสีย ๆ เหนียวพื้หนาภิการ

เอนพระองค์ลงในคร้วไฟเผา

กุมารตื่นพงสะดุ้งพุงครรภ์

สุดแรงที่จะแข่งอารมณ์ขึ้น

นางร่ำร้องเรียกหาคุณตายาย

ไอ้ พ่อโหดพรานของหลานแก้ว

อียายเผาโลโก้ก็โกรธา

อย่าทำเป็อนเหย้าเรือนกูแพ้วกวาด

แล้วผลักผัวตัวน้อย

แสนสงสารเยวมาลย์มิ่งสมร

ทั้งเจ็บช้ำน้ำคำอี้ยายทมิฬ

แล้วลือจุกเจ็บท้องนางร้องไห้

จงเอาบุญเกิดแม่คุณอย่าวุ่นวาย

กันแสงพลางทางนี้ถึงผัวรัก

จนครรภ์ถ่วงทศมาสประมาณครัน

นางรันทตหนักหน่วงพระทรวงสถาน

เยวมาลย์โศกาแล้วจาบัลย์

ให้ร้อนร่ำในอุราแทบอาสัญ

พระสันริกิริกระเริ่มกาย

สะอึกสะอื้นร้อนรนให้ชวนชวย

ลูกจะตายแล้วมาช่วยฉันด้วยรา

ลูกจะขาดใจแล้วคุณตาจำ

ทั้งดำ่ว่าขับไล่แล้วไล่ต่อ

ลูกอุบาทว์ยักษ์ไม่มีพ่อ

แล้วผูกคอมันไปเสียกลางดิน

เจ็บอุทรกลิ้งกลมอารมณ์ถวิล

ดังจะตื่นดำดินให้กายตาย

จะลูกไปก็ไม่ได้ให้ใจหาย

จะทรงกายลูกลงไปมิได้เลย

พระปิ่นปักโพธิ์ทองของน้องเอ๋ย

จะวอดวายตายเป็นไม่เห็นเลย	นางทราชมเขยเกลือกกลิ้งจนนิ่งไป
ตาพรานไพรใจหายเห็นสายสมร	เจ้าแน่นอนเกลือกกลิ้งไม่ดิ้งไหว
เข้านวดเคล้นโฉมฉายให้คลายใจ	แล้วพรานไพรปลอบโยนพยุงบาง
ลงจากห้องเคหาแล้วตาเฒ่า	เที่ยวเก็บเอาจากมาขัดขวาง
ปลุกกระท่อมปะปูป่องนาง	เอาไม้ขวางต่างหมอนให้นอนปล้น
แล้วพรานหาฟืนไฟมาใส่ติด	มิได้คิดซึ่งเคียดมาเกลียดฉัน
ฝ่ายมิ่งแม่การะวีศรีสุวรรณ	ให้ครรรภ์ที่จะคลอดพ่อยอดรัก
นางครางครวญป่วนปวดเป็นยอดยิ่ง	แต่นิ่ง ๆ ไปประเดี๋ยวเสียวสลัก
ให้มิ่งเนตรมิดมัวไปทั่วพักตร์	แทบจะขาดใจนาง.....
สองพระกรกุมครรรภ์แล้วกันแสง	แม่สุดแรงแล้วเจ้ายอดเสน่หา
โอสายสุดสงสารของมารดา	ทรมานให้แม่ยากลำบากใจ
แม่น้อยอยู่เมืองอัยกาพาราพ่อ	ทั้งมดหมอกก็จะแสนมาแก้ไข
ครั้งนี้แม่แลเหลือวก็เปลี่ยวใจ	ไม่เห็นที่จะมาพยาบาล

(หน้าที่ ๙๑, บรรทัดที่ ๕ และ หน้าที่ ๙๒, บรรทัดที่ ๑-๕ และหน้าที่ ๙๓, บรรทัดที่ ๑-๕)

จากตัวอย่างการนำเสนอตัวละครหญิงที่คลอดลูกเพียงลำพังในสิ่งแวดล้อมที่ไม่เหมาะสมกับการคลอดลูก ไม่มีญาติพี่น้อง แพทย์ และสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ความเจ็บปวดจากการคลอดลูกก็ทุกข์หนักหนาสาหัสแล้วสำหรับผู้หญิงซึ่งยังต้องคลอดลูกอย่างเดียวดายปราศจากผู้ที่รักนาง และนางรัก พลัดพรากจากพระสวามี ความรู้สึกว่าเหว ขาดแคลนไปทุกอย่างของนางการะวี หนีเข้ายังถูกไล่ให้ไปคลอดลูกที่กลางดิน เป็นความทุกข์ที่ทวีคูณเป็นหลายเท่า ความทุกข์โศกที่นางการะวีได้รับทำให้ผู้อ่านเกิดอารมณ์สะเทือนใจกับความทุกข์ของนางการะวีอย่างเหลือที่จะกล่าว

ประกอบกับตัวอย่างที่ยกมามีการใช้คำให้ผู้อ่านรับรู้และเข้าใจสภาพความทุกข์ทรมานเจ็บปวดของนางการะวี เช่น คำว่า “ให้ร้อนรุ่มในอุราแทบอาสัญ” เป็นคำที่แสดงความเจ็บปวดมากมายจนเหมือนชีวิตจะหาไม่ และ “พระสันริกริกระเริ่มกาย” แสดงความเจ็บปวดจนร่างกายไม่สามารถที่จะอยู่นิ่ง ๆ ได้ตามปกติร่างกายสิ้นเพราะความเจ็บปวดอันมากมายจนร่างแทบทันทานไม่ได้ ถ้อยคำดังกล่าวได้บรรยายและสื่อให้ผู้อ่านเห็นความทุกข์ทรมานทั้งทางกายและทางใจที่ตัวละครได้รับขณะคลอดลูกตามลำพังกลางดินและกลางป่าปราศจากคนที่รักดูแลเหมือนกับคนคลอดลูกโดยทั่วไป จึงเป็นการนำเสนอตัวละครที่เอื้อต่อการสร้างความโศกซึ่งสร้างอารมณ์สะเทือนใจแก่ผู้อ่านได้เป็นอย่างมาก

นอกจากนี้กวีบรรยายภาพความเจ็บปวดขณะคลอดลูกของนางการะวีได้อย่างละเอียดดังความว่า

ขอเดชบุญญาบิดาเจ้า	มาปกเกล้าช่วยบุตรสุดสงสาร
ทั้งพรหมินทร์อินทร์จันทร์ชั้นวิมาน	โปรดประทานชีวังสักครั้งเดียว
นางรำพลากร้องพลากรังไม่สร้างเจ็บ	กระหน่ำเหน็บแน่นในหัวใจเสียว
ทั่วสภนธ์ชนพองสยองเกรียว	นางหน่วงเหนี่ยวบฤษฎางค์ไม่สร้างใจ
กุมารดิ้นมารดาน้ำตาตก	ให้ร้อนนอกเสโทชะโลโหล

(หน้าที่ ๙๕, บรรทัดที่ ๒-๕)

ตัวอย่างดังกล่าวมีการใช้คำที่ทำให้ผู้อ่านรับรู้และเข้าใจความเจ็บปวดทรมานของนางคาระวีขณะคลอดลูก เช่น คำว่า “กระหน้าแทบแน่นในหัวใจเสียว” คำนี้สื่อความหมายว่าความเจ็บปวดไปถึงหัวใจ คำว่า “ทั่วสภณ์ขนพองสยองเกรียว” สื่อความให้ผู้อ่านเห็นภาพความเจ็บปวดที่มากมายจนขนลุกไปทั้งร่างกาย คำว่า “นางหวนงเหนี่ยวปฤษฎางค์ไม่สร้างใจ” สื่อความให้ผู้อ่านรับรู้ถึงความปวดทรมานของร่างกายผู้หญิงขณะคลอดลูกว่าปวดร้าวรานไปถึงแผ่นหลัง และคำว่า “กุมารดิ้นมารดาน้ำตาตก ให้อ่อนอกเสโทชะโลไหล” การคลอดลูกเมื่อทารกดิ้นจะทำให้ร่างกายของแม่เจ็บปวดทรมานมาก ถ้อยคำดังกล่าวได้บรรยายและสื่อให้ผู้อ่านเห็นความเจ็บปวดทรมานเป็นความทุกข์ที่ได้รับขณะนางคาระวีคลอดลูก จึงเป็นการนำเสนอตัวละครที่เอื้อต่อการสร้างความโศกซึ่งสร้างอารมณ์สะเทือนใจแก่ผู้อ่าน

เมื่อนางคาระวีคลอดพระโอรสแล้วนั้นนางได้ดูแลอาบน้ำพระโอรส นางคร่ำครวญส่งสารพระโอรสที่คลอดออกมาที่ต้องมาตกยากไม่มีสิ่งอำนวยความสะดวกที่พระโอรสของกษัตริย์จะควรมีควรได้ ดังความว่า

ส่งสารองค์วินิตายูพาพาน
เอาผ้าผ่อนอ่อนนวางลงต่างฟูก
พื้นดีทรงวงพักตร์กุมารา

อุมกุมารสรรสงในคงคา
นางยกลูกน้อยทูนเหนือเกศา
เห็นเหมือนบิดาบรรจงพระองค์เดียว
(หน้าที่ ๙๘, บรรทัดที่ ๓-๕)

...

นางเห็นลูกผูกคิดถึงผัวแก้ว
ถาขึ้นได้เดินดงมาองค์เดียว
ทำอยู่ด้วยจะได้ช่วยประคองน้อง
พ่มีกรรมจำพรากให้จากเมีย
พ่อกำเนิดเกิดมาในวงศ์หงส์
อยู่กระท่อมแม่ตรอมฤทัยนัก

จะรอดแล้วหรือจะวนอยู่ชลเชี้ยว
ถาสูญเจียวแล้วพระจอมกระหม่อมเมีย
จะก่อกองเพลิงผิงไม่ทิ้งเสียว
น้ำตาเรียรับขวัญพระสุทธยา
มากลับลงกล้ำเกลือกตมปลัก
โอรุกรักของแม่เอยไม่เคยตรอม
(หน้าที่ ๙๙, บรรทัดที่ ๑-๓)

...

อียายเต๋ามันจะไซ้แม่ไปอื่น
แม่นแม่เจ้าพ่อเจ้ายังบริบูรณ์พร้อม
พระยู่กู่ทองประคองซึก
นี่เนื้อเอ็นมั่งสังพระยงอ่อน
วิโยคยากจากเมืองมาเดินป่า
แม่คิดมากก็น่าหัวอกตรม

พ่อนั้นตื่นร้องไห้ใครจะกล่อม
เฝ้าสนมถนอมประคองนอน
ให้ลูกรักไสยาสมโสร
ตั้งอุทรแม่อีกทุกข์ระทมตรม
ไม่นึกว่าจะจะเป็นเท่าเส้นผม
นางทรมชมกอดลูกแล้วโศกา

(หน้าที่ ๙๙, บรรทัดที่ ๕ และหน้าที่ ๑๐๐, บรรทัดที่ ๑-๓)

ความเศร้าโศกใจของนางคาระวีมีมากขึ้นเป็นทวีเมื่อนางได้คลอดพระโอรส นางต้องใช้ผ้ามาทับซ้อนแทนฟูก ยิ่งมองเห็นลูกซึ่งมีหน้าตาคล้ายกับพระบรมวงศานุวงศ์ก็คิดถึงพระบรมวงศ์ ถ้าพระองค์ยังด้วยกับนาง คงช่วยนางประคองลูก ช่วยหาฟืนไฟมาให้ นางกับลูกได้ผิง สงสารลูกที่ควรได้รับข้าวของเครื่องใช้ที่เหมาะสมกับฐานะทั้ง ๆ ที่เกิดในวงศ์กษัตริย์มีการใช้คำที่ทำให้ผู้อ่านรับรู้และเข้าใจความทุกข์จากการขาดแคลนสิ่งของสำหรับทารก เช่น คำว่า “เอาผ้าผ่อนซ้อนวางลงต่างฟูก” คำว่า “นี่เนื้อเอ็นมั่งสังพระยังอ่อน” นางสงสารทารกน้อยที่ร่างกายยังอ่อนแอควรผ้าและเปลนอนที่เป็นทองสมฐานะ และคำว่า “ตั้งอุทรแม่ก็ทุกข์ระทมตรม” สื่อความหมายว่านางทุกข์ตรมสงสารลูกตามธรรมดาของความเป็นเห็นลูกลำบากจะทุกข์โศกมากกว่าตนเองหลายเท่า คำว่า “วิโยคยากจากเมืองมาเดินป่า” สื่อความหมายให้รับรู้ถึงความทุกข์ที่นางและลูกได้รับหนักหนามากเป็นการได้รับเพราะจากการเปลี่ยนสภาพไปจากความสบายที่เคยได้รับ คำว่า “แมคิดมาก็น่าหวัอกตรม” สื่อความหมายต่อความทุกข์มาก และคำว่า “นางทรมชมกอดลูกแล้วโศกา” สื่อให้เห็นภาพความทุกข์เวทนาของหญิงแม่ลูกอ่อนที่อยู่กลางป่าตามลำพัง ถ้อยคำดังกล่าวได้บรรยายและสื่อให้ผู้อ่านเห็นความทุกข์ของนางคาระวีที่ได้รับขณะที่ต้องเลี้ยงดูลูกอย่างตระการกำลำบากกลางป่า จึงเป็นการนำเสนอตัวละครที่เอื้อต่อการสร้างความโศกซึ่งสร้างอารมณ์สะเทือนใจแก่ผู้อ่านได้อย่างมากมาย

นางพรานเฒ่าใจคอโหดร้ายไม่มีจิตเมตตา นางคาระวีที่เป็นหญิงแม่ลูกอ่อนถึงแม้ทารกจะร้องไห้ นางพรานก็ใช้งานนางคาระวีอย่างมากมายและไม่พอใจเมื่อมีลูกทำให้นางใช้สอยไม่สะดวก จึงคิดจะกำจัดโอรสน้อยเสีย โดยวางแผนให้นางคาระวีไปซื้อสุราและนางพรานเฒ่าจะลักพาพระโอรสน้อย นางคาระวีเป็นห่วงลูกแต่จำใจต้องไปเพราะกลัวนางพรานเฒ่าจะทำร้ายตบตี ดังความว่า

กุมารร้องแม่ร่ำระกำครัน	เฒ่าฉกรรจ์มิได้มีปราณีนาง
มันคิดว่าคาระวีแต่มีลูก	เป็นห่วงผูกจะใช้ก็ขัดขวาง
จะพรากลูกเสียให้พลัดกำจัดนาง	ด่าริพลางเรียกหายุพาพิน
เยวมาลย์ขานคำเข้ามาใกล้	มันยื่นให้ขวดกลมสมถวิล
เอาสุรามาทูจะคอยกิน	ยุพาพินกลัวไฟก็ไปปล้น
เห็นลูกร้องไห้มาไกวลูก	เป็นห่วงผูกอยู่มิได้จะผายผัน
กลัวอาชญาอึบ้านี้จะตีรัน	เจ้าก๊ลิ้นก๊ลิ้นชลนาแล้วคลาไคล

(หน้าที่ ๑๐๑, บรรทัดที่ ๔-๕ และหน้าที่ ๑๐๒, บรรทัดที่ ๑-๓)

จากตัวอย่างดังกล่าวมีการนำเสนอตัวละครแม่ลูกอ่อนคือนางคาระวีและพระโอรสที่เป็นทารกให้ถูกใช้งานและถูกทำร้ายร่างกาย โดยใช้คำว่า “เฒ่าฉกรรจ์มิได้มีปราณีนาง” “เอาสุรามาทูจะคอยกิน ยุพาพินกลัวไฟก็ไปปล้น” และคำว่า “กลัวอาชญาอึบ้านี้จะตีรัน เจ้าก๊ลิ้นก๊ลิ้นชลนาแล้วคลาไคล” คำเหล่านี้สื่อความหมายความทุกข์ยากลำบากในการเลี้ยงดูพระโอรสของนางคาระวีเพราะความใจร้ายของนางพรานเฒ่า การนำเสนอตัวละครในลักษณะนี้จึงเป็นการนำเสนอที่เอื้อต่อการสร้างความโศกซึ่งสร้างอารมณ์สะเทือนใจแก่ผู้อ่าน

๑.๕ ตัวละครเอกหญิงเป็นนางกษัตริย์ถูกทำร้ายและถูกกลั่นแกล้งรังแกจากผู้อื่น ความโศกที่ตัวละครประสบ มักเกิดจากการถูกกลั่นแกล้งรังแกจากผู้อื่น ในเรื่องพระบรมวงศ์

ทรงสั่นเกิดจาก การถูกทำร้าย การทำใช้งานอย่างทารุณ ก่อให้เกิดการพลัดพราก ความเจ็บปวด ทั้งทางกายและใจ ซึ่งก่อความโศกและการเผชิญชีวิตที่ทุกข์โศกของตัวละครเป็นอย่างมาก ซึ่งมี รายละเอียดดังต่อไปนี้

ความทุกข์ตัวละครที่ประสบมักเกิดจากการถูกทำร้ายจากผู้อื่น ในเรื่องพระบรมวงศ์ทรง สก้น นางคาระวีได้รับความทุกข์โศกจากการพลัดพรากจากพระบรมวงศ์ นางยังได้รับความทุกข์จาก การถูกทำร้ายจากผู้อื่น ดังความว่า

จึ่งร้องถามคำรามคำรบเสียง	ใครยืนเมียงอยู่ในไพรระหง
ไม่บอกจริงฤจะยิงให้ยับลง	ปางอนงค์แลลานเห็นพรานไพร
พระองค์สิ้นขวัญหนีไม่มีจิตระ	เพียงชีวิตนางกษัตริย์จะตัดกษัย
จึ่งวอนว่าข้าแต่นายพรานไพร	น้องมิใช่สุริคินีมาร
แม่นไม้โปรดเกศาจะพาสุญ	อนุกลลูกสักครั้งอย่าสังหาร
ลูกมีกรรมครั้นกายนี้วายปราน	พลอยกุมารทีในกรรมจะบรรลัย

(หน้าที่ ๘๔, บรรทัดที่ ๔-๕ และหน้าที่ ๘๕, บรรทัดที่ ๑-๒)

นางคาระวีตระกำลำบากอยู่ในป่าเมื่อนายพรานปามาพบและเข้าใจผิดคิดว่านางคาระวี เป็นยักษ์จึงคิดจะยิงเสียให้ตาย เมื่อนางคาระวีได้ยินดังนั้นนางก็ตกใจกลัวนายพราน จึงอ่อนวอน ของชีวิตจากนายพราน และบอกนายพรานว่านางมีกรรมถ้านางตายลูกของนางจะตายไปด้วย การที่ นางคาระวีถูกมุ่งร้ายหมายชีวิตเช่นนี้และนางอยู่ในสภาพหญิงมีกรรมจึงเป็นการนำเสนอตัวละครที่ เอื้อต่อการเกิดความโศกได้เป็นอย่างมากเพราะผู้อ่านโดยทั่วไปทราบว่ายหญิงมีกรรมร่างกายอ่อนแอ ลำบากอยู่ในป่าเพียงลำพังมาได้รับการมุ่งร้ายจากนายพรานจึงเกิดความรู้สึกสงสารนางคาระวี

เมื่อนางคาระวีได้รับการช่วยเหลือจากนายพรานเผ่าพากลับมาอาศัยที่บ้านของตน นายพรานเผ่ามีเมีย นางเมียนายพรานเผ่ามีจิตใจริษยาจึงตำว่านางคาระวีอย่างหยาบคายว่ามาแย่ง ผัวของตนจนท้องแก่ และใช้ไม้จะไล่ตีนางคาระวี นางคาระวีต้องกราบไหว้อ่อนวอนนางพรานเผ่าว่า อย่าทำร้ายนางเพราะจะทำร้ายลูกที่อยู่ในครรภ์ของนางคาระวี ดังความว่า

บัดนั้นหญิงร้ายอียายเผ่า	ด้วยมัวเมาริษยาไม่ปราศรัย
อย่าสับปรับกลับกลอกมาหลอกใคร	อิหญิงใจแพศยาอย่ามาตี
มีงชวนผิวกูไปครองจนท้องแก่	ระริกแร่มมาถึงเรือนแล้วเปื้อนหนี
ลูกขยับจับไม้จะไล่ตี	คาระวีกราบไหว้พิไรวอน
จงโปรดเถิดเจ้าพระคุณอย่าหุนหัน	ลูกทรงกรรมชีวันจะสังหารณ์
แม่ตรีกรตรงก่อนเถิดแม่ให้แน่นนอน	แม่จรงอนลูกให้ยับลงกับมีอ

(หน้าที่ ๘๐, บรรทัดที่ ๑-๔)

การที่นางคาระวีถูกนางพรานเฒ่าด่าและพยายามทำร้ายด้วยการใช้ไม้ไล่ตีในสภาพที่นางคาระวีมีครรภ์นั้น ทำให้ผู้อ่านรู้สึกสงสารและเห็นอกเห็นใจนางคาระวีในความทุกข์ที่ได้รับ ทำให้ผู้อ่านรู้สึกสะเทือนใจในชะตากรรมของนางคาระวี

นอกจากนี้หลังจากที่นางคาระวีคลอดพระโอรสแล้วนางพรานเฒ่าไม่มีความเห็นใจเมตตานางคาระวี คิดว่าเมื่อนางคาระวีมีลูกต้องดูแลลูกไม่มีเวลามารับใช้ตนเองจึงคิดจะกำจัดลูกของนางคาระวี ดังความว่า

.....	เฒ่าอกรรจมีได้มีปราณีนาง
มันคิดว่าคาระวีแต่มีลูก	เป็นห่วงผูกจะใช้ก็ขัดขวาง
จะพรากลูกเสียให้พลัดกำจัดนาง

(หน้าที่ ๑๐๑, บรรทัดที่ ๔-๕)

นางพรานเฒ่าวางแผนใช้นางคาระวีให้ไปซื้อสุรามานำมาให้นางกิน นางจำใจต้องไปถึงแม้ว่าลูกของนางกำลังร้องไห้เพราะกลัวนางพรานเฒ่าจะทำร้าย ต้องกล้ำกลืนน้ำตาไปซื้อสุรามานำมาให้นางพรานเฒ่าเมื่อนางพรานเฒ่าเห็นนางคาระวีไปแล้วจึงรับไปอุ้มทารกน้อยอย่างไม่ปราณีปราศรัยเอาไปทิ้งใต้ต้นไม้ในป่า ดังความว่า

เอาสุรามาทูจะคอยกิน	ยุพาพินกลัวไฟก็ไปปล้น
เห็นลูกร้องไห้มาไกวลูก	เป็นห่วงผูกอยู่มิได้จะผายผัน
กลัวอาชญาอีบ้านี้จะตีรัน	เจ้ากลืนกลืนชโลนาแล้วคลาไคล
เฒ่าแข่งแลตามนางมลับ	เข้าในทับกัลยาไม่ปราศรัย
จึงชวนเอาเอวมึงแล้ววิ่งไป	ถึงไพรใหญ่กลางป่าพนาลี
จึงวางหน่อ نارายณ์แล้วยายเฒ่า	ก็เยาะเย้ยรับไปในไพรศรี

(หน้าที่ ๑๐๒, บรรทัดที่ ๒-๕)

เมื่อนางคาระวีกลับมาจากซื้อสุราให้นางพรานเฒ่าไม่พบลูกนางก็เศร้าโศกเสียใจ ร้องไห้คร่ำครวญจนสลบไป ดังความว่า

โอ ว่าใจแม่จะขาดอนาถนัก	พ่อยอดรักอาสัญเสียมันคง
ร้องให้พลางหาพลางไม่สร้างโศก	แสนวิโยคยิ่งคิดพิศวง
นางเดินกลับมาถึงทับแล้วทอดองค์	กันแสงทรงโศกซบสลบไป

(หน้าที่ ๑๐๔, บรรทัดที่ ๒-๔)

ยังไม่สาแก่ใจนางพรานเฒ่าใจร้ายเมื่อนางคาระวีตื่นขึ้นมาในตอนเช้า นางพรานเฒ่าโดยตีนางคาระวีอย่างทารุณ แล้วใช้ให้ไปซื้อสุราให้ตนเอง นางคาระวีจำใจไปซื้อและร้องไห้คิดถึงลูกที่หายไประลอกทางที่เดินไปซื้อสุรา ดังความว่า

ครั้นรุ่งเช้าเฒ่าชราอ้อบ่า
จะกินเหล้าเรียกเจ้ามาใช้ไป
ถึงกลางทางนางนึกถึงลูกแก้ว

มันโบายตีกลัวยามาปราศรัย
นางทรมวยรับเงินแล้วเดินมา
น้ำตาแฉวนองเนตรกนิษฐา
(หน้าที่ ๑๑๕, บรรทัดที่ ๓-๔)

จากตัวอย่างดังกล่าว การที่นางพรานเฒ่าโบายตีนางคาระวีอย่างไม่ปราณีและลักพาลูกของนางไปทิ้งกลางป่าจึงเป็นการทำร้ายนางคาระวีทั้งด้านร่างกายและจิตใจอย่างโหดเหี้ยม การทำร้ายทางใจโดยลักพาเด็กทารกไปจากอกแม่นั้นทำให้ผู้อ่านเศร้าโศกและสงสารนางคาระวีเนื่องจากทารกน้อยนั้นยังไม่เดียงสา ไม่สามารถช่วยเหลือตนเองได้เลย ความเป็นห่วงของนางคาระวีซึ่งเป็นแม่ที่รักลูกมากย่อมก่อให้เกิดความทุกข์ได้มากมายกว่าทุกข์ใด ๆ ที่ผ่านมาของตนเอง จึงเป็นการนำเสนอตัวละครที่เอื้อต่อการสร้างความโศกทำให้ผู้อ่านเกิดความสะเทือนใจในความทุกข์ของนางคาระวีเป็นอย่างมาก

๑.๖ ตัวละครเอกหญิงเป็นนางกษัตริย์ถูกใช้งานอย่างทารุณ

การถูกใช้งานอย่างทารุณในเรื่องพระบรมวงศ์ทรงสกันนั้นเกิดกับนางคาระวีซึ่งสภาพเป็นหญิงมีครรภ์ นางคาระวีถูกนางพรานเฒ่าใช้งานอย่างหนักไม่เหมาะสมกับสภาพหญิงมีครรภ์ที่ไม่ควรทำงานหนัก ตักน้ำ ต่ำข้าว เป็นงานที่หนักเกินไปอาจทำอันตรายต่อทารกในครรภ์ของนางคาระวีได้ ดังความว่า

สงสารเจ้าเยาวยอดพงางาม
ลำบากรักตักน้ำทั้งต่ำข้าว

มันหยาบหยามเคี้ยวเข็ญไม่เว้นวัน
ให้สื่อเศร้าเข้าค่ำไม่ขาดชั้น
(หน้าที่ ๙๑, บรรทัดที่ ๓-๔)

เมื่อนางคาระวีคลอดลูกตามสภาพของผู้หญิงที่พึ่งคลอดลูกต้องอยู่ไฟเพื่อให้มดลูกเข้าที่ ขับน้ำคาวปลา ตามความเชื่อของคนโบราณเป็นการรักษาสุขภาพของมารดาหลังคลอดลูก นางพรานเฒ่าก็ไม่สนใจใช้งานนางคาระวีทั้งที่สภาพร่างกายของนางยังไม่พร้อมที่จะทำงาน ดังความว่า

อียายเฒ่าร้ายริษยามายาจิต
นางอยู่ไฟใช้สอยเอาการงาน
ริษยาทารกว่าร้องไห้

มีแต่คิดซังนางจะล้างผลาญ
แต่คอยพาลเอาผิดไม่คิดกรรม
แต่ตั้งใจหมายฆ่าทุกเช้าค่ำ
(หน้าที่ ๑๐๑, บรรทัดที่ ๓-๔)

นอกจากนี้นางพรานเฒ่ายังใช้งานนางคาระวีตลอดเวลาไม่สนใจว่าทารกน้อยลูกของนางคาระวีจะร้องไห้เพราะหิวและนางกำลังให้นมลูกและปลอบขวัญลูกอยู่ ดังความว่า

แสนสงสารนางท้าวเมื่อคราวกรรม เจ้ากินน้ำชลาไม่ราวัน
 เขาใช้สอยลูกน้อยร้องให้อ่อน นางวิ่งมาบ่อนนมแล้วรับขวัญ
 กุมารร้องแม่รำระกำครั้น เฒ่าจกรรมมิได้มีปราณีนาง
 (หน้าที่ ๑๐๑, บรรทัดที่ ๔-๕)

การนำเสนอตัวละครที่ถูกใช้งานอย่างทารุณทั้ง ๆ ที่เป็นหญิงตั้งครรภ์และเป็นหญิง
 แม่ลูกอ่อน จึงเป็นการนำเสนอที่เอื้อต่อการสร้างความโศกเพราะทำให้ผู้อ่านรู้สึกสงสารในชะตากรรม
 ของตัวละคร เนื่องจากหญิงตั้งครรภ์มีสภาพร่างกายอ่อนแอเปราะบางสมควรได้รับการดูแลอย่างดี
 กลับมาถูกใช้งานอย่างทารุณ และหญิงแม่ลูกอ่อนควรได้รับการดูแลเอาใจใส่จากคนอื่น ๆ แต่ต้องมา
 ถูกใช้งานอย่างหนักทำให้ไม่สามารถดูแลทารกน้อยได้ จึงสร้างความโศกให้กับผู้อ่านและก่อให้เกิด
 อารมณ์สะเทือนใจเป็นอย่างมาก

๑.๗ ตัวละครเอกหญิงเป็นนางกษัตริย์ถูกด่าทอด้วยถ้อยคำหยาบคาย

เมื่อนางคาระวีได้รับการช่วยเหลือจากนายพรานเฒ่าและนายพรานเฒ่าได้พานางคาระวี
 กลับมาบ้านของนายพราน นางพรานเฒ่าซึ่งเป็นเมียของนายพรานเข้าใจผิดคิดว่านายพรานเฒ่าไปมี
 เมียอีกคน จึงด่าด้วยถ้อยคำหยาบคายและพยายามจะใช้ไม้ทำร้ายนางคาระวี นางคาระวีกราบไว้
 อ้อนวอนนางพรานเฒ่าเพราะกลัวนางพรานทำร้ายจะเป็นอันตรายต่อลูกในท้อง นางคาระวีกราบไว้
 อ้อนวอนขออาศัยอยู่ด้วยจะเป็นทาสรับใช้ทั้งตักน้ำ ตักข้าว จะรับใช้นางพรานโดยไม่ให้นางพราน
 ชุ่นเคืองใจ ดังความว่า

บัดนั้นหญิงร้ายอียายเฒ่า	ด้วยมัวเมาริษยาไม่ปราศรัย
อย่าสับปรับกลับกลอกมาหลอกใคร	อิหญิงใจแพศยาอย่ามาตี
มีงชวนผิวกูไปครองจนท้องแก่	ระริกแรมมาถึงเรือนแล้วเบือนหนี
ลูกขยับจับไม้จะไล่ตี	คาระวีกราบไหว้พิไรวอน
จงโปรดเถิดเจ้าพระคุณอย่าหุนหัน	ลูกทรงครรภ์ชิวินจะสังหรณ์
แม่ตรีกรตรงก่อนเถิดแม่ให้แน่นนอน	แม่จงรอนลูกให้ยับลงกับมือ
แม่เลี้ยงไว้ใช้สอยต่างทาสี	ที่การมีแม่อย่าต้องประคองถือ
ทั้งตักน้ำตักข้าวให้เบามือ	มิให้เคืองใจแม่จนวันตาย

(หน้าที่ ๙๐, บรรทัดที่ ๑-๕)

....

อียายเฒ่าโลโลกก็โกรธา	ทั้งด่าว่าขับไล่แล้วไล่ต่อ
อย่าทำเบือนเหยาเรือนกูแพ้วกวาด	ลูกอุบาทว์ยักษ์ไม่มีพ่อ
แล้วผลักผิวตัวย่นย่อ	แล้วผูกคอมันไปเสียดกลางดิน
แสนสงสารเยวมาลย์มีงสมร	เจ็บอุทรกลิ้งกลมอารมณ์ถวิล
ทั้งเจ็บช้ำน้ำคำอียายเฒ่าทมิฬ	ดังจะตื่นคำดินให้กายตาย

(หน้าที่ ๙๒, บรรทัดที่ ๔-๕ และหน้าที่ ๙๓, บรรทัดที่ ๑-๒)

นางคาระวีมีสภาพกำลังตั้งครรภ์มีฐานะเป็นนางกษัตริย์ต้องมาตกทุกข์ได้ยาก ถูกด่าด้วยถ้อยคำหยาบคายและต้องกราบไหว้อ้อนวอนคนที่ต่ำศักดิ์กว่าไม่ให้ทำร้ายตนและลูกในท้อง และกราบไหว้อ้อนวอนขอเป็นทาสรับใช้เพื่อขอที่อยู่ถื่นกิน เป็นการนำเสนอตัวละครที่ทำให้ผู้อ่านเกิดความสงสารนางคาระวี ความโศกเศร้าเกิดจากการตกทุกข์ได้ยากที่ผ่านตัวละครตัวนี้จึงทำให้ผู้อ่านเกิดอารมณ์สะเทือนใจ

๒. พระบรมวงศ์

พระบรมวงศ์เป็นตัวละครเอกชาย เป็นพระราชโอรสของพระเจ้าวรวงศาธิราช กษัตริย์ผู้ครองเมืองกุสานคร พระมารดาของพระองค์ชื่อ พระนางสุรยาราชเทวี พระบรมวงศ์มีพระเชษฐาซึ่งองค์สุริยามาศ พระบรมวงศ์ต้องพลัดพรากจากบ้านเมืองและพระมารดา เนื่องจากถูก นางกาไวเทวีซึ่งเป็นมเหสีน้อยของพระบิดาใส่ร้าย พระบรมวงศ์มีบทบาทสำคัญที่ทำให้เรื่องดำเนินไปตามโครงเรื่อง ปมปัญหา เหตุการณ์การพลัดพรากในเรื่องเกิดขึ้นเนื่องจากพระบรมวงศ์ต้องการไปตามหาพระเชษฐา และเป็นผู้พานางคาระวีหนีภัยลงทะเลจนต้องพลัดพรากจากกัน กวีได้สร้างให้พระบรมวงศ์เป็นผู้มีบุญญาธิการ แต่เพราะมีวิบากกรรมในอดีตชาติจึงต้องมาชดใช้กรรมในชาตินี้ ดังความว่า

จำเรียงเลื่องเบื่องบาทพระบรมวงศ์

ด้วยพระบาทชาติบ้างได้สร้างกรรม

ปางพระบาทวรรณาสสมรมิ่ง

ถึงปากฝั่งชลธารสุราลัย

แสนสังเวชคาระวีศรีสวัสดิ์

พระโฉมยงรององค์ไม่ไหวหวัง

แล้ววิงวนแม่สมรสสมจรจิตร

ถ้ากุศลมีก็จะพ้นสาครินทร์

จะดำรงข้อความให้งามขำ

เวรร้ายร้อนรักให้รักไกล

พระวิงหนือสุราที่ป่าใหญ่

อโณทัยสิ้นแสงก็สุดทาง

นางยกพระหัตถ์ค้อนองค์องค์ผาง

สงสารนางพลางโลมโฉมยุพิน

เราจะรีบลงสู่กระแสน้ำ

พอให้สิ้นเขตยักษิณีพาล

(หน้าที่ ๕, บรรทัดที่ ๓-๕)

๒.๑ ตัวละครเอกชายเป็นกษัตริย์ตกยาก

เมื่อพระบรมวงศ์หนีภัยลงไปในทะเลได้พลัดพรากกับนางคาระวี พระองค์ถูกคลื่นซัดไปติดที่ชายฝั่งพระองค์ระเห่ร้อนอยู่กลางป่าอดยากหิวโหยซัดเซพเนจรจนมาถึงโรงทานแต่ด้วยความ เป็นกษัตริย์พระองค์ทรงมีขัตติยมานะ พระองค์รอนเย็น ให้บรรดาขอทานออกไปจากโรงทาน จนหมด พระองค์จึงได้เข้าไปขออาหารในโรงทาน ดังความว่า

จะจับเรื่องบรมวงศ์บำรุงโลก

พระโลหิตติดปนสุชลเนื่อง

.....มิได้น้ำกิน

ต่อเดือนครึ่งถึงเขตนครคน

.....

.....

กระสันโศกชুবทรงพระองค์เหลือ

ถึงขวัญเมืองมิ่งมิตรเสมอขนม

ได้กลั้วกลืนแต่พื้นผลาผล

ประชาชาวป่าพนาลี

.....

.....

ล้วนแต่พวกพลพลาภิกษาจารย์
 สนทนาพาเพื่อนมาพร้อมพรุ่ง
 บ้างทักกันคะเียดัวระงัวระเงย
 มากินเรียงในศาลาประชาสุข
 พระแจ่งยุบลที่เขาสนทนากัน
พระหิวโหยโดยหาดวงสมร
ไม่ว่างคนพลพวกภิกษาจารย์
พอสาสงสุริยาวิโนภาส
 เห็นว่างเว้นเข็ญใจทุพพลภาว์
 ฝ่ายคณาศาลาที่โรงเลี้ยง

บ้างพิการงเงื่อนเป็นง่อยเปลี้ย
 เซซังหุดาประดาเสีย
 พวงง่อยเปลี้ยพุดพล่ามแล้วรำพัน
 ก็ปล่านพลุกทุกเวลาอัตรานั้น
 ศาลานั้นที่ประชุมทาน
พระภุชฌมได้พบกระยาหาร
จะรับประทานบริโภคโภชนา
ชลชาติอ้อมเอมในเคหา
 พระเข้ามาโรงเลี้ยงแล้วนั่งลง
 ก็กล่าวเกรียงให้ไปเกษมสงค์

(หน้าที่ ๔๑-๔๒)

ความทุกข์ที่เกิดจากการพลัดพรากจากนางคาระวีทำให้พระบรวงศ์เกิดความเศร้าโศก และการที่พระองค์ตระกำลำบากไม่ได้รับประทานอาหาร ความหิวตามธรรมชาติของมนุษย์ทำให้ พระองค์เกิดความทุกข์จำเป็นต้องไปขอกทานอาหารจากโรงทาน แต่ด้วยความเป็นกษัตริย์ของพระองค์ ทำให้ พระบรวงศ์ละอายใจที่ต้องมาขอกทานอาหารจึงต้องรอให้ขอกทานคนอื่น ๆ กินจนหมด ไม่มี ขอกทานอยู่ในโรงทานแล้ว พระองค์ถึงเดินเข้าไปในเวลาเย็น การเผชิญทุกข์โศกดังกล่าวจึงเป็นการ นำเสนอตัวละครที่เอื้อต่อการสร้างความโศกที่ทำให้ผู้อ่านเกิดอารมณ์สะเทือนใจ

ตัวอย่างดังกล่าวมีการใช้คำที่ทำให้ผู้อ่านรับรู้และเข้าใจสภาพความทุกข์โศกของพระบรวงศ์ ที่อดอยากหิวโหยอาหารเช่นคำว่า “พระหิวโหยโดยหาดวงสมร พระภุชฌมได้พบกระยาหาร” ทำให้ ผู้อ่านรู้ว่าทุกข์ทางกายจากความหิวอาหารซึ่งเป็นปัจจัยสี่สำหรับชีวิตมนุษย์ และความทุกข์จากความ อดทนต่อความหิวที่ต้องรอจนถึงเวลาเย็นเพื่อให้ขอกทานคนอื่น ๆ รับประทานอาหารให้หมด เช่นคำว่า “เห็นว่างเว้นเข็ญใจทุพพลภาว์” ทำให้เห็นความทุกข์ทางใจที่ละอายใจที่ต้องมาขอกทานอาหารความ อายทำให้พระองค์ต้องรอจนไม่มีขอกทานคนอื่นจึงเข้าไปรับประทานอาหารซึ่งเป็นเวลาเย็นแล้ว ถ้อยคำดังกล่าวได้บรรยายและสื่อให้ผู้อ่านเห็นถึงความทุกข์ทางกายและทางใจที่พระบรวงศ์ได้รับ ขณะตระกำลำบากเพียงลำพัง

จะเห็นได้การสร้างให้กษัตริย์ตกทุกข์ได้ยากอดอยากหิวโหยแม้ได้พบโรงทานแล้วก็ ไม่สามารถเข้าไปขอกทานมากินได้เนื่องจากศักดิ์ศรีความเป็นกษัตริย์ของพระองค์ ต้องอดทนหิวโหย จนเย็น ก่อให้เกิดความทุกข์ทรมานกับตัวละครเป็นอันมากทำให้ผู้อ่านสงสารตัวละครสร้างอารมณ์ สะเทือนใจให้เกิดขึ้นกับผู้อ่านได้เป็นอย่างมาก

เมื่อพระบรวงศ์มาถึงโรงทานของพระวงศ์สุริยามาศ พนักงานที่ดูแลโรงทานสังเกตเห็น พระบรวงศ์รูปร่างดูสง่างามไม่น่าจะเป็นยาจกเข็ญใจจึงสงสารพระองค์ ได้นำอาหารมาให้พระองค์ รับประทานเมื่อพระบรวงศ์ได้เห็นอาหารก็เศร้าโศกร้องไห้คิดถึงนางคาระวีว่าไม่ได้มาเสวยอาหาร ด้วยกัน พระองค์คิดถึงอดีตที่เคยได้เสวยอาหารด้วยกัน ดังความว่า

ฝ่ายคณาศาลาที่โรงเลี้ยง
ต่างพินิจพิศโฉมพระบรวงศ์
บ้างก็ว่ายากคนนี้หนอ
มิควรเป็นเชิงใจเลยอนิจจา
แลจัดแจงแต่งเครื่องกระยาหาร
มาเรียงวางพลาทางจอมสกนธ์
พระเห็นเครื่องโภชนาน้ำตาไหล
เสวยพลาทางรำลึกไม่ลืมเลย
พระแค้นขึ้นกลืนกลั้วกระยาหาร

ก็กล่าวเกรียงให้ไปเกษมสงค์
ให้วงงเงยหงายไม่วายตา
งามลอคคมขำดังเลขา
ตั้งน้ำตานันจะตทุกตัวคน
ทั้งคาวหวานมังสาผล
มาเสวยผลบริโภคพอทราชมชย
ด้วยดวงใจมิได้ครองเป็นเสวย
ถึงยามเคยร่วมสุพรรณภาชน์ทอง
พอจะเจือจานไม่สกกลที่หม่นหมอง

(หน้าที่ ๔๓, บรรทัดที่ ๑-๕)

พระบรวงศ์ตระกำลำบากหิวโหยจนต้องมาขออาหารในโรงทานเหมือนกับขอทาน
ทั้ง ๆ ที่พระองค์เป็นสายเลือดกษัตริย์ ความหิว และความอายของพระองค์ ทำให้ผู้อ่านเกิดความ
สงสารพระองค์ เมื่อพระองค์เห็นอาหารพระองค์ก็เศร้าโศกคิดถึงนางคาระวีทำให้พระองค์รับประทาน
อาหารอย่างฝืนใจเพื่อให้ร่างกายไม่ทรمان จึงเป็นการนำเสนอตัวละครที่เอื้อต่อการสร้างความโศกที่
ทำให้ผู้อ่านสงสารทำให้เกิดอารมณ์สะเทือนใจ

ตัวอย่างดังกล่าวมีการใช้คำที่แสดงให้เห็นภาพความทุกข์ของพระบรวงศ์ที่พลัดพราก
จากนางคาระวี เช่น “พระเห็นเครื่องโภชนาน้ำตาไหล” ทำให้ผู้อ่านรับรู้ความทุกข์ที่ต้องจากนางคาระวี
มากกว่าความทุกข์ที่เกิดจากร่างกายที่หิวอาหารตามธรรมชาติของมนุษย์ และคำว่า “พระแค้นขึ้นกลืน
กลั้วกระยาหาร” แสดงให้ผู้อ่านรับรู้ว่าทุกข์ทางใจนั้นมากจนไม่สามารถเสวยอาหารแม้ร่างกายจะหิว
โหยปานใดก็ตาม พระองค์ต้องฝืนกินเพื่อให้ร่างกายไม่ทรมาน ถ้อยคำดังกล่าวได้บรรยายและสื่อให้
ผู้อ่านเห็นถึงความทุกข์ใจของพระองค์ที่ทำให้ร่างกายไม่รับอาหารตามธรรมชาติ แสดงถึงความทุกข์
โศกอย่างสาหัส จึงเป็นการนำเสนอตัวละครที่เอื้อต่อการสร้างความโศกซึ่งสร้างอารมณ์สะเทือนใจ
แก่ผู้อ่าน

เมื่อพระบรวงศ์เสวยอาหารเสร็จแล้ว พระองค์ก็เดินดูภาพวาดในศาลาโรงทานที่
พระวงศ์สุริยามาคีให้วาดไว้ซึ่งเป็นเรื่องราวที่เหมือนกับพระองค์ ดังนี้ห้องที่หนึ่งเป็นภาพแสดง
พระองค์และพระเชษฐาอยู่พร้อมหน้าในบ้านเมือง ห้องที่สองพระองค์และพระเชษฐาพลัดพรากจาก
บ้านเมืองและมารดาเนื่องจากถูกใส่ร้าย ห้องที่สามพระบิดาโกรธ ห้องที่สี่ถูกพระบิดาสั่งประหารชีวิต
ห้องที่ห้าเพชฌฆาตโบยตี ห้องที่หกพระมารดาร้องไห้คร่ำครวญด้วยสงสารพระโอรสให้สินบน
เพชฌฆาตเพื่อให้ปล่อยตัวพระโอรสทั้งสอง ห้องที่เจ็ดพระบรวงศ์และพระเชษฐาตระกำลำบากในป่า
ห้องแปดพระบรวงศ์และพระเชษฐาหลับใต้ต้นไม้ใหญ่ ห้องที่เก้าพระบรวงศ์เศร้าใจที่พระเชษฐา
หายไ้ ดังความว่า

พระทรงสวัสดิ์ที่ศนาศาลาริ
ที่ห้องหนึ่งพระตะลึงละลานจิต
ฝูงคนนังน้อมประนมกร

ที่เรื่องมีเหมือนนิราศพระองค์จร
เหมือนทรงฤทธิ์ยังสุขสโมสร
จำเริญพกรับพระพี่เป็นสอง

ที่ห้องสองศาลาเหมือนด่าไว้	มันใส่โคล้ให้ทุจริตพิศวง
ที่ห้องสามเหมือนสมเด็จพระปิตุรงค์	พิโรธทรงสิงหนาทประภาขมา
ที่ห้องสี่เหมือนโองการตรัส	ให้เร่งรัดเอาเราไปสังหาร
นางโอมยงเหมือนองค์พระชนม์มารดี	กรประสานกอดลูกสลบลง
ที่ห้องห้าเหมือนมหาเพชรฆาต	มันกริ้ววราตโกรธาไม่ปราศรัย
มันโบายตีพี่น้องสองสายใจ	สุขลนัยน์ไหลนองทั้งสองคน
ที่ห้องหกเหมือนหัวอกพระแม่เจ้า	กันแสงเศร้ากั้งเกลือกอยู่เสือกสน
ด้วยแสนสวาทราชบุตรสุดกังวล	พระสุชลไหลโสมลงโทรมองค์
ไอ้ ที่นี้เหมือนพระทูลกระหม่อมแม่	มาตามแต่ลูกจะม้วยเป็นผุยผง
อุตสาห์ช่อนเนาวรัตน์พระอำมรงค์	ให้พี่น้องสองคนออกจากเมือง
เห็นห้องเจ็ดเหมือนเสด็จจรป่า	พระพี่ยาโคกตรอมจนผอมเหลือง
พระพี่น้องโคกน้ำตาเนือง	เอ๊ะ เรื่องนี้ลอยเลื่อนมาเหมือนดังเรา
ไอ้ ตรงนี้เหมือนพระพี่มาไสยาสน์	ได้โดนจำเหมือนหนึ่งเจ็ดที่เขตเขา
เห็นห้องแปดเหมือนเมื่อเดินเนินลำเนา	ถึงเขตเขาคามนิคมพนมวัน
เขาเขตคันศาลาลัยที่ไสยาสน์	ที่วงศ์สุริยามาศของหม่อมฉัน
ถึงเก้าห้องเหมือนหนึ่งน้องที่จำบัลย์	พระพี่กระสันสอดประสานให้นานนอน
ตัวส่นภาพปราบเรื่องฆ่าเลื่องผิด	ไม่เพี้ยนผิดเรื่องวงศ์พระทรงศร
อุปมาตั้งพระยากเซนทร	เมื่อพรานจรรย์ตัดหัวใจตาย
อนาถนิกแล้วสะอึกสะอื้นร่ำ	ไอ้ว่ากรรมเอ๋ยระล่ำระสาย
ล้วนแสนเช็ญแล้วมาเคื่องเรื่องนิยาย	พระทอดกายกำสรดระทดทรง
ไอ้พระองค์สุริยานิจจาเอ๋ย	พระเคยมาอุ้มน้องข้ามในป่าหลวง
คิดพลางทางระทดกำสรดทรง	ก็เลยล่วงสลดสลบลง

(หน้าที่ ๔๔, บรรทัดที่ ๔-๕ และหน้าที่ ๔๔-๔๗, บรรทัดที่ ๑-๕)

เมื่อพระบรมวงศ์ได้ดูภาพในอดีตที่เป็นความเศร้าโศกของพระองค์ยิ่งทำให้พระองค์ทุกข์มากยิ่งขึ้น เนื่องจากเหตุการณ์ในอดีตเป็นต้นเหตุให้พระองค์ต้องพลัดพรากจากบุคคลที่พระองค์รัก ทั้งพระมารดา พระเชษฐา และพระชายา ความทุกข์มากมายสุดที่ร่างกายของพระองค์จะทนทานได้ พระองค์จึงสลบลงด้วยโศกเศร้าเสียใจจึงเป็นช่วงที่นำเสนอตัวละครที่เอื้อต่อการสร้างความโศกที่ทำให้ผู้อ่านรู้สึกสงสารพระบรมวงศ์จากชะตากรรมของพระองค์ทำให้เกิดอารมณ์สะเทือนใจเป็นอย่างมาก

ตัวอย่างที่ยกมามีการใช้คำที่ทำให้ผู้อ่านรับรู้และเข้าใจสภาพความทุกข์โศกของพระบรมวงศ์ จากความทุกข์เหตุจากการพลัดพรากทำให้พระองค์ตกทุกข์ได้ยาก เช่น คำว่า “อนาถนิกแล้วสะอึกสะอื้นร่ำ” ทำให้ผู้อ่านรับรู้ทุกข์ของพระองค์ที่อยู่ในใจนั้นสาหัสหนักเมื่อเห็นภาพจึงเศร้าโศกร่ำให้ทันที ที่นึกถึงอดีต คำว่า “พระทอดกายกำสรดระทดทรง” และคำว่า “คิดพลางทางระทดกำสรดทรง ก็เลยล่วงสลดสลบลง” เป็นการใช้คำที่แสดงความเศร้าโศกมากขนาดทอดกายร้องไห้ด้วยความเศร้าโศก และพระองค์ได้สลบลงไปด้วยความเศร้า การสลบของมนุษย์ที่มีความทุกข์โศกและเศร้านั้นแสดงให้เห็นถึงปริมาณความทุกข์โศกที่มาก ทำให้ผู้อ่านรับรู้ถึงความทุกข์ยากที่ประสบอยู่หนักหนาและ

มากมายนัก ก่อให้เกิดอารมณ์สะเทือนใจแก่ผู้อ่าน

๒.๒ ตัวละครเอกชายเป็นกษัตริย์แต่ไม่สามารถปกป้องชายาได้

เมื่อพระบรมวงศ์พานางคาระวีหนียักษ์ลงทะเล ทั้งสองถูกคลื่นซัดให้พลัดพรากจากกันแต่พระบรมวงศ์ไม่สามารถตามหาหรือช่วยเหลือนางคาระวีได้ ดังความว่า

พระว้ายแหวกแหงหาในสาครเรศร์

พระเปล่าเปลี่ยวเดียวตันปนตะปอย
จะเหลียวซ้ายเห็นแต่สายกระแสนคลื่น
ฤทราวมชมจมลงที่ตรงไร
จะพาดพัดกัดเผื่อเป็นเหยื่อแย่ง
อยู่หลัด ๆ หรือตัดเอาชีวัน
เมื่อแรกมา..(ขาดหาย)..รักแก้ว

สองคนเรากอดันนวนาตร

พี่อาสาฆ่ามารคพยัคฆ์

เป็นเพื่อนเล่นเห็นแต่หน้าเจ้าคาระวี

จะตายเป็นมิได้เห็นกิเหวราก
ทั้งเลือดเนื้อจะเป็นเหยื่อมัจฉาปลา
ถึงจะตายลงในสายกระแสนเชี่ยว

ขอให้ขุสุดแสนสวาทนม

พระครวญพลาทางทรงกันแสงสะอื่น

.....

ก็ไม่ร้อนเท่าพี่รักคุณนเือง

เห็นสุดแล้วเจ้าคาระวีเอ๋ย

หัวอกเรียมเทียมครากเพราะพรากนุช

จะตายเป็นก็ไม่เห็นพระศพลอย

พระครวญคิดรำพึงถึงกนิษฐน้อย

ระหายหอบบอบทรงพระองค์ครวญ

สุชลเนตรเนืองนองเป็นฟองฝอย

ไอ้ ยอดสร้อยร้อยจิตไปทิศใด

จะแลขวาก็แต่พื้นละลอกใหญ่

ฤพบภยัมัจฉากุมภภาพาล

ก็ไม่แจ้งเห็นอันอย่างใจพี่ไฝฝืน

ให้รำพันพรากพลัดกำจัดจร

ก็ยากแล้วซึ่งจะสังหรณ์

ยังมาย้อนพบยักษ์ฉินดี

จึงชวนชักเจ้าลงตามนทีศรี

โอทีนี้ลับแล้วเจ้าแก้วตา

ประสบซากวรนุชเห็นสุดหา

ในมหาสินธุทะเลม

ถ้านิดเดียวไม่เสียตายเท่าปลายผม

คืนภิรมย์นัคราบุรีเรา

บันลือคลื่นลอยโถดเท่าโขดเขาสุ่ม

บอระวงศ์กรมกร้อมจนผอมเหลือง

.....

.....

พี่ท่องสมุทรสุดแล ณ แม่เอ๋ย

เราสองเคยสร้างเข็ญจึงแสนครวญ

ละไทยห้อยหัวให้อาลัยหวน

กระเสือกสวนเศร้าชบสลดบลง

(หน้าที่ ๑๔-๑๖)

จะเห็นได้ว่าพระบรมวงศ์พยายามว่ายน้ำตามหานางคาระวีจนสุดกำลังแต่ไม่สามารถหานางพบได้ ทั้ง ๆ ที่ผ่านความยากลำบากมาด้วยกัน ทั้งเดินป่า หนียักษ์ แต่ต้องมาพลัดพรากเพราะพระองค์พามาลงทะเล พระบรมวงศ์คร่ำครวญร้องไห้คิดถึง และเป็นห่วงนางคาระวีจนสลบลงไป การสร้างตัวละครชายที่ไม่สามารถดูแลช่วยเหลือคนที่ตนรักได้ สร้างความทุกข์ให้กับตัวละครเป็นอย่างมาก ทำให้ผู้อ่านเกิดความสงสารตัวละครก่อให้เกิดอารมณ์สะเทือนใจได้เป็นอย่างมาก

หวนคะนึ่งถึงสุตายุพาล	ให้รำคาญเคืองระคายไม่วายวาง
เวลานี้แก้วพีเข้าสู่ตง	จะลงเลิกลิงลัดก็ขัดขวาง
สังเวของค์ทรงครรรจ์จะครวญคราง	สงสารนางใครเล่าจะพาเดิน
แสนระกำลำบากล้วนชวากหนาม	จะตามโคกโกรกธารระหารเหิน
พีไปด้วยจะได้ช่วยประคองเดิน	จะดำเนินตามทำนองพระน้องนาง
พีคิดถึงคุณร้อยชั่งเมื่อครั้งยาก	เขาพราวกู่จงจำระกำนาง
ให้ทาสาส่งเข้าเราถึงตระวาง	ไม่เว้นวางทุกวันนรินทร์ไป
เรียงจิ้งรอดชีวิตไม่ปลิดปลง	พระคุณองค์แน่นหนาจะหาไหน
เป็นที่พึงได้เห็นเมื่อเชยใจ	เวรใดจึงพรากให้จากจร

(หน้าที่ ๑๘, บรรทัดที่ ๑-๕)

นอกจากนี้ระหว่างที่พระบรมวงศ์และนางคาระวีหนีพญายักษ์ตกลงไปในทะเลที่กำลังมีพายุ พระบรมวงศ์ได้ใช้ผ้าผูกพระองค์กับนางคาระวีไว้ด้วยกันแต่แรงคลื่นและแรงลมที่แรงมากพัดให้ผ้าที่ถูกทั้งสองขาดออกจากกัน พระบรมวงศ์และนางคาระวีจึงพลัดพราออกจากกัน พระบรมวงศ์ได้พยายามว่ายน้ำหานางคาระวีด้วยความยากลำบากและเป็นทุกข์เพราะเป็นห่วงนางคาระวีจากปลาร้ายต่าง ๆ ในทะเลพระองค์ว่ายน้ำหาจนเหนื่อยด้วยความยากลำบากเพราะคลื่นในทะเลแรงและลูกใหญ่มากเป็นอุปสรรคในการหานางคาระวีของพระองค์ ดังความว่า

พระว้ายแหวกแทรกหาในสาครเรศร์	สุขลเนตรเนืองนองเป็นฟองฝอย
พระเปล่าเปลี่ยวเดียวตันปนตะปอย	ไอ้ ยอดสร้อยร้อยจิตไปทิศใด
จะเหลียวซ้ายเห็นแต่สายกระแสดคลื่น	จะแลขวาก็แต่พื้นละลอกใหญ่
หรือทรมจมจมลงที่ตรงไหน	หรือพบภยมัจฉากุมภาพาล
จะพาดพิดกัดเผื่อเป็นเหยื่อแย่ง	ก็ไม่แจ้งเห็นอันอย่างใจพีใฝ่ฝัน
อยู่หลัง ๆ หรือตัดเอาชีวัน	ให้รำพันพรากพลัดกำจัดจร
เมื่อแรกมา.....รักแก้ว	ก็ยากแล้วชีวันจะสังหรณ์

(หน้าที่ ๑๔, บรรทัดที่ ๓-๕ และหน้าที่ ๑๕, บรรทัดที่ ๑)

ตัวอย่างดังกล่าวมีการใช้คำที่ทำให้ผู้อ่านรับรู้และเข้าใจสภาพความยากลำบากของพระบรมวงศ์ที่มานะพยายามว่ายน้ำตามหานางคาระวีกลางทะเล เช่น คำว่า “พระว้ายแหวกแทรกหาในสาครเรศร์” คำว่า “สุขลเนตรเนืองนองเป็นฟองฝอย” สื่อความหมายต่อความเศร้าโศกที่มากมายจนร้องไห้หน้าตาไหลอย่างมากมาย คำว่า “จะเหลียวซ้ายเห็นแต่สายกระแสดคลื่น จะแลขวาก็แต่พื้นละลอกใหญ่” แสดงถึงความน่ากลัวของคลื่นทะเลที่เป็นอุปสรรคขัดขวางพระองค์ในการว่ายน้ำหานางคาระวี ถ้อยคำดังกล่าวได้บรรยายและสื่อให้ผู้อ่านเห็นถึงความลำบากและความโศกเศร้าของพระบรมวงศ์ได้รับขณะตามหานางคาระวีกลางทะเล จึงเป็นการนำเสนอตัวละครที่เอื้อต่อการสร้างความโศกซึ่งสร้างอารมณ์สะเทือนใจแก่ผู้อ่าน

เมื่อพระบรมวงศ์ไม่สามารถว่ายน้ำหานางคาระวีได้พบพระองค์ทรงมีความทุกข์โศกมาก เมื่อคิดถึงความทุกข์ยากลำบากที่พระองค์และนางคาระวีได้ประสพร่วมกันมาและต้องมาพراقจากกัน โดยไม่รู้ชะตากรรมของนางคาระวี ดังความว่า

สองคนเราคอยด้นวนาตร	ยังมาย้อนพบยักษ์ฉินดี
ที่อาสาผ่าชลมารคพยัคฆ์	จึงชวนชักเจ้าลงตามนทีศรี
เป็นเพื่อนเล่นเห็นแต่หน้าเจ้าคาระวี	โอทีนี้ลับแล้วเจ้าแก้วตา
จะตายเป็นมิได้เห็นกิเหวราก	ประสพซากวรนุชเห็นสุดหา
ทั้งเลือดเนื้อจะเป็นเหยื่อมัจฉาปลา	ในมหาสินธุทะเลม
ถึงจะตายลงในสายกระแสน้ำเชี่ยว	ช้านิดเดียวไม่เสียดายเท่าปลายผม
ขอให้หุซสุดแสนสวาทหม	คืนภิรมย์นัคราบุรีเรา
พระครวญพลางทางทรงกันแสงสะอื่น บั	นลือคลื่นลอยโลดเท่าโชดเขาสุ่ม
.....(ขาดหาย).....	บอระวงค์กรมกร้อมจนผมเหลืออง
ก็ไม่ร้อนเท่าพี่รักคุณนีนอง
เห็นสุดแล้วเจ้าคาระวีเอ๋ย
หัวอกเรียมเทียมครากเพราะพรากนุช	พี่ท่องสมุทรสุดแล ณ แม่เอ๋ย
จะตายเป็นก็ไม่เห็นพระศพลอย	เราสองเคยสร้างเข็ญจึงแสนครวญ
พระครวญคิดรำพึงถึงกนิษฐ์น้อย	ละโทษห้อยหิวให้อาลัยหวน
ระหายหอบบอบทรงพระองค์ครวญ	กระเสือกสวันเศร้าซบสลดลง

(หน้าที่ ๑๕, บรรทัดที่ ๒-๕ และหน้าที่ ๑๖, บรรทัดที่ ๑-๓)

จากตัวอย่างเป็นการนำเสนอความตกทุกข์ได้ยากทางใจของพระบรมวงศ์ที่ไม่สามารถหานางคาระวีพบเมื่อคลื่นพัดผ้าที่ทั้งสองพระองค์แยกออกจากกัน มีการใช้คำศัพท์ที่ทำให้ผู้อ่านรับรู้และเข้าใจสภาพความทุกข์โศกของพระบรมวงศ์จากทุกข์ใจที่ต้องพลัดพراقจากนางคาระวีกลางทะเล เช่น คำว่า “พระครวญพลางทางทรงกันแสงสะอื่น” และคำว่า “บอระวงค์กรมกร้อมจนผมเหลืออง” แสดงภาพที่พระบรมวงศ์คิดถึงนางคาระวีพร้อมกับร้องไห้เศร้าโศกเพื่อให้อ่านรู้ว่าพระองค์ทุกข์มาก ส่วนคำว่า “หัวอกเรียมเทียม ครากเพราะพรากนุช” และคำว่า “ละโทษห้อยหิวให้อาลัยหวน ระหาย หอบบอบบอบทรงพระองค์ครวญ” สื่อความหมายความทุกข์อาลัยรักที่มีต่อนางคาระวีจนหัวใจจะแหลกสลาย คำว่า “กระเสือกซันเศร้าซบสลดลง” ซึ่งสื่อความหมายความทุกข์ของ พระบรมวงศ์มากมายจนร่างกายรับไม่ไหวทุนทราย ร่างกายไม่สามารถทนรับความทุกข์นี้ได้จนสลดลงเพื่อให้พ้นกับความทุกข์ที่มากมาย ถ้อยคำดังกล่าวได้บรรยายและสื่อให้อ่านเห็นถึงความทุกข์กายทุกข์ใจที่พระบรมวงศ์ได้รับเมื่อนางคาระวีหายไปทะเลโดยพระองค์ไม่สามารถตามหาได้ จึงเป็นการนำเสนอตัวละครที่เอื้อต่อการสร้างความโศกซึ่งสร้างอารมณ์สะเทือนใจแก่ผู้อ่าน

๒.๓ ตัวละครเอกชายเป็นเจ้าชายที่ถูกใส่ร้าย
การถูกใส่ร้ายของตัวละครในเรื่องพระบรมวงศ์ทรงสกัน เป็นการนำเสนอโดยนางกาไว
เทวีเมเหสีฝ่ายซ้ายของพระเจ้าวรวงศาธิราชใส่ความว่าพระราชบุตรทั้งสองของพระนางวงศ์สุริยาราชเทวี
เมเหสีเอก ช่มเหงรังแกนาง พระเจ้าวรวงศาธิราชพระบิดาทรงเชื่อนางกาไว ดังความว่า

พระทรงสวัสดิ์ที่ศนาศาลาริ	ที่เรื่องมีเหมือนนิราศพระองค์จร
ที่ห้องหนึ่งพระตะลึงละลานจิต	เหมือนทรงฤทธิ์ยังสุขสโมสร
ฝูงคนนั้งน้อมประนมกร	จำเริญพกรักกับพระพี่เป็นสอง
ที่ห้องสองศาลาเหมือนด่าไว้	มันใส่โคล้ให้ทุจริตพิศวง

(หน้าที่ ๔๔, บรรทัดที่ ๔-๕)

การนำเสนอให้พระบรมวงศ์และพระวงศ์สุริยามาศถูกใส่ร้ายจากพระเมเหสีฝ่ายซ้าย
ว่าทั้งสองพระองค์ช่มเหงรังแกนาง ทำพระเจ้าวรวงศาธิราชพระบิดาสั่งประหารชีวิตทั้งสองพระองค์
ทำให้พระบิดาทรงสองพระองค์โกรธมาก จนสั่งประหารพระโอรสทั้งสอง ดังความว่า

ที่ห้องสามเหมือนสมเด็จพระบิดุรงค์	พิโรธทรงสิงหนาทประภาษมา
ที่ห้องสี่เหมือนโองการตรัส	ให้เร่งรัดเอาเราไปสังหาร

(หน้าที่ ๔๕, บรรทัดที่ ๑-๒)

ในระหว่างการจับกุมทั้งพระบรมวงศ์และพระวงศ์สุริยามาศและมารดาของของทั้งสอง
พระองค์จึงเศร้าโศกเสียใจมาก ดังความว่า

นางโณมยงเหมือนองค์พระชนม์มารด์	กรประสานกอดลูกสลบลง
ที่ห้องห้าเหมือนมหาเพชฌฆาต	มันกริ้ววราตโกรธาไม่ปราศรัย
มันโบายตีพี่น้องสองสายใจ	สุชฌณย์นี้ไหลนองทั้งสองคน
ที่ห้องหกเหมือนหัวอกพระแม่เจ้า	กันแสงเศร้ายิ่งเกลือกอยู่เสือกสน
ด้วยแสนสวาทราชบุตรสุดกังวล	พระสุชฌไหลโซมลงโถมองค์

(หน้าที่ ๔๕, บรรทัดที่ ๒-๕)

ต่อมาพระนางวงศ์สุริยาเทวีพระมารดาของทั้งสองพระองค์ต้องติดสินบนเพชฌฆาต
เป็นเหตุให้มารดาและพระโอรสต้องพลัดพรากจากกัน พี่น้องต้องพลัดพรากจากกัน ไปประสบความ
ทุกข์ยากลำบากนานปีการ ทั้งทุกข์ยากจากความลำบากในการเดินทาง และทุกข์จากการต้องพลัด
พรากจากพี่น้อง ดังความว่า

ไอ้ ที่นี้เหมือนพระทูลกระหม่อมแม่
 อุตส่าห์ซ่อนเนาวรัตน์พระอำมรงค์
 เห็นห้องเจ็ดเหมือนเสด็จจรป่า
 พระพี่น้องโศกาน้ำตาเนือง
 ไอ้ ตรงนี้เหมือนพระพี่มาไสยาสน์
 เห็นห้องแปดเหมือนเมื่อเดินเนินลำเนา
 เขาเขตคันศาลาลัยที่ไสยาสน์

มาตามแต่ลูกจะม้วยเป็นผุยผง
 ให้พี่น้องสองคนออกจากเมือง
 พระพี่ยาโศกตรอมจนผอมเหลือง
 เอ๊ะ เรื่องนี้ลอยเลื่อนมาเหมือนดังเรา
 ได้โดนจำเหมือนหนึ่งเจ็ดที่เขตเขา
 ถึงเขตเขาคามนิคมพนมวัน
 ที่วงศ์สุริยามาศของหม่อมฉัน

(หน้าที่ ๔๖, บรรทัดที่ ๑-๕)

การนำเสนอตัวละครโดยให้พระบรวงศ์และพระวงศ์สุริยามาศถูกใส่ร้ายจากพระมเหสี
 ฝ่ายซ้าย เป็นการใส่ร้ายที่ทำให้พระบิดาของทั้งสองพระองค์โกรธมาก จนสั่งประหารชีวิต พระมารดา
 ของทั้งสองพระองค์จึงเศร้าโศกมาก และเป็นต้นเหตุให้เกิดการพลัดพรากจากกันของตัวละครต้องไป
 ประสบทุกข์ภัยอยู่ในป่าและในต่างบ้านต่างเมือง จึงเป็นการนำเสนอตัวละครที่เอื้อต่อการสร้างความ
 โศกจนทำให้ผู้อ่านผู้ฟังเกิดอารมณ์สะเทือนใจต่อชะตากรรมของตัวละครเป็นอย่างมาก

ตัวละครรอง

ตัวละครรอง แม้จะไม่มีบทบาทสำคัญเท่าตัวละครเอก แต่ตัวละครรองเป็นตัวที่เชื่อมโยง
 เหตุการณ์หรือทำให้เหตุการณ์พลัดพรากที่เกิดขึ้นกับตัวละครมีความเข้มข้นมากยิ่งขึ้น ในเรื่องพระบรวงศ์
 ทรงสกัน มีตัวละครรองหลายตัว แต่ที่ทำให้ตัวละครเอกมีความโศกเนื่องจากเหตุ พลัดพรากจากตัว
 ละครรองตัวนี้คือ พระโอรสของนางคาระวี

พระโอรสของนางคาระวีและพระบรวงศ์เป็นทารกที่นางคาระวีทิ้งคลอดในกระท่อมของใน
 พรานอยู่กลางป่า ต่อมาเมียนายพรานได้โอรสขโมยไปทิ้งที่กลางป่า ทารกเป็นตัวละครที่นอกจากสร้าง
 อารมณ์โศกให้เกิดขึ้นกับนางคาระวีซึ่งเป็นพระมารดาของทารกน้อยแล้วยังสามารถสร้างอารมณ์สะเทือน
 ใจให้กับผู้อ่านได้เป็นอย่างมาก ดังนี้

๑. ตัวละครรองเป็นโอรสกษัตริย์ที่ตกยาก

พอกำเนิดเกิดมาในวงศ์หงส์

อยู่กระท่อมแม่ตรอมฤทัยนัก
 อียายเฒ่ามันจะไข้แม่ไปอื่น
แม่นแม่เจ้าพ่อเจ้ายังบริบูรณ์พร้อม

มากลับลงกลัวเกลือกตมปลัก

โอรุกรักของแม่เอยไม่เคยตรอม
 พอนั้นตื่นร้องไห้ใครจะกล่อม
ฝูงสนมถนอมประคองนอน

(หน้าที่ ๙๙, บรรทัด ๓-๔)

....

เฒ่าแข่งแลตามนางงามลับ
 จึงชวนเอาเขาวมิงแล้ววิ่งไป
 จึงวางหนอนารายณ์แล้วยายเฒ่า

เข้าในทับกัลยาไม่ปราศรัย
 ถึงไทรใหญ่กลางป่าพนาลี
 ก็เยาะเย้ยรีบไปไนไพรศรี

สงสารหน่อนิรบาลกุมารน้อย
เจ้าร้องเกลือกเสือกดินจนสิ้นแรง

ไม่รู้ถ้อยสารพันก็กันแสง
พระศอแห่งเสียงหายเพียงวายุปราณ

(หน้าที่ ๑๐๒, บรรทัด ๓-๔ และหน้าที่ ๑๐๓, บรรทัดที่ ๒-๓)

จากตัวอย่างจะเห็นได้ว่าทารกน้อยโอรสของนางคาระวีและพระบรมวงศ์เป็นตัวละครที่ก่อสร้างขึ้นให้ต้องพลัดพรากจากแม่ถูกกลั่นแกล้งโดยนำมาทิ้งกลางป่าไม่มีคนดูแล ร้องไห้อย่างไม่รู้ภาษา ภาพทารกน้อยร้องไห้ปราศจากคนดูแลทำให้ผู้อ่านสงสารเนื่องจากธรรมดาทารกต้องได้รับการดูแลเป็นอย่างดีกับผู้ใหญ่ ประกอบกับทารกน้อยมีชาติกำเนิดเป็นกษัตริย์แล้วต้องมาตระการกำลำบากยิ่ง สร้างอารมณ์สะเทือนใจให้กับผู้อ่านได้เป็นอย่างดี

นอกจากนี้ทารกน้อยยังสามารถสร้างความโศกให้กับนางคาระวีผู้เป็นแม่ ธรรมดาแม่ต้องเป็นห่วงทุกข์สุขของลูก ยิ่งรู้ยิ่งแค้นใจว่าทารกน้อยเป็นโอรสกษัตริย์แต่ต้องมาเกิดในสถานที่ที่ไม่เหมาะสมทำให้นางคาระวีเกิดความทุกข์โศก สงสารโอรสของตน จึงเป็นกลวิธีสร้างอารมณ์สะเทือนใจให้กับผู้อ่านได้เป็นอย่างดี

๒. ตัวละครรองเป็นทารกที่ถูกลักพาตัว

การถูกลักพาตัวในเรื่องพระบรมวงศ์ทรงสกันนั้นเป็นการลักพาของนางพรานเฒ่าที่ลักพาตัวพระโอรสของพระบรมวงศ์กับนางคาระวีนำไปทิ้งไว้ที่ในป่าเนื่องจากเมื่อนางคาระวีได้คลอดพระโอรส นางคาระวีต้องดูแลเลี้ยงดูโอรสของตนทั้งการให้นม การดูแลปกป้องขวัญไม่ให้พระโอรสร้องไห้ ทำให้นางพรานเฒ่าไม่พอใจเพราะเหตุดังกล่าวทำให้นางคาระวีไม่มีเวลามาดูแลนางพรานเฒ่าได้เหมือนเดิม ก่อนที่นางคาระวีจะคลอดพระโอรส ดังความว่า

เขาใช้สอยลูกน้อยร้องไห้อ่อน

กุมารร้องแม่รำระกำครัน

มันคิดว่าคาระวีแต่มีลูก

จะพรากลูกเสียให้พลัดกำจัดนาง

เยวมาลย์ขานคำเข้ามาใกล้

เอาสุรามาตุจะคอยกิน

เห็นลูกร้องไห้มาไกลลูก

กลัวอาชญาอึบ้านี้จะตีรัน

เฒ่าแข่งแลตามนางงามลับ

จึงชวนเอาเยวมิ่งแล้ววิ่งไป

จึงวางหนอนารายณ์แล้วยายเฒ่า

ขึ้นเคหาคอยทำนางคาระวี

นางวิ่งมาป้อนนมแล้วรับขวัญ

เฒ่าฉกรรจ์มิได้มีปราณีนาง

เป็นห่วงผูกจะใช้ก็ขัดขวาง

ด่ารีพลางเรียกหายุพาพิน

มันยื่นให้ขวดกลมสมถวิล

ยุพาพินกลัวไฟก็ไปปล้น

เป็นห่วงผูกอยู่มิได้จะผายผัน

เจ้ากลั่นกลั่นชลดนาแล้วคลาไคล

เข้าในทับกัลยาไม่ปราศรัย

ถึงไพรใหญ่กลางป่าพนาลี

ก็เยาะเย้ยรีบไปในไพรศรี

ทวงทำที่จะมิให้ผู้ใดแคลง

(หน้าที่ ๑๐๑, บรรทัดที่ ๕ และหน้าที่ ๑๐๒, บรรทัดที่ ๑-๕)

การนำเสนอตัวละครที่เป็นทารกที่ถูกลักพาตัวไปทิ้งในป่า นั้น จึงเป็นการนำเสนอตัวละครที่ถูกกลั่นแกล้งรังแกจากตัวละครฝ่ายร้ายทั้งที่เป็นทารกผู้ไม่รู้เดียงสา อีกทั้งความเป็นทารกก็ทำให้ไม่สามารถต่อสู้กับผู้ลักพาได้ การนำเสนอตัวละครเช่นนี้จึงเป็นการนำเสนอตัวละครที่เอื้อต่อการสร้างความโศกซึ่งสร้างอารมณ์สะเทือนใจแก่ผู้อ่านได้อย่างมาก

จะเห็นได้ว่ากลวิธีการสร้างตัวละครที่เอื้อต่อการสร้างความโศกมี ๒ ประการคือการตกทุกข์ได้ยากของตัวละครและตัวละครถูกกลั่นแกล้งรังแกจากผู้อื่น การสร้างตัวละครให้ประสบเหตุ

ทั้ง ๒ ประการ กลวิธีที่ใช้มากที่สุดคือการตกทุกข์ได้ยากของตัวละคร สาเหตุที่ตัวละครต้องประสบภาวะตกทุกข์ได้ยากก็เนื่องจากการพลัดพรากจากบุคคลที่รัก อารมณ์ที่ตัวละครประสบจากเหตุแห่งการพลัดพรากคือความทุกข์โศกทั้งทางกายและจิตใจ ตัวละครต้องเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมที่เคยอยู่อย่างสุขสบายมาใช้ชีวิตอย่างยากลำบาก นี่คือความทุกข์กาย ความรู้สึกที่ทุกข์กายนี้คือความหวาดกลัว ความเปล่าเปลี่ยวเดียวดาย ความโศกเศร้า เหล่านี้เป็นความทุกข์ใจ เมื่อตัวละครที่กำลังตกทุกข์ได้ยากต้องประสบทั้งความทุกข์กายทุกข์ใจพร้อม ๆ กัน จึงแสดงความทุกข์กายทุกข์ใจอย่างหนักหนาสาหัสด้วยอาการต่าง ๆ การบรรยายอาการโศกเศร้าและการบรรยายความรู้สึกทุกข์ของตัวละครทำให้ผู้อ่านรับรู้และเข้าใจอารมณ์โศกเศร้าของตัวละครได้อย่างลึกซึ้ง กลวิธีการนำเสนอตัวละครที่เอื้อต่อการสร้างความโศกจึงทำให้ผู้อ่านเกิดอารมณ์สะเทือนใจและสงสารในชะตากรรมที่ตัวละครได้รับ

กวีได้สร้างตัวละครเอกให้เป็นผู้ถูกระทำทั้งจากธรรมชาติ จากมนุษย์ และจากมนุษย์ด้วยกันเอง พบว่าตัวละครเอกอาจจะตกอยู่ในภาวะจำยอม หรือภาวะหลบหนี จากผู้กระทำเหล่านั้น โดย ถ้าอยู่ในภาวะจำยอมตัวละครเอกจะแสดงกิริยาอาการกรีดร้อง ร้องไห้คร่ำครวญ ตัวสั่น เสียใจจนสลบ ซึ่งกิริยาอาการของตัวละครนี้ทำให้ผู้อ่านรู้สึกสงสารเห็นใจตัวละครเอกทำให้รู้สึกสะเทือนใจกับชะตากรรมของตัวละครเอก

การนำเสนอตัวละคร

ตัวละครเป็นองค์ประกอบของบันเทิงคดีที่มีเสน่ห์ที่สุด ในวรรณกรรมที่ให้ความสำคัญแก่ตัวละคร ผู้อ่านจะรู้สึกรัก เกลียดหรือสงสารตัวละครตัวนั้นราวกับมนุษย์คนหนึ่ง ผู้อ่านจะรู้สึกเข้าใจตัวละครเพราะตัวละครนั้น ๆ มีลักษณะหน้าตา นิสัยใจคอ พฤติกรรมคล้ายมนุษย์ หรือผู้อ่านอาจเห็นอกเห็นใจสภาพของเขา เช่น ความยากจน ความพิการ จึงเข้าถึงปัญหาหรือชะตากรรมของตัวละครได้ บางครั้งผู้อ่านมีความเห็น ทศนคติ อุดมการณ์แบบเดียวกับตัวละครทำให้ผู้อ่านเกิดอารมณ์สะเทือนใจกับตัวละครอยู่ในใจ อาการต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นจากการอ่านเรื่องของตัวละครเหล่านี้เกิดจากความสมจริงของลักษณะตัวละคร (อิรวดี ไตลังคะ, ๒๕๔๓, หน้า ๕๔)

การที่ตัวละครมีลักษณะอย่างนั้นขึ้นอยู่กับวิธีการเล่าหรือการนำเสนอตัวละครของกวีอิรวดี ไตลังคะ (๒๕๔๓) ได้สรุปวิธีการเล่าหรือการนำเสนอตัวละคร ดังนี้

๑. การนำเสนอตัวละครโดยผู้เล่าเรื่องแบบผู้รู้

การนำเสนอตัวละครโดยผู้เล่าเรื่องแบบผู้รู้ (Omniscient) เป็นผู้เล่าเรื่องที่สามารรถ แสดงทัศนะ ความเห็น ตีความ วิเคราะห์ได้ ถ่ายทอดอดีต ปัจจุบัน และอนาคตของตัวละครได้ รู้ความคิดของตัวละคร ในวรรณกรรมกลอนนิทานเรื่องพระบรวงศ์ ทรงสกัน ฉบับวัดไทรทองใช้กลวิธีการนำเสนอตัวละครเพื่อสร้างความโศก โดยการนำเสนอตัวละครโดยผู้เล่าเรื่องแบบผู้รู้ (อิรวดี ไตลังคะ, ๒๕๔๓, หน้า ๕๔) ดังรายละเอียด

๑.๑ ผู้เล่าเรื่องพรรณนาตัวละครเอกฝ่ายชาย

ผู้เล่าเรื่องพรรณนาตัวละครเอกฝ่ายชายคือ พระบรวงศ์ ดังตัวอย่าง

จำเรณูเลื่องเบื่องบาทพระบรวงศ์	จะดำรงข้อความให้งามขำ
ด้วยพระบาทชาติบ้างได้สร้างกรรม	เวรร้ายร้อนรักให้รักไกล
ปางพระบาททรวงนาถสมรมิ่ง	พระวิงหนือสุราที่ป่าใหญ่
ถึงฟากฝั่งชลธารสุราลัย	อโณทัยสิ้นแสงก็สุดทาง

(หน้าที่ ๕, บรรทัดที่ ๓-๕)

จากตัวอย่างข้างต้นจะเห็นได้ว่ากวีได้พรรณนาว่า พระบรมวงศ์ในอดีตชาตินั้นได้สร้างกรรมเวรไว้ ในชาติปัจจุบันของพระองค์จึงต้องพลัดพรากจากคนรัก เมื่อพระองค์และนางคาระวีจึงหนีภัยที่กลางป่าใหญ่จนมาถึงทะเล ในเวลาพระอาทิตย์กำลังตกดินพอดีทำให้ทั้งสองพระองค์ไม่มีหนทางที่จะวิ่งหนีภัย

จะเล่าเรื่องเบื้องบาทพระบรมวงศ์	แรกอนงค์น้องหายพระวैयाหา
ไม่เห็นองค์เหมือนหนึ่งจิงเจตนา	ด้วยลมป่าตะบึงพัดวิบัติเป็น
ละลอกซัดปัดกระซอกให้จากน้อง	พระเรียกร้องเท่าไรก็ไม่เห็น
คลื่นระหวนชานซัดสาดกระเด็น	พระองค์ก็กระเด็นด้นโกลดกระโดดลอย
พระวैयाแหวกแทรกหาในสาคเรศร์	สุชลเนตรเนื่องนองเป็นฟองฝอย
พระเปล่าเปลี่ยวเดียวด้นปนตะปอย

(หน้าที่ ๑๔, บรรทัดที่ ๑-๕)

นอกจากนี้ตอนที่พระบรมวงศ์และนางคาระวีกระโดดลงทะเลเพื่อหนีภัยกวีได้พรรณนาว่าเมื่อนางคาระวีถูกคลื่นทะเลซัดหายไปพระบรมวงศ์ว่ายน้ำหา พระองค์ไม่เห็นนางคาระวีด้วยทั้งลมพัด ทั้งคลื่นซัดให้พระองค์ต้องพลัดพรากจากนางคาระวี พระองค์พยายามเรียกร้องก็ไม่พบเห็นนางคาระวีเลย ขณะที่พระองค์ว่ายน้ำและเรียกหานางคาระวีทั้งคลื่นทั้งลมก็ซัดพระองค์กระเด็นลอยไป พระองค์ว่ายน้ำหานางคาระวีในท้องทะเลด้วยน้ำตาที่นองหน้าอย่างเดียวดาย

๑.๒ ผู้เล่าเรื่องพรรณนาตัวละครเอกฝ่ายหญิง

ผู้เล่าเรื่องพรรณนาตัวละครเอกฝ่ายหญิงคือ นางคาระวี ดังตัวอย่าง

น้ำเขียวเขียวกระฉอกละลอกคลื่น	นางหวาดหวั่นเวทนาน้ำตาไหล
ให้เสียวเสียวเหลียวแลระลางใจ	เห็นสุดอาลัยเหลือแรงกันแสงพลาง
จะเหลียวซ้ายแลขวานาโถ	ละลอกโกลดลึงโกลดกระโดดผาง
เป็นหมอกมัวทั่วทิศนภาภางค์	แลสล้างโลมาดูน่าขาม
เหล่าฉลามตามว่าอยู่คลาคล้า	บ้างเล่นน้ำวูตวาตอยู่ผาดฉาน
ทั้งงูเงือกเกลือกเกลื่อนแต่เพื่อนพาล	กระโห้หันโหลาแลราหู
บ้างรินลาดคลาดกลายเป็นหลายเหล่า	พระนางเศร้าโศกโทมนัสสา

(หน้าที่ ๑๐, บรรทัดที่ ๓-๕)

จากตัวอย่างข้างต้นกวีพรรณนาว่าเมื่อคลื่นทะเลได้ซัดให้นางคาระวีและพระบรมวงศ์พลัดพรากจากกันนั้น ท้องทะเลมีแต่น้ำสีเขียวไหลเชี่ยวเป็นละลอกเสียงดังลั่น นางคาระวีมีความรู้สึกหวาดหวั่นกลัวจนน้ำตาไหลเป็นที่น่าเวทนายิ่งนัก ไม่ว่าจะนางมองไปทิศทางซ้ายหรือขวาก็รู้สึกอนาถใจในทะเลมีคลื่นแรง มีปลาฉลาม ปลาโลมา งู เงือก ปลากระโทง ปลาฉลาม วายไปมาอยู่มากมาย บนท้องฟ้ามีหมอกมัวไปทั่วทุกทิศ นางรู้สึกหวาดหวั่นเศร้าใจอย่างมาก

ไฟโรพลาทางทรงกันแสงสะอื่น
เป็นเชียรวอบหอมอะรุมอยู่กลุ่มกล้า
วรพักตร์พ้องเพียงสุวรรณเมท
ระทวยพลาจแหบจะวางชีวาวย
ว่ายพลาจนางหวีตกระกริตร้อง
หิวระหายว่ายทางระวางจน

จนมาพื่นนภาเพลาค่า
นางร้องรำให้ซากกระเดือกกาย
ก็พักตร์เพทผัดเผือดเสียดสลาย
ลงในสายสินธุ์ละลอกกระฉอกชล
ทะเลิ่งล่องลอยทะเลระเหระหน
เพราะเมื่อผลเวรทำได้ทำมา

(หน้าที่ ๑๓, บรรทัดที่ ๑-๕)

จากตัวอย่างข้างต้นกวีพรรณนาถึงนางคาระวีว่า นางคร่ำครวญร้องไห้จนหลับและมาพื่นในเวลาค่ำรอบ ๆ ตัวมีแต่สีเขียวของน้ำทะเล นางก็ร้องไห้คร่ำครวญสะอื่น ใบหน้าของนางเป็นสีเหลืองดังสีของทองคำทั้งซิดเผือดไม่มีสีเลือด ร่างกายอ่อนระทวยแหบซีวิตจะหาไม่ลงไปในห้องทะเล ขณะที่นางคาระวีว่ายน้ำก็กริตร้อง นางพยายามประคองกายให้ลอยอยู่ในทะเลอย่างไร้ทิศทาง ทั้งหิวและกระหายน้ำแต่นางก็ต้องว่ายน้ำต่อไปเนื่องจากเวรกรรมของนางที่ทำมาแต่อดีตชาติ

นางอย่างขึ้นเนินผาตาเขม่น
กระห่มคร้มอิงคะนิงดอน
พระองค์ส่นรันเริ่มระรัวริก
พระพักตร์ซิดผิวพรรณลงทันใด
ทุกวิมานหิมพานต์พนาแดน
ทุกอกกึ่งมิ่งไม้ในหิมพานต์

เที่ยวตระเวนเวียนวังในสิงขร
แม่ขวัญอ่อนนการะวีไม่มีใจ
พระนาสิกเสโทชโลไหล
แล้วไหว้เทพเทพาทุกสถาน
กำสรดแสนพิศวงด้วยสงสาร
เยี่ยมวิมานพิศวงด้วยทรงฟัง

(หน้าที่ ๓๒, บรรทัดที่ ๔-๕)

จากตัวอย่างข้างต้นกวีพรรณนาว่า นางคาระวีปีนเนินผา เดินตระเวนไปทั่วป่า เสียงสัตว์ต่าง ๆ ในป่าดังอิงคะนิงทำให้นางคาระวีขวัญผวาหวาดหวั่น นางตัวสั่นระริกิ้ว เหงื่อไหลไปทั่ว ทั้งหน้าก็ซิดเผือด ด้วยความกลัว ความหวาดหวั่นตกใจกลัวของนางคาระวีแม่เทพารักษ์ในวิมาน ในป่าหิมพานต์ก็เศร้าโศกด้วยความสงสารนางคาระวี

๑.๓ ผู้เล่าเรื่องพรรณนาถึงตัวละครเอกชายและตัวละครเอกหญิง
ผู้เล่าเรื่องพรรณนาถึงพระบรมวงศ์และนางคาระวี ดังตัวอย่าง

เมื่อกรรมของสองกษัตริย์จะพลัดกัน
เป็นลมแดงแครงควันตันละลอก
พระพิรุณร่ำสำหังลมแรง
ฟ้าคะนองก้องเปรี๊ยะเสียงสนั่น

ชลาลันต้นเต็มกำเริบแรง
พยับหมอกมีดกรุ่มช่อมุ่แสง
พายุแยงเยื่อนยอกละลอกลั่น
ชลาลันร้อนละลอกกระฉอกฉาน

(หน้าที่ ๘, บรรทัดที่ ๑-๓)

....

เสียงฝนเสียงฟ้าซาลาลัน	ครึกครื้นโครมครืนไม่ฝันไหว
สองร้องก้องร่ำพร่ำพิไร	ต่างไม่ได้ยินเสียงสำเนียงกัน
เมื่อกุศลคนสองก็ต้องจาก	วิโยคยากพรากพลัดมนัสสันตต์
เสียงสำเนียงลมระบมครัน	สนั่นลั่นทั่วฟ้าสาครินทร์
ละลอกซำกรรมซัดให้พลัดพราก	ภูษาครอกขาดกระเด็นออกเป็นสิ้น
นางร้องกรีดหวีดเรียกพระสามินทร์	ฉิบดินทร์หวาดผวาก็คว่ำตาม

(หน้าที่ ๙, บรรทัดที่ ๑-๓)

จากตัวอย่างข้างต้นกวีพรรณนาว่า พระบรมวงศ์และนางคาระวีมีกรรมจะต้องพลัดพรากจากกัน ท้องทะเลจึงมีคลื่นที่รุนแรงดันเป็นละลอก มีพยับหมอกมืดมัวไร้แสงสว่าง ทั้งสายฝน ทั้งพายุ ลมแรงมาปะทะทั้งสองเป็นละลอกเสียงดังลั่น ความรุนแรงของคลื่นและลมมีมากจนทั้งสองพระองค์ไม่สามารถจะฝืนแรงของคลื่นและลมได้ ทั้งสองร้องเรียกหากันแต่ไม่ได้ยินซึ่งกันและกัน กวีพรรณนาว่าเป็นเวรกรรมของทั้งสองที่ต้องพลัดพรากจากกันจึงเกิดทั้งลม ทั้งฝนที่รุนแรงไปทั่วทั้งท้องฟ้าและท้องทะเลทำให้ผ้าที่ผูกทั้งสองไว้ด้วยกันขาดออกจากกัน นางคาระวีตกใจร้องกรีดเรียกพระสวามี พระบรมวงศ์ตกใจรีบคว้านางคาระวี

๑.๔ ผู้เล่าเรื่องพรรณนาถึงตัวละครผู้ช่วย

ผู้เล่าเรื่องพรรณนาถึงตัวละครผู้ช่วยคือ นายพราน ดังตัวอย่าง

จะขอขยายนายพรานชาญฉกาจ	เป็นเชื้อชาติชาวป่าพนาศรี
อยู่บ้านไร่ไกลราชธานี	ผิวเมียมิแต่จะเมาทุกเช้าเย็น
ครันขึ้นซบจบพื้นเข้าสู่ป่า	แสวงหาหลายตลบไม่พบเห็น
ด้วยว่ารักหักให้บังเอิญเป็น	เที่ยวตระเวนไปในป่าพนาวัน
มิช้านานพรานเฒ่าถึงเขาหลวง	สำเนียงนางร่ำไห้ในไพรส์ณต์
ประหลาดจิตคิดอัศจรรย์ครัน	พรานฉกรรจ์แฝงกายขม้ายมอง

(หน้าที่ ๘๒, บรรทัดที่ ๔-๕ และหน้าที่ ๘๓, บรรทัดที่ ๑)

จากตัวอย่างข้างต้นกวีพรรณนาถึงนายพรานป่าว่า เป็นชาวป่า อาศัยอยู่บ้านป่าห่างไกลเมืองหลวง ทั้งนายพรานและเมียนายพรานกินเหล้าเมาทั้งเช้าทั้งเย็น ครันพอพื้นจากการเมาก็จึงเข้าป่าล่าสัตว์แต่ไม่มีสัตว์ให้ล่า นายพรานจึงตระเวนในป่าเพื่อหาสัตว์จนถึงภูเขาใหญ่ได้ยินเสียงผู้หญิง ร่ำไห้ในป่า นายพรานรู้สึกประหลาดใจจึงแฝงกายมองดูที่มาของเสียงร่ำไห้นั้น

๑.๕ ผู้เล่าเรื่องพรรณนาถึงตัวละครประกอบ

ผู้เล่าเรื่องพรรณนาถึงตัวละครประกอบ คือเมียนายพราน ดังตัวอย่าง

ส่วนเชษฐาภรรยาของพรานไพร	เห็นผัวได้นางงามเดินตามมา
ให้โกรธซึ่งหึงหวงด้วยเหี้ยมโหด	ทำกริ้วโกรธคิ้วแล้วนิ้วหน้า
ร้องส่ำทับกับพรานผู้ภักศดา	มันงามหน้าแล้วหรือเจ้าไอ้เฒ่าพราน
ไปยิงเนื้อมิได้เนื้อมาเถือขาย	มิรู้ว่าได้เมียหม้ายในไพรสัณฑ์
ข้าเห็นใจแล้วหม่อมจอมพราน	ช่างทำการปกปิดไม่คิดเลย
ตาพรานเฒ่าเขาใครพี่ไรบอก	ไม่นึกนอกใจยายนะยายเอ๋ย
พอถึงก็ไม่ถามเนื้อความเลย วุ่นวายไม่อายุคน
นางโหมฟังพราหมณ์ว่า	ชลนาไหลนองตั้งพองฝน

(หน้าที่ ๘๘, บรรทัดที่ ๓-๕ และหน้าที่ ๘๘, บรรทัดที่ ๑-๒)

.....	
บัดนั้นหญิงร้ายอียายเฒ่า	ด้วยมัวเมาริชยาไม่ปราศรัย
อย่าสับปรับกลับกลอกมาหลอกใคร	อีหญิงใจแพศยาอย่ามาตี
มีงชวนผัวกูไปครองจนท้องแก่	ระริกแร่มารถึงเรือนแล้วเปื้อนหนี
ลูกขยับจับไม้จะไล่ตี	การะวีกราบไหว้พิไรวอน

(หน้าที่ ๘๐, บรรทัดที่ ๑-๓)

.....	
อียายเฒ่าโลโลก์โกรธา	ทั้งด่าว่าขับไล่แล้วไล่ต่อ
อย่าทำเปื้อนเหี้ยเรือนกูแพ้วกวาด	ลูกอุบาทว์ยักษ์ไม่มีพ่อ
แล้วผลักผัวตัวย่นย่อ	แล้วผูกคอมันไปเสียกลางดิน
แสนสงสารเขาวมาลย์มีงสมร	เจ้าบุทรกลิ้งกลมอารมณ์ถวิล

(หน้าที่ ๘๒, บรรทัดที่ ๔-๕ และหน้าที่ ๘๒, บรรทัดที่ ๑)

จากตัวอย่างข้างต้นกวีได้พรรณนาถึงเมียนายพรานว่า เมื่อเมียนายพรานเห็นเห็นสามีเดินมากับผู้หญิงที่รูปร่างหน้าตาสวยงามก็โกรธหึงหวงสามี นางมีสีหน้าท่าทางโหดเหี้ยมหน้านิ้วคิ้วโกรธ ร้องถามสามีว่าทำงานหน้าไปยิงเนื้อไม่ได้เนื้อมาขายแต่ไปได้เมียหม้ายในป่า ไม่เห็นใจนางเลย ที่คิดนอกใจนางพรานไม่ฟังความใด ๆ ด่าทอนางการะวีด้วยความริษยาว่าเป็นหญิงแพศยามาแย่งสามีของตนไปจนท้องแก่ นางพรานจับไม้ได้ก็ไล่ตีนางการะวีและด่าทอนางการะวี จนนางการะวีเจ็บท้องล้มกลิ้ง

นอกจากนี้เมื่อนางการะวีคลอดพระโอรสกวีพรรณนาถึงนางพรานเฒ่า ดังความว่า

อียายเฒ่าร้ายริษยามายาจิต	มีแต่คิดซึ่งนางจะล้างผลาญ
นางอยู่ไฟใช้สอยเอาการงาน	แต่คอยพาลเอาผิดไม่คิดกรรม
ริษยาทารกว่าร้องไห้	แต่ตั้งใจหมายฆ่าทุกเช้าค่ำ
แสนสงสารนางท้าวเมื่อคราวกรรม	เจ้ากินน้ำชลนาไม่ราวัน
เขาใช้สอยลูกน้อยร้องให้อ้อน	นางวิ่งมาป้อนนมแล้วรับขวัญ
กุมารร้องแม่รำระกำครัน	เฒ่าฉกรรจ์มิได้มีปราณีนาง

มันคิดว่าคาระวีแต่มีลูก
จะพรากรลูกเสียให้พลัดกำจัดนาง

เป็นห่วงผูกจะใช้ก็ขัดขวาง
ดำริพลางเรียกหาญพาพิน
(หน้าที่ ๑๐๑, บรรทัดที่ ๑-๕)

จากตัวอย่างข้างต้นกวีพรรณนาถึงนางพรานเฒ่าเมื่อนางคาระวีคลอดลูกว่า นางพราน
อิจฉาริษา นางคาระวีและพระโอรสของนาง เมื่อนางคาระวีอยู่ไฟนางพรานก็ใช้งาน ไม่พอใจที่ทารก
โอรสนางคาระวีร้องไห้ นางพรานมีความตั้งใจที่จะฆ่าพระโอรสอยู่ตลอดเวลา นางคาระวีนำสงสารที่
ร้องไห้อยู่ทุกวัน นางพรานใช้นางคาระวีอย่างไม่มีความปราณี และคิดว่าเมื่อนางคาระวีคลอดลูกเป็น
ห่วงผูกนางคาระวีทำให้ใช้สอยได้ไม่เต็มที

๑.๖ ผู้เล่าเรื่องพรรณนาถึงตัวละครรอง
ผู้เล่าเรื่องพรรณนาตัวละครรองคือ โอรสของนางคาระวี ดังตัวอย่าง

สงสารหน่อนิรบาลกุมารน้อย
เจ้าร้องเกลือกเสือกตื่นจนสิ้นแรง
จึงผูกเทพรุกขารวาทธิ
.....(ขาดหาย).....
ตั้งเหยี่ยวเฉียวนกน้อยไปลอยลม
ฟังเป็นอู่ก็ยงอยู่ประสาซาก
คนอื่นใครเขาจะรักประภัสร์ผ่อง

ไม่รู้ถ้อยสารพันก็กันแสง
พระคอแห้งเสียงหายเพียงวายปราณ
สิ่งสถิตร่มไพรให้สงสาร
แม่มาห่างแหมได้พบประสบสม
แมกัตรมกรอนหาน้ำตานอง
แต่เจ้าจากแม่ไปที่ในห้อย
จะร้อง ๆ เสือกตนไปจนตาย

(หน้าที่ ๑๐๓, บรรทัดที่ ๑-๘)

จากตัวอย่างข้างต้นกวีพรรณนาพระโอรสของนางคาระวีว่า เมื่อนางพรานนำพระโอรส
ไปทิ้งที่ในป่า พระโอรสที่ยังเป็นทารกไม่รู้ประสาร้องไห้ตื่นเกลือกจนสิ้นแรง เสียงแห้งแทบสิ้นชีวิต
เหล่าเทพารักษ์ที่สิงสถิตในต้นไม้ไพรสงสารพระโอรส

จากตัวอย่างข้างต้นจะเห็นได้ว่า กลวิธีนำเสนอตัวละครเพื่อสร้างความโศก โดยผู้เล่า
เรื่องนั้นจะใช้กับตัวละครทุกตัวที่ปรากฏในเนื้อเรื่อง เนื่องจากผู้เล่าเรื่องสามารถบอก พฤติกรรม
ความมุ่งมาดปรารถนา ความคิด จิตใจ สัญชาติญาณ และความรู้สึกโศกเศร้าของตัวละครทุกตัวได้
อย่างชัดเจนว่าตัวละครน่าจะเป็นเช่นนั้นจริง และผู้เล่าเรื่องสามารถทำให้ผู้อ่านทราบถึงความคิด
ความรู้สึกโศกเศร้าของตัวละคร ซึ่งจะทำให้ผู้อ่านรู้สึกโศกเศร้าไปกับตัวละครได้เป็นอย่างดี

๒. การนำเสนอตัวละครโดยตัวละครอื่น

บางครั้งกวีใช้วิธีแนะนำตัวละครโดยผ่านความคิดของตัวละครอื่น ในวรรณกรรมกลอน
นิทานเรื่องพระบรมวงศ์ทรงสกัน ฉบับวัดไทรทอง จังหวัดตราดพบการนำเสนอตัวละครโดยตัวละครอื่น
ดังนี้

นางคาระวีรำพึงถึงพระบรมวงศ์ ดังตัวอย่าง

รัฐจวนถึงภัสดาเป็นอาจณ
พระเคยชี้ให้เมียชมพนมชัด

โอ้ พระปิ่นปักเกศแต่ปางก่อน
ปักขาศัตว์มิ่งไม้ในไพรกว่าง

ขจิกแจงจันท์คันทรงประยงค์ยาง	มะสังขางโคกสนพุทราไทร
เมื่อคลื่นซัดพลัดกันไม่ทันสั่ง	เมียนี่ตั้งแต่หาน้ำตาไหล
จะหวังฝากชีวิตพระขวัญชัย	เวรใดเกิดกรรมให้จำเป็น
ทุลกระหม่อมจอมเมืองของเมียเอ๋ย	กระไรเลยเปล่าเปลี่ยวไม่เหลือเห็น
ทั่วสภณร์ชนพองสยองเย็น	ไอ้ จำเป็นกรรมให้จำเพาะ
เมื่อแรกจากกรุงไกรมาไพรชัญญ์	พระทรงสวัสดิ์อุ้มน้องประคองเหาะ
จนฤชี่ลักแก้วไม่แคล้วเคราะห์	พระพาเมียคอยเกาะมากกลางไพร
จนพบยักษ์ร้ายรักพระทรงฤทธิ์	ไม่ลืมคิดสักเวลาน้ำตาไหล
เพราะสิ้นบุญทุลกระหม่อมจึงตรอมใจ	จะบรรลัยเสียสักวันละพันปี

(หน้าที่ ๗๙, บรรทัดที่ ๓-๕ และหน้าที่ ๘๐, บรรทัดที่ ๑-๕)

จากตัวอย่างข้างต้นนางคาระวีคิดรำพึงถึงพระบรวงศ์ว่า เมื่อนางคาระวีและพระบรวงศ์อยู่ด้วยกันแต่ปางก่อน พระบรวงศ์เคยชี้ให้นางคาระวีดูภูเขา นก และสัตว์ต่างๆ ในป่าที่กว้างใหญ่ รวมทั้ง ต้นไม้ ต้นจิก ต้นแจง ต้นจันท์ ต้นประยงค์ ต้นยาง ต้นมะสัง ต้นขาง ต้นโคก ต้นสน ต้นพุทรา ต้นไทร แต่ต้องมาพลัดพรากจากกันโดยไม่ทันได้สั่งเสีย นางคาระวีได้แต่ร้องไห้คิดถึงหวังจะฝากชีวิตไว้ให้กับพระบรวงศ์ เวรกรรมใดที่ทำให้นางและพระบรวงศ์ต้องพรากจากกัน นางคาระวีรำพึงถึงพระบรวงศ์อีกว่าเมื่อเดินทางเข้ามาในป่าใหญ่ พระบรวงศ์อุ้มนางเหาะมาแต่มาถูกฤชี่ขโมยแก้ววิเศษ พระบรวงศ์ก็พานางเดินป่าจนมาพบยักษ์จนต้องพรากจากกัน นางคาระวีและพระบรวงศ์หมดบุญที่จะได้อยู่ร่วมกันแล้ว นางเศร้าโศกเสียใจเป็นอย่างมาก

นางคาระวีรำพึงถึงพระโอรส ดังตัวอย่าง

กำเนิดเกิดมาในวงศ์หงส์	มากลับลงกลัวเกลือกตมปลัก
อยู่กระท่อมแม่ตรอมฤทัยนั้	โอรุรักของแม่เอ๋ยไม่เคยตรอม
อียายเฒ่ามันจะใช้แม่ไปอื่น	พอนั้นตื่นร้องไห้ใครจะกล่อม
แม่นแม่เจ้าพ่อเจ้ายังบริบูรณ์พร้อม	เฝ้าสนมถนอมประคองนอน
พระยี่ภู่อยู่ทองประคองซึก	ให้ลูกรักไสยาสโมสร
นี่เนื้อเอ็นมั่งสังพระยังอ่อน	ตั้งอุทรแม่ก็ทุกข์ระทมตรม
วิโยคยากจากเมืองมาเดินป่า	ไม่นึกว่าจะเป็นเท่าเส้นผม
แม่คิดมาก็หน้าหวอกตรม	นางทรมชมกอดลูกแล้วโศกา

(หน้าที่ ๙๙, บรรทัดที่ ๓-๕ และหน้าที่ ๑๐๐, บรรทัดที่ ๑-๒)

จากตัวอย่างข้างต้นนางคาระวีรำพึงถึงพระโอรสว่า พระโอรสมีชาติเชื่อเป็นกษัตริย์แต่ต้องมาอยู่ลำบากในกระท่อมกลางป่า ลูกจะอยู่อย่างไรเมื่อนางพรานเฒ่าใช้นางคาระวีไปทำงานที่อื่น เมื่อลูกตื่นจะไม่มีคนคอยดูแล ถ้าได้อยู่กับพระบรวงศ์ลูกจะมีนางสนมกำนัลคอยดูแล ทั้งพระยี่ภู่ และอ่อนนอนเป็นทองให้ลูกนอนอย่างมีความสุข แต่ต้องมาดกรำกำลำบากอยู่กลางป่าเนื้อหนังของลูกยังอ่อนบางที่จะทานทนต่อความลำบาก

.....	พ่อดวงใจสุดจิตของพี่เอ๋ย
ไม่ควรพรากจากไกลแม่ไปเลย	จะร้องเบยอยู่บนฟูกเหมือนลูกนก
พ่อไม่รู้ภาษาเหมือนกาไก่	แม่เหยี่ยวใหญ่คาบพรากไปจากอก
ไอ้ ไม่คิดอนิจจาว่าทารก	น้ำตาตกผลอยผลอยยิ่งน้อยใจ

(หน้าที่ ๑๑๕, บรรทัดที่ ๑-๓)

จากตัวอย่างข้างต้นเมื่อนางพรานแต่นำไอ้ของนางคาระวีไปทิ้งที่ในป่านางคาระวีรำพึงถึงไอ้ว่า ลูกยังควรพรากไปไกลจากแม่เลยลูกคงจะร้องให้เหมือนลูกนก ลูกยังไร้เตียงสาเหมือนกาไก่ที่ถูกเหยี่ยวพรากไปจากอก โดยไม่คิดสงสารเมตตาว่าลูกของนางยังเป็นทารกอยู่ พระบรมวงศรัทธานางคาระวี ดังตัวอย่าง

ไม่ประสบพบพวงดวงสวาท	ภูวนาหนักในพระทัยหวาม
เมื่อแรกร้องนึ่งนางสำคัญงาม	พี่แจ้งความตามคว่าไม่ซ้ำที่
ละลอกซัดสาดฉกาจครัน	เจ้าพลันพรากพลัดกำจัดพี่
พี่วันหวาดว้ายวนทะเลทวี	พระภูมิไม่พบประสบทรง
พลางสำเนียงเรียกร้อง..(ขาดหาย)..	ประหวั่นหวาดหวามจิตพิศวง

(หน้าที่ ๙, บรรทัดที่ ๓-๔)

.....	ไอ้ ยอดสร้อยร้อยจิตไปทิศใด
จะเหลียวซ้ายเห็นแต่สายกระแสดลื่น	จะแลขวาก็แต่พื้นละลอกใหญ่
ฤทธามชมจมลงที่ตรงไร	ฤพบภัยมัจฉากุมภาพาล
จะพาดพิดกัดเผื่อเป็นเหยื่อแย่ง	ก็ไม่แจ้งเห็นอื่นอย่างใจพี่ไฝฝืน
อยู่หลัด ๆ หรือตัดเอาชีวัน	ให้รำพันพรากพลัดกำจัดจร
เมื่อแรกมา..(ขาดหาย)..รักแก้ว	ก็ยากแล้วชิงจะสังหรณ์
สองคนเราคอยด้นวนาตร	ยังมาย้อนพบยักฉินดี
พี่อาสาฝ่าชลมารคพยัคฆ์	จึงชวนชักเจ้าลงตามนทีศรี
เป็นเพื่อนเล่นเห็นแต่หน้าเจ้าคาระวี	โอทีนี้ลับแล้วเจ้าแก้วตา
จะตายเป็นมิได้เห็นกิเหวราก	ประสบซากวรนุชเห็นสุดหา
ทั้งเลือดเนื้อจะเป็นเหยื่อมัจฉาปลา	ในมหาสินธุทะเลลม
ถึงจะตายลงในสายกระแสเชี่ยว	ถ้านิดเดียวไม่เสียดายเท่าปลายผม
ขอให้สุขสุดแสนสวาทชม	คืนภิรมย์นัคราบุรีเรา

(หน้าที่ ๑๔, บรรทัดที่ ๔-๕ และหน้าที่ ๑๕, บรรทัดที่ ๑-๕)

.....
ก็ไม่ร้อนเท่าพี่รักคณีน้อง
เห็นสุดแล้วเจ้าคาระวีเอ๋ย

หัวอกเรียมเทียมคลากเพราะพรากนุช
จะตายเป็นก็ไม่เห็นพระศพเลย
พระครวญคิดรำพึงถึงกนิษฐน้อย
ระหายนอบบอบทรงพระองค์ครวญ
หมู่คนาร้องอยู่พร้อมเพรียง

พี่ท่องสมุทรสุดแล ณ แม่เอ๋ย
เราสองเคยสร้างเชษฐจึงแสนครวญ
ละโยยห้อยหิวให้อาลัยหวน
กระเสือกสรวนเศร้าชบสลดลง
พี่เรียกเรไรรอนกำสรวลสวง

(หน้าที่ ๑๔, บรรทัดที่ ๑-๕)

หวนคะนึ่งถึงสุดาอุพาพาล
เวลานี้แก้วพี่เข้าสู่ดง
สังเวชองค์ทรงครรภ์จะครวญคราง
แสนระกำลำบากล้วนชวากหนาม
พี่ไปด้วยจะได้ช่วยประคองเดิน
พี่คิดถึงคุณร้อยชั่งเมื่อครั้งยาก
ให้ทาสาส่งเข้าเราถึงตะราง
เรียมจึงรอดชีวิตไม่ปลิดปลง
เป็นที่พึ่งได้เห็นเมื่อเชษฐใจ

ให้รำคาญเคืองระคายไม่วายวาง
จะลงเลิกลิงลัดก็ขัดขวาง
สงสารนางใครเล่าจะพาเดิน
จะตามโคกโกรกธารระหารเห็น
จะดำเนินตามทำนองพระน้องนาง
เขาพรากคู้จงจำระกำนาง
ไม่เว้นวางทุกวันนินทรไป
พระคุณองค์แน่นหนาจะหาไหน
เวรใดจึงพรากให้จากจร

(หน้าที่ ๑๘, บรรทัดที่ ๑-๕)

....

จากตัวอย่างข้างต้นพระบรมศรีรำพึงถึงนางคาระวีว่า เมื่อคลื่นซัดผ้าที่ผูกนางคาระวี และพระองค์ขาดจากกันพระองค์พยายามคว้านางคาระวีแต่คลื่นซัดนางคาระวีให้พลัดพาราไปจาก พระองค์ พระองค์พยายามว่ายน้ำตามหานางคาระวีก็ไม่พบ พระองค์มองหาทั้งชายและหญิงเห็นแต่ กระแสคลื่นเป็นละลอกใหญ่ พระบรมศรีใจหวาดหวั่นเป็นห่วงนางคาระวีจะประสบภัยจากปลาร้าย จะกัดนางคาระวีเป็นอาหาร พระบรมศรีรำพันถึงเวลาที่อยู่ด้วยกันทั้งเดินป่า ประสบพบยักษ์ร้ายจน หนียักษ์ลงทะเล ต่อไปนี้พระองค์จะไม่ได้เห็นหน้านางคาระวีอีก นางจะเป็นหรือตายก็ไม่สามารถพบ ศพได้ พระบรมศรีคร่ำครวญรำพึงถึงนางคาระวีจนสลบ

พระบรมศรีรำพึงถึงพระมารดา ดังตัวอย่าง

ขอยกเรื่องบรมศรีทรงพระเดช
กำจัดทุกข์สุขเกษมแสนสบาย
หวนรำลึกนึกถึงพระชนนี
จะชูปนมตรอมกายไม่วายตรง
ทั้งบิดุรงค์ลงโทษให้ถอยศักดิ์
ยามประชวรแลเหลียวจะเปลี่ยวใจ

ให้ลูกรักอักเรตมาเหมือนหมาย
พระชวนสายสุดสวาทให้อาสน์ทอง
ปานฉะนี้แม่เจ้าจะเศร้าหมอง
เป็นห่วงสองลูกยาที่มาไกล
พระแม่จักทรมาณน้ำตาไหล
ไม่มีใครจะรักษาพยาบาล

(หน้าที่ ๑๓๑, บรรทัดที่ ๑-๕)

เมื่อพระบรมวงศ์ได้พบกับนางคาระวีและพระโอรสของพระองค์แล้ว พระองค์ก็รำพึงถึงพระมารดาของพระองค์ว่าพระมารดาของพระองค์จะเศร้าโศก ร่างกายชুবวมตรอมใจเพราะเป็นห่วงพระบรมวงศ์และพระเชษฐาที่ต้องจากมาไกล อีกทั้งพระบิดาลงโทษ พระมารดาจะทรมาณ ประชวรหรือเหงาหรือไม่ ถ้าพระมารดาป่วยจะมีใครรักษาพยาบาลหรือไม่

นายพรานพรรณานาลักษณะของนางคาระวี ดังตัวอย่าง

ประสบนางพลางพิศชมโฉม	งามประโลมนารีไม่มีสอง
โขงนเนตรเกศแก้มตั้งปราศทอง	พระพักตร์ผ่องผุดผาดสะอาดงาม
พระหล่อทรงองค์เอวชะอ้อนอ่อน	ดั่งอัปสรจากฟากฟ้ามาสู่สนาม
แต่โคกชูปไปทั้งกายไม่หายงาม	พิเคราะห์ความก็เป็นจนวนจจริง
ถนงลักษณะอัคเรศเกศกษัตริย์	จึงงามหยัดดั่งนางพญาหญิง
ฤพาราโรยร่วงด้วยช่วงชิง	สมรมิ่งจึงมาหลงอยู่ดงดอน
ถนงแมนแดนเมืองวิมานสวรรค์	ทั้งผิวพรรณนั้นก็สมเป็นอัปสร
ไยจึงกรองใบพฤกษาอาภรณ์	ให้อาวรณ์นึกแทนระวางใจ
ฤฝีสางนางยักษินีไพร	ไยไม่มีเขี้ยวง่านาสงสัย
แต่ยกปิ่นยืนจ้องจะยิงไป	แล้วรอใจรั้งจิตพิณิจทรง

(หน้าที่ ๘๓, บรรทัดที่ ๑-๕ และหน้าที่ ๘๔, บรรทัดที่ ๑-๔)

จากตัวอย่างข้างต้นนายพรานพรรณนาถึงนางคาระวีว่าเป็นผู้หญิงที่มีรูปโฉมที่งดงามเป็นที่หนึ่งไม่มีสอง ทั้งคิ้ว ตา แก้ม เส้นผม งดงามดั่งทอง หน้าตาผุดผ่องรูปร่างงามดั่งนางอัปสรแต่ชুবวมเมื่อนายพรานเห็นเช่นนั้นก็ได้สงสัยว่าเพราะเหตุใดนางจึงมาอยู่ที่กลางป่า หรืออาจเป็นเพราะเมืองของนางถูกข้าศึกช่วงชิง หรือนางอาจเป็นนางฟ้าบนสวรรค์ แต่ทำไมนางถึงใช้ใบไม้มาทำเสื้อผ้าไว้สวมใส่ หรือนางจะเป็นนางยักษ์ป่าแต่ทำไมจึงไม่มีเขี้ยว นายพรานคิดแล้วก็สงสัยจึงยกปิ่นขึ้นเล็งไปที่นางคาระวีอย่างระวัง

จากตัวอย่างข้างต้นจะเห็นได้ว่า กลวิธีนำเสนอตัวละครเพื่อสร้างความโศก โดยใช้ตัวละครอื่นปรากฏอยู่ไม่มากนัก เนื่องจากการคิดสรุปของตัวละครอื่น ๆ มีความเข้าใจที่ไม่ถูกต้องในเรื่องราวหรือความเป็นไปที่แท้จริง เป็นการคาดการณ์แสดงความคิดของตัวละครในเรื่องที่ผู้อ่านได้รู้เรื่องราวที่แท้จริงอยู่แล้วว่าเป็นเช่นไร จึงสร้างอารมณ์สงสารให้เกิดกับผู้อ่านได้ไม่มากนัก

กลวิธีนำเสนอตัวละครเพื่อสร้างความโศก ในวรรณกรรมกลอนนิทานเรื่องพระบรมวงศ์ทรงสกัน ฌบับวัดไทรทอง พบ ๒ วิธีได้แก่ การนำเสนอตัวละครโดยผู้เล่าเรื่องแบบผู้รู้ และการนำเสนอตัวละครโดยตัวละครอื่น โดยพบว่าใช้ การนำเสนอตัวละครโดยผู้เล่าเรื่องมากกว่า การนำเสนอตัวละครโดยตัวละครอื่น เนื่องจากเป็นไปตามขนบการเล่านิทานของไทยผู้เล่ามักเป็นผู้นำเสนอ นำเสนอ ลักษณะรูปร่างหน้าตา นิสัยใจคอ ความคิด ความรู้สึก ของตัวละครได้อย่างละเอียดทำให้ผู้อ่านเกิดความสงสารตัวละคร จึงสร้างอารมณ์สะเทือนใจให้กับผู้อ่านได้เป็นอย่างดี

กลวิธีการนำเสนออารมณ์โศกพร้อมกับความรู้สึกอื่น

จากการศึกษาวรรณกรรมกลอนนิทานเรื่อง พระบรมวงศ์ทรงสกันพบว่า นอกจากมีการนำเสนอความโศกที่เป็นลักษณะเด่นของเรื่องแล้ว ยังพบว่ามีกลวิธีการนำเสนอความโศกพร้อมกับความรู้สึกอื่นเพื่อขยายอารมณ์สะเทือนใจของผู้อ่าน ดังรายละเอียดต่อไปนี้

๑. การนำเสนอความโศกพร้อมกับความรัก
๒. การนำเสนอความโศกพร้อมกับความกลัว
๓. การนำเสนอความโศกพร้อมกับความรักและความมุ่งมั่น

โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

การนำเสนอความโศกพร้อมกับความรัก

วรรณกรรมเรื่องพระบรมวงศ์ทรงสกันได้นำเสนอภาวะความโศกพร้อมกับความรู้สึกรัก ซึ่งความรู้สึกรักในตัวบทนั้นทำให้ผู้อ่านเกิดความซาบซึ้งในความรัก เกิดจากความรัก ๒ ประเภท คือ ความรักของผู้ที่ได้อยู่ด้วยกัน และความรักของผู้ที่อยู่ห่างจากกัน (กุสุมา รักษมณี, ๒๕๔๙, หน้า ๑๒๔)

การนำเสนอภาวะความโศกพร้อมกับความรักเป็นการนำเสนอความรู้สึกของตัวละครที่ต้องประสบเหตุการณ์พลัดพรากจากกัน พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต) (๒๕๔๔) กล่าวไว้ว่า เหตุแห่งทุกข์ในทางพุทธศาสนา มี ๓ ประการ คือ พลัดพรากจากสิ่งที่รักจึงเป็นทุกข์ ประสบสิ่งอันไม่เป็นที่รักจึงเป็นทุกข์ ปรารถนาสิ่งใดแล้วไม่สมปรารถนาจึงเป็นทุกข์ ในวรรณกรรมเรื่องพระบรมวงศ์ทรงสกันมีการนำเสนอความทุกข์โศกพร้อมกับความรักไว้อย่างชัดเจน ความรักในที่นี้หมายรวมถึงความรักระหว่างคู่รัก ความรักระหว่างมารดากับบุตร ความรักระหว่างพี่น้อง ความทุกข์โศกที่เกิดกับตัวละครมีเหตุมาจากการพลัดพรากในสิ่งที่รัก การนำเสนอเหตุการณ์พลัดพรากจากกันของตัวละครจะพรั่งพร้อมมาถึงความรัก ความสุขที่อยู่ร่วมกัน และต้องมาพลัดพรากจากกัน ดังตัวอย่าง

ตอนที่พระบรมวงศ์พลัดพรากจากนางคาระวี เนื่องจากแรงคลื่นพัดจนผ้าขาดออกจากกัน นางคาระวีหายไปทะเล พระบรมวงศ์คร่ำครวญร้องไห้ขอให้นางคาระวีได้กลับคืนสู่บ้านเมืองและโทษคงเป็นกรรมเก่าจึงต้องทำให้พลัดพรากจากกัน คลื่นลมสูงใหญ่ก็ไม่เท่ากับความร้อนใจที่ต้องจากนางคาระวี พระองค์รำพึงรำพันคร่ำครวญจนสลบ ดังความว่า

ขอให้ชุ่มสุดแสนสวาทนม	คืนภิรมย์นคราบุรีเรา
พระครวญพลงทางทรงกันแสงสะอื่น	บันลือคลื่นลอยโหดเท่าโชดเขา
.....(ขาดหาย)..... สู้สม	บอระวงค์กรมกร้อมจนผอมเหลืออง
ก็ไม่ร้อนเท่าพิรักคณินเนื่อง
เห็นสุดแล้วเจ้าคาระวีเอ๋ย
หัวอกเรียมเทียมคลากเพราะพรากนุช	พิท่องสมุทรสุดแล ณ แม่เอ๋ย
จะตายเป็นก็ไม่เห็นพระศพลอย	เราสองเคยสร้างเข็ญจึงแสนครวญ
พระครวญคิดรำพึงถึงกนิษฐน้อย	ละโหยห้อยหิวให้อาลัยหวน
ระหายหอบบอบทรงพระองค์ครวญ	กระเสือกสวนเศร้าซบสลดลง

(หน้าที่ ๑๕, บรรทัดที่ ๔-๕ และหน้าที่ ๑๖, บรรทัดที่ ๑-๓)

สาเหตุที่ทำให้ทั้งสองต้องพลัดพรากจากกันพายุซึ่งเป็นภัยจากธรรมชาติ เหตุการณ์ที่ทั้งสองประสบเมื่ออยู่ในทะเลท่ามกลางพายุใหญ่ทำให้พระบรวงศ์ต้องพลัดพรากจากนางคาระวีคือความทุกข์โศกทางกายและทางใจอย่างสาหัส ผลของของเหตุการณ์นี้คือ พระบรวงศ์ร้องไห้คร่ำครวญจนสลบไป เนื่องจากความรักที่มีต่อนางคาระวีอย่างมาก การนำเสนอความทุกข์โศกและความรู้สึกกรักนั้นมีการใช้คำที่สื่ออารมณ์ความรู้สึกของตัวละครที่ตกอยู่ในภาวะดังกล่าวได้อย่างชัดเจน ทำให้ผู้อ่านรับรู้และเข้าใจในความทุกข์โศกและความรักได้อย่างดี

การใช้คำในการนำเสนอความทุกข์โศกจากเหตุการณ์ที่เกี่ยวกับตัวอย่างคือคำว่า “บอระวงค์กรมกรอมจนผอมเหลือง” ซึ่งเป็นการใช้คำบรรยายสภาพความทุกข์โศกของพระบรวงศ์ที่ต้องพลัดพรากจากนางคาระวีพระชายาที่เศร้าโศกจนร่างกายผอมเหลืองซีดเซียวยอมสะท้อนภาวะทุกข์โศกที่มีในจิตใจให้ชัดเจนขึ้น คำว่า “ละโยยห้อยหิวให้อาลัยหวน” เป็นคำแสดงความเศร้าโศกร้องไห้อาลัยนางคาระวีอย่างมากมายซึ่งแสดงให้เห็นความทุกข์โศกของพระบรวงศ์ คำว่า “กระเสือกซ้อนเศร้าซบสลับลง” เป็นการใช้คำบรรยายสภาพความทุกข์โศกของพระบรวงศ์ที่ต้องพลัดพรากจากนางคาระวีเศร้าโศกจนร่างกายกระเสือกกระสนไม่สบายจนสลบไปด้วยความเศร้าใจ การใช้คำแสดงความรักที่มีต่อนางคาระวี คำว่า “ก็ไม้อร้อนเท่าที่รักคุณนีนอง” เป็นการใช้คำบรรยายว่าความทุกข์ร้อนนั้นเกิดจากความ เป็นห่วงนางคาระวีเนื่องความรักที่พระบรวงศ์มีต่อนางคาระวี รักมากก็ทุกข์และร้อนใจมาก คำว่า “หัวอกเริ่มเทียมครากเพราะพรากนุช” เป็นการใช้คำบรรยายเห็นภาพความรักของพระบรวงศ์ที่มีต่อนางคาระวีอย่างมาก เพราะเมื่อนางไม่อยู่ หัวใจของพระบรวงศ์เหมือนจะขาดเพราะพลัดพรากจากนางคาระวี

การใช้คำเหล่านี้สามารถสื่อความรักได้อย่างชัดเจน ดังนั้นการสร้างเหตุการณ์ให้ทั้งสองต้องพลัดพรากจากการที่รักกันอย่างมากมายนั้นทำให้ประสบความโศก อีกทั้งการใช้คำแสดงความรู้สึกได้อย่างเด่นชัด ความโศกในเหตุการณ์ดังกล่าวได้ทำให้ความรู้สึกของตัวละครเด่นชัดขึ้น จนทำให้ผู้อ่านเกิดอารมณ์สะเทือนใจในความทุกข์โศกและความรู้สึกกรักที่ตัวละครสื่ออารมณ์ความรู้สึกออกมา

ต่อนางคาระวีพลัดพรากจากพระบรวงศ์ เมื่อพายุและคลื่นได้พัดจนผ้าขาดนางคาระวีต้องพลัดพรากจากพระบรวงศ์ นางคาระวีเศร้าโศกร้องไห้ ด้วยความรักและเป็นห่วงพระบรวงศ์จึงพยายามตะโกนเรียกหาพระบรวงศ์แต่เรียกเท่าไรนางก็ไม่พบพระบรวงศ์ นางคิดว่าพระบรวงศ์คงสิ้นชีวิตแล้วในท้องทะเล ด้วยความรักที่มีต่อพระบรวงศ์นางจะขอตายตามและไปเกิดเป็นบาทบริจาริกาของพระบรวงศ์ทุกชาติทุกภพ นางร้องไห้คร่ำครวญถึงพระบรวงศ์ด้วยความรักและเป็นห่วงจนสลบไป ดังความว่า

.....
คอยกระเดือกเสือกกายตามสายคลื่น
พิไรร้องอยู่ในท้องทะเลลม
แล้วครวญคร่ำร่ำหาพระสามี
อยู่หลัด ๆ พลัดน้องในวาริ

นางเรียก ๆ สุดแรงกันแสงร่ำ
ละลอกคลื่นโครมฉานประสานสม
เจียนจะจมขาดใจลงหลายที
โอ้ พระยอดดวงชีวีเฉลิมศรี
ปานฉะนี้พ่อเจ้าจะเศร้าทรวง

(หน้าที่ ๑๑, บรรทัดที่ ๓-๕)

สาเหตุที่ทำให้ทั้งสองต้องพลัดพรากจากกันคือพายุซึ่งเป็นภัยจากธรรมชาติ เหตุการณ์ที่ประสบเมื่ออยู่ในทะเลท่ามกลางพายุใหญ่ทำให้ต้องนางคาระวีพลัดพรากจากพระบรวงศ์คือความทุกข์ โศก ทางกายและทางใจอย่างสาหัส ผลของเหตุการณ์นางคาระวีมีความทุกข์โศกเนื่องจากความรักที่มีต่อพระบรวงศ์อย่างมากมาย

การนำเสนอความทุกข์โศกและความรู้สึกที่รักนั้นมีการใช้คำที่สื่ออารมณ์ความรู้สึกของตัวละครที่ตกอยู่ในภาวะดังกล่าวได้อย่างชัดเจน ทำให้ผู้อ่านรับรู้และเข้าใจในความทุกข์โศกและความรักได้อย่างดี การใช้คำในการนำเสนอความทุกข์โศกจากเหตุการณ์ที่ยกตัวอย่างคือคำว่า “นางเรียก ๆ สุดแรงกันแสงร่า” และคำว่า “แล้วครวญคร่ำร่ำหาพระสามี” ซึ่งเป็นการใช้คำบรรยายสภาพความทุกข์โศกของนางเมื่อต้องพลัดพรากจากพระสวามี การพยายามร้องเรียกพระสวามีและร้องไห้ยอมสะท้อนความทุกข์โศกจากการพลัดพรากที่มีได้ชัดเจน

นางคาระวีพลัดพรากจากพระบรวงศ์นางคิดว่าพระบรวงศ์อาจสิ้นชีวิตในท้องทะเลแล้ว นางเศร้าโศกและร้องไห้คร่ำครวญด้วยความลึกและอาลัยพระบรวงศ์ และเมื่อพระบรวงศ์ตายไปแล้วนางต้องการที่จะติดตามพระบรวงศ์ไปด้วย ดังความว่า

แม้รู้แจ้งว่าพระจอมกระหม่อมแก้ว
 เมียจะดับชลสินธุ์ให้สิ้นดวง
 หรือมีจฉาปลาร้ายในสายสมุทร
 มันแว้งพลัดกัดกินในสินธุ์ชวัน
 แม้พระองค์ทรงสวรรคต์ไปปฏิสนธิ์
 จะขอสนองรองรับบาทบริจา
 แม้นพระองค์เป็นหงส์เหิมราช
 เป็นสุวรรณแผนผาคูหาทอง
 เมียจะเป็นพฤษภาผล
 แม้นพระเป็นมยุราพญานก
 พิโรฬางทางทรงกันแสงสะอื้น

บรรลัยแล้วที่ในท้องทะเลหลวง
 ไปแนบทรวงทูลกระหม่อมหาเมืองบน
 ที่ไผนผุดกรอกกลับอยู่สับสน
 จะตีตนตามตายวายชีวัน
 เป็นผู้คนโคกระทิงมหิงสา
 เป็นเพื่อนร่อนร่วมรมให้สมปอง
 นื่องจะหมายมาดพบสบสนอง
 แม้นทูลกระหม่อมของนื่องเป็นผุงนก
 ให้ดอกต้นดกดาษระดมตี
 นื่องขอเป็นหาดทรายให้เพื่อนรำ
 จนมาพินนภาเพลาค่า

(หน้าที่ ๑๒, บรรทัดที่ ๑-๕)

การใช้คำในการนำเสนอความรู้สึกที่รักนั้น เช่น คำว่า “เมียจะดับชลสินธุ์ให้สิ้นดวง ไปแนบทรวงทูลกระหม่อมหาเมืองบน” และคำว่า “จะตีตนตามตายวายชีวัน” จากตัวอย่างแม้ไม่ใช่คำว่ารัก แต่เป็นคำที่สื่อความหมายได้มากกว่าคำว่ารักเพราะจากคำว่า “ดับให้สิ้นดวงตายตาม” สื่อความหมายถึงการอยู่ชิตจะติดตามไปทุกหนทุกแห่งแม้ความตายก็จะตามไปอยู่กับพระบรวงศ์ด้วย

การอยู่ติดตามไปเกิดของนางคาระวีที่ใช้คำว่า “แม้พระองค์ทรงสวรรคต์ไปปฏิสนธิ์ เป็นผู้คนโคกระทิงมหิงสา จะขอสนองรองรับบาทบริจา เป็นเพื่อนร่อนร่วมรมให้สมปอง” ก็สามารถสะท้อนความรักของนางคาระวีที่มีต่อพระบรวงศ์ได้อย่างมาก การใช้คำเหล่านี้สามารถสื่อความรักได้อย่างชัดเจน ดังนั้นการสร้างเหตุการณ์ให้ทั้งสองต้องพลัดพรากจากการทิ้งที่รักกันอย่างมากมายนั้นทำให้ประสบความทุกข์โศกเพราะการพลัดพราก อีกทั้งการใช้คำแสดงความรู้สึกทั้งสองได้อย่างเด่นชัด

และความทุกข์โศกในเหตุการณ์ดังกล่าวได้ทำให้รับรู้ความรู้สึกที่เด่นชัดขึ้น จนทำให้ผู้อ่านเกิดอารมณ์ สะเทือนใจในความโศกและความรักที่ตัวละครสื่ออารมณ์ความรู้สึกออกมา

การนำเสนอความโศกกับความกลัว

เสฐียรโกเศศ (๒๕๔๖) กล่าวว่า มนุษย์เมื่อมีอะไรมากระทบใจ ก็ทำให้รู้สึกเป็นสุขหรือทุกข์ สิ่งที่มากระทบใจคือ รูป รส กลิ่น เสียง และสัมผัส ซึ่งในพระพุทธศาสนาเรียกว่าอารมณ์

ถ้าสิ่งที่มากระทบใจทั้งรูป รส กลิ่น เสียง และสัมผัส ถ้าเป็นสิ่งที่ดีก็ทำให้รู้สึกเป็นสุข แต่ถ้ารูป รส กลิ่น เสียง และสัมผัส ทำให้เราเกิดความกลัว มนุษย์ก็รู้สึกเป็นทุกข์

ในทางวรรณคดีความกลัวเป็นความรู้สึกที่เกิดจากการรับรู้ความน่ากลัวซึ่งแบ่งเป็น ๓ ประเภท คือ เกิดจากการหลอกลวง เกิดจากการลงโทษ และเกิดจากการข่มขู่ อาจมีความรู้สึกอื่น ๆ คือ ความสงสัย ความหลง ความอับจน ความตื่นตระหนก ความเฉยชา ความพรั่นพรึง ความสิ้นสติ และความตาย สาเหตุของความน่ากลัว ได้แก่ การได้ยินเสียงผิดปกติ การเห็นภูติผีปีศาจ หรือสัตว์ร้าย การอยู่คนเดียว การไปป่าเปลี่ยวรกร้าง การทำผิด ผลของความน่ากลัว ได้แก่ การวิ่งหนี การส่งเสียงร้อง เป็นต้น และอาจมีปฏิกิริยา เช่น อากาศระส่ำระสาย เหงื่อออก ขนลุก ตัวสั่น สีหน้าเปลี่ยน เสียงเปลี่ยน และน้ำตาไหล (กุสุมา รัชชมนิ, ๒๕๔๙, หน้า ๑๒๗)

การนำเสนอความโศกกับความกลัวในวรรณกรรมกลอนนิทาน เรื่องพระบรมวงศ์ ทรงสกัน พบในตอนที่น่างการระวิฤกคลิ้นและพายุพัดให้ผ้าที่ผูกมืออยู่กับพระบรมวงศ์ขาดทำให้นาง พลัดพรากจาก พระบรมวงศ์ นางว่าเหวเหวเศร้าโศกเสียใจและหวาดกลัวภัยจากคลื่นที่รุนแรง สัตว์ทะเล ต่าง ๆ สิ่งที่น่างการระวิพบเห็นเหล่านั้นสร้างความตื่นตระหนกและพรั่นพรึงแก่นางเป็นอย่างมาก ดังความว่า

นางโถมฉายคลั่งเคลิ้มระเริ่มองค์	กันแสงส่งสุรเสียงสำเนียงฉิน
โอ พระปิ่นสุริวงศ์มังกฎแก้ว	ทีนี้แล้วเห็นชีวังจะสังหารณ์
น้องว่าเหวเอกาในสาคร	บดินทรเสด็จตันไปหนใด
น้ำเขียวเขียวระฉอกกละลอกลิ้น	นางหวาดหวั่นเวหนาน้ำตาไหล
ให้เสียวเสียวเหลียวแลระลานใจ	เห็นสุดอาลัยเหลือแรงกันแสงพลาจ

(หน้าที่ ๑๐, บรรทัดที่ ๑-๔)

...

บ้างรินลาดคลาดกลายเป็นรายเหล่า	พระนางเศร้าโศกโทมนัสสา
พ่อทูนหัวน้องกลัวกุมภาพลา	มันจะมาขบคั้นหม่อมฉันไป
นางเรียก ๆ สุดแรงกันแสงรำ	คอยกระเดือกเสือกกายตามสายคลิ้น

(หน้าที่ ๑๑, บรรทัดที่ ๒-๓)

สาเหตุที่ทำให้นางการะวียอยู่ในภาวะทุกข์โศกและหวาดกลัว คือ การพลัดพรากจากพระบรมวงศ์ เนื่องจากคลื่นและพายุในทะเลพัดทำให้ผ้าที่ผูกติดกันไว้ขาดนางวายน้อยอยู่กลางทะเลเพียงลำพัง นางการะวียจึงอยู่ในความทุกข์โศก เพราะความหวาดกลัวจากสัตว์ร้ายต่าง ๆ และการอยู่คนเดียว กลางทะเลท่ามกลางพายุรุนแรง จากเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นทำให้นางการะวียร้องไห้คร่ำครวญ มีการใช้คำที่

ทำให้ความทุกข์โศกซึ่งปรากฏร่วมกับความกลัวโดดเด่นขึ้นมาจนผู้อ่านรับรู้อารมณ์ความทุกข์โศกและหวาดกลัวได้ชัดเจน เช่น คำว่า “นางหวาดหวั่นเวหนาน้ำตาไหล” และคำว่า “น้องว่าเหวเอกาในสาคร” ซึ่งใช้คำแสดงความทุกข์และโดดเด่นอย่างกว้างคนเดียวกลางทะเลของนางคาระวี และแสดงภาพของจิตใจออกมาให้ผู้อ่านรู้ด้วยการแสดงอาการร้องไห้น้ำตาไหล ซึ่งเป็นอาการแทนความรู้สึกทุกข์โศกที่มีอยู่ในจิตใจของนางคาระวี ส่วนคำที่แสดงความกลัวเช่น คำว่า “นางโหมฉายคลั่งเคลิ้มระเริ่มองค์” คำว่า “นางหวาดหวั่นเวหนาน้ำตาไหล” และคำว่า “ให้เสียวเสียวเหลียวแลระลานใจ” เป็นการนำเสนอคำที่แสดงทั้งความทุกข์โศกร่วมกับความกลัว ถ้อยคำเหล่านี้นำเสนอความหวาดกลัวของนางคาระวีที่ทั้งกายและใจมีความผิดปกติไปจากธรรมดา คำว่า “คลั่งเคลิ้ม หวาดหวั่น เสียวเสียว” สื่อความหมายถึงภาวะจิตใจที่ไม่มั่นคง วิตกกังวลต่อภัยจากสัตว์ร้ายและสิ่งต่าง ๆ ที่อยู่รอบตัว เนื่องจากอยู่คนเดียว คำดังกล่าวจึงทำให้ผู้อ่านรับรู้และเข้าใจความรู้สึกของนาง คาระวีได้อย่างแจ่มชัด

ความโศกที่นำเสนอร่วมกับความหวาดกลัวนั้น ทำให้ผู้อ่านเกิดความสงสารนางคาระวีที่ต้องพลัดพรากจากพระบรวงศ์ต้องว่ายน้ำอยู่คนเดียวกลางทะเลที่มีพายุและสัตว์ร้ายต่าง ๆ ซึ่งความสงสารเกิดขึ้นเพราะความหวาดกลัวที่เกิดขึ้นกับนางคาระวีทำให้ผู้อ่านสงสารนางเด่นคาระวีมาก ซึ่งความรู้สึกทั้งสองเชื่อมโยงหนุนเนื่องกัน ความกลัวที่เกิดขึ้นกับตัวละครจึงสามารถทำให้ผู้อ่านเกิดสงสารผู้อ่านได้ง่ายขึ้น

นอกจากนี้ยังปรากฏการนำเสนอความโศกร่วมกับความกลัวอีกตอนหนึ่ง คือตอนที่นางคาระวีตัดสินใจเดินเข้าป่าตามลำพังคนเดียวเพื่อไปตามหาพระบรวงศ์ นางก็พบกับสัตว์ป่าที่น่ากลัวดุร้าย นางทุกข์โศกเพราะตกใจหวาดกลัวสัตว์ป่าทั้งกระทิง เสือ หมี ช้าง สิงห์โตและกวาง ดังความว่า

โคกระทิงมึงหิงสาพาชีชาญ	โผนทะยานแผ่นเผยออันผยอง
งัวกระทิงวิ่งลั่นประจัญสนอง	เขม้นมองมองก้องบิปลแลถิโจน
พยัคฆากร้าวร้องมองกระโซก	กระหมี่โหดโหมให้แล้วโผโผน
หัตถิเทาทอดกมัยพลายทโมน	ขยับโยนแลหลอกแล้วกรอกหน้า
พยัคโฆโตสิงกระทิงกวาง	ช้างพลายพลางก้องเสียงประเปรี้ยงแปรน
นางเห็นสัตว์อืดอิ่งตะลึงแล	สมรแม่แดดันทั้งสิ้นชนม์

(หน้าที่ ๓๘, บรรทัดที่ ๓-๕ และหน้าที่ ๓๘, บรรทัดที่ ๑)

การนำเสนอความโศกร่วมกับความรู้สึกอื่น ๆ พบว่า ความโศกร่วมกับความรัก ความโศกร่วมกับความกลัว จะเห็นได้ว่าการนำเสนอจะมีความโศกร่วมอยู่ด้วยเสมอ เพราะความโศกเป็นความรู้สึกที่ทำให้ความรู้สึกอื่นเด่นชัด ประกอบกับการใช้คำที่แสดงถึงอารมณ์ ความรู้สึกต่าง ๆ ได้ อย่างชัดเจน คำเหล่านั้นทำให้ผู้อ่านสามารถรับรู้ถึงความกลัวที่เกิดขึ้นกับตัวละคร ทำให้ผู้อ่านรู้สึกสงสารตัวละครได้อย่างมากมาย อารมณ์สะท้อนใจได้เกิดขึ้นในใจของผู้อ่านแล้วนั่นเอง

วรรณกรรมเรื่องพระบรวงศ์ทรงสกัน ฉบับวัดไทรทองนี้ทำให้ผู้อ่านเกิดความสะเทือนใจเป็นอย่างมาก เนื่องจากกวีมีความสามารถในการนำเสนอความโศกร่วมกับอารมณ์อื่นได้อย่างตราตรึงใจผู้อ่านจึงทำให้ผู้อ่านเกิดอารมณ์สะเทือนใจตรงตามจุดมุ่งหมายของกวี

กลวิธีการสร้างเรื่อง การสร้างโครงเรื่อง การสร้างตัวละคร การนำเสนอตัวละคร การนำเสนอความโศกเศร้าร่วมกับความรู้สึกอื่น เป็นกลวิธีที่กวีสามารถสร้างอารมณ์สะเทือนใจให้กับผู้ฟังผู้อ่านได้เป็นอย่างดี กล่าวคือ กวีสร้างเรื่องเริ่มด้วยการเปิดเรื่องบอกให้ผู้อ่านรับรู้ว่าคุณตัวละครเอกต้องประสบเหตุการณ์พลัดพราก กวีสร้างโครงเรื่องให้ตัวละครเอกพบเหตุการณ์พลัดพรากจากสิ่งที่รัก มีการสร้างตัวละครทั้งตัวละครเอกหญิง ตัวละครเอกชาย ตัวละครเด็กทารก ซึ่งตัวละครดังกล่าวล้วนแต่ต้องตกทุกข์ได้ยากและต้องพบเหตุการณ์พลัดพราก กวีมีการนำเสนอตัวละครแบบผู้รู้เป็นไปตามขนบการเล่านิทานของไทยที่ทำให้นำเสนอเหตุการณ์ที่เกิดกับตัวละครได้อย่างกระจ่างชัด รวมทั้งกวีมีการนำเสนอความโศกเศร้าร่วมกับความรู้สึกอื่นคือ ความโศกเศร้าร่วมกับความรัก และความโศกเศร้ากับความกลัว ด้วยกลวิธีเหล่านี้ของกวีจึงสามารถสร้างอารมณ์สะเทือนใจในฐานะนิราศวรรณคดีได้อย่างตราตรึงใจผู้อ่านและผู้ฟัง

บทที่ ๔

กลวิธีทางวรรณศิลป์เพื่อการนำเสนออารมณ์สะท้อนใจ ในวรรณกรรมกลอนนิทานเรื่องพระบรมวงศ์ทรงสกัน ฉบับวัดไทรทอง จังหวัดตราด

วรรณศิลป์ หมายถึง ศิลปะการเรียบเรียงถ้อยคำหรือศิลปะในการแต่งหนังสือ (สิทธา พิณภูวดล และคณะ, ๒๕๑๕, หน้า ๗) ดังนั้น วรรณกรรมหรือวรรณคดีซึ่งเป็นผลงานศิลปะที่อาศัย การใช้ภาษาเป็นสื่อจึงต้องประกอบไปด้วยวรรณศิลป์ ผู้แต่งต้องเลือกสรรและเรียบเรียงการใช้ภาษา จึงต้องแต่งอย่างประณีต รวมทั้งเรียบเรียงเนื้อหาด้วยถ้อยคำที่มีศิลปะยิ่งกว่าภาษาพูด กลวิธีทาง วรรณศิลป์จึงทำให้วรรณกรรมเกิดอารมณ์สะท้อนใจ

วรรณกรรมกลอนนิทานเรื่องพระบรมวงศ์ทรงสกันเป็นวรรณกรรมที่มีเนื้อหาแสดงความโศก อันเป็นอารมณ์สะท้อนใจสำคัญของนิราศวรรณคดี และกวีได้ใช้วรรณศิลป์ในการเรียบเรียงถ้อยคำ เพื่อนำเสนออารมณ์สะท้อนใจ ๒ ประการ ได้แก่

๑. กลวิธีการสรรคำและการสร้างความเปรียบเพื่อนำเสนออารมณ์สะท้อนใจ

๒. กลวิธีการใช้บทพรรณนาเพื่อนำเสนออารมณ์สะท้อนใจ

ดังรายละเอียดต่อไปนี้

กลวิธีการสรรคำและการสร้างความเปรียบเพื่อนำเสนออารมณ์สะท้อนใจ

การสรรคำ หมายถึง การเลือกสรรคำที่นำมาเรียงร้อยในบทประพันธ์เพื่อให้สื่อสารได้อย่าง มีประสิทธิภาพสูงสุด ตามจุดมุ่งหมายของกวีหรือผู้สร้างงาน (สุจิตรา จงสถิตวัฒนา, ๒๕๔๘, หน้า ๑๓)

ความเปรียบ คือ กลวิธีทางภาษาที่มุ่งให้เกิดความรู้ความเข้าใจแจ่มแจ้ง ทั้งความหมายนัย ตรงและนัยแฝงเร้น เน้นให้เกิดทั้งอรรถรสและสุนทรียรสในการสื่อสาร อันเป็นปรากฏการณ์อย่างหนึ่ง ทางวรรณศิลป์ (สมเกียรติ รัชชมนิ, ๒๕๕๑, หน้า ๗๑)

เมื่อศึกษาการสรรคำและความเปรียบเพื่อนำเสนออารมณ์สะท้อนใจในวรรณกรรมกลอน นิทานเรื่องพระบรมวงศ์ทรงสกัน พบว่ากวีมีการสรรคำและความเปรียบในเหตุการณ์ตอนต่าง ๆ ซึ่ง ก่อให้เกิดอารมณ์สะท้อนใจ ดังนี้

๑. กลวิธีการสรรคำและการสร้างความเปรียบเพื่อพรรณนาเหตุการณ์ผจญภัยของตัวละคร

เมื่อพระบรมวงศ์และนางคาระวิญญูฤๅษีโมยแก้ววิเศษไปทำให้ต้องเดินรอนแรมในป่า จนมา พบยักษ์ ทั้งสองจึงหนีภัยลงทะเลที่มีคลื่นลมทำให้ต้องพลัดพรากจากกัน ดังตัวอย่าง

ตัวอย่างที่ ๑ ตอนพระบรมวงศ์และนางคาระวิญญูฤๅษีเมื่อผ้าขาด

กวีพรรณนาเหตุการณ์เมื่อพระบรมวงศ์คร่ำครวญถึงนางคาระวิเมื่อผ้าขาดกล่าวคือ เมื่อพระบรมวงศ์และนางคาระวิหนีภัยลงไปในทะเลที่มีพายุคลื่นลมแรง ผ้าที่ผูกทั้งสองพระองค์ไว้ ถูกคลื่นซัดจนขาดทำให้ทั้งสองพลัดพรากจากกัน พระบรมวงศ์พยายามว่ายน้ำหานางคาระวิด้วยความลำบากเพราะคลื่นลมที่ซัดสาต่ออย่างรุนแรง กวีได้พรรณนาเนื้อหาในตอนนี้อย่างดี ดังความว่า

จะเล่าเรื่องเบื้องบาทพระบรมวงศ์
ไม่เห็นองค์เหมือนหนึ่งจงดณา
ละลอกซัดปัดกระซอกให้จากน้อง
คลื่นระหวนชานซัดสาดกระเด็น

แรกอนงค์น้องหายพระวैयाหา
ด้วยลมบ่าตะบึงพัดวิบัติเป็น
พระเรียกร้องเท่าไรก็ไม่เห็น
พระองค์ก็กระเด็นด้นโลดกระโดดลอย
(หน้าที่ ๑๔, บรรทัดที่ ๑-๓)

ตัวอย่างข้างต้น กวีใช้คำแสดงจินตภาพอย่างโดดเด่น เช่น การใช้คำว่า “ลมบ่าตะบึงพัด” “ละลอกซัดปัดกระซอก” “ชานซัดสาดกระเด็น” “กระเด็นด้นโลดกระโดดลอย” ทำให้ผู้อ่านเห็นภาพ การเคลื่อนไหวอันรวดเร็วและรุนแรงทำให้เกิดความรู้สึกเวทนาในชะตากรรมของตัวละครที่ต้อง ประสบกับเหตุการณ์อันน่าหวาดกลัว

กวียังใช้คำซ้ำในตำแหน่งต้นวรรค แสดงถึงการหวาดกลัว หวาดระแวง ห่วงหาอาทรนางอันเป็นที่รักที่ต้องอยู่ท่ามกลางความเว้งว่างน่าหวาดกลัวของท้องทะเล ดังที่ตัวบทได้กล่าวไว้ว่า

ละลอกซัดปัดกระซอกให้จากน้อง
คลื่นระหวนชานซัดสาดกระเด็น
พระวैयाแหวกแทรกหาในสาคเรศร์
พระเปล้าเปลี่ยวเดียวด้นปนตะปอย
จะเหลียวซ้ายเห็นแต่สายกระแสดคลื่น
ฤทธามชมจมลงที่ตรงไร

พระเรียกร้องเท่าไรก็ไม่เห็น
พระองค์ก็กระเด็นด้นโลดกระโดดลอย
สุชลเนตรเนื่องนองเป็นฟองฝอย
ไอ้ ยอดสร้อยร้อยจิตพิทศิไศ
จะแลขวาก็แต่พื้นละลอกใหญ่
ฤพบภัยมัจฉาภุมภภาพาล
(หน้าที่ ๑๔, บรรทัดที่ ๔-๕)

ตัวอย่างข้างต้นพบว่า กวีซ้ำคำว่า พระ ในตำแหน่งต้นวรรค โดยเป็นการซ้ำคำเพื่อ แสดงกิริยาการดิ้นรนกระเสือกกระสนของพระบรมวงศ์ที่เป็นลำดับขั้น เริ่มจากการร้องเรียก การโดน คลื่นซัดสาดกระแทกพระองค์ การพยายามแหวกว่ายฝ่ากระแส น้ำ จนสุดท้ายคือ การหมดหวังรู้สึก เปล่าเปลี่ยวด้นด้นอยู่ในกระแสน้ำแต่เพียงผู้เดียว การซ้ำคำว่า พระ จึงเป็นทั้งการจำแนกเหตุการณ์ ที่เกิดขึ้นกับพระบรมวงศ์เป็นลำดับ ทั้งยังเป็นการเน้นย้ำว่าชะตากรรมอันน่าเวทนานั้นเกิดขึ้นแก่ พระบรมวงศ์แต่เพียงผู้เดียว ทำให้ผู้ฟังและผู้อ่านรู้สึกเห็นใจในชะตากรรมอันโหดร้าย และสภาพการ ทนทุกข์อันน่าเวทนาของตัวละครอย่างลึกซึ้ง

นอกจากนี้กวีใช้คำซ้ำเพื่อแสดงความรำลึกนึกถึงที่พระบรมวงศ์มีต่อนางคาระวี ในยามที่ต้อง พลัดพรากจากกัน โดยเป็นการใช้คำซ้ำในลักษณะของการตั้งคำถามซ้ำไปซ้ำมา หมกมุ่นครุ่นคิดถึงแต่ ชะตากรรมของนางคาระวี กวีใช้คำว่า หรือ และ ฤ ในการซ้ำคำในตำแหน่งต้นวรรคที่ ๑๑ และ ๑๒ ในการรำลึกถึงนางคาระวีที่ต้องพลัดพรากจากตนว่า หรือนางจะจมน้ำ หรือนางจะมีภัยจากสัตว์น้ำ ทั้งหลาย

ตัวอย่างที่ ๒ ตอนนางคาระวีเดินป่า

นางคาระวีถูกคลื่นซัดเข้าฝั่ง นางตัดสินใจเดินเข้าไปในป่าเพื่อตามหาพระบรมวงศ์ กวีได้ พรรณนาเนื้อหาในตอนนีไว้ ความว่า

พระบาทนางอย่างถึงสุธาเหยียบ
ทิวระโทยโรยแรงดำรงกาย
 แต่รัฐจวนครวญหาพระสามี
 พางเพียงพระอุราจะพาฟัง

ตะลึงเลียบลั้งเลระเทระหาย
เศียรสยายยับยู่อยู่รุ่งรัง
ไม่สมประดีแต่ต้นถวิลหวัง
 แสนกว้างค์สุดห้วงด้วยทรงธรรม
 (หน้าที่ ๒๗, บรรทัดที่ ๑-๓)

ตัวอย่างข้างต้นจะเห็นได้ว่า กวีเล่นเสียงสัมผัสในเสียงอันไพเราะ พยัญชนะทำให้เกิดความหมายสื่อความถึงลักษณะการระหกระเหินไม่เป็นหลักแหล่งและทั้งยังหิวจนไร้เรี่ยวแรง กวีใช้คำว่า “ระเทระหาย” ในทำยวรรครับ และมาคล้องกับคำว่า “ทิวระโทยโรยแรง” ในวรรครอง ซึ่งนอกจากมีการส่งสัมผัสภายในวรรคที่ไพเราะแล้ว ยังมีการเชื่อมสัมผัสระหว่างวรรคด้วย

นอกจากนี้กวียังสรรคำเพื่อแสดงจินตภาพอย่างโดดเด่น เช่น “เศียรสยายยับยู่อยู่รุ่งรัง” และ “ไม่สมประดีแต่ต้นถวิลหวัง” เป็นการบอกถึงลักษณะของนางคาระวีว่าผมเผ้ากระเซอะกระเซิง และแสดงกิริยาอาการของนางว่าเป็นกิริยาของคนไม่มีสติ มีการแสดงกิริยาอาการด้นรนเหมือนว่าอกจะพังด้วยความปรารถนาอยากจะได้พบกับพระสามี

เมื่อนางคาระวีระหกระเหินเดินป่าได้ห้าเดือน นางตระกะกำลำบาก รูปร่างผ่ายผอม หน้าตาหม่นหมอง เส้นผมยุ่งเหยิง ดังความว่า

พยายามตามทางมากกลางเถื่อน
 เจ้ากรองใบพูกษาเป็นผ้าทรง
พระเกศาก็มิได้มีใจสาง
 พอถึงขอบรอบนอกพระเวียงชัย

ได้ห้าเดือนแรมในไพรระหง
พระอ่อนองค์ชูปหอมด้วยตรอมใจ
พระพักตร์นางมัวหมองไม่พ่องใส
 ของท้าวไทเชษฐากับสามี

(หน้าที่ ๙๒, บรรทัดที่ ๒)

จากตัวอย่างพบว่า กวีเล่นคำว่า พระ ในลักษณะการเป็นคำขึ้นต้นของ คำนาม ได้แก่ พระองค์ พระเกศา และพระพักตร์ โดยเป็นการซ้ำคำเพื่อกล่าวถึงอวัยวะอันทรุดโทรมของนางคาระวี กวีได้กล่าวถึง พระองค์ที่ชูปหอม พระเกศาที่รุ่งรัง พระพักตร์ที่หม่นหมอง ทำให้ผู้ฟังและผู้อ่านเห็นสภาพอันทรุดโทรมน่าเวทนาของนางคาระวี ที่ต้องตระกะกำลำบากพลัดพรากจากพระบรวงศ์ การซ้ำคำว่าพระในตัวอย่างนี้ จึงเป็นการซ้ำคำเพื่อขับเน้นรูปลักษณ์อันน่าเวทนาของตัวละคร โดยการกล่าวซ้ำ ๆ หลาย ๆ ครั้ง เพื่อตอกย้ำอารมณ์ความรู้สึกโศกสลดไปกับสภาพอันน่าเวทนาของตัวละครให้เกิดขึ้นในใจของผู้ฟังและผู้อ่าน

๒. กลวิธีการสรรคำและการสร้างความเปรียบเพื่อพรรณนาเหตุการณ์ด้นรนเพื่อเอาชีวิตรอดของตัวละคร

พระบรวงศ์และนางคาระวีวิ้งหนียักษ์ลงไปในท้องทะเล ขณะที่ท้องทะเลมีคลื่นลมที่รุนแรง ทั้งสองจึงด้นรนเพื่อให้มีชีวิตรอด ดังตัวอย่าง

ตัวอย่างที่ ๑ ตอนพระบรวงศ์และนางคาระวีพยายามว่ายน้ำข้ามฝั่ง

กวีพรรณนาเหตุการณ์ตอนที่พระบรมวงศ์และนางคาระวีหนียักษ์ซึ่งจะเข้ามาทำร้าย ลงไปในท้องทะเลทั้งสองพยายามว่ายน้ำข้ามฝั่งกวีได้พรรณานี้เอาไว้ ดังความว่า

สงสารหนอด้วยหน่อซิโนรส	แสนกำสรดเศร้าทรวงด้วยดวงสมร
พระวายุเรียงเคียงน้องประคองกร	ปางบังอรแอบทรงพระองค์มา
คอยกระเดือกไว้ในสายน้ำ	พิโรธรำคร่ำครวญรัญจวนหา
พระทูลกระหม่อมจอมเดชของเมียอา	เห็นชีวาเมียจะวางเสียดกลางวน
ด้วยสุดกำลังแลชะเง้อหา	น้ำเค็มเขียวเสียวชานสะท้อนชน
โอ พระทูลกระหม่อมจอมฟ้านิภากร	เห็นจะจรรอนิจจาชีวาว่าง
เสียแรงพระองค์ทรงโปรดปราณน้อง	ประโลมลองปองมาแต่ปางหลัง
จะจากพรากบาทมาทั้ง	เสียจริงจึ่งครั้งนี้ครรลีไล
สดับสารสุรีวงศ์ทรงสะอื้น	อุตส่าห์กลั่นกลืนอัสสุชนที่ลั่นไหล
แล้วเอื้อนอรรถตรัสปรัมด้วยงามใจ	พิโรธยอมทำระกำกาย
อุตส่าห์คุมแข่งใจไปดีกว่า	ใช้เวลาให้เสร็จสำเร็จหาย
แม่นเจ้าตายที่จะตามไอ้งามตาย	ประมาณหมายมุ่งม้วยลงด้วยกัน

(หน้าที่ ๖-๗)

เมื่อพิจารณาการสรรคำพบว่ากวีใช้คำที่มีความหมายแสดงความโศกเศร้าอย่างชัดเจน เช่น กำสรด เศร้าทรวง นอกจากนี้กวีใช้การสรรคำที่แสดงให้เห็นถึงกิริยาร้องไห้คร่ำครวญอย่างหลากหลาย เช่น รำ คร่ำครวญ รัญจวน สะอื้น อัสสุชนที่ลั่นไหล ซึ่งเป็นการสรรคำที่แสดงภาพของความโศกสะเทือนใจอย่างตรงไปตรงมาและชัดเจน

นอกจากนี้กวียังแสดงภาพของการดิ้นรนกระเสือกกระสนของตัวละครที่กำลังแหวกว่ายด้วยความยากลำบากอยู่ในท้องทะเลที่มีคลื่นที่ถาโถมรุนแรง กวีได้สรรคำเพื่อทำให้ผู้อ่านจินตภาพเห็นการแหวกว่ายที่ทุลักทุเลของตัวละครโดยกวีกล่าวไว้ว่า พระบรมวงศ์และนางคาระวี “คอยกระเดือกไว้ในสายน้ำ” ซึ่งเป็นการสรรคำที่ทำให้ผู้อ่านเห็นภาพและเกิดความเวทนาในชะตากรรมของตัวละครทั้งสองที่ต้องกระเสือกกระสนดิ้นรนที่จะมีชีวิตรอดท่ามกลางกระแสน้ำอันเชี่ยวกราก

เมื่อวิเคราะห์ถึงน้ำเสียงในการเล่าเรื่องพบว่า กวีเลือกสรรคำที่ให้ความรู้สึกที่หลากหลาย เช่น ในตอนที่นางคาระวีเรียกพระบรมวงศ์ กวีใช้คำว่า “พระทูลกระหม่อมจอมเดชของเมียอา” และ “โอ พระทูลกระหม่อมจอมฟ้านิภากร” กวีใช้คำว่า “อา” และ “โอ” ซึ่งเป็นพยางค์ที่มีเสียงอ่อนผนวกกับการใช้สระที่มีเสียงยาว ทำให้เสียงในการประพันธ์มีลักษณะเสียงอ่อน สอดคล้องกับเนื้อความในส่วนที่เป็นคำพูดของนางคาระวี ที่เป็นตัวละครหญิงที่แสดงลักษณะทางอารมณ์ที่มีความอ่อนไหวและโหยหาบุคคลที่นางคิดว่าจะเป็นที่พึ่งให้แก่ตนเอง

ในส่วนน้ำเสียงในเนื้อความที่กวีกล่าวถึงพระบรมวงศ์มีลักษณะของการใช้เสียงที่มีความสั้น กระชับมากกว่า เพื่อแสดงความหนักแน่น และเข้มแข็งของตัวละครชาย เช่น **อุตส่าห์กลั่นกลืนอัสสุชนที่ลั่นไหล** แล้วเอื้อนอรรถตรัสปรัมด้วยงามใจ” สังเกตว่ากวีจะใช้พยางค์เสียงก้องเช่นคำว่า

กลั่นกลืน และใช้คำตายและคำที่มีสระเสียงสั้นในการประพันธ์เช่น อัศฺสุชล อรรถ ตรีสฺ และกวีใช้ คำว่า “คร่ำครวญ” ร้องร่ำรำพัน รัญจวน สะเทือนใจด้วยความกระสันถึง เป็นคำที่มีความหมายเสริม ซึ่งกันและกัน เป็นต้น

นอกจากนี้กวียังสรรคำที่แสดงความสะเทือนใจโดยเล่นเสียงสัมผัสพยัญชนะและสัมผัสสระ สอดร้อยกันอย่างไพเราะ เช่น “แสนกำสรดเศร้าทรวงด้วยดวงสมร” คำที่มีสัมผัสในของวรรค คือ สัมผัสพยัญชนะ แสน-สรด เศร้า-ทรวง ด้วย-ดวง ส่วนสัมผัสสระ ทรวง-ดวง และ “พิโรธร่ำคร่ำครวญ รัญจวนหา” คำที่มีสัมผัสในของวรรค คือ สัมผัสพยัญชนะ โธ-ร่ำ คร่ำ-ครวญ สัมผัสสระ คือ ครวญ-จวน

กวียังใช้คำซ้อนเพื่อแสดงกิริยาการร้องให้คร่ำครวญ โดยกวีใช้คำว่า **คร่ำครวญรัญจวน** **พิโรธ ร้อง ครวญคร่ำร่ำ** **กันแสงสะอื้น** **ร้องร่ำไห้** **กรรแสง** **โศกกำสรวล** **ครวญคราง** มาสร้างเป็นคำ ซ้อนแสดงกิริยาการร้องให้คร่ำครวญ โดยมีการซ้อนคำตั้งแต่ ๒-๕ คำ ดังตัวอย่าง

คอยกระเดือกไว้ในสายน้ำ	พิโรธร่ำคร่ำครวญรัญจวนหา
พระทูลกระหม่อมจอมเดชของเมื่อยา	เห็นชีวาเมื่อยจะวางเสียดกลางวน

(หน้าที่ ๗, บรรทัดที่ ๔)

...

คอยกระเดือกเสือกกายตามสายคลื่น	ละลอกคลื่นโครมฉานประสานสม
พิโรธ อยู่ในท้องทะเลม	เจียนจะจมขาดใจลงหลายที
แล้ว ครวญคร่ำร่ำ หาพระสามี	ไอ้ พระยอดดวงชีวีเฉลิมศรี
อยู่หลัง ๆ พลัดน้องในวาริ	ปานฉะนี้พ่อเจ้าจะเศร้าทรวง

(หน้าที่ ๑๒, บรรทัดที่ ๕)

...

พิโรพลงทางทรง กันแสงสะอื้น	จนมาพื่นนภาเพลาค่า
เป็นเขี้ยวรอบหอมอะรุมอยู่กลุ่มกล้า	นาง ร้องร่ำไห้ ซากกระเดือกกาย

(หน้าที่ ๑๔, บรรทัดที่ ๕)

...

สมรแม่แต่ตื่นกระเดือกเสือก	คอยกลิ้งเกลือกกลับกรอกละลอกผาง
กรรแสง โศกกำสรวลแล้ว ครวญคราง	อูระพลงพองซำระกำทรวง

(หน้าที่ ๓๑, บรรทัดที่ ๑)

เหตุการณ์ตอนที่พระบรมวงศ์และนางคาระวีหนียักษ์ซึ่งจะเข้ามาทำร้าย ลงไปในท้องทะเล ทั้งสองพยายามว่ายน้ำข้ามฝั่ง ข้างต้นเห็นได้ว่า กวีได้สรรคำที่แสดงความโศกเศร้า สรรคำที่แสดง กิริยาการร้องให้ การสรรคำที่แสดงจินตภาพการดิ้นรนกระเสือกกระสนของตัวละคร เพื่อแสดง อารมณ์โศก การสรรคำที่แสดงถึงน้ำเสียงของตัวละครนั้นสอดคล้องกับเพศและอารมณ์ความรู้สึกของ ตัวละครด้วย และการสรรคำที่แสดงรู้สึกของตัวละคร สามารถสร้างความสะเทือนใจโดยเล่นเสียง สัมผัสพยัญชนะและสัมผัสสระสอดร้อยกันอย่างไพเราะด้วย

ตัวอย่างที่ ๒ ตอนนางคาระวีอยู่กลางทะเลตามลำพัง

เมื่อพระบรวงศ์และนางคาระวีวิงหนียักษ์ลงทะเลคลื่นได้ซัดผ้าที่ผูกข้อมือของทั้งสองขาดออกจากกันทำให้นางคาระวีต้องผจญอันตรายอยู่ตามลำพังกลางท้องทะเลนั้น กวีได้ใช้คำที่แสดงอารมณ์โศก แสดงการร้องไห้คร่ำครวญโดยตรง รวมถึงการใช้คำเพื่อแสดงจินตภาพการกระเสือกกระสนดิ้นรนกลิ้งเกลือกเพื่อเอาชีวิตรอดของตัวละครท่ามกลางกระแสคลื่นลมที่รุนแรง ซึ่งทำให้ผู้อ่านเกิดอารมณ์สะเทือนใจ ดังความว่า

นางเรียก ๆ สุดแรงกันแสงร่ำ
คอยกระเดือกเสือกกายตามสายคลื่น
พิไรร้องอยู่ในท้องทะเลลม
แล้วครวญคร่ำร่ำหาพระสามี
อยู่หลัด ๆ พลัดน้องในวาริ

.....(ขาดหาย).....
ละลอกคลื่นโครมฉานประสานสม
เจียนจะจมขาดใจลงหลายที
ไอ้ พระยอดดวงชีวิตเฉลิมศรี
ปานฉะนี้พ่อเจ้าจะเศร้าทรวง
(หน้าที่ ๑๑, บรรทัดที่ ๓-๕)

...

สมรแม่แต่ตื่นกระเดือกเสือก
กรรแสงโศกกำสรवलแล้วครวญคราง
นางยกหัตถ์ขึ้นม้ทยาสุรฤทธิ
พระสุริยันต์จันทราดาราดวง
ทั้งเมขลาที่รักษากระแสนชล
จักรพงษ์ทรงโลกสุราลัย
อันชีวันเห็นไม่คลาระนานาน
พิไรร่ำคร่ำครวญกำสรवलสะอื้น
พายุพยับกลับกลายเป็นบายน

คอยกลิ้งเกลือกกลับกลอกละลอกผาง
อุระพลางพองซ้าระกำทรวง
ที่สถิตธารท่าชลาหลวง
เสร็จลวงส่องฟ้าโลกาไกร
ทุกวนวังพลางก็ส่งสัย
อยู่เวชไซยยอดเยี่ยมโพยมมาลัย
จะครวญการเสียดที่ท้องทะเลวน
สนั่นคลื่นครั้นโครมโพยมहन
ละลอกกรันซัดสาดเข้าหาดทราย
(หน้าที่ ๒๖-๒๗)

ในตัวอย่างข้างต้น กวีเลือกสรรคำแสดงอาการหลายคำมาพรรณนาให้เห็นภาพอย่างกระจ่างชัด ตั้งแต่ “แต่ตื่นกระเดือกเสือก” จะเห็นได้ว่า แต่ตื่น คือ ใจกระสับกระส่าย ใจทुरนทुरาย กระเดือก คือ กลืนอย่างลำบาก เสือก คือ ทำให้เคลื่อนไปบนพื้นโดยแรง คำดังกล่าวล้วนมีความหมายเสริมซึ่งกันและกัน ทำให้เห็นกิริยาอาการของนางคาระ เริ่มจากใจกระสับกระส่ายทुरนทुरายเคลื่อนไหวร่างกายด้วยความยากลำบาก วรรค “กลิ้งเกลือกกลับกลอก” เห็นได้ว่าทุกคำอยู่ในตำแหน่งสัมผัสในคือสัมผัสพยัญชนะ มีความหมายเสริมซึ่งกันและกัน กลิ้ง-เกลือก-กลับ-กลอก กลิ้งเกลือกคือพยายามเคลื่อนที่ไปในทิศทางหมุนรอบตนเอง กลับกลอกหมายถึง เปลี่ยนไปมาหรือพลิกไปมา ส่วนเสียง /กล/ ทำให้เห็นจินตภาพเป็นลักษณะการเคลื่อนที่เป็นวงกลมม้วนไปมา และ “กรรแสงโศกกำสรवलแล้วครวญคราง” คำว่า กรรแสง หมายถึง ร้องไห้ คำว่า โศก หมายถึง ร้องไห้ กำสรवल หมายถึง ร้องไห้ และคำว่า คร่ำครวญ หมายถึง ร้องร่ำรำพัน จะเห็นได้ว่า กวีสรรคำที่มีความหมาย

เหมือนกัน หรือความหมายใกล้เคียงกันมาเรียงเป็นกลุ่มคำเดียวกัน ทำให้สามารถจินตภาพการร้องให้ของนางคาระวีได้อย่างชัดเจน

ตัวอย่างข้างต้นแสดงว่ากวีใช้การเล่นเสียงคำที่สื่ออารมณ์ความโศก ใช้เสียงพยัญชนะที่แสดงถึงความอ้างว้างโดดเดี่ยว การใช้คำที่แสดงการร้องไห้คร่ำครวญโดยตรง การใช้คำแสดงจินตภาพการกระเสือกกระสนดิ้นรนของตัวละคร และการใช้คำซ้ำในตำแหน่งต้นวรรคเพื่อแสดงความรำลึกนึกถึงพระสวามีด้วยความสั่นไหวที่จะได้พบกันในอนาคตนี้ ทำให้เนื้อหาในตอนนางคาระวีคร่ำครวญถึงพระบรวงศ์ตอนผ้าขาด เป็นเนื้อหาที่แสดงอารมณ์สะเทือนใจได้อย่างชัดเจน

๓. กลวิธีการสรรคำและการสร้างความเปรียบเพื่อพรรณนาการคร่ำครวญของตัวละคร

พระบรวงศ์และนางคาระวีวิ่งหนีภัยลงไปในท้องทะเลที่มีคลื่นพายุที่รุนแรงทำให้ผ้าที่ผูกมือทั้งสองไว้ขาดให้ต้องพลัดพรากจากกัน การพลัดพรากจากกันของตัวละครสร้างความโศกอย่างสาหัสให้กับตัวละคร กวีได้ใช้กลวิธีสรรคำและการสร้างความเปรียบเพื่อพรรณนาการคร่ำครวญของตัวละครเพื่อสร้างอารมณ์สะเทือนใจให้เกิดแก่ผู้อ่าน ดังตัวอย่าง

ตัวอย่างที่ ๑ ตอนนางคาระวีคร่ำครวญถึงพระบรวงศ์เมื่อผ้าขาด

กวีพรรณนาเหตุการณ์เมื่อพระบรวงศ์และนางคาระวีหนีภัยลงทะเล ทะเลกำลังมีพายุมีคลื่นลมโหมกระหน่ำอย่างรุนแรงทำให้ผ้าที่พระบรวงศ์ผูกพระองค์กับนางคาระวีไว้ด้วยกันขาด นางคาระวีจึงคร่ำครวญถึงพระบรวงศ์ กวีได้พรรณนาเนื้อหาในตอนนี้ไว้ ดังความว่า

โอ พระทูลกระหม่อมจอมพ้านิภากร
เสียแรงพระองค์ทรงโปรดปรานีน้อง

เห็นจะจรรอนิจจาชีวาวิ้ง
ประโลมลองปองมาแต่ปางหลัง
(หน้าที่ ๗, บรรทัดที่ ๒)

...

ละลอกโลดโदตสาดอยู่ฉะฉาดฉาน
เมื่อกรรมของสองกษัตริย์จะพลัดกัน

ไอ้ สงสารคาระวีไม่มีขวัญ
ชลาลันต้นเต็มกำเรีบแรง
(หน้าที่ ๘, บรรทัดที่ ๑)

ขอได้ทรงกรุณาแก่คาระวิน
เสียงฝนเสียงฟ้าชลาลัน

ไอ้ ครั้งนี้สุดที่น้องจะครองใจ
ครีกครันโครมครืนไม่ผืนไหว
(หน้าที่ ๘, บรรทัดที่ ๕)

...

โอ พระปิ่นสุริวงศ์มงกุฎแก้ว
น้องว่าแหงเภาในสาคร

ทีนี้แล้วเห็นชีวังจะสังหรณ์
บดินทรเสด็จตันไปหนใด
(หน้าที่ ๑๐, บรรทัดที่ ๒)

...

แล้วครวญคร่ำรำหาพระสามี
อยู่หลัง ๆ พลัดน้องในวารี

ไอ้ พระยอดดวงชีวิตเฉลิมศรี
ปานฉะนี้พ่อเจ้าจะเศร้าทรวง
(หน้าที่ ๑๑, บรรทัดที่ ๔)

...
พระเปล้าเปลี่ยวเดียวตันปนตะปอย
จะเหลียวซ้ายเห็นแต่สายกระแสดลื่น

ไอ้ ยอดสร้อยร้อยจิตไปทิศใด
จะแลขวาก็แต่พื้นละลอกใหญ่
(หน้าที่ ๑๔, บรรทัดที่ ๔)

ตัวอย่างข้างต้นเป็นการคร่ำครวญของนางคาระวีเมื่อพลัดพรากจากพระบรวงศ์ท่ามกลาง
ท้องทะเล กวีขึ้นต้นบทด้วยคำว่า “โอ” และ “ไอ้” ซึ่งเป็นคำที่แสดงความรู้สึกหวนไหว และ
หม่นหมองหดหู่ของนางคาระวี ที่ต้องพลัดพรากจากพระบรวงศ์ นอกจากนี้กวียังใช้เสียง /ว/ ในคำว่า
“ว่าเหว” ซึ่งเป็นพยัญชนะที่มีเสียงกว้าง ทำให้เกิดความรู้สึกอ้างว้าง โดดเดี่ยว เมื่อนำมาใช้กับคำว่า
“เอกา” ยิ่งช่วยเสริมความรู้สึกอ้างว้างโดดเดี่ยวได้เป็นอย่างดี ดังที่กวีประพันธ์ไว้ว่า “น้องว่าเหวเอกา
ในสาคร”

นอกจากนี้กวียังใช้ความเปรียบอุปมาในการประพันธ์ว่า “บดินทรเสด็จดับไปหนใด”
ซึ่งเป็นข้อความที่นางคาระวีคร่ำครวญถึงพระบรวงศ์ด้วยความรู้สึกประหวั่นพร่นพรึง

ตัวอย่างที่ ๒ ตอนนางคาระวีคร่ำครวญถึงพระบรวงศ์เมื่อผ้าขาด

เมื่อนางคาระวีพลัดพรากจากพระบรวงศ์ นางรู้สึกหวนใจว่าพระบรวงศ์อาจไม่มีชีวิตรอด
จากท้องทะเล นางจึงคร่ำครวญด้วยความโศก ดังความว่า

แม่รู้ว่าพระเจ้าจอมกระหม่อมแก้ว

เมียจะดับชลสินธุ์ให้สิ้นดวง

กุ่มัจฉาปลาร้ายในสายสมุทร

มันแว้งพลัดกัดกินในสินธุ์ชล

แม่พระองค์ส่งสวรรคตไปปฏิสนธิ

จะขอสอนองร้อรับบาทบริจา

แม่พระองค์เป็นหงส์เหมมราช

เป็นสุวรรณแผ่นผาคูหาทอง

เมียจะเป็นพฤษชาผลาผล

แม่พระเป็นมยุราพยานก

บรรลัยแล้วที่ในท้องทะเลหลวง

ไปแนบทรงงูทูลกระหม่อมหาเมืองบน

ที่โผนผุดกรอกกลีบอยู่สับสน

จะตีตนตามตายวายชีวิต

เป็นผู้คนโคกระทิงมึงสา

เป็นเพื่อนร่อนร่วมมรยให้สมปอง

น้องจะหมายมาดพบสบสนอง

แม่ทูลกระหม่อมของน้องเป็นฝูงนก

ให้ดอกต้นดกดาษระดมตี

น้องหกเป็นหาดทรายให้เพื่อนรำ

(หน้าที่ ๑๒, บรรทัดที่ ๑-๕ และหน้าที่ ๑๓, บรรทัดที่ ๑)

จากตัวอย่างข้างต้นยังพบว่า กวีใช้คำซ้ำในตำแหน่งต้นวรรคหลายชุด ได้แก่ แม่พระองค์
เป็น และน้อง ซึ่งคำเหล่านี้ เป็นการเน้นย้ำเนื้อหา ๒ ประการ คือ การไปเกิดของพระบรวงศ์ และการ
ติดตามไปเกิดของนางคาระวีที่จะตามไปเกิดเป็นข้าราชการของพระบรวงศ์ การซ้ำคำชุดนี้เป็นการ
เน้นย้ำความรู้สึกพลัดพรากโดยไม่รู้ชะตากรรม ไม่รู้ว่าจะได้พบกันอีกหรือไม่ โดยกล่าวถึงแม้ว่าในชาติ
หน้าพระบรวงศ์ไปเกิดเป็นสิ่งใด ๆ ก็ตาม นางจะขอติดตามไปเกิดร่วมกับพระบรวงศ์ด้วยในทุกชาติไป
ถือเป็นการซ้ำคำเพื่อแสดงความรำลึกนึกถึงพระสวามีด้วยความสิ้นหวัง ที่จะได้พบกันในชาตินี้ ถือเป็น
การใช้คำซ้ำที่แสดงอารมณ์โศกได้อย่างลึกซึ้ง

ตัวอย่างที่ ๓ ตอนนางคาระวีคร่ำครวญถึงพระบรมวงศ์เมื่อผ้าขาด

น้ำเขียวเขียวระลอกกละลอกัน นางหวาดหวั่นเวทนาน้ำตาไหล
ให้เสียวเสียวเหลียวและละลานใจ เห็นสุดอาลัยเหลือแรงกันแสงพลาง
(หน้าที่ ๑๑, บรรทัดที่ ๕)

เมื่อพลัดพรากจากองค์พระทรงสวัสดิ์ เร่งโหมนัสอดอันกลมสมร
ปริมจะวายลงที่ท้องชโลทร ทูรอรอนรีบวายในสายชล
คว้างคว้างไม่วายหาย เกศาสยายแสงเย็นทุกเส้นขน
แต่ยามค้ำย่ำซ้องจรร้องรน สีโรจนทรงพบนภาพางค์
(หน้าที่ ๓๐, บรรทัดที่ ๔)

..... พระเนตรนางแลลอดชำเลื่องเหลียว
ชลสายไหลคว้างเป็นกลางเกลียว สนั่นกระสันเสียวเสียวทั่วสรรพางค์
(หน้าที่ ๓๓, บรรทัดที่ ๔)

จากตัวอย่างข้างต้นกวีใช้คำซ้ำว่า เสียวเสียว และคว้างคว้าง ในการแสดงความรู้สึกเคืองคว้างและหวาดระแวง ขณะที่นางคาระวีแหวกว่ายอยู่กลางท้องทะเล ซึ่งท่ามกลางท้องทะเลอันกว้างไพศาล นางคาระวีกำลังแหวกว่ายอยู่แต่เพียงลำพังผู้เดียว จึงทำให้เกิดความรู้สึกเคืองคว้างและหวาดระแวงภัยนานาอันจะมากับสายน้ำ ทำให้ผู้ฟังและผู้อ่านรู้สึกเวทนาและสงสารในชะตากรรมของตัวละครก่อให้เกิดอารมณ์อารมณ์ไคร้รวมไปกับตัวละครในที่สุด

เหตุการณ์ตอนที่นางคาระวีคร่ำครวญถึงพระบรมวงศ์ตอนผ้าขาด เนื่องจากคลื่นทะเลซัดสาดข้างต้นเห็นได้ว่า กวีสรรคำที่แสดงความรู้สึกหวั่นไหว แสดงการร้องไห้คร่ำครวญ แสดงภาพการดิ้นรนเพื่อเอาชีวิตรอด ใช้เสียงพยัญชนะเพื่อเสริมความรู้สึกอ้างว้างโดดเดี่ยว การใช้คำซ้ำเพื่อแสดงความรู้สึกพลัดพรากและหวาดกลัว และใช้ความเปรียบแสดงความรู้สึกประหวั่นพรันพรึง การสรรคำและความเปรียบสอดคล้องเหตุการณ์และความรู้สึกของตัวละคร สื่ออารมณ์ความรู้สึกของตัวละครได้อย่างแจ่มชัด ก่อให้เกิดอารมณ์สะท้อนใจแก่ผู้อ่าน

ตัวอย่างที่ ๔ ตอนพระบรมวงศ์เดินป่า

กวีใช้คำซ้ำเพื่อแสดงความรู้สึกนึกถึงที่พระบรมวงศ์มีต่อนางคาระวีเมื่อต้องพลัดพรากจากกันว่า โดยใช้คำซ้ำในลักษณะตั้งคำถามซ้ำไปซ้ำมา การตั้งคำถามซ้ำ ๆ พระบรมวงศ์ทำให้เกิดเป็นความหมกมุ่นครุ่นคิด คิดซ้ำไปซ้ำมาด้วยความคิดถึง และเป็นห่วงนาง ทำให้ผู้ฟังและผู้อ่านเห็นใจพระบรมวงศ์ที่ ต้องพลัดพรากจากนางอันเป็นที่รัก ดังความว่า

โอปานฉะนี้แก้วพี่จะบุกพง หรือจะลงลุยท่าชลาสัย
ฤดวงเนตรพันนิเวศจังหวัดไพร ฤจระไนจอมเขาลำเนาแนว
(หน้าที่ ๒๕, บรรทัดที่ ๓)

นอกจากนี้กวีใช้ความเปรียบ ภาพพจน์การอุปมา เพื่อพรรณนาความทุกข์ของพระบรมวงศ์ว่า พระบรมวงศ์ได้หลับไปด้วยความเหนื่อยอ่อน เมื่อถึงเวลาเย็นน้ำค้างร่วงลงมา ดอกไม้บานสลอนส่งกลิ่นหอม ทำให้พระบรมวงศ์รู้สึกสบายใจ แต่เมื่อหันมาไม่พบนางอันเป็นที่รัก ก็เหมือนดังลูกศรแผลงมาตัดคอให้ขาดสะบั้น หรือเมื่อพระพายพัดให้หมุ่ไม่เป็นเงาไหวไปมา ทำให้พระบรมวงศ์คิดว่าเป็นนางคาระวี จึงฉวาเข้าไปกอด กวีได้กล่าวไว้ ดังนี้

พวยเย็นย่ำน้ำค้างกระจ่างร่วง	ผกาดวงสุมาลย์มานสลอน
รวยรินรสร้าเพยจร	พระภูธรทราวมสำอางใจ
แล้วรีบแลแปรพักตร์ไม่พบสวาท	ดังศรพลาดแผลงศอให้ตัดสาย
พระพายพัดปิดเป่าเป็นเงาไว	พฤษษาไหวพระประหลาดว่าขวัญตา
ผวาวางกางกรเข้ากอดเกศ	ภูเวศร์รับขวัญต้นพฤษษา
แล้วจุมพิตเห็นผิตอนิจจา	โอแก้วตาเกตุตันที่หลงตาม

(หน้าที่ ๑๖, บรรทัดที่ ๔-๕ และหน้าที่ ๑๗, บรรทัดที่ ๑-๒)

ตัวอย่างข้างต้นกวีใช้เสียง /ร/ ในวรรค รวยรินรสร้าเพยจร เสียง /ร/ ความรู้สึกที่ได้จากเสียงนี้คือการเคลื่อนไหวอย่างมีชีวิตชีวา ซึ่งเป็นความรู้สึกตรงข้ามกับความเศร้าหมองที่เกิดขึ้นกับพระบรมวงศ์เนื่องจากไม่มีนางคาระวีอยู่ข้างกายทำให้ผู้อ่านรับรู้ความโศกเศร้าของพระบรมวงศ์ได้เป็นอย่างดี

ตัวอย่างที่ ๕ ตอนพระบรมวงศ์เดินป่า

พระบรมวงศ์พลัดพรากจากนางคาระวีแล้ว พระองค์เป็นห่วงนางคาระวีเป็นอย่างมากความโศกของพระบรมวงศ์นั้น กวีใช้กลวิธีการสรรคำและการสร้างความเปรียบเพื่อพรรณนาการคร่ำครวญของตัวละคร ดังความว่า

จะโหยหวนครวญหาน้ำตาตวง	พระพักตร์พวงมวิพพรรณตั้งจันทร
จะระทลัดสลายศรี	จะแสนทวิเวทนานิจจาสมร
ชะรอยน้องพันท้อทะเลจร	เข้าสู่ตอนต้นปาวนาเรศ
พระตริกเสด็จเสด็จจะสูงตง	ป่าระหงห้วยหนองคลองละหาน
หวนคะนึ่งถึงสุตายุพาพาล	ให้รำคาญเคืองระคายไม่วายวาง

(หน้าที่ ๑๗, บรรทัดที่ ๔-๕ และหน้าที่ ๑๘, บรรทัดที่ ๑)

จากตัวอย่างกวียังใช้ความเปรียบเพื่อแสดงความงามของนางคาระวีว่ามีใบหน้าผิวพรรณงดงามดั่งพระจันทร์ ยิ่งนางมีความงามมากเพียงใด พระบรมวงศ์ก็ยิ่งเกิดความทุกข์ที่ต้องพลัดพรากจากนางมากขึ้นเพียงนั้น เป็นภาพพจน์ประเภทอุปมา นอกจากนี้ในตัวบทได้กล่าวไว้ว่า พระบรมวงศ์นั้นแสดงกิริยาอาการ “โหยหวนครวญหาน้ำตาตวง” เป็นการแสดงความทุกข์โดยการร้องไห้คร่ำครวญแสนสาหัส เนื่องจากกวีสรรคำโดยใช้คำว่าโหยหวน รวมถึงมีการหลั่งน้ำตา ซึ่งสำหรับชายเป็นการแสดง

ความทุกข์อย่างแสนสาหัสและคำว่า “น้ำตาตวง” ตวง หมายถึง การตักด้วยภาชนะต่าง ๆ เพื่อให้รู้ถึงจำนวนหรือปริมาณ “น้ำตาตวง” จึงหมายถึง น้ำตาไหลออกมามากมายจนใช้ภาชนะตวงปริมาณได้

จากตัวอย่างข้างต้นจะเห็นว่ากวีใช้เสียงพยัญชนะและใช้คำแสดงจินตภาพอย่างโดดเด่นทำให้ผู้อ่านเห็นภาพการเคลื่อนไหวอันรวดเร็วและรุนแรงทำให้เกิดความรู้สึกวุ่นวายในชะตากรรมของตัวละคร มีการเล่นชุดคำในตำแหน่งต้นวรรค ใช้การอุปมาเพื่อพรรณนาความทุกข์ของพระบรมวงศ์ว่าพระบรมวงศ์ และแสดงความงามของนางคาระวี ทำให้เป็นเนื้อหาที่แสดงอารมณ์สะท้อนใจให้เกิดได้อย่างชัดเจน

ตัวอย่างที่ ๖ ตอนพระบรมวงศ์เดินป่า

พระบรมวงศ์ถูกคลื่นซัดเข้าฝั่ง พระองค์เดินเข้าป่าเพื่อตามหานางคาระวี กวีได้พรรณานำเนื้อหาโดยใช้กลวิธีการสรรคำและการสร้างความเปรียบเพื่อพรรณนาการคร่ำครวญของตัวละครดังความว่า

ชะรอยกรรมแสนระยำมาซ้ายาก

มิสาใจไกลพระองค์อนงค์ราม

เมื่อเรื่องเก่ากล่าวครั้งพระรามเศียร

มิพระลักษมณ์รักร่วมภิรมย์กัน

พระไชยทัศน์พลัดโฉมจุมพรสมร

สุนทรอนแรมร้างคณา

ทศรถ...(ขาดหาย).....ตี...(ขาดหาย)...ซัง

นิราศร้างห่างรักนางอักษร

พระรถร้างนิราศเมรีเรื่อง

แสนลำบากบุกป่าพนาหนาม

เร่งประณามนิกลั่นรัฐจวนครัน

แรมทุเรศร้างสี่ดาแทบอาสัญ

ไปหันโคตรวงศ์ในลงกา

ทุรนร้อนอยู่ด้วยราชปักษา

มโนราห์แรมร้อนจนอนนहु

.....(ขาดหาย).....

พระวรวงษ์เรศร้างนางกนิษฐ

.....(ขาดหาย).....

(หน้าที่ ๓๑, บรรทัดที่ ๑-๕)

ตัวอย่างข้างต้นพบว่ากวีใช้การอ้างถึงตัวละครในวรรณคดีเรื่องอื่น ภาพพจน์แบบการอ้างถึง (Allusion) เป็นการกล่าวถึงเรื่องอื่น เช่นกล่าวถึงบุคคล เหตุการณ์ นิทาน หรือวรรณกรรมอื่น ๆ การอ้างถึงเป็นการแสดงความรอบรู้ของผู้เขียนเพื่อที่จะขยายงานเขียนนั้นให้ชัดเจนขึ้น หรือให้เกิดความหลากหลาย หรือให้ถ้อยคำมีน้ำหนักหรือให้น่าประทับใจยิ่งขึ้น (ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๔๕, หน้า ๑๓) จากตัวอย่างข้างต้นกวีอ้างถึงตัวละครในวรรณคดี ๕ เรื่อง ได้แก่

พระรามพลัดพรากจากนางสีดา เป็นเหตุการณ์ในเรื่องรามเกียรติ์ กล่าวคือ นางสีดาถูกทศกัณฐ์ลักพาตัวไปที่เมืองลงกาเพื่อนำไปเป็นชายาของตน พระรามจึงต้องตามไปเพื่อช่วยเหลือนางสีดา

พระไชยทัศน์พลัดพรากจากนางจุมพร (อุทุมพร) พระไชยทัตออกติดตามม้าที่ถูกม้าวิเศษถูกพญายักษ์คนธรรพ์ลักไปจึงพลัดพรากจากนางจุมพร (อุทุมพร) นางยักษ์วาสน์ลักพานางจุมพรไปให้พญาครุฑ พญาครุฑเอานางกลับไปยังวิมานนิมพิล ฝ่ายพญาครุฑก็ไม่สามารถเข้าใกล้นางได้เพราะนางอธิษฐานขอให้เป็นกระเทย ไชยทัตจึงได้ออกติดตามแล้วฆ่าพญาครุฑเสีย จากนั้นทั้งหมดก็พากันกลับเมืองพรหมกุศ

นางมโนร่าพลัดพรากจากพระสุธนเป็นเหตุการณ์ในเรื่อง พระสุธน มโนร่า ซึ่งมีเรื่องย่อคือกนิรีชื่อ มโนร่า ถูกนายพรานบุรณ จับมาจากสระอโนดาตไปถวายพระสุธน โอรสแห่งกรุงอุดรปัญจาโร พระสุธนรักนางมโนร่าตั้งแต่แรกพบ และได้อภิเษกกัน ต่อมา พระสุธนต้องจากไปทำศึกแทนพระบิดา บุโรหิตผู้คิดร้ายทูลยุยงพระราชาวาต้องทำพิธีบูชาญีสัตว์ทุกชนิดรวมทั้ง นางมโนร่าด้วย เพื่อให้บ้านเมือง ฟื้นภัยจากสงคราม นางมโนร่าขอสวมปีกและหางร้ายรำในพิธีก่อนบินหนีไป เมื่อพระสุธนกลับมา ก็เสียใจมากจึงออกติดตามไป โดยผจญอุปสรรคและอันตรายมากมายจนเข้าเขตเมืองกนิรี และยังคงพิสูจน์ให้พระบิดามารดาของมโนร่าเห็นอีกครั้งว่าพระสุธนคู่ควร กับนางมโนร่าอย่างแท้จริง

พระวรรณพลัดพรากจากนางกนิรีเป็นเหตุการณ์ในเรื่อง วรรณชटक มีเรื่องย่อนางสุภัทราเป็นกนิรี นางไปเที่ยวป่าหิพานต์และได้พบกับพระเจ้าเจตราชได้อภิเษกสมรสกันต่อมา นางตั้งครรภ์และคลอดลูกออกมาสองคนแต่ถูกนางเขมาเทวีกลั่นแกล้งเอาท่อนไม้มาสับเปลี่ยนกับลูกของนาง นางเขมาเทวีเอาโอรสองค์แรกไปใส่หีบฝังดินที่โคนต้นไม้ เทวดาช่วยเหลือนำมาเลี้ยงและตั้งชื่อว่าพระวรรณ ส่วนนางเขมาเทวีเอาโอรสองค์ที่สองไปใส่หีบแล้วลอยน้ำ พระฤษีมาเจอนำไปเลี้ยงและตั้งชื่อว่าพระวรรณ ส่วนนางสุภัทราถูกพระเจ้าเจตราชลอยแพไปจนถึงเกาะแห่งหนึ่ง นางจึงบวชที่เกาะแห่งนั้น โอรสทั้งสองของนางเมื่ออายุได้ ๑๖ ปีก็ออกตามหามารดาได้ระหว่างออกตามหามารดาพระวรรณได้ชายนางบุษบา พระวรรณได้ชายนางสองคน คนแรกชื่อนางสมุททชาเป็นพยานาคคนที่สองชื่อนางสุวรรณคันธาเป็นยักษ์ พระวรรณออกตามหามารดาตามลำพังจนในที่สุดได้พบกับมารดาที่เมืองสากถนคร

พระรถพลัดพรากจากนางเมรี เป็นเหตุการณ์จากเรื่องรถเสนชटक มีเรื่องย่อนางสิบสองมีน้องคนเล็กชื่อนางภวาและได้อภิเษกกับพระเจ้ารถเสนชटक นางภวาถูกนางยักษ์สันธมารกลั่นแกล้งควักลูกตาและจับขังคุก ต่อมานางภวาคลอดพระโอรสชื่อรถเสน นางสันธมารก็ออกอุบายให้พระรถเสนไปเอายารักษาโรคที่เมืองคชปุรนคร พร้อมทั้งฝากจดหมายไปให้นางเมรีเพื่อบอกให้นางเมรีกินเนื้อรถเสนกุมาร ระหว่างทางรถเสนกุมาร ได้ขกพักกับฤๅษี เมื่อฤๅษีเห็นจดหมายจึงเปลี่ยนข้อความให้นางเมรีแต่งงานกับรถเสนกุมาร ต่อมารถเสนกุมารได้ออกอุบายให้นางเมรีดื่มสุราจนเมาและหนีนางเมรี

วรรณกรรมทั้งห้าเรื่องดังกล่าวมีเหตุการณ์ต้องพลัดพรากจากกันมาเปรียบเทียบกับความทุกข์ของตนที่ต้องพลัดพรากจากนางคาระวี ซึ่งการอ้างถึงตัวละครในวรรณคดีเรื่องอื่นที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับความเศร้าโศกที่มีเหตุการณ์พลัดพรากจากคนรักเหมือนกันนั้น เป็นการเน้นให้ผู้อ่านรับรู้ความโศกที่เกิดกับนางคาระวีและพระบรมวงศ์ได้เข้มข้นมากขึ้น จึงสร้างอารมณ์สะเทือนใจให้เกิดกับผู้อ่านได้เป็นอย่างดี

ตัวอย่างที่ ๗ ตอนนางคาระวีเดินป่า

นางคาระวีเดินต้นเดินทางกลางป่าใหญ่จนสลบล้มลงและเมื่อนางฟื้นขึ้นมานางก็คร่ำครวญถึงเวรกรรมว่าทำให้นางเจ็บปวดใจราวกับถูกศรพิช กวียังใช้กลวิธีการสรรคำและการสร้างความเปรียบเพื่อพรรณนาการคร่ำครวญของตัวละคร เพื่อแสดงสภาพอันน่าเวทนาของนางคาระวีดังความว่า

พื้ทิ้งน้องเสียที่ห้องทะเลเขียว
นางเอนองค์ลงประทับกับพสุธา
ตั้งคนตัดกัทธิด้วยสินขรรค์
แล้วกลับคืนต้นสมประตืองค์
อกเอ่ยอนิจจาเวรกรรม
จะเล็งสังหาในสาคร
ถึงเป็นตายจะตะกายไปตามเคราะห์
เพื่อจะพบพุทธพงษ์ในดงदान

ให้เมียเที่ยวโศกทนกังวลหา
ที่ริมท่าแล้วสลบสลับลง
ขาดสะบั้นลงเหนือธูสีผิง
สะอื้นองค์ทรงโศกก็ฉวีรำ
มาเจาะจำเจ็บจิตตั้งพิษศร
ไทนจะพบภุธรในชลธาร
จะลอดเลาะลัดป่าพนาสันต์
สุตามาลย์ตรีภเส็จเสด็จไป

(หน้าที่ ๒๙, บรรทัดที่ ๑-๕)

กวีใช้ความเปรียบเทียบความทุกข์โศกที่พลัดพรากจากคนที่รักเปรียบดังต้นกล้วยที่ถูกคนตัดให้หักโค่นลงด้วยพระขรรค์

นอกจากนี้ยังพบว่ากวีใช้การเล่นเสียงสัมผัสอย่างโดดเด่นคือ สัมผัสพยัญชนะ เช่น เอน-องค์ , สลบ-สลับ สัมผัสสระ เช่น อง-ลง , ประทับ-กับ เห็นได้ว่าคำทุกคำที่อยู่ในตำแหน่งสัมผัสในนั้นมีความหมายเสริมซึ่งกันและกัน คือ เอน เป็นคำกริยาที่แสดงอาการล้มลงนอนอย่างช้า ๆ องค์ เป็นคำนามหมายถึงส่วนต่าง ๆ ของร่างกาย ส่วนคำว่าลง หมายถึงลงไปสู่เบื้องต่ำกว่า คำว่าประทับเป็นคำกริยาหมายถึงอยู่กับที่ คำว่า กับ เป็นคำเชื่อมหมายถึง รวมกัน เมื่อนำมาใช้รวมกันจึงทำให้ผู้อ่านเห็นภาพเป็นลำดับการเอนตัวลงนอนของนางคาระวีที่นอนลงกับพื้นดิน นอกจากนี้ คำว่า สลบ-สลับ ใช้เสียงหนักเบาสลับกันเพื่อให้รู้สึกถึงการเคลื่อนไหวในจังหวะที่เร็ว ทำให้ผู้อ่านรับรู้ว่าการคาระวีหลับไปอย่างรวดเร็วด้วยความอ่อนเพลียและเศร้าโศก นอกจากนี้วรรค “พื้ทิ้งน้องเสียที่ห้องทะเลเขียว” กับ “ให้เมียเที่ยวโศกทนกังวลหา” กวีใช้คำที่มีความหมายตรงข้ามกันมาเน้นย้ำความรู้สึกของตัวละครฝ่ายหนึ่งถึงแต่อีกฝ่ายเที่ยวหา และ เสียง /ท/ ในคำว่า ทิ้ง-เที่ยว เป็นคำตายทำให้ ช่วยเน้นย้ำความรู้สึกนางคาระวีถูกทอดทิ้ง แต่นางคาระวีเที่ยวตามหาให้ผู้อ่านรู้สึกมากยิ่งขึ้น เป็นการสรรคำเพื่อแสดงจินตภาพ และใช้ความเปรียบเพื่อแสดงสภาพอันน่าเวทนาของนางคาระวี ทำให้เนื้อหาในตอนนางคาระวีเดินป่า เป็นสื่อที่แสดงอารมณ์สะท้อนใจได้อย่างชัดเจน

ตัวอย่างที่ ๘ ตอนนางคาระวีคลอดลูก

เมื่อนางคาระวีคลอดลูก นางต้องเลี้ยงดูลูกของนาง ทำให้นางพรานเฒ่าไม่พอใจเนื่องจากนางคาระวีไม่สามารถมารับใช้นางพรานได้ตลอดเวลาเหมือนก่อนคลอดลูก นางพรานจึงขโมยลูกของนางคาระวีไปทิ้งกลางป่า โดยวางแผนให้นางคาระวีออกไปซื้อสุราที่ตลาด เมื่อนางคาระวีออกจากบ้านนางพรานจึงนำทารกน้อยไปทิ้งกลางป่า เมื่อนางคาระวีกลับมาจากตลาดไม่พบลูกนางคาระวีจึงคร่ำครวญด้วยความหวังลูก กวีได้ใช้กลวิธีการสรรคำและการสร้างความเปรียบเพื่อพรรณนาการคร่ำครวญของตัวละครไว้ ดังความว่า

.....(ขาดหาย).....
ตั้งเหยี่ยวเฉียวนกน้อยไปลอยลม
พังเป็นอุ้งก็ยังอยู่ประสาซาก

แม่มาห่างเหมิได้พบประสบสม
แมกัตรมกรองหาน้ำตานอง
แต่เจ้าจากแม่ไปที่ในห้อย

คนอื่นใครเขาจะรักประภัสร์ผ่อง	จะร้อง ๆ เสือกตนไปจนตาย
ชะรอยคนริษยามันพาพราว	ให้เจ้าจากอกแม่ไปสูญหาย
ร้องให้พลงโหมยงคอยทรงกาย	เทียวเลียบสายแลสอดพระยอดรัก
ทุกซอกซุ่มพุ่มไม้ริมชายป่า	ไม่ปะตาให้วิตกเพียงอกหัก
โอ ว่าใจแม่จะขาดอนาถนัก	พ่อยอดรักอาสาสูญเสียมันคง
ร้องให้พลงหาพลงไม่สร้างโคก	แสนวิโยคยิ่งคิดพิศวง
นางเดินกลับมาถึงทับแล้วทอดองค์	กันแสงทรงโคกซบสลับไป

(หน้าที่ ๑๐๓, บรรทัดที่ ๑-๕ และหน้าที่ ๑๐๔, บรรทัดที่ ๑-๔)

กวีสรรคำแสดงความโศกเพื่อทำให้ผู้อ่านเกิดจินตภาพถึงความโศกที่เป็นลำดับขั้น เช่น “นางเดินกลับมาถึงทับแล้วทอดองค์ กันแสงทรงโคกซบสลับไป” โดยกวีใช้การลำดับความตั้งแต่การทอดตัว ต่อด้วยการร้องไห้ ซบตัวลงกับพื้น และขั้นสุดท้ายคือการสลับไป เป็นการแสดงความโศกเป็นขั้น ๆ จากเบาไปหาความรุนแรงขึ้นเรื่อย ๆ นอกจากนี้กวียังมีการใช้คำซ้ำว่า “ผล่อยผล่อย” เพื่อแสดงให้เห็นถึงลักษณะการร้องไห้ของนางคาระวีว่าน้ำตาของนางนั้นหยดร่วงลงไม่ขาดสาย ซึ่งทำให้ผู้อ่านเกิดความเวทนาในชะตากรรมของนางมากขึ้น

ตัวอย่างที่ ๙ ตอนนางคาระวีพลัดพรากจากลูก

นางพรานแต่อาจฉาทารกน้อย เพราะคิดว่าเมื่อนางคาระวีมีลูกต้องดูแลลูกไม่มารับใช้นางเหมือนก่อนนางจึงขโมยลูกของนางคาระวีไปทิ้งในป่า เมื่อนางคาระวีกลับมาจากตลาดไม่พบลูกนางเศร้าโศกเสียใจมาก กวีใช้กลวิธีการสรรคำและการสร้างความเปรียบเพื่อพรรณนาการคร่ำครวญของตัวละคร ดังความว่า

จะกล่าวถึงคาระวีศรีสวัสดิ์	นางกษัตริย์เศร้าสร้อยละห้อยให้
ระทมทุกข์ทรมาณรำคาญใจ	ความอาลัยลูกรักไม่ลืมเลย
เมื่อยามย่ำไสยาสน์อนาถคิด	พ่อดวงใจสุดจิตของพี่เอ๋ย
ไม่ควรพรากจากไกลแม่ไปเลย	จะร้องเบยอยู่บนฟูกเหมือนลูกนก
พ่อไม่รู้ภาษาเหมือนกาไก่	แม่เหยี่ยวใหญ่คาบพรากไปจากอก
โธ่ ไม่คิดอนิจจาว่าทารก	น้ำตาตกผลอยผลอยยั้งน้อยใจ

(หน้าที่ ๑๑๔, บรรทัดที่ ๕ และหน้าที่ ๑๑๕, บรรทัดที่ ๑-๓)

จากตัวอย่างข้างต้นพบว่ากวีใช้ความเปรียบว่าลูกของนางนั้นเปรียบเสมือนนกน้อยที่ถูกเหยี่ยวฉวยลอยหายไป และยังได้เปรียบเทียบกับลูกของนางนั้นเปรียบเสมือนลูกนกที่ยังไม่รู้ภาษาดังเช่นกาไก่ ซึ่งโดยแม่เหยี่ยวนั้นพรากไป ทำให้เห็นภาพอันน่าสลดสังเวชของนางคาระวีที่ต้องพลัดพรากจากลูกที่ยังแบเบาะและไม่สามารถช่วยเหลือตนเองได้

ตัวอย่างที่ ๑๐ ตอนนางคาระวีชมภาพเขียนศาลาราย

เมื่อนางคาระวีเห็นนางพรานเต่าออกมาจากกระท่อมกลางป่า นางเดินเข้ามาในตัวเมือง และเข้าไปขออาหารในโรงทาน และได้ชมภาพเขียนที่พระบรมวงศ์ให้ช่างเขียนภาพเขียนไว้เพื่อติดตามหานางคาระวี เมื่อเห็นภาพเขียนนางคาระวีคร่ำครวญ ดังความว่า

ถึงห้องเก่าเหมือนเมื่อคราวพระทรงเดช	พระโปรดเกศอุ้มน้องแล้ววังหนี
ไอ้ ตรงนั้นเหมือนเราหันลงวาริ	ไอ้ ตรงนี้เหมือนระลอกกระฉอกซัด
พระหลุดคว้างห่างน้องไปลับเนตร	แสนสังเวชอยู่กับปลามัจฉาสัตว์
ขุ่มอึดกลับกลอกกละลอกซัด	ศรีสวัสดิ์แม่ทรงโคกาลัย
ไอ้ เรื่องเขียนช่างไม่พียงกับเรื่องผ้า	ไอ้ ทูนหัวหนีเมียไปเสียไหน
พระโปรดเล่าความลับไว้กับใคร	เขาจึงได้เขียนลงประจงเขียน
ไอ้ ว่าเจ้าประคุณของทูนหัว	มาตามตัวก็ได้เห็นแต่รูปเขียน
เห็นสุดแรงเมียรักจักพากเพียร	แต่วนเวียนจนจะจวบเข้าขบปี

(หน้าที่ ๑๒๑, บรรทัดที่ ๑-๕ และหน้าที่ ๑๒๒, บรรทัดที่ ๑)

จากตัวอย่าง พบว่า กวีใช้คำว่า โอ และ ไอ้ ซ้ำในตำแหน่งต้นวรรค คำว่า โอ และ ไอ้ นี้เป็นคำอุทานใช้ในความรำพึง พรรณา หรือวิงวอน แสดงความรู้สึกเจ็บปวดอย่างลึกซึ้งของตัวละครที่พบเห็นสิ่งใดก็เกิดความสะเทือนใจ โศกเศร้า จนต้องเปล่งคำรำพึงด้วยความเจ็บปวดว่า โอ หรือ ไอ้ จะเห็นได้ว่ากวีใช้คำว่า ไอ้ รำพึงรำพัน เมื่อนางคาระวีเห็นภาพวาด แล้วรำลึกนึกถึงเหตุการณ์เมื่อครั้งเคยอยู่ร่วมกับพระบรมวงศ์ รวมถึงรำพึงรำพันถึงพระบรมวงศ์ด้วยความคิดถึงอย่างยิ่งยวด

ดังนั้น การใช้คำว่า โอ และ ไอ้ ซ้ำในตำแหน่งต้นวรรคหลาย ๆ วรรค ส่งผลทางด้านความรู้สึก เป็นการเน้นย้ำความรู้สึกว่านางคาระวีเห็นสิ่งใดก็รำลึกนึกถึง หรือหมกมุ่นครุ่นคิดถึงแต่พระบรมวงศ์ผู้เป็นสามี ทำให้พลังการสื่ออารมณ์โศกจากการพลัดพรากของตัวละครมีความเข้มข้นมากขึ้น และยังส่งผลไปถึงการสร้างความเศร้าโศกสะเทือนใจให้เกิดขึ้นกับผู้ฟังและผู้อ่านอย่างยิ่งยวดอีกด้วย

จากการศึกษาการสรรคำและความเปรียบเพื่อนำเสนออารมณ์สะเทือนใจพบว่า กวีใช้การสรรคำที่หลากหลาย ทั้งคำแสดงความโศก การสรรคำแสดงการร้องไห้ สรรคำแสดงกิริยาการดิ้นรน กระเสือกกระสน สรรคำแสดงความรู้สึกเว้งว่างหวั่นไหว สรรคำแสดงจินตภาพ สรรคำเพื่อแสดงอารมณ์ที่เป็นลำดับขั้น การใช้ชุดคำ การใช้คำซ้ำ การใช้คำซ้อน และการใช้ความเปรียบ ได้แก่ อุปมา อติพจน์ และการอ้างถึง การใช้ความเปรียบเหล่านี้กวีเลือกใช้อย่างเหมาะสมกับเนื้อความจึงทำให้ความเปรียบเหล่านี้เข้าถึงความรู้สึกของผู้อ่าน ทำให้เกิดจินตภาพได้อย่างชัดเจนและตรึงใจ ก่อให้เกิดอารมณ์สะเทือนใจแก่ผู้อ่านได้เป็นอย่างดี ตรงตามความต้องการของกวี เป็นการแสดงให้เห็นว่าการสร้างอารมณ์สะเทือนใจนั้นจำเป็นต้องใช้ทั้งการสรรคำหลากหลายรูปแบบ รวมถึงวรรณศิลป์ที่หลากหลาย นำมาประกอบสร้างเพื่อมุ่งเน้นเนื้อความที่แสดงความโศกให้มีความชัดเจนและเข้มข้นมากที่สุดเพื่อสร้างอารมณ์สะเทือนใจเกิดกับผู้อ่านได้เป็นอย่างดี

๔. กลวิธีการสรรคำและการสร้างความเปรียบเพื่อพรรณนาเหตุการณ์การพบบุคคลอันเป็นที่รักของตัวละคร

เมื่อพระบรมวงศ์ได้พบกับพระวงศ์สุริยามาศที่เป็นพระเชษฐานั่น เป็นการกลับมาพบกันของตัวละครซึ่งการนำเสนอความสุขที่ทับซ้อนกับความโศก กวีใช้กลวิธีการสรรคำและการสร้างความเปรียบเพื่อพรรณนาเหตุการณ์การพบบุคคลอันเป็นที่รักของตัวละคร ดังตัวอย่าง

ตัวอย่างที่ ๑ ตอนพระบรมวงศ์พบกับพระวงศ์สุริยามาศ

เมื่อพระบรมวงศ์พลัดพรากจากนางคาระวิกกลางท้องทะเล พระองค์ถูกคลื่นซัดมาถึงฝั่ง พระองค์เดินทางจนมาถึงเมืองแห่งหนึ่ง ด้วยความหิวโหยพระองค์เข้าไปขออาหารในโรงทาน และได้ดูภาพวาด ๙ ภาพ ในศาลารายที่โรงทานแห่งนั้น ภาพทั้ง ๙ ภาพคือเหตุการณ์เกี่ยวข้องกับพระองค์กับพระเชษฐาของพระองค์ชื่อพระวงศ์สุริยามาศ ด้วยความเศร้าโศกต่อเหตุการณ์ในอดีตของพระองค์กับพระเชษฐา พระองค์จึงร้องไห้และสลบลง เหล่าเสนาอำมาตย์ไปรายงานต่อพระวงศ์สุริยามาศให้มาดูพระบรมวงศ์ เมื่อพระวงศ์สุริยามาศเห็นพระบรมวงศ์ก็จำได้ว่าเป็นพระอนุชาของพระองค์ กวีได้พรรณานื้อหาในตอนนี้ไว้ ดังนี้

พระเหลือแลแปรเนตรสังเกตุพลัน

เอ๊ะ แม่แล้วแก้วพี่ไม่มีผิด

รับขวัญกลางทางสะท้อนถอนฤทัย

แล้วยกกรซ้อนโถมประโลมพักตร์

ไอ้ นิจจาพ่อเจ้าช่างเศร้าทรวง

พ่อบุกป่าฝ่าหนามคามพนม

พี่ไรพลางทางชลนัยน์นง

ที่นี้หนามาแล้วพ่อแก้วเนตร

เชิญพ่อยุพิณลินลาจะพาจร

พระวงศ์สุริยามาศประภาษพลาง

พระยกกรซ้อนองค์พระนางเยาว์

ไอ้ พ่อเสาวภาคย์เพื่อนยากพี่

เชิญพ่อไปไสยาสน์อาสน์สำอาง

สลบสลบฤพ่อดับชีวาวัต

เชิญพ่อลุกขึ้นเถิดพ่อกามประเสริฐชาย

พี่ปลอบเจ้าเท่าไรไม่วายทรง

พ่อสลัดตัดอาลัยไปลำพัง

ฤช่างชิงสิ่งไรไม่หายแค้น

พ่อบุตรส่ำห้ำข้างลึงเลคเนจร

พ่อบอดความไม่ถามถึงเชษฐา

เห็นแต่เรื่องควรฤมาเปลื้องชีวาปลง

สวรรคตปลดจิตกรนิษฐาน้อย

เห็นผิวพรรณวรพักตร์ก็หนักใจ

พ่อดวงจิตอนิจจารอดมาได้

สุชลนัยน์ไหลย่อยเข้าพิงองค์

พระยอดรักเยาวเรศร์สังเวชองค์

สลบลงด้วยศรีรัฐลีละออง

แด่ระบมลมซำจึ่งคำหมอง

ไอ้ พระน้องนุชนาถนาทร

อย่าทเวชวางวายเลยสายสมร

สู่นครนัคราพาราเรา

อูระพวงค์เพียงไฟบรรลัยเผา

ขึ้นวางเพลแล้วปล้นรำพันพลาง

มาถึงนี้แล้วพ่อย่ำหมองหมาง

ที่บนปรางค์เนาวรัตน์จรัสสาย

จึงนอนอนาถนึ่งให้พี่ใจหาย

จะพาไปสู่สถานสำราญองค์

พระบรมวงศ์ไม่แปรมาแลหลัง

ไม่พินพิงชลนาชีวาอน

พี่ทุกข์แทนเทียมเจ้าภูเขาชร

มาถึงนครขอนแก่นเหมือนเจ็ดดง

นำเวทนาด้วยพระน้องทะนงหลง

ช่างไม่ดำรงลำพิงตะลึงเลย

พี่ละห้อยโหยหานิจจาเอ๋ย

พ่อลำเค็ญเย็นยากลำบากเสวย
พระรัฐจวนครวญใครพิไรร้อง
สุดกำสรดลดลงพระองค์เอียง

พ่อร่วมเขยร่วมชมภิรมย์เรียง
กอดพระน้องแนบพินาทแทบขาดเสียง
ประคองเคียงข้างพระศพลบลง
(หน้าที่ ๔๙-๕๐)

จากตัวบทข้างต้นกวีมีการสรรคำที่ใช้เรียกพระบรวงศ์ที่น่าสนใจเป็นอย่างยิ่ง กล่าวคือ พระวงศ์สุริยามาศนั้นเรียกพระบรวงศ์ด้วยคำที่เป็นคำศัพท์ที่ใช้สำหรับตัวละครหญิง เช่น แก้วพี่ พ่อดวงจิต พระยอดรักเยาวเรศร์ พระน้องนุชนาถ พ่อแก้วเนตร สายสมร พ่อยุพินลินดา พระนงเยาว์ พ่อเสาวภาคย์ และกนิษฐน้อย เป็นต้น การที่กวีใช้คำเรียกพระบรวงศ์ด้วยชุดคำสำหรับตัวละครหญิงนี้ เป็นที่น่าสังเกตว่าอาจเนื่องมาจากการทำให้การคร่ำครวญในส่วนนี้เป็นการคร่ำครวญที่สร้างความสะเทือนใจ กวีจึงให้พระวงศ์สุริยามาศใช้คำเรียกขานพระบรวงศ์ที่แสดงถึงการเป็นที่รักและความสนิทสนมหาเป็นอย่างยิ่ง

นอกจากนี้กวียังสรรคำแสดงกิริยาอาการที่พระวงศ์สุริยามาศปฏิบัติต่อพระบรวงศ์ด้วยคำที่แสดงความอ่อนโยน เช่น รับขวัญ พิงองค์ ซ้อนโถมประโลมพักตร์ พระยกรรชื่อนองค์พระนงเยาว์ ขึ้นวางเพลาลแล้วพลันรำพันพลาถ กอดพระน้องแนบพินาทแทบขาดเสียง และพ่อร่วมเขยร่วมชมภิรมย์เรียง เป็นต้น

การสรรคำข้างต้นทำให้ลีลาในการประพันธ์ในตอนนี้เป็นลีลาที่มีความอ่อนโยน แสดงให้เห็นถึงความห่วงใยที่พี่น้องมีต่อกัน ทำให้ผู้อ่านเกิดความรู้สึกสะเทือนใจทั้งสงสารและซาบซึ้งในความรักที่พี่น้องมีต่อกัน

นอกจากนี้กวียังมีการใช้คำว่า “โธ” ในหลายตำแหน่งในเนื้อความ ซึ่งคำว่า “โธ” ยังเป็นคำที่แสดงถึงอารมณ์ความรู้สึกที่ร้อนทสลดใจ เศร้าหมองของตัวละครได้อย่างชัดเจนด้วย ตัวอย่างข้างต้นยังพบว่า กวีใช้คำซ้ำว่า พี่ และ พ่อ เพื่อแสดงการคร่ำครวญที่พระวงศ์สุริยามาศ คร่ำครวญถึงพระบรวงศ์เมื่อครั้งที่ต้องจากกัน การซ้ำคำว่า พี่ และพ่อ แสดงถึงความหมกมุ่นครุ่นคิดของพระวงศ์สุริยามาศถึงความทุกข์ทั้งหลายที่ตอนต้องเผชิญและที่พระบรวงศ์ต้องเผชิญเมื่อครั้งต้องพลัดพรากจากกัน เป็นลักษณะของการคร่ำครวญซ้ำ ๆ แสดงความหมกมุ่นครุ่นคิดอยู่ในความทุกข์นั้น

กวีใช้อุปมาเพื่อเปรียบเทียบถึงความทุกข์อันยิ่งใหญ่ “พี่ทุกข์แทนเทียมเจ้าภูเขาร” เมื่อพระบรวงศ์เดินทางมาถึงเมืองของพระวงศ์สุริยามาศผู้เป็นพี่ชาย พระบรวงศ์ได้เล่าถึงเหตุการณ์ที่ตนต้องเดินทางตระกำลำบาก พบเจอกับความทุกข์ยากแสนสาหัส เมื่อพระวงศ์สุริยามาศได้ฟังก็ได้กล่าวแก่พระบรวงศ์ว่า ความทุกข์ของพระบรวงศ์นั้นทำให้พระวงศ์สุริยามาศเกิดความทุกข์ใจแทนพระบรวงศ์อย่างยิ่งยวด ซึ่งความทุกข์นี้เปรียบได้กับภูเขา

ตัวอย่างที่ ๒ ตอนพระบรวงศ์พบกับพระวงศ์สุริยามาศ

พระบรวงศ์ทูลองค์พระเชษฐา
กระหม่อมฉันทันได้ประดีมี
ครั้นพินกายมีแต่ฟายฟุ่มซล

เมื่อนิทราหลับไหลในไพรศรี
ห้าพันปีไม่พบสลบลง
ระเหินให้หาทั่วป่าระหง

ฉันท้างว่างว่าเหวอยู่เอกองค์
ที่จริงจิตสุดคิดด้วยแสนแค้น
อุตสาห์ชนต้นตัดสัญจรซอน

กำสรดทรงโคกศัลย์จรูจร
ฉันทุภข์แทนเทียมเท่าภูเขาชร
หาญทรท้าวปาวนาราม

(หน้าที่ ๕๖, บรรทัดที่ ๕ และหน้าที่ ๕๗, บรรทัดที่ ๑-๒)

จากตัวบทข้างต้นกวีมีการสรรคำ “ฟายฟุ่มชล” คำว่า ฟาย-ฟุ่ม เป็นสัมผัสใน สัมผัสพยัญชนะ ฟาย หมายถึงเอาอุ้งมือตัก คำว่าฟุ่ม หมายถึง อาบ โขม ท่วม และคำว่า ชล หมายถึงน้ำตา เสนอภาพของการร้องไห้ที่น้ำตาไหลมากถึงขนาดเอามือตักได้ซึ่งมีความหมายเสริมซึ่งกันและกัน ประกอบกับคำในกลุ่มเสียง /ห/ ในคำ “ระเหหนให้หา” เป็นสัมผัสพยัญชนะ ทำให้เห็นภาพเร่ร่อน อยู่ไม่เป็นที่ และการร้องไห้เรียกหา คำว่า “อ้างว่างว่าเหว” ว่าง-ว่า-เหว เป็นสัมผัสใน ประเภทสัมผัสพยัญชนะ เสียง /ว/ ให้ภาพเปล่าเปลี่ยวอยู่คนเดียว ส่วน “กำสรดทรงโคกศัลย์” สรด-ทรง-โคก-เศร้า เป็นสัมผัสในประเภทสัมผัสพยัญชนะ คำว่า กำสรด หมายถึง เศร้า คำว่า โคกศัลย์ หมายถึง เป็นทุกข์ เตื่อตร้อน กวีสรรคำที่มีความหมายใกล้เคียงกันเพื่อเน้นย้ำความเศร้า ว่าเกิดจากความทุกข์ความ เตื่อตร้อน และคำ “สุดคิด-แสนแค้น” ใช้สัมผัสพยัญชนะ เสียง /ส/ และ /ค/ เป็นเสียงหนักเบา สลับกัน ทำให้รับรู้ถึงความหนักแน่นจริงจังของเหตุการณ์เมื่อพระบรมวงศ์เล่าถึงเมื่อครั้งที่พลัดพรากจากพระวงศ์สุริยามาศกลางป่าใหญ่ ฟืนต้นขึ้นขึ้นมาไม่พบพี่ชาย ก็เกิดความรู้สึกแค้นเคืองใจ ความทุกข์นั้นเทียบได้กับภูเขา

จากตัวอย่างข้างต้นจะเห็นว่ากวีเปรียบเทียบความทุกข์กับอันยิ่งใหญ่ที่เกิดจากการพลัดพรากจากกันว่าเป็นทุกข์อันยิ่งใหญ่เหมือนกับภูเขา โดยกวีใช้ลีลาในการเปรียบเทียบคล้ายคลึงกันมาก ได้แก่ พี่ทุภข์แทนเทียมเจ้าภูเขาชร และ ฉันทุภข์แทนเทียมเท่าภูเขาชร ซึ่งการเปรียบเทียบความทุกข์ว่ายิ่งใหญ่เท่าผู้เขานี้ ช่วยสร้างจินตภาพให้ผู้ฟังและผู้อ่านรู้สึกได้ว่าความทุกข์ของตัวละครมีความยิ่งใหญ่ ความเปรียบนี้ทำให้ผู้ฟังและผู้อ่านเกิดอารมณ์โศกเศร้าไปกับตัวละครได้มากยิ่งขึ้นด้วย

ตัวอย่างที่ ๓ ตอนพระบรมวงศ์พบพระวงศ์สุริยามาศ

ฝ่ายสนมที่ประนมประนอมเกล้า
บ้างค้อนทรวงน้ำตาอรุราตัน
บ้างแน่นิ่งกลิ้งเกลือกเสือกสะอื้น
เพชรหึงมาประหารไม่ทานทน

เห็นสองท้าวเธอสัญญาไม่มีขวัญ
บ้างกระสันโคกสุดอัสสุชล
ดั่งรังรินลมขัดพัสสณธ์
ทุกตัวตนต่างนึ่งไม่ติงตาย

(หน้าที่ ๖๐, บรรทัดที่ ๕)

จากตัวอย่างที่ ๓ เป็นตอนที่พระบรมวงศ์และพระวงศ์สุริยามาศได้พบกัน และต่างคร่ำครวญต่อกันจนสลบไป เหล่านางสนมกำนัลทั้งหลายต่างเศร้าโศกตกใจ ที่สองกษัตริย์สลบไป จึงแสดงอาการเสียอกเสียใจด้วยกิริยาอาการต่าง ๆ กัน โดยกวีใช้คำว่า บ้าง ในตำแหน่งต้นวรรค เพื่อจำแนกการแสดงกิริยาอาการคร่ำครวญอันน่าเวทนาของเหล่านางกำนัลว่า บ้างก็นอนคร่ำครวญอืดอื้นตันใจ บ้างก็ร้องไห้ น้ำตาไหล บ้างก็แน่นิ่ง กลิ้งเกลือก สะอึกสะอื้น ด้วยความสงสารสองกษัตริย์ ซึ่งการซ้ำคำว่า บ้าง เพื่อจำแนกกิริยาอาการคร่ำครวญนี้เป็นการแสดงภาพความทุกข์ของเหล่านางกำนัลทั้งหลาย

ที่มีต่อชะตากรรมของกษัตริย์ทั้งสอง ซึ่งส่งผลไปถึงการทำให้ผู้ฟังและผู้อ่านเกิดอารมณ์โศกกร่วมไปกับตัวละครทั้งหลายด้วย

เมื่อพระบรวงศ์ได้พบกับพระเชษฐาพระองค์คร่ำครวญถึงนางคาระวีด้วยความโศก เพราะทุกข์ยากมาด้วยกันแต่เมื่อพระองค์สุขสบายนางคาระวีก็ไม่ได้อยู่กับพระองค์ กวีพรรณนา ดังความว่า

พระบรวงศ์เอนองค์ลงเหนืออาสน์	คะนึ่งนาถนิมนวระหวนหา
โอ้ว่าแม่คาระวีของพี่ยา	จะลีลาล่องลอยอยู่ตรงไหน
เป็นเพื่อนเรือนนอนป่าพนาเวศน์	แสนสมเพชเรายังพากันมาได้
ประเดี๋ยวนี้พี่ชายสบายใจ	เจ้าทราชม้วยคู่ชีวิตไม่ซิดเซย
ยามสุขมิได้สุขเกษมสันต์	ยามสำราญมิได้เรียงเคียงแขนง
ยามสมมิได้ชมสบายเลย	ยามเสวยมิได้สว่างเพราะร้างกัน
อนิจจาเอ๋ยเคยอยู่เป็นคู่สอง	มาพบน้องพบจอมกระหม่อมขวัญ
ดูเอ๋ยเคยสร้างไว้ร่วมกัน	จะทูลขอพลชั้นจรัญจร

(หน้าที่ ๖๕, บรรทัดที่ ๑-๕ และหน้าที่ ๖๖, บรรทัดที่ ๑-๒)

ตัวอย่างข้างต้น พบว่า กวีใช้คำซ้ำ ๒ ชุด ในตำแหน่งต้นวรรค และกลางวรรคของทุกวรรค อย่างสม่ำเสมอ ได้แก่คำว่า ยาม และ มิได้ ซึ่งตอนนี้เป็นตอนที่พระบรวงศ์กลับเมืองของ พระวงศ์สุริยามาศ จึงรำลึกนึกถึงนางคาระวี ชายาผู้ร่วมทุกข์ร่วมสุขที่มีอันต้องพลัดพรากจากกัน โดยการซ้ำคำว่า ยาม เป็นการรำลึกถึงช่วงเวลาที่ยังสองสมควรได้มาอยู่ร่วมกัน นั่นคือ ยามสุข ยามสำราญ ยามสมกัน และยามเสวย ส่วนการซ้ำคำว่า มิได้ เป็นการซ้ำเพื่อแสดงความขัดแย้งว่า ในเวลานั้น ๆ นางก็มีได้มาอยู่ร่วมกันสักเพียงเวลาเดียว การซ้ำคำในชุดนี้ จึงเป็นการซ้ำเพื่อแสดงความคิดถึงที่พระบรวงศ์มีต่อนาง ในยามที่สุขสบายก็รำลึกนึกถึงนางว่าควรมาอยู่ร่วมกัน แต่ในความเป็นจริงก็ มิได้เป็นเช่นนั้น การซ้ำคำในชุดนี้จึงก่อให้เกิดอารมณ์โศกด้วยสิ่งที่ตัวละครมุ่งหมายนั้นมีได้เป็นจริง

๕. กลวิธีการสรรคำและการสร้างความเปรียบเพื่อพรรณนาความเจ็บปวดจากการคลอตลูกของตัวละคร ดังรายละเอียด

นางคาระวีตกระกำลำบากอยู่ในป่าเพียงลำพังเมื่อนางพลัดพรากจากพระบรวงศ์ นางระหกระเหินเดินจนมาพบกับนายพรานป่า นายพรานได้ช่วยเหลือให้นางมาอาศัยอยู่ด้วยจน นางครบกำหนดคลอดโอรส กวีได้พรรณานำเนื้อหาในตอนนี้อย่างกลวิธีการสรรคำและการสร้างความเปรียบเพื่อพรรณนาความเจ็บปวดจากการคลอตลูกของตัวละคร ดังความว่า

จวนจะคลอดยอตรักพระโอรส	นางรันทหนักหน่วงพระทรวงสถาน
ให้เสียว ๆ เหนียวพื้หน้าภิกข	เขาวมาลย์โศกาแล้วจาบัลย์
เอนพระองค์ลงในคร้วไฟเผา	ให้ร้อนเร่าในอุราแทบอาสัญ
กุมารดิ้นพลางสะดุ้งพุงครรภ์	พระสันริกิริกระเริ่มกาย
สุดแรงที่จะแข่งอารมณ์ขึ้น	สะอึกสะอื้นร้อนรนให้ชวนชวาย
นางรำร้องเรียกหาคุณตายาย	ลูกจะตายแล้วมาช่วยฉันด้วยรา

(หน้าที่ ๙๑, บรรทัดที่ ๑-๓)

...
 แสนสงสารเขามาเลยมิ่งสมร
 ทั้งเจ็บช้ำน้ำคำอืเต่าทมิฬ
 แล้วลือจุกเจ็บท้องนางร้องไห้
 จงเอาบุญเกิดแม่คุณอย่าวุ่นวาย
 กันแสงพลาทางนีกถึงผัวรัก
 จะวอดวายตายเป็นไม่เห็นเลย

เจ็บอุทรกลิ้งกลมอารมณ์ถวิล

ดังจะตื่นคำคืนให้กายตาย
 จะลุกไปก็ไม่ได้ให้ใจหาย
 จะทรงกายลุกลงไปมิได้เลย
 พระปิ่นปักโพธิ์ทองของน้องเอ๋ย
นางทราชมเขยเกลือกกลิ้งจนนิ่งไป

(หน้าที่ ๙๓, บรรทัดที่ ๑-๔)

ตอนนางคาระวีจะคลอตลูกนั้นเป็นตอนที่ทำให้เกิดอารมณ์สะเทือนใจอีกตอนหนึ่งที่กวีมีการสรรคำที่ทำให้ผู้อ่านเกิดจินตภาพถึงความลำบากของนางคาระวีในการคลอตลูก เช่น หนักหน่วง พระทรงสถาน ให้เสีย ๆ เหนียวพื้นนากิการ ให้ร้อนร่ำในอุราแทบอาสัญ, กุมารตื่นพลาหงสะดุ้ง พยุงครรภ์ พระสั่นริกิริกระเริ่มกาย สะอึกสะอื้นร้อนรนให้ชวนชวย เจ็บอุทรกลิ้งกลมอารมณ์ถวิล แล้วลือจุกเจ็บท้องนางร้องไห้ และนางทราชมเขยเกลือกกลิ้งจนนิ่งไป เป็นต้น ซึ่งกวีสรรคำได้อย่างดียิ่งทำให้รับรู้ได้ถึงอารมณ์ ความรู้สึก และความเจ็บปวดของนางคาระวี ทำให้ผู้ฟังและผู้อ่านเกิดความเวทนาในชะตากรรมของนางคาระวี

การศึกษากลวิธีทางวรรณศิลป์ในการนำเสนอความโศกในวรรณกรรมกลอนนิทาน เรื่องพระบรมวงศ์ทรงสกัน ฉบับวัดไทรทอง จังหวัดตราด พบว่ากวีใช้กลวิธีทางวรรณศิลป์ โดยการสรรคำ ดังนี้ การใช้เสียง ได้แก่การเล่นสัมผัสทั้งสัมผัสสระและพยัญชนะ การใช้คำ ได้แก่ การใช้คำซ้ำ การใช้คำซ้อน การใช้คำพ้องเสียง การใช้คำเลียนเสียงธรรมชาติ ส่วนการใช้ความเปรียบ กวีใช้ภาพพจน์ชนิดต่าง ๆ ได้แก่ อุปมา อติพจน์และการอ้างถึง กลวิธีดังกล่าวสามารถสื่ออารมณ์เศร้าโศกและสร้าง จินตภาพให้เกิดกับผู้อ่านให้รู้สึกคล้อยตามอารมณ์และความรู้สึกของตัวละครตามจุดมุ่งหมายของกวี

กลวิธีการพรรณนาเพื่อนำเสนออารมณ์สะเทือนใจ

ในวรรณกรรมกลอนนิทานเรื่องพระบรมวงศ์ทรงสกัน ฉบับวัดไทรทอง จังหวัดตราด มีการใช้กลวิธีการพรรณนาฉากเพื่อนำเสนออารมณ์สะเทือนใจ ๒ ประเภท ดังรายละเอียดต่อไปนี้

การพรรณนาฉากธรรมชาติ

ศรีัญญา ขวัญทอง (๒๕๔๗) ได้วิเคราะห์บทพรรณนาธรรมชาติในวรรณคดีไทยสมัยอยุธยา พบว่า บทพรรณนาธรรมชาติมีบทบาทสำคัญต่อวรรณคดีไทย ๗ ประการ ได้แก่ บทบาทในการช่วยสร้างอารมณ์สะเทือนใจ บทบาทในการแสดงภูมิรัฐกวี บทบาทในการแสดงทัศนคติกวี บทบาทในการเสริมลักษณะตัวละคร บทบาทในการเป็นสัญลักษณ์ บทบาทในการเชื่อมโยงเหตุการณ์ และบทบาทในการแสดงให้เห็นความสามารถด้านการประพันธ์ของกวี

บทพรรณนาธรรมชาติที่มีบทบาทในการสร้างอารมณ์สะเทือนใจ พบว่า บทพรรณนาธรรมชาติช่วยสร้างอารมณ์สะเทือนใจ ๔ อารมณ์ ได้แก่ อารมณ์อัศจรรย์ใจ อารมณ์ซาบซึ้งในความรัก อารมณ์สงสาร และอารมณ์หวาดกลัว (ศรีัญญา ขวัญทอง, ๒๕๔๗, หน้า ๔๔๔)

กวีผู้ประพันธ์วรรณกรรมกลอนนิทานเรื่องพระบรมวงศ์ทรงสกัน ได้สร้างบทพรรณนาธรรมชาติเป็นจำนวนมากเพราะบทพรรณนาธรรมชาติเป็นอุปกรณ์ที่ทำให้ผู้อ่านเห็นอารมณ์โศกของตัวละครได้อย่างเห็นภาพ และกวียังใช้บทพรรณนาธรรมชาติเป็นสื่อที่ให้ตัวละครคร่ำครวญได้เป็นอย่างดี จึงทำให้ผู้อ่านรู้สึกสงสารตัวละคร ดังนั้นกวีสร้างบทพรรณนาธรรมชาติขึ้นเพื่อนำเสนออารมณ์สะเทือนใจ ทำให้ขบขันอารมณ์โศกของตัวละครให้มีความชัดเจนมากยิ่งขึ้น การสร้างบทพรรณนาธรรมชาติเพื่อให้ให้เกิดอารมณ์โศก ๒ ลักษณะ ได้แก่

๑. การพรรณนาธรรมชาติอันเป็นเหตุของความพลัดพราก

ตอนพระบรมวงศ์พลัดพรากจากนางคาระวี มีการพรรณนาภาพธรรมชาติของท้องทะเลที่มีความรุนแรง ซึ่งเป็นเหตุให้พระบรมวงศ์และนางคาระวีพลัดพรากจากกัน ดังนี้

ฉากทะเล

เมื่อกรรมของสองกษัตริย์จะพลัดกัน	ชลาลัยต้นเดิมกำเริบแรง
เป็นลมแดงแครงควันตันละลอก	พยับหมอกมืดกรุ้มข่มแสง
พระพิรุณร่ำสำทั้งลมแรง	พายุแยงเยือนยอกละลอกถัน
ฟ้าคะนองก้องเปรี้ยงเสียงสนั่น	ชลาลัยร้อนละลอกกระฉอกฉาน
แสนสมเพชเวทนาสุตามาลัย	กำลังทานเหลือจะทนในชลธาร
บ้างจะอ่อนวอนว่านิจจาเอ๋ย	เห็นชีวังเมียมจะวายในสายสินธุ์
ขอได้ทรงกรุณาแก่คาระวิน	ไอ้ ครั้งนี้สุดที่นังจะครองใจ
เสียงฝนเสียงฟ้าชลาลัย	ครึกครื้นโครมครืนไม่ฝืนไหว
สองร้องก้องร่ำพร่ำพิไร	ต่างไม่ได้ยินเสียงสำเนียงกัน
เมื่อกุศลคนสองก็ต้องจาก	วิโยกยากพรากพลัดมนัสสันต์
เสียงสำเนียงลมระบมครัน	สนั่นลั่นทั่วฟ้าสาครินทร์
ละลอกซ้ากรรมซัดให้พลัดพราก	ภูษาครอกขาดกระเด็นออกเป็นสิ้น
นางร้องกรีดหวีดเรียกพระสามินทร์	ฉิบดินทร์หวาดผวาก็คว่ำตาม

(หน้าที่ ๘, บรรทัดที่ ๑-๕ และหน้าที่ ๙, บรรทัดที่ ๑-๕)

กวีพรรณนาฉากทะเลว่า เมื่อทั้งสองกระโดดหนีภัยลงไปในทะเล ทะเลเมื่อกลื่นใหญ่ซัดไปมาเป็นละลอก น้ำทะเลซัดทั้งสองพระองค์อย่างรุนแรง ทั้งลมพายุที่รุนแรงพัดซัดมาเป็นละลอก พยับหมอกมืดจนมองไม่เห็น กวีได้พรรณนาเสียงของฟ้าว่า “ฟ้าคะนองก้องเปรี้ยงเสียงสนั่น” ความรุนแรงของคลื่นลมรุนแรงมากเกินกำลังที่ทั้งสองพระองค์จะต้านทานไหวดังกวีพรรณนาว่า “กำลังทานเหลือจะทนในชลธาร” เสียงคลื่นลมรุนแรงจนทั้งสองพระองค์ไม่ได้ยินเสียงกัน อย่างไรก็ตามกวียังสามารถสร้างฉากให้นางคาระวีประสบทุกข์อย่างสาหัสดังกวีพรรณนาว่า “ละลอกซ้ากรรมซัดให้พลัดพราก ภูษาครอกขาดกระเด็นออกเป็นสิ้น” ฉากคลื่นทะเลที่รุนแรงได้ซัดผ้าที่ผูกนางคาระวีกับพระบรมวงศ์ขาดออกจากกัน นางร้องกรีดด้วยความตื่นตระหนก สร้างความทุกข์โศกให้เกิดกับนางอย่างมาก

กวีพรรณนาภาพของลมพายุที่มีความรุนแรง มีลมที่พัดแรงจัด ท้องฟ้ามีลักษณะสีแดงหม่นวนเป็นเกลียวพัดมาเป็นระลอก เกิดความมืดครึ้ม ฝนตกกระหน่ำ ทั้งลมพายุที่พัดโหมอย่าง

รุนแรง ประกอบกับเสียงฟ้าผ่าดังสนั่นหวั่นไหว สายน้ำปั่นป่วนเป็นระลอกคลื่นรุนแรง ธรรมชาติอันปั่นป่วนรุนแรงนี้ทำให้ทั้งพระบรวงศ์และนางคาระวีต้องพลัดพรากจากกัน ผู้อ่านจะสามารถจินตนาการได้ถึงสภาพอากาศอันเลวร้ายที่ตัวละครทั้งสองต้องประสบ ทำให้เกิดความรู้สึกสะเทือนใจและเวทนาในชะตากรรมที่ตัวละครทั้งสองต้องประสบ จึงแสดงให้เห็นว่า การพรรณนาธรรมชาติในวรรณกรรมกลอนนิทานเรื่องพระบรวงศ์ทรงสกันนั้นมีความสำคัญในฐานะการเป็นเครื่องมือที่ก่อให้เกิดชะตากรรมที่พลิกผันของตัวละคร เป็นจุดพลิกผันของเรื่องอีกด้วยซึ่งทำให้ผู้อ่านสงสารตัวละคร ก่อให้เกิดอารมณ์สะเทือนใจได้เป็นอย่างมาก

นอกจากนี้กวียังเล่นคำเลียนเสียงธรรมชาติและเสียงสัมผัสในทั้งสัมผัสสระและสัมผัสพยัญชนะ ดังตัวอย่าง

.....	ชลาลันต้นเต็มกำเริบแรง
เป็นลมแดงแครงควันตันละลอก	พยับหมอกมีดกรุ่มช่อมแสง
พระพิรุณร่ำสำหังลมแรง	พายูแยงเยื่อนยอกละลอกลัน
ฟ้าคะนองก้องเปรี้ยงเสียงสนั่น	ชลาลันร้อนละลอกกระฉอกฉาน
.....
.....
เสียงฝนเสียงฟ้าชลาลัน	ครึกครันโครมครืนไม่ฝนไหว
สองร้องก้องร่ำพรั่าไพโร	ต่างไม่ได้ยินเสียงสำเนียงกัน
.....
เสียงสำเนียงลมระบมครัน	สนั่นลันทั่วฟ้าสาครินทร์

จากตัวอย่างพบว่า กวีใช้คำว่า เปรี้ยง แสดงเสียงของฟ้าร้องฟ้าผ่า และใช้คำว่า ฉาน ลัน ครึกครันโครมครืน แสดงเสียงของคลื่นน้ำที่ซัดสาดปั่นป่วนอย่างรุนแรง ซึ่งการใช้คำเลียนเสียงธรรมชาติที่กวีใช้นี้ให้จินตภาพเสียงอันดังน่าหวาดกลัว และเกิดขึ้นในขณะที่นางคาระวีว่ายน้ำอยู่ในท้องทะเลอันกว้างใหญ่เว้งว่าง สร้างความน่าหวาดกลัวและหวาดหวั่นให้แก่นางคาระวีเป็นอย่างมาก ยิ่งท้องทะเลปั่นป่วนรุนแรงมากขึ้นเท่าใด การแสดงอารมณ์โศกของนางคาระวีก็ยิ่งทวีคูณมากขึ้นเท่านั้น ดังนั้น การใช้คำเลียนเสียงธรรมชาติจึงเป็นเครื่องมือสำคัญที่ช่วยสร้างเหตุปัจจัยให้ตัวละครเกิดความโศกเศร้าได้อย่างสมเหตุสมผล

นอกจากนี้กวีใช้สัมผัสในคือ สัมผัสสระ เช่น ลัน-ต้น แดง-แครง กรุ่ม-ช่อม นอง-ก้อง ละลอก-กระฉอก ฟ้า-ชลาล ร้อง-ก้อง สำ-ร่ำ ร่ำ-พรั่า เปรี้ยง-เสียง สนั่น-ลัน และสัมผัสพยัญชนะ เช่น ลาลัน ต้นเต็ม แครงควัน หมอกมีด รุนร่ำ ลมแรง ยุแยงเยือก ละลอกลัน ชลาลันร้อน ละลอก ครึกครันโครมครืน เพื่อสื่อความรุนแรงของท้องทะเลในขณะที่เกิดพายุ ทำให้ผู้อ่านรับรู้และเกิดจินตภาพถึงความรุนแรงของทะเลได้อย่างแจ่มชัด ทำให้ผู้อ่านเกิดความสงสารในชะตากรรมของตัวละคร ก่อให้เกิดอารมณ์สะเทือนใจได้อย่างยิ่งยวด

กวีสร้างฉากทะเลอันเป็นเหตุของความพลัดพรากทำให้ตัวละครทุกชีโศกสร้างความสงสารให้เกิดกับผู้อ่าน กวีได้พรรณนาทะเลกำลังเกิดพายุ มีคลื่นลมที่รุนแรงเพื่อสร้างบรรยากาศที่ทำให้

ตัวละครต้นตระหนก ทำให้ผู้อ่านเห็นภาพความหวาดกลัวและความทุกข์โศกของตัวละครอย่างมาก และทำให้ผู้อ่านรู้สึกสงสารตัวละครที่ต้องประสบพบกับสถานการณ์ในฉากและบรรยากาศดังกล่าว ทำให้ช่วยโน้มนำอารมณ์ของผู้อ่านให้รู้สึกสงสารตัวละครได้อย่างดีเยี่ยม อารมณ์สะท้อนใจจึงเกิดขึ้นในใจของผู้อ่าน

๒. การพรรณนาที่เสริมความโศกอันเกิดจากการพลัดพราก

ศรีัญญา ขวัญทอง (๒๕๔๗) กล่าวว่า ธรรมชาติมีบทบาทสำคัญในการสร้างอารมณ์สะท้อนใจ กล่าวคือ อุปสรรคสำคัญที่ทำให้กวีหรือตัวละครที่สมหวังในรักแล้วต้องพลัดพรากจากนางชั่วคราวคือการเดินทาง สิ่งแวดล้อมที่กวีหรือตัวละครเดินผ่านส่วนใหญ่เป็นสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ ไม่ว่าจะเป็นป่าเขาลำเนาไพร ซึ่งประกอบด้วยสัตว์ต่าง ๆ ตลอดจนธรรมชาติแม่น้ำ ภูเขาและมหาสมุทร เป็นต้น แต่ด้วยความรักความอาลัยที่ผูกพันอยู่กับหญิงคนรักที่พลัดพรากจากกัน ธรรมชาติเหล่านี้จึงเป็นสื่อคร่ำครวญแสดงความรักความอาลัยของตัวละครที่มีต่อนาง บทครวญโดยใช้ธรรมชาติเป็นสื่อเหล่านี้จึงทำให้ผู้อ่านเกิดความซาบซึ้งในความรักของตัวละครที่ต้องพลัดพรากจากกัน ในเรื่องพระบรมวงศ์ทรงสกัน กวีได้ใช้บทพรรณนาธรรมชาติสร้างอารมณ์สะท้อนใจ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

วรรณกรรมกลอนนิทานเรื่องพระบรมวงศ์ทรงสกันมีการพรรณนาธรรมชาติที่ช่วยส่งเสริมความโศกอันเนื่องมาจากการพลัดพรากในตอนต่าง ๆ ในเนื้อเรื่องคือ ฉากทะเล และฉากป่า ดังรายละเอียดต่อไปนี้

ฉากทะเล

ฉากทะเลเป็นฉากที่สำคัญเพราะเป็นต้นเหตุให้ตัวละครเอกทั้งสองคือ พระบรมวงศ์กับนางคาระวีต้องพลัดพรากจากกันเนื่องด้วยหนีพญายักษ์ลงไปทะเลที่กำลังมีพายุและคลื่นลมแรง คลื่นและลมพายุที่รุนแรงได้พัดจนกระทั่งผ้าที่ผูกนางคาระวีและพระบรมวงศ์ไว้แน่นขาดออกจากกัน การพลัดพรากจากกันอย่างกะทันหันนั้นทำให้พระบรมวงศ์สร้างความโศกให้พระบรมวงศ์ จากการศึกษาการสร้างฉากทะเลในวรรณกรรมกลอนนิทานเรื่องพระบรมวงศ์ ฉบับวัดไทรทองพบว่าฉากทะเลก่อให้เกิดบรรยากาศที่เสริมความโศกอันเกิดจากการพลัดพราก ๔ ลักษณะ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

๑. การใช้บทพรรณนาฉากทะเลให้มีบรรยากาศความวังเวง

ความวังเวง หมายถึง ลักษณะบรรยากาศที่สงบเยือกเย็นทำให้เกิดความรู้สึกอ้างว้าง ว้าเหวเปล่าเปลี่ยวใจ (พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๕๔, หน้า ๑๑๐๒) จากการศึกษาพบว่ากวีสร้างฉากที่มีบรรยากาศความวังเวง ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ในเรื่องพระบรมวงศ์ทรงสกัน กวีใช้ฉากทะเลสร้างเหตุการณ์พลัดพรากให้กับตัวละคร ทำให้ตัวละครทุกข์โศกสร้างความสงสารให้เกิดขึ้นกับผู้อ่าน อย่างไรก็ตาม กวีได้พรรณนาทะเลที่เกิดพายุคลื่น ลมแรงเพื่อช่วยสร้างบรรยากาศที่วังเวงให้กับตัวละคร ทำให้ผู้อ่านเห็นความทุกข์โศกของตัวละคร ที่รุนแรงยิ่งขึ้น และทำให้ผู้อ่านรู้สึกสงสารตัวละครทำให้เกิดอารมณ์สะท้อนใจ ดังความว่า

พยับโผยมโครมเครงบรรเลงเสียง

ลมซัดน้ำสาดประหลาดเป็น

สงสารหนอด้วยหน่อชินอรส

พระว้ายเรียงเคียงน้องประคองกร

ระลอกเสียงเคียงโตดกระเด็นเซ็น

ไม่แลเห็นฟากฝั่งชิลทร

แสนกำสรดเศร้าทรวงด้วยดวงสมร

ปางบังอรแอบทรวงพระองค์มา

(หน้าที่ ๖, บรรทัดที่ ๓-๕)

จากตัวอย่างข้างต้น กวีพรรณนาฉากทะเลที่มีคลื่นรุนแรงซัดเป็นระลอก น้ำซัดสาด มองไม่เห็นฝั่งแผ่นดิน พระบรวงศ์ว่ายน้ำเคียงข้างนางคาระวีด้วยความยากลำบากเนื่องจากคลื่นทะเล ภาพทะเลที่ปั่นป่วนกระแสน้ำรุนแรง ทั้งสองพระองค์ต้องพยายามว่ายน้ำเพื่อให้รอดชีวิตท่ามกลาง บรรยากาศที่วังเวมมองไม่เห็นฝั่ง ช่วยเน้นให้ความทุกข์โศกของพระบรวงศ์และนางคาระวีรุนแรงยิ่งขึ้น จึงทำให้ผู้อ่านเกิดความรู้สึกสงสารตัวละครเกิดอารมณ์สะเทือนใจได้อย่างมาก ฉากทะเลที่มีบรรยากาศความหวาดกลัว

๒. การใช้บทพรรณนาฉากทะเลให้มีบรรยากาศความหวาดกลัว

ความหวาดกลัวเป็นปฏิกิริยาทางอารมณ์ที่เกิดขึ้นจากการรับรู้ความน่ากลัวในสิ่งต่าง ๆ ที่อยู่รอบตัว ในวรรณกรรมกลอนนิทานเรื่องพระบรวงศ์ทรงสกัน กวีได้สร้างฉากทะเลและได้ พรรณนาฉากเกิดบรรยากาศความหวาดกลัวให้กับตัวละครเพื่อให้อ่านเกิดความสงสารตัวละคร ดังตัวอย่าง ตอนที่นางคาระวีต้องพลัดพรากจากพระบรวงศ์เนื่องจากคลื่นซัดผ้าที่ผูกทั้งสองขาดออกจากกัน ดังความว่า

คอยกระเดือกไว้ในสายน้ำ	พิโรธรำคร่ำครวญร่ำจวนหา
พระทูลกระหม่อมจอมเดชของเมื่อยา	เห็นชีวาเมื่อยจะวางเสียดกลางวน
ด้วยสุดกำลังแลชะเง้อหา	น้ำเค็มเขียวเสียวช่านสะท้านขน
ไอ้ พระทูลกระหม่อมจอมฟ้านิภากร	เห็นจะจรรอนิจจาชีวาวัง

(หน้าที่ ๖, บรรทัดที่ ๔ และหน้าที่ ๗, บรรทัดที่ ๑-๓)

จากตัวอย่างข้างต้นกวีพรรณนาฉากทะเล ที่มีคลื่นรุนแรงนางคาระวีต้อง “คอยกระเดือกไว้ในสายน้ำ” เพื่อเอาชีวิตรอดจากทะเลตามลำพังนางพยายามมองหาพระบรวงศ์แต่ไม่สามารถหา ได้พบดั่งที่กวีพรรณนาว่า “ด้วยสุดกำลังแลชะเง้อหา” สร้างความหวาดกลัวให้กับนางเป็นอย่างมาก ดั่งที่กวีพรรณนาฉากไว้ว่า “น้ำเค็มเขียวเสียวช่านสะท้านขน” ฉากดังกล่าวได้สร้างบรรยากาศที่โหม นำตัวละครให้รู้สึกหวาดกลัวส่งผลให้อ่านรู้สึกสงสารนางคาระวีสร้างอารมณ์สะเทือนใจให้เกิดขึ้นกับผู้อ่านได้เป็นอย่างมาก

นางคาระวีต้องพลัดพรากจากพระบรวงศ์กลางสายน้ำ นางคาระวีต้องประสบกับท้องทะเล ที่น่าหวาดกลัว ดังความว่า

น้ำเขียวเขียวกระฉอกละลอกคลื่น	นางหวาดหวั่นเวทมน้ำตาไหล
ให้เสียวเสียวเหลือวแลระลางใจ	เห็นสุดอาลัยเหลือแรงกันแสงพลาง
จะเหลือวซ้ายแลขวาอนาโถ	ละลอกโลดลึงโลดกระโดดผาง
เป็นหมอกมัวทั่วทิศนาภาทางค์	แลสล้างโลมาดูน่าขาม
เหล่าฉลามตามว่ายน้ำอยู่คลาคล่ำ	บ้างเล่นน้ำวูตวาดอยู่ผาดฉาน
ทั้งงูเงือกเกลือกเกลื่อนแต่เพื่อนพาล	กระให้หันโหลาแลราหู
บ้างรินลาดคลาดกลายเป็นหลายเหล่า	พระนางเศร้าโศกโทมนัสสา
พ่อกุญหวั่น้องกลัวกุมภภาพลา	มันจะมาขบคั่นหม่อมฉันไป

(หน้าที่ ๑๐, บรรทัดที่ ๓-๕ และหน้าที่ ๑๑, บรรทัดที่ ๑-๒)

จากบทพรรณนาธรรมชาติข้างต้น กวีได้กล่าวถึงนางคาระวีว่านางว่ายน้ำอยู่เพียงลำพังท่ามกลางท้องทะเลอันกว้างใหญ่ไพศาล จะเหยี่ยวซ้ายแลขวาก็เห็นแต่ระลอกคลื่นที่ซัดไปมาอย่างรุนแรงเป็นหมอกมืดมัวไปทั้งทุกทิศ นางเห็นเหล่าปลาโลมาและปลาฉลามว่ายตามจำนวนมาก บ้างก็เล่นน้ำส่งเสียงดัง ทั้ง งู เจือก จำนวนมากล้วนแต่เป็นสัตว์ร้าย ทั้งปลากระโทง ปลาหัน ปลาโหลา และปลาราคู มีจำนวนมากมายหลายชนิด นางคาระวีเห็นเกิดความหวาดกลัว ร้องให้คร่ำครวญด้วยความกลัวถึงพระบรวงศ์ว่าสัตว์ร้ายเหล่านั้นจะมาทำร้ายนาง

กวีใช้คำเลียนเสียงธรรมชาติ เช่น คำว่า กระจกกละลอกลั่นฉาดฉาน เพื่อแสดงถึงธรรมชาติอันน่ากลัว ใช้คำซ้ำ คำว่า เสียวเสียว เพื่อแสดงความรู้สึกเคืองคว้างหวาดระแวง ใช้คำซ้อน คำว่า หวาดหวั่น เหยี่ยวแลละลานใจ เหยี่ยวซ้ายแลขวา เพื่อแสดงความหวั่นใจ ใช้คำว่า ซ้อนคำว่า เศร้าโศก โทมน์สสา เพื่อแสดงความเศร้าโศก

นอกจากนี้กวีใช้สัมผัสในสัมผัสสระ เช่น เสียว-เหยี่ยว มัว-ทัว และสัมผัสพยัญชนะ เช่น หวาด-หวั่น เหยี่ยว-แล เพื่อแสดงความหวาดกลัวของนางคาระวี ใช้สัมผัสในสัมผัสสระ เช่น เขียว-เขี้ยว และสัมผัสพยัญชนะ เช่น ละ-ลอก-ลั่น ละ-ลอก-โลด-ลิง-โลด หมอก-มัว งู-เจือก วูด-วาด ฉาด-ฉาน คลาด-คล้าย ขบ-คั่น เพื่อแสดงความน่ากลัวของท้องทะเล

จากตัวอย่างนี้จะเห็นว่ากวีพรรณนาถึงสภาพธรรมชาติท้องทะเลอันปั่นป่วน และสัตว์น้ำหลายพันธุ์ ซึ่งเป็นสัตว์ร้ายบ้าง และเป็นปลาที่มีขนาดใหญ่บ้างเป็นการสร้างความหวาดกลัวให้แก่ นางคาระวี ทำให้ผู้ฟังและผู้อ่านเวทนาในชะตากรรมของนางคาระวีเป็นอย่างยิ่ง และยังใช้คำเลียนเสียงธรรมชาติ ใช้คำที่มีสัมผัสในสื่อให้ผู้อ่านจินตภาพน่ากลัวของท้องทะเลและความหวาดกลัวของนางคาระวี บทพรรณนาธรรมชาติข้างต้นส่งผลให้ผู้อ่านเกิดความสงสารตัวละคร สร้างอารมณ์สะเทือนใจได้อย่างยิ่งยวด

๓. การใช้บทพรรณนาฉากทะเลให้มีบรรยากาศความหม่นหมอง

ความหม่นหมอง คือ ปฏิกริยา ไม่พอใจ ไม่สบายใจ ไม่เบิกบานใจ ที่เกิดจากการรับรู้ความทุกข์กาย ทุกข์ใจ จากการพลัดพรากในสิ่งที่รัก ในวรรณกรรมกลอนนิทานเรื่องพระบรวงศ์ทรง สก้น กวีได้สร้างฉากทะเลและได้พรรณนาฉากจนเกิดบรรยากาศความหม่นหมองให้กับตัวละคร เพื่อให้ผู้อ่านเกิดความสงสารตัวละคร ดังตัวอย่างตอน

พระครวญครวญคร่ำรำเรียกนางนงเยาว์	กันแสงเศร้าเสียวทั่วทั้งสารพวงค์
เมื่อกุศลจะเข้าตลพระสายสวาท	ละลอกสาดทรงซัดไม้ซัดขวาง
ถึงปากฝั่งพระก็ยั้งขึ้นหยุดพลาถ	แล้วเยื้องย่างเหยียบเยียมสุธาแล
ล้วนแต่สายชลสินธุ์กระเด็นเด็น	กระเด็นเป็นแสนผอยฟองละอองแสน
ไม่เห็นนวลพระเร้งร้อนฤทัยแปร	เดี๋ยวแต่เดือดดินเพียงสิ้นชนม์
เห็นนางเจือกเสือกว่ายในสายสมุทร	พระยืนหยุดยั้งองค์แล้วทรงฉงน
ทน...(ขาดหาย).....ตั้งเหมือนอย่างคน	พระกลมมอดม้วยว่าสายใจ
จึงจู่โจมโถมลงในคองคา	นางมัจฉานั้นก็ดำลงทำได้
รู้สึกองค์ว่าผิดองค์ทรงนางทรมวย	พระหยุดยั้งแทบโถมถล่มลง
ตะเพียนพวงพิมพาเที่ยวหาใกล้(ขาดหาย).....

เทพโศโตโดตน้ำฉลามแวง
พระชมพอลางมิได้วางประหวั่นใจ

โลมาแย้งฟาดน้ำดำทะเลลาย
สุชลนัยน์นงเนตรคะนึ่งความ
(หน้าที่ ๓๐, บรรทัดที่ ๑-๕ และหน้าที่ ๓๑, บรรทัดที่ ๑)

จากตัวอย่างข้างต้นกวีพรรณนาฉากทะเลเมื่อพระบรมวงศ์คร่ำครวญหานางคาระวีว่า ทะเล มีแต่คลื่นและเสียงคลื่นกระทบฝั่งน้ำทะเลกระเด็นเป็นละอองฝอยแต่ไม่เห็นนางคาระวี ใจของ พระองค์เหมือนกับสิ้นใจไม่มีชีวิต เห็นเงือกว่ายน้ำพระองค์ก็คิดว่าเป็นนางคาระวี เห็นสัตว์น้ำต่าง ๆ ว่ายน้ำไปมาก็ไม่ทำให้พระองค์หายหวั่นใจ น้ำตาไหลของพระบรมวงศ์ไหลด้วยความคิดถึงนางคาระวี

ภาพฉากทะเลเหล่านี้ทำให้เกิดบรรยากาศที่หม่นหมองสอดคล้องกับอารมณ์ที่เศร้าโศกของ ตัวละคร จึงทำให้ผู้อ่านเกิดความรู้สึกสงสารตัวละครสร้างอารมณ์สะท้อนใจเป็นอย่างมาก

๔. การใช้บทพรรณนาฉากทะเลให้มีบรรยากาศความอ้างว้าง

ความอ้างว้าง คือ ความรู้สึก เปล่าเปลี่ยว ว้าเหว เปลี่ยวใจ เมื่อตัวละครพลัดพรากจากสิ่ง ที่เป็นที่รัก ในวรรณกรรมกลอนนิทานเรื่องพระบรมวงศ์ทรงสกัน กวีได้สร้างฉากทะเลและได้พรรณนา ฉากทะเลจนเกิดบรรยากาศความอ้างว้างให้กับตัวละครเพื่อให้อ่านเกิดความสงสารตัวละคร ดังตัวอย่าง

จะเล่าเรื่องเบื้องบาทพระบรมวงศ์
ไม่เห็นองค์เหมือนหนึ่งจงดจน
ละลอกซัดปัดกระซอกให้จากน้อง
คลื่นระรานซานซัดสาตกระเด็น
พระว้ายแหวกแทรกหาในสาครเรศร์
พระเปล่าเปลี่ยวเดียวต้นปนตะปอย
จะเหลียวซ้ายเห็นแต่สายกระแสนคลื่น
ฤทราชมจมลงที่ตรงไร
จะฟาดพัดกัดเผื่อเป็นเหยื่อแยง
อยู่หลัด ๆ หรือตัดเอาชีวัน
เมื่อแรกมา..(ขาดหาย)..รักแก้ว
สองคนเราคอยด้นวนาตร
พ้อสาผ่าชลมารคพยัคฆ์
เป็นเพื่อนเล่นเห็นแต่หน้าเจ้าคาระวี
จะตายเป็นมิได้เห็นกิเหวราก
ทั้งเลือดเนื้อจะเป็นเหยื่อมัจฉาปลา
ถึงจะตายลงในสายกระแสนเชี่ยว
ขอให้หนูสุดแสนสวาทชม
พระครวญกลางทางทรงกันแสงสะอื้น

แรกอนงค์นงหายพระว้ายหา
ด้วยลมบ่าตะบึงพัดวิบัติเป็น
พระเรียกร้องเท่าไรก็ไม่เห็น
พระองค์ก็กระเด็นด้นโลกกระโดดลอย
สุชลเนตรเนืองนงเป็นฟองฝอย
ไอ้ ยอดสร้อยร้อยจิตไปทิศใด
จะแลขวาก็แต่พื้นละลอกใหญ่
ฤทพภัยมัจฉากุมภาพาล
ก็ไม่แจ้งเห็นอันอย่างใจพิใฝ่ฝัน
ให้รำพันพรากพลัดกำจัดจร
ก็ยากแล้วชีวันจะสังหรณ์
ยังมาย้อนพบยักษ์ฉินดีตี
จึงชวนชักเจ้าลงตามนทีศรี
โอทีนี้ลับแล้วเจ้าแก้วตา
ประสพชากรวนุชเห็นสุดหา
ในมหาสินธุ์ทะเลม
ถ้านิดเดียวไม่เสียตายเท่าปลายผม
คืนภิรมย์นคราบุรีรา
บันลือคลื่นลอยโกลดเท่าโขดเขาสุ่ม

(หน้าที่ ๑๔, บรรทัดที่ ๑-๕ และหน้าที่ ๑๕, บรรทัดที่ ๑-๕)

จากตัวอย่างข้างต้นกวีพรรณนาฉากทะเลว่า พระบรมวงศ์้วยน้ำหานางคาระวีกลางทะเลที่มีแต่กระแสน้ำที่รุนแรง พระองค์เรียกนางคาระวีเท่าไรก็ไม่เห็นนาง เมื่อพระองค์้วยน้ำหานางคาระวีคลื่นทะเลก็ซัดพระองค์กระเด็นไปมา พระองค์้วยน้ำหานางอย่างโดดเดี่ยวมองไปทางใดก็เห็นแต่กระแสน้ำเป็นลวดลายใหญ่ซัดไปมา ไม่พบนางคาระวี พระองค์เกรงกลัวว่านางอาจจมน้ำตาย หรือเป็นเหยื่อของปลาทะเล พระบรมวงศ์จึงร้องให้คร่ำครวญอย่างโศกสลดด้วยความคิดถึงนางคาระวี

ภาพฉากทะเลที่กวีพรรณนาเหล่านี้ทำให้เกิดบรรยากาศที่อ้างว้างเดียวดาย ภาพทะเลที่ปั่นป่วนไปด้วยกระแสน้ำที่ตัวละคร้วยน้ำหาบุคคลที่รักตามลำพังโดยไม่รู้ชะตากรรมว่าจะมีโอกาสได้พบกันอีกหรือไม่ ฉากทะเลที่มีบรรยากาศอ้างว้างสร้างความโศกเศร้าให้กับตัวละครอย่างยิ่งยวด จึงทำให้ผู้อ่านเกิดความรู้สึกสงสารตัวละครยิ่งขึ้น เกิดอารมณ์สะท้อนใจกับผู้อ่านได้อย่างดี

การสร้างฉากที่มีบรรยากาศความอ้างว้างเมื่อตัวละครพลัดพรากจากกันมีปรากฏในบทคร่ำครวญของนางคาระวีด้วย ดังความว่า

กล่าวถึงองค์องคควนิดา	อันเวหนอนาถสวาทอน
เมื่อพลัดพรากจากองค์พระทรงสวัสดิ์	เรงโหมนัสอดอันกมลสมร
ปริมจะวายลงที่ห้องชโลทร	ทูนรอนริบวายในสายชล
คว้างคว้างไม่วายหาย	เกศายายแสงเย็นทุกเส้นขน
แต่ยามค้ำย้าซ้องจรร้องรน	สิโรภนทรงพบนภาพางค์
สมรมแม่แต่ต้นกระเดือกเสือก	คอยกึ่งเกลือกกลับกลอกละลอกผาง

.....

ไอ้อนิจจาพระจอมกระหม่อมแก้ว	จะวายแล้วหรือว่ายังชีวังสั้น
ถึงว่าตายเป็นแต่พอเห็นพระศพกัน	โดยสำคัญพอแจ้งแห่งคดี
ไอ้โหมหน่อนรินทรปิ่นอนงค์	มาสูญทรงมิได้พบประสบศรี
ฤดูเดือนเลื่อนลับจนวนปี	เมียนี่จรค้ำมาจำตาย
น้องจะแลเห็นใครในถ้ำเถื่อน	จะแมนเหมือนทูลกระหม่อมอย่าพักหมาย
กำสรดพลางทางค้อนเข้าถอนกาย	อยู่ริมสายชลทรงพระองค์เดียว

(หน้าที่ ๒๖-๒๘)

ในตัวอย่างข้างต้น กวีพรรณนาฉากทะเลว่า เมื่อนางคาระวีพลัดพรากจากพระบรมวงศ์ด้วยความโศกเศร้า นางเกือบสิ้นชีวิตในทะเล นาง้วยน้ำในทะเลอย่างดิ้นรนกระเสือกกระสนเพื่อให้มีชีวิตรอดทั้ง ดวงอาทิตย์ ดวงจันทร์ ดวงดาว หมุนเวียนกันส่องแสง กระแสน้ำที่รุนแรง ลมพายุที่รุนแรง ก็กลับเบาลง คลื่นซัดนางคาระวีเข้าสู่หาดทรายนางร้องให้คร่ำครวญตามอยู่ตามลำพัง

ภาพฉากทะเลที่กวีพรรณนาทำให้เกิดบรรยากาศความอ้างว้างที่ทำให้ตัวละครเศร้าโศกที่ต้องพลัดพรากจากบุคคลที่เป็นที่รัก จึงทำให้ผู้อ่านเกิดความรู้สึกสงสารตัวละครสร้างอารมณ์สะท้อนใจกับผู้อ่านเป็นอย่างมาก

ฉากป่า

ฉากป่าเป็นฉากที่สำคัญอีกฉากหนึ่งที่กวีใช้บทพรรณนาสร้างฉากเพื่อให้ตัวละครเกิดความโศก

หลังจากที่ต้องพลัดพรากจากกันอยู่ตามลำพังกลางป่า จากการศึกษาการใช้ บทพรรณนาสร้างฉากป่า ในวรรณกรรมกลอนนิทานเรื่องพระบรมวงศ์ทรงสกัน ฉบับวัดไทรทอง จังหวัดตราด พบว่าฉากป่า ก่อให้เกิดบรรยากาศที่เสริมความโศกอันเกิดจากการพลัดพรากให้ตัวละครมี ๔ ลักษณะ ดังนี้

๑. การใช้บทพรรณนาฉากป่าที่มีบรรยากาศวังเวง
๒. การใช้บทพรรณนาฉากป่าที่มีบรรยากาศชวนให้ตื่นตระหนก
๓. การใช้บทพรรณนาฉากป่าที่มีบรรยากาศหม่นหมอง
๔. การใช้บทพรรณนาฉากป่าที่มีบรรยากาศอ้างว้าง

ดังรายละเอียด

การใช้บทพรรณนาฉากป่าที่มีบรรยากาศความวังเวง

ความวังเวง หมายถึง ลักษณะบรรยากาศที่สงบเยือกเย็นทำให้เกิดความรู้สึกว่าเหว
เปล่าเปลี่ยวใจ (พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๕๔, หน้า ๑๑๐๒) จากการศึกษาพบว่า
กวีสร้างฉากที่มีบรรยากาศความวังเวง ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ในเรื่องพระบรมวงศ์ทรงสกัน กวีใช้ฉากป่าสร้างความโศกให้กับตัวละคร ฉากป่าช่วยสร้าง
บรรยากาศที่วังเวงให้กับตัวละคร ทำให้ผู้อ่านเห็นความทุกข์โศกของตัวละครที่รุนแรงยิ่งขึ้นและทำให้
ผู้อ่านรู้สึกสงสารตัวละครทำให้เกิดอารมณ์สะท้อนใจ ดังตัวอย่าง

ตัวอย่างที่ ๑ การพรรณนาธรรมชาติเมื่อพระบรมวงศ์เดินป่า

เมื่อพระบรมวงศ์เดินป่าไปจนถึงเวลาพลบค่ำ กวีได้พรรณนาภาพธรรมชาติในยามค่ำคืนไว้

ดังความว่า

พอสุริยจนสนธยาย่า

สรรพสัตว์แซ่เสียงสำเนียงลั่น

พระตามทางหว่างโกรกชะงักเงื่อม

ชะงักชะง่อนก้อนศิลาราย

บ้างแหวะเว้งเพิงภาคชะวากวุ่ม

แลพยับสลัสมณีแนม

พระเดินพลางทางดูตามภูพิน

กระต่ายเต็นุ่นตามกระแต่เล่น

เหล่ากระจงเลนและเม่นหมี

เหล่ามฤคกระทิงเถื่อนทะโมนโทน

ดูระนองโตงเตงอยู่เคร่งขรึม

ให้ละโหยไวยหวีดวังเวงกลัว

วิโยคพลางทางเลียขบะเปียบเขา

ถึงลำธารกรานกรอกเป็นโตรกตรง

แล้วเหลียวแลแปรพักตร์ประพาสผา

ดั่งสีดาววาวแววแอร้มแดง

ที่ล้อมเหลือองก็เห็นเรื่องอร่ามโลด

เหลียวล้าลับป่าพนาสันต์

ด้วยแสงจันทร์จัดแจ่มแอร้มพราย

ศิลาเลื่อมแลประหลาดผาดหางาย

ดูห้วนไหวฉายฉานชวาลแวม

บ้างล่งหลุมลอยโลดเป็นโชดแหลม

แสงแอร้มเรืองชวาลพะลานแล

เร่งชูขึ้นรื้นแรงด้วยแสงแข

บ้างก็แผ่นลำพองค่นองโจน

ทั้งเสื่อสีห้สิงฆาเลียงผาโผน

ชะนีโยนไม้ย้อยแล้วห้อยตัว

กระทิมังมิมเพรียกร้องเรียกผัว

ระเริ่มร้วตัวสั่นพระพรั่นทรง

บนลำเนาแนวเนินเห็นระโห่ง

พระบรมวงศ์ทรงสวัสต์ค้อยสัตว์แลง

พื้นศิลาแลพรายกระจายแสง

พื้งว้างว้างวิบสลัปลาย

ที่ช่วงโชติดุจช่อวิเชียรฉาย

ที่เขียวสดเหมือนมรกตพราย	ที่แลพรายลายพริ้วตั้งพลอยนิล
ดูแอรุ่มแจ่มแจ้งตั้งแสงจันทร์	จึงเฉิดฉั่นพรรณรายอยู่ฉายฉิน
พระชมพอลางทางคะนึ่งถึงเทพิน	ชิบดินทร์ควรเดินดำเนินพลา

(หน้าที่ ๒๒-๒๓)

ตัวอย่างข้างต้น เป็นตอนพระบรมวงศ์ต้องพลัดพรากจากนางคาระวี กวีพรรณนาว่า พระอาทิตย์ตกดินลับแนวป่า เป็นเวลาจวนค่ำสรรพสัตว์ทั้งหลายต่างส่งเสียงลั่น แสงจันทร์ส่องสว่างพราวพราย พระบรมวงศ์เดินทางไปตามชะงอกเงี้ยวเขาพื้นแผ่นดินศิลาเป็นสีเลื่อมกระจ่างประหลาดตา ชะง่อนผานี้มีก้อนศิลาเรียงรายส่องแสงแวววาว บางแห่งเป็นแว้ง เป็นเพิง เป็นหลุม และเป็นโขดเขาแหลม มีสีสลับสลับไปมาราวกับอัญมณีที่ส่องสว่าง พระบรมวงศ์เดินดูตามภูผา ที่ดูรื่นรมย์ด้วยแสงจันทร์ มีกระต่ายกระโดดโลดเต้นตาม บ้างก็วิ่งเล่น โผน ทั้งเหล่ากระจง เล่น เม่น และหมี อยู่ดูตาชดา ทั้งขณะนี้ต่างร้องเรียกผิว พระบรมวงศ์เริ่มรู้สึกวังเวงตัวสั่นหัวใจ การที่กวีพรรณนาคร่ำครวญภาพพระอาทิตย์ตกดินเป็นภาพที่สื่ออารมณ์เศร้าได้อย่างมากเพราะเวลาเย็นเป็นเวลาที่คนรักจะกลับมาอยู่ด้วยกันอย่างมีความสุข ประกอบกับกวีพรรณนาถึงเสียงร้องของขณะนี้ที่ร้อง ผัว ๆ ในเวลาพระอาทิตย์ตกดินเช่นนี้ ยิ่งทำให้พระองค์คิดถึงนางคาระวีมากยิ่งขึ้น บทพรรณนาธรรมชาตินี้จึงทำให้ผู้อ่านเกิดความซาบซึ้งในความรักของพระบรมวงศ์ที่ต้องพลัดพรากจากนางคาระวี

ในบทพรรณนาข้างต้นพระบรมวงศ์เศร้าโศกไปพลางเดินเลียบเขาไปพลาง ถึงลำธาร พระบรมวงศ์ก็หันไปมองหน้าผาที่เป็นศิลา ซึ่งล้วนแต่เป็นพื้นศิลาที่มีรัศมีสว่างไสว มีสีแดงราวกับดวงดาว สีแดง สีเหลืองก็เหลืองราวกับแก้ววิเชียร สีเขียวก็เขียวราวกับมรกต ที่เป็นลายกึ่งงามดั่งนิลแผ่นผานี้ มีรัศมีส่องสว่างราวกับแสงจันทร์สว่างเฉิดฉั่นสวยงาม ความงามของแผ่นผาไม่ทำให้พระบรมวงศ์รื่นรมย์แต่กลับทำให้พระบรมวงศ์ชมพอลางก็นึกถึงนางคาระวีที่พระองค์ควรจะมาชมความงามนี้ด้วยกัน เสียงนกที่ร้องก้องป่า ยิ่งทำให้พระบรมวงศ์รู้สึกคิดถึงนางคาระวีมาก

ตัวอย่างที่ ๒ การพรรณนาธรรมชาติเมื่อพระบรมวงศ์เดินป่า

เมื่อพระบรมวงศ์เดินเข้าไปในป่ากวีพรรณนาธรรมชาติในป่า ดังความว่า

วิหคร้องพร้องพฤษกษพิมานเพรียก	สังกัดเงียบชิบดินทร์ถวิลหา
ไต่ยินเสียงชะนีร้องพระคิวน้องจันรรจา	พระสาวนีย์..(ขาดหาย)..มองสกุณิน
ไอ้สมรพินนี้หมายว่าสายสวาท	สิ้นชีวาตม์เสียในสายกระแสนินธุ์
หนีเรียมมารอดให้เรียมยิน	ชิบดินทร์สดับพลาทางเรียกไป
สะอึกอั้นอราน้ำตาไหล	พระกู่ก้องร้องร่ำพร่ำพิไร
.....(ขาดหาย).....	ทุกกอกิ่งมิ่งไม้ระยอเย็น
เทวฤทธิ์ที่สถิตพนาพนม	ก็เกรียมตรมไปด้วยท้าวเมื่อคราวเข็น
สวอยชลลนลายสายกระเซ็น	ไม่วายเว้นปริเวทนนาน
จะเงือดงดบทเบื้องพระบรมวงศ์	ที่ทรงโคกเศร้ายสร้อยระห้อยหา

(หน้าที่ ๒๔, บรรทัดที่ ๕ และหน้าที่ ๒๕, บรรทัดที่ ๑-๔)

บทพรรณนาธรรมชาติข้างต้นมีเสียงนกร้องเรียกฝูงเพื่อกลับรังไปอยู่ด้วยกันกับคู่ของมัน แต่พระองค์ต้องอยู่ตามลำพัง ยิ่งได้ยินเสียงเช่นนี้ยิ่ง พระองค์คิดว่าเป็นนางคาระวีเรียกพระองค์ยิ่งทำให้พระองค์เศร้าเสียใจเพราะกลัวว่านางจะตายในสายน้ำ พระบรมวงศ์ร้องเรียกนางคาระวีอย่างเข้าไป ซ้ำมา พร้อมกับน้ำตาที่ไหลนอง บทพรรณนาธรรมชาติตอนนี้จึงสร้างบรรยากาศวังเวง และสามารถถ่ายทอดอารมณ์รักและถวิลหานางผู้เป็นที่รักแต่ตั้งพลัดพรากได้อย่างมาก

จากบทพรรณนาข้างต้นจะเห็นว่ากวีพรรณนาภูมิประเทศและสรรพสัตว์ทั้งหลายอย่างละเอียดลออ ทั้งยังสร้างจินตภาพด้านการมองเห็นอย่างชัดเจน แต่ความงามนี้ไม่ได้ทำให้พระบรมวงศ์เกิดความผ่อนคลายความทุกข์โศก แต่ในทางกลับกัน ยิ่งทำให้พระบรมวงศ์เกิดความทุกข์โศกเพราะคิดถึงนางอันเป็นที่รักมากยิ่งขึ้นไปอีก เพราะพระบรมวงศ์หวังว่านางจะได้มาเห็นความงามนี้ด้วยกันกับพระองค์ แต่ก็เป็นไปไม่ได้ ทำให้พระบรมวงศ์เกิดอารมณ์โศกเศร้าถึงนางอย่างที่สุด ทำให้ผู้อ่านรู้สึกสงสารและเศร้าโศกไปกับตัวละคร ทำให้เกิดอารมณ์สะท้อนใจไปกับชะตากรรมของตัวละคร

๒. การใช้บทพรรณนาฉากป่าให้มีบรรยากาศชวนให้ตื่นตระหนก

ตื่นตระหนก หมายถึง แสดงอาการผิดปรกติเพราะหวาดผวา สะดุ้ง ตกใจ (พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๕๔, หน้า ๔๕๙) จากการศึกษาพบว่ากวีสร้างฉากป่าที่มีบรรยากาศความตื่นตระหนก ดังรายละเอียดต่อไปนี้

ในเรื่องพระบรมวงศ์ทรงสกัน กวีใช้ฉากป่าสร้างความทุกข์โศกให้ตัวละครเนื่องจากเหตุการณ์พลัดพราก กวีได้พรรณนาฉากป่าทำให้ผู้อ่านเห็นภาพความตื่นตระหนกหวาดกลัว เกิดความทุกข์โศกของตัวละครอย่างมากมาย และทำให้ผู้อ่านรู้สึกสงสารตัวละคร สร้างอารมณ์สะท้อนใจให้เกิดขึ้นกับผู้อ่าน ดังตัวอย่าง

ตัวอย่างที่ ๑ การพรรณนาธรรมชาติเมื่อนางคาระวีเดินป่า

นางคาระวีถูกคลื่นซัดเข้าหาฝั่ง นางเดินตามหาพระบรมวงศ์ตามริมฝั่งทะเลแต่ไม่พบ นางจึงตัดสินใจเดินเข้าป่าเพื่อตามหาพระบรมวงศ์ เมื่อเข้าป่านางต้องพบกับความน่าหวาดกลัวของป่า ดังที่กวีได้พรรณนาไว้ ดังความว่า

โคกระทิงมิ่งสาพาชีชาญ

จ้วงกระทิงว้างล้นประจัญคนอง

พยัคฆกร้าวร้องมองกระโซก

หัตถิเทาทอดกิมายพลาทโมน

พยัคโฆโตสิงกระทิงกวาง

นางเห็นสัตว์อัถอั้งตะลึงแล

โผนทะยานแผ่นเผยออันผยอง

เขม้นมองมองก้องบิบัลเถิบโจน

กระหมี่โหดโหมให้แล้วไผโผน

ขยับโยนแลหลอกแล้วกรอกหน้า

ข้างพลาทกลางก้องเสียงประเปรี้ยงแปรัน

สมรแม่แต่ดินทั้งสิ้นชนม์

(หน้าที่ ๓๘, บรรทัดที่ ๓-๕)

ตัวอย่างข้างต้นเป็นตอนนางคาระวีพลัดพรากจากพระบรมวงศ์ นางเดินป่าพบ โค กระทิงควายป่า ม้าที่แผ่นโผนโจนทะยาน ทั้งวัวและกระทิงต่างวิ่งแข่งกัน มองเขม้นกันแล้วกระโดดถีบกัน เสือร้องกร้าวกระโซก หมี่ร้องแล้วไผแผ่นโผน ข้างพลาทขยับส่ายหน้าไปมา เสือ สิงโต กระทิงกวาง และข้างพลาทที่ส่งเสียงร้องก้อง เมื่อนางเห็นสัตว์เหล่านั้นนางก็ตกใจหวาดกลัว ตื่นตะลึง

ดั่งจะสิ้นชีวิต

ตัวอย่างนี้จะเห็นว่าเหล่าสัตว์ที่กวีพรรณนาล้วนแต่เป็นสัตว์ป่าที่เป็นสัตว์ร้าย และเป็นสัตว์ใหญ่ ทำให้นางเกิดความหวาดกลัว ทำให้ผู้ฟังผู้อ่านสงสารและเวทนาในชะตากรรมของนางคาระวี

ตัวอย่างที่ ๒ การพรรณนาธรรมชาติเมื่อนางคาระวีเดินป่า

นางคาระวีถูกคลื่นซัดเข้าฝั่งตัดสใจเดินป่าเพื่อตามหาพระบรมวงศ์ นางตระกะกำลำบากอยู่ในป่าได้ห้าเดือน ดั่งกวีพรรณนาว่า

สุรียแสงแสงดาดอากาศระยับ	ช่อม.....ชั้น.....ราศรี
กันสัตว์ในพนัสแดนคีรี	สกุณีเนียนกในหิมพานต์
สงสารนางต่างองค์ก็ทรงโศก	แสนวิโยคเย็บก็เจ็บเสียง
สกุณานอนนั่งทุกรังเรียง	ก็พ่างเพียงใจหายไม่วายตรอม
น้ำค้างร่วงต้องพวงบุปผาขึ้น	ก็คืนเคลื่อนกลีบคลายกระจายหอม
กินนรีกินนราพญาหงส์	ก็ร่อนลงคูลาพฤษาสาธ
ผีโป่งป่าท้องน้ำในลำธาร	กำเริบร่านเกรี้ยวกราดประหารกัน
พวกกระโหมดโขดช่วงตั้งดวงได้	นางทรมวยการะวีไม่มีขวัญ
เสียงกีกก้องท้องป่าประหม่าครัน	ทุกเทวัญเธอเยี่ยมวิมานเมือง
ภูมรินทร์บินคอยประคองตอม	สงสารจอมอิศเรศร์เอกองค์
พยายามตามทางมากกลางเดือน	ได้ห้าเดือนแรมในไพรระหง
เจ้ากรองใบพฤษาเป็นผ้าทรง	พระอ่อนองค์ชูปผมด้วยตรอมใจ

(หน้าที่ ๘๑, บรรทัดที่ ๑-๕ และหน้าที่ ๘๒, บรรทัดที่ ๑-๒)

บทพรรณนาธรรมชาติข้างต้น ทำให้ผู้อ่านเห็นภาพป่าทั้งกลางวันที่มีแสงแดดส่องระยับ กวีพรรณนาธรรมชาติเป็นปรากฏการณ์พิเศษคือเป็นภาพป่าในจินตนาการ ป่าหิมพานต์ มีทั้งสัตว์ที่สวยงาม เช่น กินนรี กินนร พญาหงส์ กำลังบินร่อนไปตามถ้ำ ตามต้นไม้ และ ภาพผีที่น่ากลัว เช่น ผีโป่ง ผีป่า ที่อาศัยอยู่ในน้ำ รวมทั้ง ผีกระโหมดที่เวลากลางคืนจะมีแสงสว่างเป็นจุด ๆ เหมือนได้สร้างความหวาดกลัวให้กับนางคาระวีอย่างมาก นอกจากนี้ ภาพของแมลงต่าง ๆ ก็ต่อมร่างกายของนาง คาระวี บทพรรณนาธรรมชาติตอนนี้จึงสร้างความน่ากลัวและบรรยากาศที่ตึ่นตระหนกให้เกิดขึ้นกับตัวละคร ย่อมทำให้ผู้อ่านเกิดความสงสารตัวละคร ซึ่งก่อให้เกิดอารมณ์สะเทือนใจได้เป็นอย่างมาก

นอกจากนี้กวี สัมผัสพยัญชนะ เสียง /ก/ ในคำ เกรี้ยว-กราด กีก-ก้อง จะเห็นได้ว่าทุกคำอยู่เป็นคำตาย มักให้ความรู้สึกกดดันบีบคั้นถ่วงหนักร น่ากลัว จึงสื่ออารมณ์ความรู้สึกกลัวของตัวละครได้อย่างมาก รวมทั้งกวีสรรคำที่สัมผัสในทั้งสัมผัสพยัญชนะ และสัมผัสสระ เช่น กระโหมดโขดช่วงตั้งดวงได้ มาใช้แสดงภาพแสงไฟที่เกิดจากผีกระโหมดยังสร้างจินตภาพให้น่ากลัว และ แสนวิโยคเย็บก็เจ็บเสียง มาใช้แสดงภาพ ความรู้สึกหนาวสะท้านถึงชั่วหัวใจที่ต้องพลัดพรากจากคนที่รักและต้องอยู่ลำพังท่ามกลางความเจ็บ ทำให้สื่ออารมณ์ความรู้สึกมาให้อ่านรับรู้ได้เป็นอย่างดี ย่อมส่งผลให้อ่านเกิดอารมณ์สะเทือนใจขึ้น

ตัวอย่าง ๓ การพรรณนาธรรมชาติเมื่อนางคาระวีเดินป่า

นางย่างขึ้นเนินผาตาเขม่น	เที่ยวตระเวนเวียนวังในสิงขร
โหมกระหึ่มครึ้มอึ้งคะนึ่งดอน	แม่ขวัญอ่อนคาระวีไม่มีใจ
พระองค์สั้นรันเริ่มระรัวริก	พระนาสิกเสโทชโลไหล
พระพักตร์ชืดผิวพรรณลงทันใด	แล้วไหว้เทพเทพาทุกสถาน
ทุกวิมานหิมพานต์พนาแดน	กำสรดแสนพิศวงด้วยสงสาร
ทุกกอกิ่งมิ่งไม้ในหิมพานต์	เยี่ยมวิมานพิศวงด้วยทรงฟัง

(หน้าที่ ๓๒, บรรทัดที่ ๔-๕)

ในตัวอย่างข้างต้น กวีพรรณนาฉากว่า เมื่อนางคาระวีตัดสินใจเดินเข้าป่าเพื่อตามหาพระบรมวงศ์ นางเดินวนในหุบเขา เสียงกระหึ่มของป่าเขาลำเนาไพรดังกึกก้อง ภาพฉากป่าเหล่านี้ทำให้เกิดบรรยากาศความตื่นตระหนกให้กับนางคาระวีดังกวีพรรณนาว่า “พระองค์สั้นรันเริ่มระรัวริก ” บรรยากาศที่สร้างความตื่นตระหนกให้กับนางคาระวีเป็นอันมาก กวีได้พรรณนาปฏิกิริยาความตื่นตระหนกของนางคาระวีว่า “พระนาสิกเสโทชโลไหล” และ “พระพักตร์ชืดผิวพรรณลงทันใด” สร้างความทุกข์โศกให้กับนางอย่างสาหัสทำให้ผู้อ่านเกิดความสงสารนางคาระวีอย่างมาก ก่อให้เกิดอารมณ์สะเทือนใจขึ้นในใจของผู้อ่าน

๓. การใช้บทพรรณนาฉากป่าให้มีบรรยากาศหม่นหมอง

ความหม่นหมอง คือ ปฏิกิริยา ไม่พอใจ ไม่สบายใจ ไม่เบิกบานใจ ที่เกิดจากการรับรู้ความทุกข์กาย ทุกข์ใจ จากการพลัดพรากในสิ่งที่รัก ในวรรณกรรมกลอนนิทานเรื่องพระบรมวงศ์ทรงสกัน กวีได้สร้างฉากป่าและได้พรรณนาฉากจนเกิดบรรยากาศความหม่นหมองให้กับตัวละครเพื่อให้ผู้อ่านเกิดความสงสารตัวละคร ดังตัวอย่าง

ตัวอย่างที่ ๑ การพรรณนาธรรมชาติเมื่อพระบรมวงศ์เดินป่า

พระครวญคร่ำยามย่าจนสุริยันต์	แล้วผินผันผลาผลตลนสลอน
เสวยพลางทางให้อาลัยวรรณ	ถึงสมรเมืองแจ่มสุดามาลัย
เห็นนกปรอดจอดจ่ออยู่จ่อแจ	บ้างก็เจ้าจับจิกพฤกษาสาร
เสมือนพีเคยเคียงองค์องค์นาง	เจ้าอยู่งานพัตวีให้พี่ชาย
สาธิตาจับภาระเกดแก้ว	กระจาบบินจับผลแล้วผินผาย
กระเวนวนร้อนเกล้ากาเหว่าลาย	แล้วร้อนรายจับพฤกษาเวียน
นกกระสาจับโตกชะงักกร้อง	ตะโกนก้องคู่กันแล้วสิ้นเศียร
นกเขาคุชुकอบนตอตะเคียน	ฝูงกระเรียนจับปรังแล้วลงรัง
เค้าแมวจับโมกชะงักกร้อง	ประสานเสียงเคียงเล่นทรธา
เหมือนสมรวอนสวาทในราชวัง	ไอ้อนิจจิงจากเจ้าพี่เศร้ายิ่ง
กาเหว่าแหวกแทรกถลาเที่ยวหาเหยื่อ	มาแม่เผื่อพวกพ้องป้องเสวย
นกกระเวนจับกระวานระวังภัย	เหยี่ยวกรรไตรจับกลางกระจ่างแล

สกฤณาแก้วจับแก้วชะอ้อนวอน
 การวิกจิกกินลูกปุงแค
 เค้ารังร่อนจับนอนกำสรวโตศก
 วายุกฤษ์จับบนอุทุมพร
 อันฝูงสัตว์พลัดเพื่อนเสมือนพี
 สงสารน้องข้าจะหมองผู้เดียวมัว
 เห็นยางเจ้าเซาซบที่คบมะยม
 นกกระลาวงเถาว์ลยลึง
 ป่านฉะนี้การะวีจะว่าแห่ว
 จะบุกป่าฝ่าหนามแม่ทราวมเซย

เสมือนสมรพินี้เจียวทีเดียวแล
 นกคับแคจับแคสงบนอน
 แสนวิโยคยามยากเมื่อพรากสมร
 กระจาบจรจับแจงเข้าแฝงตัว
 เจ้าการะวีเพื่อนยากมาพรากผัว
 ในดงกลัวไม่ได้กล้านิจจาจริง
 พระทัยตรมทุกตรอมถึงหม่อมหญิง
 ตัวเดียวหนึ่งไอน่านิจจาเอ๋ย
 ต้องค์เดียวเอโกพุทไธเอ๋ย
 แม่ไม่เคยได้เค้นแสนทวี

(หน้าที่ ๑๘-๒๐)

ตัวอย่างข้างต้น เป็นตอนพระบรมวงศ์เดินป่า พระบรมวงศ์ครวญถึงนางการะวีเมื่อมองเห็น
 หมูนกที่เกาะอยู่ตามไม้ ทั้งนกปรอทที่พากันจับอยู่ที่กิ่งไม้และจิกกินใบไม้อยู่ เห็นแล้วพระองค์นึกถึง
 เมื่อยามที่ยังอยู่กับนางการะวี และนางการะวีคอยปรนนิบัติพระองค์ เห็นนกสาธิตที่กำลังเกาะต้น
 การะเกด นกแก้ว นกกระจาบ ที่บินจับผลไม้ไปมา นกกระเวนบินว่อนส่งเสียงร้องอยู่ปะปนกับนก
 กาเหว่าลาย แล้วเวียนกันร่อนลงจับต้นไม้ นกกระสาจับอยู่ที่ต้นโคก ส่งเสียงร้องอยู่คู่กันพร้อมทั้งสั้น
 หัว นกเขาชุกออยู่ที่ตอตะเคียน นกกระเรียนจับอยู่ที่ต้นปรังแล้วบินลงรัง นกเค้าแมวจับต้นไม้ส่ง
 เสียงร้องประสานเสียงกันอย่างสนุกสนาน เหมือนนางการะวีบอกรักพระองค์ที่ในพระราชนิเวศน์ การที่
 พระองค์ต้องพลัดพรากจากนางการะวีทำให้พระองค์เศร้าใจ และเมื่อพระบรมวงศ์เห็นกาเหว่าบินแหวก
 ไปมาเที่ยวหาเหยื่อมาเมื่อพวกพ้อง เห็นนกกระเวนจับต้นกระวานอย่างระแวดระวังภัย เหยี่ยวกรรไตร
 จับที่ต้นกระลาวง นกแก้วจับอยู่ที่ต้นแก้วส่งเสียงอ้อนวอนเหมือนกับนางการะวี นกการวิกจิกกินลูกปุง
 แค นกคับแคจับต้นแคนนอนอยู่อย่างสงบ นกเค้ารังร่อนลงนอนที่ต้นโคก ทำให้พระองค์แสนโคกเศร้า
 เมื่อต้องพรากจากนางการะวี นกวายุกฤษ์จับอยู่ที่ต้นมะเดื่อ นกกระจาบมาแฝงตัวจับที่ต้นแจง อันฝูง
 สัตว์ทั้งหลายที่พลัดเพื่อนก็เหมือนตัวพระองค์ที่นางการะวีเพื่อนยากต้องมาพรากจากพระองค์ สงสาร
 แต่นางการะวีที่จะต้องมามัวหมองอยู่ในดงไพร เห็นนกยางที่โคกเศร้าเซาซบอยู่ที่คบต้นมะยม ทำให้
 พระองค์ตรมใจถึงนางการะวี เห็นนกกระลาวงจับที่เถาว์ลยลึงอยู่ตัวเดียวพระองค์รู้สึกน่าสงสารนัก
 เพราะรู้สึกเป็นห่วงนางการะวีว่าป่านนี้นางการะวีจะว่าแห่วอยู่เพียงลำพัง จะบุกป่าฝ่าหนามอย่างไร
 เพราะนางเคยต้องมาทนทุกข์ทรมานอย่างยิ่งยวดเช่นนี้

ตัวอย่างนี้จะเห็นว่ากวีพรรณนาทั้งพันธุ์นกและพันธุ์ไม้สอดร้อยไปด้วยกัน โดยการแสดงชื่อ
 ทั้งพันธุ์นกและพันธุ์ไม้รวมถึงกิริยาอาการต่าง ๆ ของนกเหล่านั้นอย่างละเอียดลออกล่าวคือ กวีใช้
 กลวิธี การเล่นคำ ทั้งเป็นการนำคำที่มีเสียงเหมือนกันมาเทียบกันโดยไม่คำนึงว่าจะมีความหมาย
 เกี่ยวโยงกันหรือไม่ เช่น สาธิตา (ชื่อนก) - การะเกด (ชื่อต้นไม้) นกกระเวน (ชื่อนก) - กระวาน
 (ชื่อต้นไม้) สกฤณาแก้ว (ชื่อนก) - แก้ว (ชื่อต้นไม้) นกคับแค (ชื่อนก) - แค (ชื่อต้นไม้) กวีใช้
 กลวิธีการใช้
 คำพ้องเสียงเพื่อเชื่อมโยง ประสบการณ์ที่พระบรมวงศ์เห็นในปัจจุบัน (ชื่อนก และชื่อต้นไม้ที่พบเห็น)
 เป็นสิ่งที่เตือนความทรงจำที่มีความสุขกับนางการะวีในอดีต คือ ความใกล้ชิดสนิทสนมด้วยความรัก

ความเสนาหา ประกอบกับความพลัดพรากที่ดำเนินมาถึงปัจจุบันที่พระบรมวงศ์คร่ำครวญถึงนางคาระวี
อย่างเศร้าโศก

ในบทพรรณนาฉากป่าข้างต้น กวีนำปรากฏการณ์ทางธรรมชาติในยามพระอาทิตย์ตกดิน
มาเชื่อมโยงกับความรู้สึกโศกเศร้าของพระบรมวงศ์ กวีพรรณนาภาพนกต่าง ๆ ที่กลับรังมาอยู่กับคู่ของมัน
ในยามเย็นส่งเสียงแข็งแ่อย่างมีความสุข สัตว์ต่างส่งเสียงร้องด้วยพระจันทร์สาดแสงส่อง ภาพ
ธรรมชาติป่าเหล่านี้ทำให้เกิดบรรยากาศอ้างว้างเดียวดายสร้างความเศร้าโศกให้กับตัวละครได้อย่าง

รุนแรง จึงทำให้ผู้อ่านเกิดความสงสารตัวละคร ก่อให้เกิดอารมณ์สะท้อนใจกับผู้อ่านได้อย่างมาก
นอกจากนี้ กวีใช้คำที่สื่ออารมณ์ความรู้สึกจากกลวิธีการสัมผัสในทั้งสัมผัสสระและสัมผัส
พยัญชนะ เช่น

เห็นนกปรอดจอตจ่ออยู่จ่อแจ
เสมือนพี่เคยเคียงองค์อนงค์นาง

บ้างก็เจ้าจับจิกพฤษยาสาร
เจ้าอยู่งานพัทวิให้พี่ชาย

กวีใช้สัมผัสสระ ปรอด-จอต องค์-อนงค์ สัมผัสพยัญชนะที่โดดเด่นเสียง /จ/ ในคำ
จอต-จ่อ จ่อ-แจ จับ-เจ้า-จิก คำกลุ่มนี้สื่อจินตภาพเสียงที่ตั้งจ็อกแจ้กดู่นวายนวามีสิ่งมีชีวิตมากมายหลาย
ชีวิต เสียง /ค/ เป็นเสียงไม่ก้อง เป็นเสียงหยุดมีลม ในคำ เคย-เคียง ให้ความรู้สึกรำลึกนึกถึง และ
เสียง /น/ เป็นเสียง นาสึก เป็นเสียงก้อง ในคำ อนงค์-นาง ให้ความรู้สึกนุ่มนวล เนิบช้า ทำให้ปลูก
อารมณ์ความทรงจำในอดีตอันแสนสุขกับนางอันเป็นที่รัก เปรียบเทียบกับภาพธรรมชาติที่เห็น กับ
สภาพปัจจุบันของตัวละครที่ต้องพลัดพรากจากคนที่รักมีสภาพตรงข้ามกับธรรมชาติที่เห็นยิ่งสร้างความ
ความโศกให้กับตัวละครอย่างยิ่งยวด

การสรรคำดังกล่าวรวมถึงการสอดแทรกการแสดงอารมณ์ความรู้สึกของตัวละครเป็น
ช่วง ๆ จากการพรรณนาพันธุ์ไม้และพันธุ์นกนี้ไม่ได้เป็นการพรรณนาเพื่อความรื่นรมย์ใจของตัวละคร
หากแต่เป็นการพรรณนาเพื่อเร่งเร้าให้ตัวละคร เกิดความรู้สึกรำลึกนึกถึงอดีตอันแสนสุขที่เคยมีต่อ
นางอันเป็นที่รัก และรู้สึกโหยหานางที่ต้องพลัดพรากจากกันไปอย่างไม่ทันตั้งตัว เป็นการพรรณนา
ที่ช่วยขับอารมณ์โศกของตัวละครให้มีความรุนแรงมากยิ่งขึ้น

ตัวอย่างที่ ๒ การพรรณนาธรรมชาติเมื่อนางคาระวีเดินป่า

นางคาระวีพลัดพรากจากพระบรมวงศ์ และได้กลับขึ้นฝั่ง โดยนางต้องระหกระเหินป่าแต่
เพียงลำพัง ซึ่งกวีได้พรรณนาธรรมชาติที่เสริมอารมณ์โศกจากการพลัดพรากไว้ ดังความว่า

นางเลาะเลียบบเหยียบธารระหานหิน
กระโดดโครมเสียงคริมกระหิมดัง
บางฝูงโผนโดนเพิงศิลาผิง
ที่หินแตกแระกระเห็จเป็นเม็ดทราย
สัตตบุษพฤเห็นกระเด็นดวง
แมลงภู่วูเวียนอยู่อลวน
ปลาเค้าเค้าบัวเห็นตัวกล้า

ชลสินธุ์เย็นสายก็ไหลพัง
เพียงจะพังแผ่นผาศิลาราย
เสียงคะนึ่งก็ก้องคะนองสาย
กระจายพรายปลายชะร่าชลาชล
บ้างโรยร่วงเกศราผลาผล
ได้จงบลงเสร็จแล้วก็จรบิน
บ้างผุดคำโดดตนในชลาสินธุ์

บ้างว่าแหวกแกกไถหาโคลกิน	บ้างก็ตื่นโดดฟังเข้าบังบัว
เห็นนงูร้ายกรายกรานประสานเขี้ยว	ชะนีเหนียวกึ่งพฤษาก้องร้องเรียกผัว
ให้อัดอันตันตึงหัวอกตัว	ก็เช่นชั่วเหมือนเศร้าชะนีไพร
เหมือนตัวน้องร้องหาพระทรมารัก	ไม่พบพักตร์ภักดาน้ำตาไหล
กำสรดน้องช่างมาต้องกำสรดไพร	สุชลนัยน์ดลเนตรนางนิรมล

(หน้าที่ ๓๓, บรรทัดที่ ๑-๕ และหน้าที่ ๓๔, บรรทัดที่ ๑-๒)

ตัวอย่างนี้เป็นตอนนางคาระวีพลัดพรากจากพระบรวงศ์ นางต้องเดินป่าตามลำพังนางเดิน ลัดเลาะไปตามลำธาร เมื่อนางย่างเท้าลงไปสู่ลำธารก็เกิดไหลมาครึกโครมรุนแรง ดังที่กวีใช้คำว่า ไหลพัง ทั้งยังส่งเสียงครึกโครมกึกก้องน่ากลัว รวากับจะพังแผ่นดินในลำธาร ผูกปลาในลำธารก็ กระโดดโดนแผ่นดินเสียงดังกึกก้องแผ่นดินนั้นก็แตกละเอียดกลายเป็นเม็ดทราย ทั้งดอกบัวสัตตบุษย์ ก็ปลิดจากช่อดอกกระเด็น บ้างก็ร่วงโรย หมู่มแมลงภูที่ต่อมวนเวียนก็บินจากไป

จากตัวอย่างนี้จะเห็นว่ากวีพรรณนาภาพธรรมชาติที่ดูรุนแรง น่ากลัว แสดงให้เห็นว่า นางคาระวีนั้นต้องเดินป่าด้วยความยากลำบากด้วยสภาพธรรมชาติอันโหดร้ายรุนแรงไม่ใช่ภาพ ธรรมชาติอันน่ารื่นรมย์ที่จะผ่อนคลายอารมณ์โศกของตัวละครให้คลายลงได้ และเสียงร้องของชะนี ตามธรรมชาติที่ร้อง ผัว ๆ ช่างเหมือนนางที่ตามหาพระสวามีเป็นการเทียบเคียงกับตัวนางคาระวี กับเสียงร้องของชะนี การพรรณนาธรรมชาติดังกล่าวเป็นภาพที่ไม่รื่นรมย์ยอมทำให้ผู้อ่านเกิดความ สงสารตัวละครเกิดอารมณ์สะเทือนใจได้เป็นอย่างดี

นอกจากนี้กวีนำคำที่มีเสียงเหมือนกันมาเทียบกัน เพื่อปลุกเร้าอารมณ์โศกเศร้าให้เกิดกับ ตัวตัวละคร คือ คำ (ชื่อบุลา)-เคล้า (คลอเคลีย) กำสรดน้อง (ความเศร้าโศกของนางคาระวี) -กำสรด ไพร(เสียงร้องของชะนีที่ร้อง ผัว ๆ) เป็นการใช้กลวิธีด้านเสียงเพื่อสื่อความสะเทือนอารมณ์ให้ถึงผู้อ่าน ได้เป็นอย่างดี

จะเห็นได้ว่าภาพธรรมชาติเหล่านี้ทำให้เกิดบรรยากาศความหม่นหมองที่สร้างความโศก ให้กับนางคาระวีอย่างสาหัส ธรรมชาติที่สวยงาม หรือความอุดมสมบูรณ์ของอาหารแทนที่คลาย ความโศกให้กับตัวละครกับทิวทัศน์ความโศกให้กับตัวละครมากยิ่งขึ้นเมื่อต้องพลัดพรากจากคนที่ตนเองรัก ความสวยงามของฉากป่ากลับเป็นการสร้างบรรยากาศที่หม่นหมองให้กับตัวละคร ทำให้ผู้อ่านเกิด อารมณ์สงสารตัวละคร ก่อให้เกิดความสะเทือนใจขึ้นในใจของผู้อ่านได้เป็นอย่างดี

ตัวอย่างที่ ๓ การพรรณนาธรรมชาติเมื่อนางคาระวีเดินป่า

เมื่อนางคาระวี ถูกคลื่นทะเลซัดเข้าสู่ฝั่งนางตัดสินใจเดินเข้าป่าเพื่อตามหาพระบรวงศ์ ดังกวีพรรณนา ดังความว่า

จะรำพึงถึงคาระวีศรีสวัสดิ์	นางหลงลัดอยู่ในป่าพนาลัย
นางเจ็บครรภ์รันทดสลดใจ	พระชลนัยน์แดงเดือดแลเลือดลง
ประจวบจวนถ้วนทศมาสแล้ว	นางน้องแก้วเอกาในป่าระหัง
เห็นฝูงสัตว์อัดอิ่งอยู่รอบองค์	กันแสงทรงสุระเสียงสำเนียงองค์
พระบรวงศ์ทรงฤทธิ์ของเมียรัก	ช่วยพิทักษ์สัตว์วิ้งในสิงขร

ทั้งลูกน้อยกลอยใจในอุทร	จะม้วยมรณเสียในครรภ์ของมารดา
เจ้าแม่เอ๋ยมีกรรมมาจำเชษฐ	ไม่ทันเห็นเดือนดาวในเวหา
จะตายตามแม่แล้วแก้วแม่อา	นางโศกาสองกรเข้าค่อนทรวง
จะเหลียวซ้ายแลขวาน้ำตาตก	เห็นเนื่ออกจับเจ้าริมเขาหลวง
พระสุริยันเฝ้าระดับดวง	ชะนีหน่วงเหนี่ยวไม้แล้วให้วอน
โอ้ ชะนีผิวตายร้องไห้หา	เหมือนอก.....(ขาดหาย).....องค์พระสงสาร
ทั้งอ้อมท้องอ้อมทุกขมาบुकดอน	ทางจรไม่แจ้งรู้แห่งทาง
....(ขาดหาย)...พงดงรามล้วนหนามรก	ระเหินหกขึ้นชะง่อนสิงขรเขา

(หน้าที่ ๗๗, บรรทัดที่ ๑-๕ และหน้าที่ ๗๘ บรรทัดที่ ๑-๕)

บทพรรณนาข้างต้น กวีพรรณนา นางคาระวีเดินหลงอยู่ในป่าตามลำพัง มีฝูงสัตว์มากมาย นางมองไปรอบป่า เห็นนกเกาะอยู่บนภูเขา ดวงอาทิตย์กำลังตกดิน ชะนีร้องและเหนี่ยวกิ่งไม้ร้อง ผัว ๆ ชะนีส่งเสียงร้องเหมือนตัวนางที่ร้องไห้รำหาพระสวามี นางต้องอ้อมท้องเดินป่าที่มีทั้งพงหนามรก การที่กวีพรรณนาภาพพระอาทิตย์ตกดินเพราะภาพธรรมชาติช่วงเวลาใกล้ค่ำเป็นภาพที่โน้มนำให้นางคิดถึงพระสวามีมากยิ่งขึ้น เนื่องจากเวลาใกล้ค่ำ คนที่รักกันจะกลับมาอยู่ด้วยกันอย่างมีความสุข ภาพพระอาทิตย์กำลังตกดินจึงทำให้นางคาระวีเกิดความรู้สึกรำลึกถึงเวลาในอดีตที่ได้อยู่เคียงคู่กับพระบรวงศ์ นอกจากนี้กวียังพรรณนาเสียงร้องของชะนีที่ตามธรรมชาติร้อง ผัว ๆ ทำให้นางคาระวีเทียบเคียงกับตัวนางเองที่ตามหาพระบรวงศ์ผู้เป็นพระสวามี เหมือนกับชะนีร้อง ผัว ๆ บทพรรณนาธรรมชาตินี้จึงทำให้ผู้อ่านเกิดความสงสารนางคาระวีที่ต้องมาเดินป่าตามลำพัง จึงสร้างอารมณ์สะเทือนใจได้อย่างยิ่งยวด

นอกจากนี้กวีสรรคำที่มีสัมผัสพยัญชนะ แดงเด็ด แลเลือดลง นางน่องแก้วเอกา ฝูงสัตว์อัดอิ่งอยู่รอบองค์ สุริยันต์เฝ้าระดับดวง ชะนีหน่วงเหนี่ยวไม้ ทั้งอ้อมท้องอ้อมทุกขมาบुकดอน มาใช้แสดงภาพได้อย่างแจ่มชัด จึงช่วยถ่ายทอดอารมณ์ความรู้สึกเศร้าโศกของตัวละครต้องตกทุกข์ได้ยากจากการพลัดพรากจากคนรักได้อย่างสะเทือนอารมณ์ ซึ่งทำให้ผู้อ่านสงสารในชะตากรรมของตัวละครตัวอย่างที่ ๔ การพรรณนาธรรมชาติเมื่อนางคาระวีเดินป่า

เมื่อนางคาระวีเดินเข้าป่าธรรมชาติในป่าทำให้นางเกิดความกลัวและเศร้าโศกที่ต้องพลัดพรากจากพระบรวงศ์ ดังความว่า

โศกาพลางทางเดินดำเนินพลาง	พระเนตรนางเหลียวแลชะเง้อไป
กิโโลโสดโดดดงสำเนียงแว่ว	โกญจาแจ้วเจี้ยวจิตพิสมัย
เห็นอะไรก็ยั้งพลันประหวั่นใจ	กระเวนไพรร้องเพราะเสนาะดง
นกเขากกรูกรูหูกู้ก็คูซับ	กาลิงจับปลายกิ่งกาหลง
เขาเมียงเคียงเขามองดง	อีลุ่มหลงเคียงอีลุ่มที่ซุ่มไพร
ระวังดงส่งเสียงสำเนียงป่า	สำเนียงการเวกก็ตีใจ
กระต๊วไต่เต่งเต้นกระเด็นไพร	นกลางไล่ตามนางนกลางบิน

นางเดินดูวิหคาคณานก	น้ำตาตกใจหายไม่วายถวิล
รัฐจวนถึงภัสตาเป็นอาจิน	ไอ้ พระปิ่นปักเกศแต่ปางก่อน
พระเคยชี้ให้เมียชมพนมชัศ	ปักษาสัตว์มิ่งไม้ในไพรกว้าง
ขจิกแจจันท์คันทรงประยงค์ยาง	มะสังขางโคกสนพุทราไทร
เมื่อคลื่นซัดพลัดกันไม่ทันสั่ง	เมียนั่งตั้งแต่หาน้ำตาไหล
จะหวังฝากชีวิตพระขวัญชัย	เวรใดเกิดกรรมให้จำเป็น
ทูลกระหม่อมจอมเมืองของเมียเอ๋ย	กระไรเลยเปล่าเปลี่ยวไม่เหลือเห็น
ทั่วสภณร์ชนพองสยองเย็น	ไอ้ จำเป็นกรรมให้จำเพาะ

(หน้าที่ ๗๘, บรรทัดที่ ๔-๕ และหน้าที่ ๗๙, บรรทัดที่ ๑-๕)

จากบทพรรณนาธรรมชาติข้างต้น นางคาระวีชมนก มินกิโล นกโกญจาหรือนกกระเรียน ส่งเสียงร้องเจื้อยแจ้ว นกกระเวนไพรส่งเสียงร้องดังไปทั้งป่า นกเขาร้องคุ ๆ ให้คู่ของมันก็ร้องรับ นกกาลิงจับกิ่งต้นกาหลง นกเขาอยู่เคียงกันที่ตงไม้ นกอีลุ่มอยู่เคียงกันที่ซุ่มต้นไม้ นกกระจ่างส่งเสียงดังลั่นไปทั้งป่า เสียงนกการเวกดังแสดงความดีใจ นกกระตัวโตกั้งไม้ นกลางตัวผู้บินเล่นกลางตัวเมีย เป็นต้น จิก แจจ จันท์ ประยงค์ ยาง มะสัง ขาง ต้นโคก สน พุทรา และต้นไทร เมื่อเห็นภาพธรรมชาติที่สวยงามดังกล่าวทำให้นางน้ำตาไหลด้วยความเศร้าโศกที่ต้องพลัดพรากจากพระบรวงศ์ทั้งฝูงนกและต้นไม้ที่ชมไม่ได้ดังตามธรรมชาติที่แลเห็น แต่กลับเป็นสิ่งที่กระตุ้นให้นางคาระวีชมนกคิดถึงอดีตที่พระบรวงศ์เคยชี้ชวนให้นางชมนกและต้นไม้เหล่านี้ บทพรรณนาธรรมชาติข้างต้นถ่ายทอดอารมณ์รักและถวิลหาของนางคาระวีชีที่มีต่อพระบรวงศ์แต่ต้องมาพลัดพรากจากกันได้อย่างน่าสงสารและสะเทือนใจผู้อ่านเป็นอย่างมาก

๔. การใช้บทพรรณนาฉากฉากป่าให้มีบรรยากาศอ่าวว่าง

ความอ่าวว่าง คือ ความรู้สึก เปล่าเปลี่ยว ว้าเหว เปลี่ยวใจ เมื่อตัวละครพลัดพรากจากสิ่งที่เป็นที่รัก ในวรรณกรรมกลอนนิทานเรื่องพระบรวงศ์ ทรงสกัน กวีได้สร้างฉากป่าและได้พรรณนาฉากป่าจนเกิดบรรยากาศความอ่าวว่างทำให้ตัวละครมีความโศกสลด เพื่อให้ผู้อ่านเกิดความสงสารตัวละคร ดังตัวอย่าง

ตัวอย่างที่ ๑ การพรรณนาธรรมชาติเมื่อนางคาระวีเดินป่า

เมื่อนางคาระวีเดินทางเข้าไปในป่าลึก ได้เห็นพันธุ์ไม้ต่าง ๆ ยิ่งทำให้นางเกิดความรู้สึกโศกเศร้า ตัวบทได้กล่าวไว้ ดังความว่า

ถึงปารังพรั่งพร้อมพฤกษาศรี	สกุณเณื่อนกวิหคหงส์
นางระลึกตริกถึงพระโฉมยง	ยามพระองค์เมื่อยังอยู่วังเวียง
เห็นรักเรียงเหมือนพระยงถนอมน้อง	สาวทสองเหมือนพระทรงประสานเสียง ไอ้
ผวาเหมือนพระพามาจากเวียง	นางเห็นเหียงเหมือนเมื่อเหาะระเหะยาน
นั่นเศร้าเหมือนพระหยุดยั้งอาศรม	วนาลัยเหมือนพระหลับในไพรสาณต์
ต้นรักซ้อนเหมือนฤษีเป็นชีพาล	ไอ้ต้นลานเหมือนเธอลักวิเชียรธร
ไอ้ผวาเหมือนผวาเมื่อยามตื่น	มะเขือขึ้นเหมือนเมื่อตอนทรงวงกระสัน

ชมซอนเหมือนพระชวนจรจัด	เบงขวัญเหมือนเราเวทนา
ไอ้เล็บครุฑเหมือนพาหุดยามพัก	ตันโศกาเหมือนพระทรงกันแสง
อบเชยเหมือนพาเคยประคองคลา	กระลำพาเหมือนพาพกุมภาพาล
ไอ้กระทุ่มเหมือนพาอุ้มเมืองวังหนี	ลมฤเหมือนมันไล่มาสังหาร
ไอ้กาหลงเหมือนเมื่อลงชลาสถาน	ไอ้พุดตาลเหมือนจะตีหัวอกตาย
แมลงภูเหมือนพาผูกด้วยภูษา	ไอ้กัญชาเหมือนแซ่กระแสะสาย
มะสังโศกเหมือนเมื่อเสือกกระเดือกกาย	ไอ้ทะเลลอกที่กลางทะเล
กระยาช้อนเหมือนมันช้อนน้ำสาต	ไอ้กาเหมือนเมื่อจากกันห่างเห
พฤษาสนเหมือนเราชนมาสังเซ	โพทะเลเหมือนลั้งเลไม่รู้แล้ว
จิ้งจั่งเหมือนไม่จั่งประจักษ์เหตุ	การเกิดเหมือนพระเกศกระหม่อมแล้ว
ตันส้มโอไอ้จะไปถึงไหนแล้ว	นางเศร้าสร้อยโศกาพลาทางคลาโคล

(หน้า ๓๕-๓๗)

ตัวอย่างข้างต้น เป็นตอนนางคาระวีพลัดพรากจากพระบรวงศ์ เมื่อนางเดินทางมาถึงปำรัง ที่มีต้นไม้หลากหลายประเภท ทั้งหมุ่นก และสัตว์ป่าทั้งหลาย ทำให้นางคาระวีเกิดความคิดถึง พระบรวงศ์ และนึกถึงยามที่อยู่สุขสบายในวัง เมื่อเห็นต้นรักที่เรียงรายก็ทำให้นางคาระวีคิดถึงตอนที่ พระบรวงศ์นั้นทะนุถนอมนาง (ต้นรัก-ความรัก) เมื่อเห็นต้นสวาทสองต้นก็ยิ่งทำให้ระลึกถึงยามที่ นางคาระวีและพระบรวงศ์เคยสนทนากัน (ต้นสวาท-พิศวาท) นางคาระวีเห็นต้นผวาเหมือนพระบรวงศ์ พานางออกจากวังและนางหวาดผวาเมื่อยามตื่น (ต้นผวา-หวาดผวา) เห็นต้นมะเขือก็ขมขื่นนึกถึงเมื่อ ตอนอยู่ด้วยกันและตอนนี้ต้องพลัดพรากจากกัน (มะเขือขื่น-ขมขื่น) เห็นต้นชมซอนก็นึกถึงตอนที่ชวน นื่องหนี (ต้นชมซอน-ชอกซอน) เห็นต้นเบงขวัญก็นึกถึงตอนที่เราเดินทางมาอย่างน่าเวทนา เห็นต้น เล็บครุฑก็นึกถึงตอนที่เราหยุดพักเพราะนางเทียบเคียงกับครุฑที่อุ้มนางกาที่เหมือนกับพระบรวงศ์ อุ้มนางคาระวี (เล็บครุฑ-พญาครุฑ) เห็นต้นโศกก็นึกถึงเมื่อยามที่พี่ร้องไห้ (ต้นโศก -โศกเศร้า) เห็นต้น อบเชยก็นึกถึงตอนที่เคยประคองน้องเดินทางด้วยความซัดเซย (อบเชย-ซัดเซย) เห็นต้นกระลำพาก็ นึกถึงตอนพบจะเข้ร้าย (กระลำพา-กุมภา) เห็นต้นกระทุ่มก็นึกถึงตอนที่อุ้มนื่องพาหนี (กระทุ่ม-อุ้ม) เห็นต้นกาหลงนึกถึงตอนเมื่อพี่และน้องต้องลงว่าในมหาสมุทร (กาหลง-หลงกัน) เห็นต้นพุดตานน้อง เหมือนจะตีกอกหัวตาย (พุดตาน-ตี) เห็นต้นแมลงภู (พู่) นึกถึงตอนที่พี่กับน้องใช้ผ้าผูกกันไว้ (พู่-ไหม หรือด้าย-ผ้า) เห็นต้นกัญชาก็นึกถึงตอนที่พี่กับน้องแช่อยู่ในสายน้ำ (กัญชา-แช่) เห็นต้นมะสัง ต้นโศก นึกถึงตอนที่กระเสือกกระสนกาย (มะสัง-โศก-กระเสือกกระสนกาย) เห็นต้นทะเลลอก็นึกถึงกลางท้อง ทะเล (ทะเล-ทะเล) เห็นต้นกระยาช้อนก็นึกถึงตอนคลิ่นช้อนน้ำสาต (กระยาช้อน-ช้อน) เห็นต้นกา นึกถึงยามห่างไกลกัน (กา) เห็นต้นสนนึกถึงเราต้องเซซังมา (สน-เซซัง) เห็นโพทะเลก็เหมือนน้องที่เกิด ความลั้งเล (โพทะเล-ลั้งเล) เห็นต้นการเกิดก็เหมือนเกศของพี่ (การเกิด-เกศ) เห็นส้มโอน้องจึงรำพึงว่า โอพี่จะเดินทางไปถึงไหนแล้ว (ส้มโอ-โอ) เมื่อนางเห็นพันธุ์ไม้ต่าง ๆ นี้ นางก็โศกเศร้าแล้วเดินทางต่อไป

บทพรรณนาข้างต้นกวีใช้กลวิธีการเล่นคำ ใช้คำพ้องเสียงโดยไม่คำนึงถึงความหมายว่าจะมีความหมายเกี่ยวโยงกันหรือไม่เช่น ต้นรัก-ความรัก ต้นสวาท-พิศวาท ต้นผวา-หวาดผวา มะเขือขื่น-ขมขื่น ต้นโศก-โศกเศร้า กาหลง-หลงกัน กระยาช้อน-ช้อน ต้นชมซอน-ชอกซอน โพทะเล-ลั้งเล

การเกิด-เกิด สัมโอ-โอ เป็นต้น

กวีใช้คำที่มีเสียงพยัญชนะต้นเดียวกันเช่น พู่-ผ้า มะสัง-โศก-กระเสือกกระสนกาย
กัญชา-แห่ ทะลาย-ทะเล สน-เซซัง พุดตาน-ตี คำที่ใช้เสียงสระคล้ายกัน เช่น กระพุ่ม-อุ้ม

นอกจากนี้กวียังใช้คำที่เป็นชื่อสัตว์ในป่าหิมพานต์ เช่น เล็บครุฑ-พญาครุฑ ตามท้องเรื่อง
พญาครุฑอุ้มนางกาก็เหาะไปในอากาศเหมือนกับพระบรมวงศ์อุ้มนางคาระวีเหาะไปในอากาศ

กลวิธีการใช้คำของกวีที่ใช้พรรณนาธรรมชาติดังกล่าวข้างต้นจึงช่วยถ่ายทอดอารมณ์
ความรู้สึกของตัวละครที่ตกอยู่ในห้วงความโศกเศร้าสื่อมาถึงผู้อ่านได้เป็นอย่างดี ทำให้ผู้อ่านเกิดความ
สงสารในความทุกข์โศกของตัวละคร สร้างอารมณ์สะท้อนใจอย่างยิ่ง

ดวงมน จิตรจำนงค์ (๒๕๓๖, หน้า ๔๕) ให้ความเห็นไว้ว่า การนำคำพ้องเสียงมาเทียบกันมี
จุดมุ่งหมายที่จะแสดงจิตประหวัด (Association of mind) แต่เป็นการเชื่อมโยงเสียงเท่านั้น มิได้มุ่งที่
จะให้เกิดแรงกระทบอารมณ์ด้วยภาพ ผู้อ่านไม่มีความจำเป็นที่ต้องรู้จักธรรมชาติต่าง ๆ ที่กล่าวถึง ว่า
มีลักษณะรูปร่างอย่างไร หรือคิดต่อเนื้อให้กว้างไกลออกไป เอกภาพของคำประพันธ์ดังกล่าว จึงเป็น
เอกภาพที่เกิดจากความประสานอย่างง่ายเป็นประสบการณ์อันเฉพาะเจาะจง และเป็นแรงกระทบ
อารมณ์ที่คล้อยตามกัน

นอกจากนี้ในตอนนางคาระวีเดินป่า กวียังพรรณนาถึงนกพันธุ์ต่าง ๆ ยิ่งทำให้นางเกิด
ความรู้สึกโศกเศร้า ตัวบทได้กล่าวไว้ ดังนี้

ตัวอย่างที่ ๒ การพรรณนาธรรมชาติเมื่อนางคาระวีเดินป่า

เห็นกาในฝูงนกวิหคหงส์	ประสานทรงเสียงแซ่แลไสว
สกุณแก้วจับเคียงกับกิ่งไทร	สกุณในทวนขันสนั่นงา
สกุณเค้าเคียงเค้าแล้วเคล้าคู่	กระลมพู่จับกระลำพักแล้วพะวง
กวางเขนเคียงเขนเป็นคู่คง	พญาหงส์จับหงส์ไม่ห่างนาง
นกกาลิงจับกิ่งกระลมพู่	เค้ามองเค้าเคียงคู่ไม่ห่างข้าง
ขมื่นเมียงเคียงคู่เข้าแอบน้อง	กระรอกค่างปางโอดคะนองลง

(หน้าที่ ๓๘, บรรทัดที่ ๑-๕)

ตัวอย่างข้างต้น เป็นตอนที่นางคาระวีพลัดพรากจากพระบรมวงศ์และต้องดั้นด้นเดินป่าอยู่
เพียงลำพัง ระหว่างทางนางเห็นกาในฝูงหงส์ประสานเสียงแซ่แซ่ นกแก้วจับกิ่งไทรอยู่เคียงกันนกใน
ต่างส่งเสียงขันสนั่นป่า นกเค้าเคียงคู่กัน นกกระลมพู่จับต้นกระลำพักต่างพะวงพะวง นกกวางเขนเคียงคู่
กัน พญาหงส์ต่างก็เคียงคู่กัน นกกาลิงจับอยู่ที่ต้นพระลมพู่ นกเค้าเคียงคู่กันไม่ห่าง นกขมื่นเมียงมอง
เข้าเคียงคู่กัน กระรอก ค่าง บ่าง กระโดดคะนอง

ตัวอย่างนี้จะเห็นว่าเหล่านกที่กวีพรรณนาล้วนแต่แสดงกิริยาอาการรื่นเริง และอยู่ด้วยกัน
เป็นคู่ ทำให้นางคาระวีเกิดความเศร้าโศกสะท้อนใจที่ต้องมาประสบชะตากรรมที่ต้องพลัดพรากจาก
สวามี และต้องมาระหกระเหินเดินป่าแต่เพียงผู้เดียว

นอกจากนี้กวีเล่นคำพ้องเสียงระหว่างชื่อนอกกับอารมณ์โศกของตัวละคร กวีกล่าวถึง นกเค้าที่อยู่เคล้าคลอเคลียกับนกเค้า เมื่อนางเห็นแล้วก็เกิดความอึดอัดใจโศกเศร้าคิดถึงพระสวามี ถือเป็นการใช้ธรรมชาติมาพ้องกับอารมณ์ความรู้สึกที่เป็นของตัวละครได้อย่างสอดคล้อง

กวีใช้สัมผัสพยัญชนะ เช่น กระลุ่มพู่-กระลำพัก-พะวง กาง-เซน-เคียง-เซน-คู่คง พญาหงส์-หงส์-ห่าง นกกาลิง-กิง-กระลุ่มพู่ เค้า-เค้า-เคียง-คู่-ห่างข้าง ชมื่น-เคียง-คู่-เข้า มาใช้แสดงภาพของนกต่าง ๆ ที่อยู่กันเป็นคู่ ซึ่งเสียงสัมผัสพยัญชนะทำให้ผู้อ่านเกิดจินตภาพได้อย่างแจ่มชัด ทำให้ผู้อ่านรับรู้อารมณ์ความเศร้าโศกของนางคาระวี เพราะภาพดังกล่าวเน้นอารมณ์ความรู้สึกเศร้าโศกของนางคาระวีเพราะภาพที่เห็นในธรรมชาติตรงข้ามกับนางที่อยู่ตามลำพังไร้คู่ ทำให้ผู้อ่านเกิดความสงสารนางคาระวีที่ต้องพลัดพรากจากพระบรวงศ์ ย่อมเกิดอารมณ์สะเทือนใจแก่ผู้อ่าน ตัวอย่างที่ ๓ การพรรณนาธรรมชาติเมื่อพระบรวงศ์เดินป่า

พระครวญคิดรำพึงถึงกนิษฐน้อย	ละโยยห้อยหิวให้อาลัยหวาน
ระหายหอบบอบทรงพระองค์ครวญ	กระเสือกสวนเศร้าซบสลดลง
หมู่คนมาร้องอยู่พร้อมเพรียง	พี่เรียกเรไรรอนกำสรวลสวาง
บรรดาสัตว์ในพนัสแดนดง	กึ่งวงงง่องเจ้าบ้างเกล้าคอย
พอเย็นย่ำน้ำค้างกระจ่างร่วง	ผกาดวงสุมาลย์บานสลอน
รวยรินรสร้าเพยจร	พระภูธรทรมสวางสว่างใจ
แล้วรีบแลแปรพักตร์ไม่พบสวาท	ดังศรพลาดแผลงศอให้ตัดสาย
พระพายพัดปิดเป่าเป็นเงาไหว	พฤษษาไว้พระประหลาดว่าขวัญตา
ผวาว่างกกรเข้ากอดเกศ	ภูเรศร์รับขวัญต้นพฤษษา
แล้วจุมพิตเห็นผิดอนิจจา	โอแก้วตาเกตุตันพี่หลงตาม
....(ขาดหาย)...พออุทัยพี่ไรร้อง	เสนาะก้องหิมวาพนาหานาม

(หน้าที่ ๑๖, บรรทัดที่ ๓-๕ และหน้าที่ ๑๗, บรรทัดที่ ๑-๓)

ในตัวอย่างข้างต้น กวีพรรณนาฉากป่าว่า เมื่อคลื่นได้พัดพาพระบรวงศ์ไปติดชายหาด พระองค์เดินเข้าไปในป่า และคร่ำครวญคิดถึงนางคาระวี พระองค์หิวและรู้สึกอาลัยร้องไห้จนสลดเสียคนต่าง ๆ ปลุกให้พระองค์ตื่นขึ้น พบบรรดาสัตว์ต่าง ๆ ในป่า จนตกเย็นดอกไม้ในป่าก็บานสวยงาม ทั้งกลิ่นหอม พระองค์รู้สึกสบายใจแต่เมื่อมองหาไม่พบนางคาระวี เหมือนถูกศรแทงคอเห็นลมพัดผ่านต้นไม้เป็นเงา ก็นึกว่าเป็นนางคาระวี วิ่งเข้าไปกอดรับขวัญ พอรู้ว่าไม่ใช่นางคาระวีก็เศร้าโศกเสียใจเป็นอย่างมาก

จากตัวอย่างข้างต้นจะเห็นว่า ฉากป่าที่กวีพรรณนาฉากที่งดงามรื่นรมย์ทั้งดอกไม้งาม กลิ่นหอม แต่เมื่อพระบรวงศ์ได้ตระหนักว่าท่ามกลางความรื่นรมย์และสวยงามนี้ปราศจากนางคาระวี ชายาอันเป็นที่รัก พระองค์เกิดความรู้สึกเหมือนถูกศรปักคอให้ขาดออก สร้างความโศกให้เกิดขึ้นกับพระองค์เป็นอย่างมาก การพรรณนาฉากดังกล่าวทำให้เกิดบรรยากาศความอ้างว้างทำให้ตัวละครโศกเศร้าเสียใจ ทำให้ผู้อ่านสงสารตัวละครเกิดอารมณ์สะเทือนใจกับผู้อ่านได้เป็นอย่างดี

บทพรรณนาฉากป่าที่ช่วยสร้างความโศกกับตัวละครในเรื่องนี้ยังพบในตอนถัดมา เมื่อพระอาทิตย์ตก เสียงร้องของสัตว์การเคลื่อนไหวของสัตว์ที่พระองค์พบเห็นในป่า ทำให้พระองค์ หวนคิดถึงนางคาระวีเมื่ออยู่เคียงข้างพระองค์ เหมือนกิริยาอาการของเหล่าสัตว์ในป่า รวมทั้งพืชที่ พระองค์พบเห็นก็ทำให้คิดถึงนางคาระวี ดังความว่า

พระครวญคร่ำยามย่าจันสุริยันต์	แล้วผืนผ่นผลาผลลนสลอน
เสวยพลางทางให้อาลัยวรรณ	ถึงสมรเมืองแจ่มสุตามาลัย
เห็นนกปรอดจอดจ่ออยู่จ่อแจ	บ้างก็เจ้าจับจิกพฤษาสาธา
เสมือนพีเคยเคียงองค์องค์นาง	เจ้าอยู่งานพัทวิให้พี่ชาย
สาธิตกาจับการะเกดแก้ว	กระจาบบินจับผลแล้วผ่นผาย
กระเวนว่อนร้อนเกล้ากาเหว่าลาย	แล้วร้อนรายจับพฤษาเวียน
นกกระสาจับโศกชะงะกร้อง	ตะโกนก้องคู่กันแล้วสิ้นเศียร
นกเขาชูคอบนตอตะเคียน	ฝูงกระเรียนจับปรังแล้วลงรัง
เค้าแมวจับโหมกชะงะกร้อง	ประสานเสียงเคียงเล่นนรธา
เหมือนสมรวอนสวาทในราชวัง	ไอ้อนิจจิงจากเจ้าพี่เศร้ายใจ

(หน้าที่ ๑๙, บรรทัดที่ ๑-๕)

สนั่นเสียงก้องป่าพนาแนว	พระวาดแว่วว่านางน้องร้องจำเรียง
เร่งยินตีมีพระทัยาลัยโลก	แล้วเงยโสดทรงกรับดับเสียง
คิดว่าน้องพระค้อยย่องเขม้นเมียง	เห็นนกเคียงคู่เกล้าพระเฝ้าแล
อันว่าฝูงสุกณาปักษาสัตว์	โสมนัสแนบข้างไม่ห่างเห
ภูนี้หนามาเปลี่ยวผู้เดียวแด	สงสารแต่ว่าธิดาเจ้าคาระวี
จะวังเวงวิถ้อยอ่าวร้าง	ผู้เดียวนางหมองหมองไม่พองศรี
คะนึ่งนางตามทางวิถีมี่	ตามศิริเขาทุเรศเขตอรัญ
พอสุริยจวนสนรยาอย่า	เหลียวล้าลับป่าพนาสันต์
สรรพสัตว์แซ่เสียงสำเนียงลั่น	ด้วยแสงจันทร์จัดแจ่มแอร่มพราย
พระตามทางหว่างโกรกชะงะกร้อม	ศิลาเลื่อมแลประหลาดผงดทงาย

(หน้าที่ ๒๒ บรรทัดที่ ๑-๕)

ในบทพรรณนาฉากป่าข้างต้น กวีนำปรากฏการณ์ทางธรรมชาติในยามพระอาทิตย์ตกดิน มาเชื่อมโยงกับความรู้สึโศกเศร้าของพระบรมวงศ์ กวีพรรณนาภาพนกต่าง ๆ ที่กลับรังมาอยู่กับคู่ของมันในยามเย็นส่งเสียงเซ็งแซ่อย่างมีความสุข สัตว์ต่างส่งเสียงร้องด้วยพระจันทร์สาดแสงส่อง ภาพธรรมชาติป่าเหล่านี้ทำให้เกิดบรรยากาศอ้างว้างเดียวดายสร้างความเศร้าโศกให้กับตัวละครได้อย่างรุนแรง จึงทำให้ผู้อ่านเกิดความสงสารตัวละคร ก่อให้เกิดอารมณ์สะเทือนใจกับผู้อ่านได้อย่างมาก

จากการศึกษาการใช้บทพรรณนาธรรมชาติเพื่อทำให้เกิดอารมณ์โศกในวรรณกรรมกลอนนิทานเรื่องพระบรมวงศ์ทรงสกัน พบว่า กวีใช้กลวิธีการพรรณนาธรรมชาติ ๒ ลักษณะ ได้แก่

การพรรณนาภาพธรรมชาติอันเป็นเหตุให้เกิดความพลัดพราก และการพรรณนาธรรมชาติที่เสริมความโศกอันเกิดจากการพลัดพราก ซึ่งการใช้บทพรรณนาธรรมชาติเพื่อทำให้เกิดอารมณ์โศกทั้ง ๒ ลักษณะนี้ เป็นกลวิธีที่แสดงให้เห็นถึงอารมณ์โศกของตัวละครได้ดี รวมทั้งยังให้ให้ผู้ฟังและผู้อ่านเกิดจินตภาพทางด้านอารมณ์ความรู้สึกร่วมไปกับชะตากรรมของตัวละครอย่างลึกซึ้งอีกด้วยก่อให้เกิดอารมณ์สะเทือนใจแก่ผู้อ่านได้เป็นอย่างมาก

ฉากบ้านเมือง

ในวรรณกรรมเรื่องพระบรมวงศ์ทรงสกัน ฉบับวัดไทรทอง จังหวัดตราด พบการใช้ฉากบ้านเมือง ๓ ประเภท คือ ฉากโรงทาน ฉากพระราชวัง ฉากศาลาราย กวีใช้กลวิธีการพรรณนาฉากบ้านเมืองเพียงลักษณะเดียวคือ การใช้บทพรรณนาที่เสริมความโศกอันเกิดจากการพลัดพราก ดังรายละเอียดต่อไปนี้

ฉากโรงทาน

ฝ่ายคณาศาลาที่โรงเลี้ยง
ต่างพินิจพิศโฉมพระบรมวงศ์
บ้างก็ว่ายากคนนี้หนอ
มิควรเป็นเชื้อใจเลยอนิจจา
แลจัดแจงแต่งเครื่องกระยาหาร
มาเรียงวางพลงทางจอมสกัน
พระเห็นเครื่องโภชนาน้ำตาไหล
เสวยพลงทางรำลึกไม่ลืมเลย
พระแค้นขึ้นกลืนกลั้วกระยาหาร
พระคอยขึ้นขึ้นแรงกำลังปอง

ก็กล่าวเกรียงให้ไปเกษมสงค์
ให้วงงเงยหงายไม่วายตา
งามลอคคมชำดั่งเลขา
ดั่งน้ำตานันจะตกทุกตัวคน
ทั้งควหาวมั่งสาผลาผล
มาเสวยผลบริโภคพอทราชมเขย
ด้วยดวงใจมิได้ครองเป็นเสวย
ถึงยามเคยร่วมสุพรรณภาชนทอง
พอจะเจือจานไม่สกลที่หม่นหมอง
คอยรับรองรสโภชนาหาร

(หน้าที่ ๔๓, บรรทัดที่ ๑-๕)

จากตัวอย่างข้างต้น ทำให้ผู้อ่านเห็นภาพโรงทาน ที่มีอาหารทั้งควหาวน เนื้อ และผลไม้ต่าง ๆ มากมายวางเรียงราย ภาพฉากที่มีอาหารมากมายที่กวีพรรณนาเป็นภาพที่แสดงถึงความสมบูรณ์พูนสุข ซึ่งหากพระบรมวงศ์ได้อยู่เคียงคู่กับนางคาระวีคงเป็นสุขมาก แต่เนื่องจากพระบรมวงศ์ได้มาเสวยอาหารที่สมบูรณ์เพียงลำพัง นางคาระวีได้พลัดพรากจากพระองค์ไปโดยไม่รู้จะเป็นหรือตาย เมื่อพระองค์มาอยู่ท่ามกลางบรรยากาศแห่งความสุขสมบูรณ์ ยิ่งทำให้พระองค์เศร้าโศกคิดถึงนางคาระวีมากยิ่งขึ้น นอกจากนี้กวียังได้พรรณนาฉากการเสวยอาหารของพระบรมวงศ์และนางคาระวียามที่อยู่ด้วยกันในพระราชวังว่า พระองค์และนางคาระวีเสวยอาหารในภาชนะทองคำ ยิ่งทำให้พระบรมวงศ์โศกเศร้าเสียใจคิดถึงนางคาระวีมากยิ่งขึ้น

จะเห็นได้ว่าฉากที่กวีพรรณนาดังกล่าวสร้างบรรยากาศอ้างว้างและหม่นหมองแก่พระบรมวงศ์ พระองค์แสดงความโศกด้วยการร้องไห้คร่ำครวญคิดถึงนางคาระวี ทำให้ผู้อ่านรู้สึกสงสารพระบรมวงศ์สร้างอารมณ์สะเทือนใจได้เป็นอย่างดี

ฉากพระราชวัง

เมื่อพระบรมวงศ์ได้พบพระเชษฐา ได้อยู่สุขสบายพระองค์ก็คิดถึงนางคาระวีที่ไม่ได้อยู่สุขสบายร่วมกับพระองค์ทั้ง ๆ ในยามทุกข์ก็อยู่ร่วมกัน ดังความว่า

พระบรมวงศ์เอนองค์ลงเหนืออาสน์	คะนิงนาถนึ่มนวลระหวานหา
โอ้อ่าแม่การะวีของพี่ยา	จะลีลาล่องลอยอยู่ตรงไหน
เป็นเพื่อนเรือนนอนป่าพนาเวศน์	แสนสมเพชเรายังพากันมาได้
ประเดี๋ยวนี้พี่ชายสบายใจ	เจ้าทราชม้วยคู่ชีวิตไม่ขีดเซย
ยามสุขมิได้สุขเกษมสันต์	ยามสำราญมิได้เรียงเคียงแขนง
ยามสมมิได้ชมสบายเลย	ยามเสวยมิได้สว่างเพราะร้างกัน
อนิจจาเอ๋ยเคยอยู่เป็นคู่สอง	มาพบน้องพบจอมกระหม่อมขวัญ
ดูเอ๋ยเคยสร้างไว้ร่วมกัน	จะทูลขอพลชั้นธวัจรัญจร

(หน้าที่ ๖๕, บรรทัดที่ ๓-๕ และหน้าที่ ๖๖, บรรทัดที่ ๑-๒)

จากตัวอย่างข้างต้นกวีพรรณนาภาพฉากห้องบรรทมสวยงาม มีความสุขสบาย เมื่อพระบรมวงศ์ได้พบพระเชษฐา บรรยายความสุขสบายนั้นกลับทำให้พระบรมวงศ์โศกเศร้าเนื่องจากนางคาระวีไม่ได้อยู่รับความสุขสบายร่วมกับพระองค์

จะเห็นได้ว่ากวีได้สร้างฉากที่ก่อให้เกิดความโศกกับตัวละครถึงแม้ฉากนั้นจะเป็นฉากที่แสดงถึงความอุดมสมบูรณ์ ความสุขสบาย แต่ก็ต้องพลัดพรากจากคนที่รักแล้ว ฉากเหล่านั้นกลับยิ่งทำให้ตัวละครมีความโศกเพิ่มมากขึ้นด้วยความคิดถึงที่รักที่ต้องพลัดพรากจากกันไม่ได้อยู่ร่วมกันในช่วงเวลาที่สุขสบาย กวีแสดงความสุขสบายให้ผู้อ่านรับรู้โดยการสร้างฉาก จึงสร้างอารมณ์สะท้อนใจให้กับผู้อ่านได้เป็นอย่างมาก

ฉากศาลาราย

พระบรมวงศ์ชมภาพเขียน

เมื่อพระบรมวงศ์ได้กินอาหารที่โรงทานแล้ว เจ้าพนักงานที่ดูแลโรงทานพาพระองค์ไปชมภาพเขียนที่ศาลาราย ดังความว่า

พระทรงสวัสดิ์ที่ศนาศาลาริ	ที่เรื่องมีเหมือนนิราศพระองค์จร
ที่ห้องหนึ่งพระตะลึงละลานจิต	เหมือนทรงฤทธิยังสุขสโมสร
ฝูงคนน่านน้อมประนมกร	จำเริญพรกับพระพี่เป็นสอง

ภาพวาดที่พระบรมวงศ์ชมนั้นเหมือนกับเรื่องราวของพระองค์ที่ต้องพลัดพรากจากสิ่งต่าง ๆ ที่พระองค์รัก ภาพวาดที่ปรากฏในห้องที่หนึ่งเป็นเหตุการณ์พระบรมวงศ์และพระเชษฐาอยู่ที่พระราชวังอย่างมีความสุขพร้อมด้วยข้าทาสบริวาร

ที่ห้องสองศาลาเหมือนด่าไว้ มันใส่โคล้ให้ทุจริตพิศวง

ภาพวาดที่ปรากฏในห้องที่สองเป็นเหตุการณ์ที่พระบรมวงศ์และพระเชษฐาถูกเมสีย์ฝ่ายซ้ายของพระบิดาใส่ความว่าละเมิดล่วงเกินนาง

ที่ห้องสามเหมือนสมเด็จพระบิดุรงค์ พิโรททรงสิงหนาทประภาษมา

ภาพวาดที่ปรากฏในห้องที่สามเป็นเหตุการณ์พระบิดาของพระบรมวงศ์สั่งลงโทษพระบรมวงศ์และพระเชษฐา

ที่ห้องสี่เหมือนโองการตรัส ให้เร่งรัดเอาเราไปสังหาร
นางโฉมยงเหมือนองค์พระชนม์มาร์ด กรประสานกอดลูกสลบลง

ภาพวาดที่ปรากฏในห้องที่สี่เป็นเหตุการณ์พระบิดาของพระบรมวงศ์สั่งให้นำพระบรมวงศ์และพระเชษฐาไปประหารชีวิต พระมารดาของพระบรมวงศ์กอดทั้งสองพระองค์ร้องไห้จนสลบลง

ที่ห้องห้าเหมือนมหาเพชฌฆาต มันเกรี้ยวกราดโกรธาไม่ปราศรัย
มันโบายตีพี่น้องสองสายใจ สุขสนยน์ไหลนองทั้งสองคน

ภาพวาดที่ปรากฏในห้องที่ห้าเป็นเหตุการณ์เพชฌฆาตโบายตีพระบรมวงศ์และพระเชษฐาด้วยความเกรี้ยวกราดรุนแรง อย่างไม่มีความปราณี ทั้งสองพระองค์เจ็บปวดจนน้ำตาไหลนอง

ที่ห้องหกเหมือนหัวอกพระแม่เจ้า กันแสงเศร้ายิ่งเกลือกอยู่เสือกสน
ด้วยแสนสวาทราชบุตรสุดกั้วล พระสุชลไหลโซมลงโทรมองค์
ไอ้ ที่นี้เหมือนพระทูลกระหม่อมแม่ มาตามแต่ลูกจะม้วยเป็นผุยผง
อูตสำห้ช่อนเนาวรัตน์พระอำมรงค์ ให้พี่น้องสองคนออกจากเมือง

ภาพวาดที่ปรากฏในห้องที่หกเป็นเหตุการณ์พระมารดาของพระบรมวงศ์ร้องไห้ถึงเกลือกด้วยความสงสารลูกทั้งสองที่ต้องถูกโบายตีอย่างทรมาณ จากนั้นพระมารดาของพระบรมวงศ์เกรงว่าพระโอรสจะสิ้นชีวิต จึงวางแผนให้พระโอรสหนีออกจากเมืองโดยมอบแหวนให้ติดตัวโอรสทั้งสองไปด้วย

เห็นห้องเจ็ดเหมือนเสด็จจรป่า พระพี่ยาโคศกตรอมจนผอมเหลือง
พระพี่น้องโศกาน้ำตาเนือง เอ๊ะ เรื่องนี้ลอยเลื่อนมาเหมือนดังเรา

ภาพวาดที่ปรากฏในห้องที่เจ็ดเป็นเหตุการณ์พระบรมวงศ์และพระเชษฐาต้องเสด็จจรอนแรมซัดเซพเนจรไปในป่า ทั้งสองตกกระกำลำบากร่างกายผ่ายผอม ซีดเซียวจนเหลือง ทั้งสองร้องไห้เศร้า

โศกน้ำตาไหลนอง พระบรมศรีรำพึงคิดว่าเรื่องในภาพเขียนนั้นเหมือนเรื่องราวที่เกิดขึ้นในอดีตของพระองค์

ไอ้ ตรงนี้เหมือนพระพี่มาไสยาสน์	ได้โดนจำเหมือนหนึ่งเจ็ดที่เขตเขา
เห็นห้องแปดเหมือนเมื่อเดินเนินลำเนา	ถึงเขตเขาคามนิคมพนมวัน
เขาเขตคันศาลาลัยที่ไสยาสน์	ที่วงศ์สุริยามาศของหม่อมฉัน

ภาพวาดที่ปรากฏในห้องที่แปดเป็นเหตุการณ์พระบรมศรีและพระเชษฐาเดินทางอยู่ในป่า มาพบศาลากลางป่าทั้งสองจึงนอนหลับพักผ่อนที่ศาลานั้น

ถึงเก้าห้องเหมือนหนึ่งห้องที่จำบัลย์	พระพี่กระสันสอดประสานให้นานนอน
ตัวสีนภาพปราบเรื่องฆ่าเลื่องผิด	ไม่เพี้ยนผิดเรื่องวงศ์พระทรงศร
อุปมาตั้งพระยากเชนทร	เมื่อพรานจรยิ่งตัดหัวใจตาย
อนาถนิกแล้วสะอึกสะอื้นรำ	ไ้อ้วากรรมเอ่ยระส่ำระสาย
ล้วนแสนเช็ญแล้วมาเคื่องเรื่องนิยาย	พระทอดกายกำสรดระทดทรวง
ไอ้พระองค์สุริยานิจจาเอ๋ย	พระเคยมาอุ้มน้องข้ามในป่าหลวง
คิดพลางทางระทดกำสรดทรวง	ก็เลยล่องสลดสลบลง

ภาพวาดที่ปรากฏในห้องที่เก้าเป็นเหตุการณ์เป็นเหตุการณ์ที่พระบรมศรีร้องไห้ คร่ำครวญด้วยความคิดถึงพระเชษฐา

กวีได้กล่าวถึงเมื่อพระบรมศรีได้ดูภาพเขียนที่ศาลาลัยครบทั้งเก้าภาพ ซึ่งเหมือนกับเรื่องราวของพระองค์กับพระเชษฐา พระองค์รู้สึกโศกเศร้าเสียใจราวกับพญาข้างสารฤกษายพรานพเนจรตัดที่หัวใจจนสิ้นชีวิต พระบรมศรีร้องไห้คร่ำครวญจนสลบไป

จากตัวอย่าง กวีใช้หัวใจของพญาข้างสารที่ฤกษายพรานตัดออกไป มาเปรียบเทียบกับความทุกข์ระทมของพระองค์ที่ต้องพลัดพรากจากพระเชษฐา เป็นการใช้หัวใจของพญาข้างสารในการเปรียบเทียบถึงความรักความผูกพันของพี่น้องที่ยิ่งใหญ่ดุจหัวใจข้างสาร ความทุกข์ราวกับถูกควักหัวใจให้สิ้นชีวิตนี้เป็นชนบทที่ปรากฏในวรรณคดีไทย เนื่องจากหัวใจเป็นอวัยวะที่สำคัญของร่างกาย ดังนั้นเมื่อกวีต้องการเปรียบเทียบการพลัดพรากจากบุคคลที่รักเหมือนกับถูกควักหัวใจ ทำให้ผู้ฟังและผู้อ่านเกิดจินตภาพเกี่ยวกับความรู้สึกทุกข์ทรมานของตัวละครได้อย่างชัดเจนมากที่สุด บทพรรณนาฉากศาลารายข้างต้นทำให้ผู้อ่านรับรู้ความรู้สึกทุกข์และเศร้าโศกของตัวละคร ผ่านบทพรรณนาจึงทำให้ผู้อ่านสงสารตัวละครและรู้สึกสะเทือนใจในเหตุการณ์พลัดพรากที่เกิดขึ้นกับตัวละคร

นางคาระวิชมภาพเขียน

เมื่อนางคาระวิหมินางพรานเข้ามาในตัวเมืองได้ยินผู้คนพูดกันว่ามิโรงทานแจกอาหารสำหรับคนจน นางจึงเข้าไปขออาหารที่โรงทานเมื่อนางกินอาหารเสร็จแล้ว เจ้าพนักงานจึงบอกให้นางไปดูภาพเขียนในศาลาราย ดังความว่า

นางโฉมยงตรงเข้ามาไหว้กราบ	เขาให้อาบน้ำท่าเกษมสันต์
แล้วจัดแจงข้าวปลาออกมาปล้น	แจ่มจันทร์บริโภคน้ำให้อิ่มใจ
แล้วให้นางทัศนาศาลาเขียน	พิศเพียรรูปภาพอันสุกใส
แต่ห้องหนึ่งห้องสองช่องไป	นางทราชมวยแลแลแล้วแดदान
เห็นห้องหนึ่งตะลึงพระทัยสลด	เหมือนองค์ทรงรยยอดสงสาร
เอามาใส่สองท้าวเผ้าทวาร	มันคิดการขึ้นมาทูลกับ...(ขาดหาย)....
นั่นเหมือนรูปบิดาของข้าบาท	ให้เราขาดขับเขียนพระทรงสาร
นั่นเหมือนน้องยืนมองที่ริมบึงชวร	พระภูธรแลพบประสบกัน

(หน้าที่ ๑๑๘, บรรทัดที่ ๓-๔)

กวีได้พรรณนาฉากการย่ำยีที่มีภาพวาดเหตุการณ์ความสัมพันธ์ของนางคาระวีและพระบรมวงศ์ จนถึงเหตุการณ์ที่ทั้งสองต้องพลัดพรากจากกัน โดยกวีพรรณนาฉากว่า นางคาระวีเห็นภาพวาดที่ปรากฏในห้องที่หนึ่งเป็นเหตุการณ์ที่พระบรมวงศ์ถูกจับใส่ความว่าขโมยแหวนของเศรษฐีโลกณซึ่งเป็นบิดาของนางคาระวี พระบรมวงศ์ถูกเศรษฐีโลกณจับเขียนตี ขณะเกิดเหตุการณ์นั้นนางคาระวีได้ยืนมองพระบรมวงศ์อยู่ริมหน้าต่างโดยทั้งสองพระองค์ได้มองเห็นกัน

ที่ห้องสองเหมือนพระต้องมาตกยาก	เขาจำพรากรู้ข้าจะอาสา
.....(ขาดหาย).....	ไอ้ สารพันจะเหมือนไม่ผิดเลย

(หน้าที่ ๑๑๘, บรรทัดที่ ๔)

ภาพวาดที่ปรากฏในห้องที่สองเป็นภาพพระบรมวงศ์ ตกทุกข์ได้ยากต้องมาเป็นข้าทาสของเศรษฐีโลกณ เมื่อนางคาระวีได้เห็นภาพวาดดังกล่าวนางก็จำได้ว่าเหมือนกับเหตุการณ์ที่เคยเกิดขึ้นระหว่างนางกับพระบรมวงศ์ในอดีตที่ผ่านมา

ถึงห้องสามเหมือนพระองค์ผู้ทรงศักดิ์	ได้ผ่อนพักปลุกที่บอยู่หับเผย
นั่นเหมือนน้องทรงฤทธิ์ไม่ผิดเลย	เมื่อร่วมเขยชมน้องประคองนอน
โอ้อ่าความลับถูกลบกระจายแจ้ง	ชลแสงโซมเนตรนางสมร

(หน้าที่ ๑๑๘, บรรทัดที่ ๕ และหน้าที่ ๑๑๙, บรรทัดที่ ๑)

ภาพวาดที่ปรากฏในห้องที่สามเป็นภาพวาดแสดงเหตุการณ์พระบรมวงศ์ปลุกบ้านที่อยู่อาศัยและพระบรมวงศ์กับนางคาระวีได้สมกัน เมื่อนางคาระวีได้เห็นภาพดังกล่าวแสดงความโศกเศร้าเสียใจโดยกวีใช้คำว่า “ชลแสงโซมเนตรนางสมร” แสดงอาการร้องไห้ น้ำตาไหลออกมาจากดวงตาอย่างมากมาย

ที่สี่เหมือนที่พระบิดร	แต่งสำเภาแล้วก็จรไปจากวัง
จึงจงจำนำองค์พระทรงฤทธิ์	ลงสถิตอยู่ในห้องเถตราซัง
นั่นเหมือนน้องร้องไห้ออกจากวัง	แล้วลงนั่งเถตราศาลานั้น

(หน้าที่ ๑๑๙, บรรทัดที่ ๒-๓)

ภาพวาดที่ปรากฏในห้องที่สี่เป็นภาพแสดงเหตุการณ์ เศรษฐีโลกณแต่งสำเภาออกไป
ค้าขายที่ต่างเมือง และซังพระบรวงศ์ไวยุทธ์ห้องเรือ นางคาระวีร้องไห้จะขอตามลงไปเรือไปต่างเมือง
ด้วย ในที่สุดนางก็ได้ติดตามพระบรวงศ์ไปต่างเมือง

ที่ห้องห่านาวาออกแล่นล่อง	น้องแต่งของลอบส่งพระทรงศร
ถึงบุรินทร์ถิ่นเมืองเรืองนคร	พระบิดรไปถวายเจ้าพารา

(หน้าที่ ๑๑๙, บรรทัดที่ ๔-๕)

ภาพวาดที่ปรากฏในห้องในห้า เป็นภาพเหตุการณ์เรือแล่นออกไปในทะเล นางคาระวี
ให้นำงาสาโลบส่งอาหารไปให้พระบรวงศ์ที่ถูกเศรษฐีโลกณคุมขังไว้ที่ใต้ห้องเรือ เมื่อเรือแล่นถึงเมือง
ชุกรนคร เศรษฐีโลกณนำพระบรวงศ์ถวายให้กษัตริย์ที่ครองเมืองชุกรนคร

ที่ห้องหกเหมือนพระยกประโคนยักษ์	อสุรีศักดิ์ร้อนรังก็สั่งฆ่า
พระเสื่อเมืองธานินทรให้จินดา	ท้าวภูษาก็ประทานพระบุตร
อภิเชกน้องสององค์ก็บมกกุฎ	ให้ทรงพุทธได้เป็นสองมเหสี

(หน้าที่ ๑๑๙, บรรทัดที่ ๕ และหน้าที่ ๑๒๐, บรรทัดที่ ๑)

ภาพวาดที่ปรากฏในห้องที่หกเป็นเหตุการณ์ พระบรวงศ์ยกเสาประโคนและได้ฆ่ายักษ์
พระเสื่อเมืองให้แก้ววิเศษกับพระบรวงศ์ กษัตริย์ชื่อท้าวภูษาให้ทรัพย์สินเงินทองและยกพระธิดาชื่อ
นางมกกุฎให้อภิเชกสมรสกับพระบรวงศ์โดยให้อภิเชกสมรสพร้อมทั้งนางคาระวี พระบรวงศ์มีชายา
สององค์คือนางคาระวีและนางมกกุฎ

ถึงห้องเจ็ดพระเสด็จจรลี	กุมมณีอุ้มน้องเหาะทะยาน
ไอ้ตรงนั้นเหมือนเมื่อเราลงอาศัย	ศาลาลัยฤาษีที่ไพร่สาณต์
(ขาดหาย) สนินทเพราะเราคิดประมาทการ	ฤาษีพาลลับลักจินดาไป

(หน้าที่ ๑๒๐, บรรทัดที่ ๒-๓)

ภาพวาดที่ปรากฏในห้องที่เจ็ดเป็นภาพเหตุการณ์พระบรวงศ์ใช้แก้ววิเศษอุ้มนางคาระวี
เหาะไปในอากาศเพื่อออกตามหาพระเชษฐา จนมาถึงอาศรมของฤาษีที่ในป่าทั้งสองเห็นดเหน็บน้อยจึง
ขออาศัยพัก เมื่อทั้งสองพระองค์กลับสนินทฤาษีจึงขโมยแก้ววิเศษไป

ที่ห้องแปดเหมือนเมื่อตื่นพื้นไสยาสน์ ใจจะขาดด้วยจินตาน้ำตาไหล
จนสุดคิดแล้วก็พากันคลาไคล ถึงกลางไพรยักษ์ร้ายมันไล่ตี
(หน้าที่ ๑๒๐, บรรทัดที่ ๔-๕)

ภาพวาดที่ปรากฏในห้องที่แปดเป็นภาพพระบรมวงศ์และนางคาระวีตี้นจากการนอนหลับ และพบว่าแก้ววิเศษได้ถูกฤๅษีขโมยไป ทั้งสองพากันเดินเข้าไปในป่าจึงได้พบกับยักษ์ และทั้งสอง พระองค์ถูกยักษ์ตนนั้นไล่ทำร้าย

ถึงห้องเก้าเหมือนเมื่อคราวพระทรงเดช พระโปรดเกศอุ่มน้องแล้ววังหนี
ไอ้ ตรงนั้นเหมือนเราหันลงวาริ ไอ้ ตรงนี้เหมือนระลอกกระฉอกชืด
พระหลุดคว้างห่างน้องไปลับเนตร แสนสังเวชอยู่กับปลามัจฉาสัตว์
ข้อม่อัดกลับกลอกละลอกชืด ศรีสวัสดิ์แม่ทรงโศกาลัย
ไอ้ เรื่องเขียนช่างไม่พียงกับเรื่องผัว ไอ้ ทูนหัวหนีเมียไปเสียไหน
พระโปรดเล่าความลับไว้กับใคร เขาจึงได้เขียนลงประจงเขียน
(หน้าที่ ๑๒๑, บรรทัดที่ ๑-๕)

ภาพวาดที่ปรากฏในห้องที่เก้าเป็นภาพพระบรมวงศ์และนางคาระวีตี้นยักษ์ลงไปในห้อง ทะเลและถูกคลื่นซัดสาตจนทั้งสองพลัดพรากจากกัน

กวีใช้คำซ้ำ ไอ้ ซ้ำในตำแหน่งต้นวรรค คำว่า ไอ้ เป็นคำอุทานใช้ในความรำพึง พรรณา หรือวิงวอน แสดงเจ็บปวด เศร้าโศกอย่างลึกซึ้งของตัวละครที่พบเห็นสิ่งที่ก่อให้เกิดความโศก สร้าง ความสะเทือนใจ จนต้องเปล่งคำที่รำพึงความเจ็บปวด

จะเห็นได้ว่ากวีใช้คำว่า ไอ้ รำพึงรำพัน เมื่อนางคาระวีเห็นภาพวาด แล้วรำลึกนึกถึง เหตุการณ์เมื่อครั้งเคยอยู่ร่วมกับพระบรมวงศ์ รวมถึงรำพึงรำพันถึงพระบรมวงศ์ด้วยความคิดถึง อย่างยิ่งยวด

ดังนั้น การใช้คำว่า โอ และ ไอ้ ซ้ำในตำแหน่งต้นวรรคหลาย ๆ วรรค ส่งผลทางด้าน ความรู้สึก เป็นการเน้นย้ำความรู้สึกว่านางคาระวีเห็นสิ่งใดก็รำลึกนึกถึง หรือหมกมุ่นครุ่นคิดถึงแต่ พระบรมวงศ์ผู้เป็นสามี ทำให้พลังการสื่ออารมณ์โศกจากการพลัดพรากของตัวละครมีความเข้มข้น มากขึ้น และยังส่งผลไปถึงการสร้างความรู้สึกสะเทือนใจให้เกิดขึ้นกับผู้ฟังและผู้อ่านอย่างยิ่งยวด อีกด้วย

บทพรรณนาฉากการร้ายข้างต้น ทำให้ผู้อ่านรับรู้ความทุกข์ความเศร้าโศกเสียใจของตัวละคร รับรู้ความเศร้าโศกเสียใจของนางคาระวีที่ต้อพลัดพรากจากพระบรมวงศ์ผ่านบทพรรณนา ดังกล่าวอย่างกลมกลืน จึงทำให้ผู้อ่านรู้สึกสงสารตัวละครที่ต้องประสบเหตุการณ์พลัดพรากจากกัน ผู้อ่านจึงรู้สึกสะเทือนใจไปกับชะตากรรมของตัวละคร

กลวิธีการใช้บทพรรณนาช่วยสร้างความโศกให้เกิดตัวละคร กล่าวคือ ในวรรณกรรมเรื่อง พระบรมวงศ์ทรงสกัน ฉบบวัดไทรทอง จังหวัดตราด ผู้อ่านเกิดอารมณ์สงสารตัวละครด้วยเหตุการณ์ พลัดพรากอย่างไม่มีความหวังที่จะได้พบกันอีก การถ่ายทอดความโศกของตัวละคร กวีได้ใช้บท

พรรณนาฉากทั้งฉากบ้านเมืองและฉากธรรมชาติเป็นสื่อในการคร่ำครวญ แต่กวีใช้ฉากธรรมชาติเป็นสื่อในการคร่ำครวญมากกว่าฉากบ้านเมือง โดยพบการพรรณนาฉากธรรมชาติในบทคร่ำครวญมากกว่าบทพรรณนาฉากเมืองในบทคร่ำครวญ เพราะการพรรณนาฉากธรรมชาติสามารถสื่อความโศกได้กระทบใจผู้อ่านได้มากกว่า ทำให้ผู้อ่านเกิดความรู้สึกสงสารเห็นใจในชะตากรรมของตัวละคร ก่อให้เกิดอารมณ์สะเทือนใจแก่ผู้อ่านได้อย่างลึกซึ้งจริงใจ

จะเห็นได้ว่ากลวิธีทางวรรณศิลป์ในการนำเสนอความโศกในวรรณกรรมกลอนนิทานเรื่องพระบรมวงศ์ทรงสกัน ฉบับวัดไทรทอง จังหวัดตราด กวีใช้วรรณศิลป์ตามธรรมเนียมนิยมของกวีไทยกล่าวคือ กวีใช้กลวิธีทางวรรณศิลป์ โดยการสรรคำ ดังนี้ การใช้เสียง ได้แก่ การเล่นสัมผัส ทั้งสัมผัสสระและพยัญชนะ การใช้คำ ได้แก่ การใช้คำซ้ำ การใช้คำซ้อน การใช้คำพ้องเสียง การใช้คำเลียนเสียงธรรมชาติ ส่วนการใช้ความเปรียบ กวีใช้ภาพพจน์ชนิดต่าง ๆ ได้แก่ อุปมา อติพจน์และการอ้างถึง กวีมีการใช้กลวิธีใช้บทพรรณนาเพื่อนำเสนออารมณ์สะเทือนใจมีทั้งการใช้บทพรรณนาฉากธรรมชาติและการใช้บทพรรณนาฉากบ้านเมืองเป็นสื่อในการคร่ำครวญ ซึ่งเป็นกลวิธีที่แสดงให้เห็นถึงความโศกของตัวละครได้ดี รวมทั้งยังทำให้ผู้ฟังและผู้อ่านเกิดจินตภาพทางด้านอารมณ์ ความรู้สึกร่วมไปกับชะตากรรมของตัวละครอย่างลึกซึ้ง ซึ่งกลวิธีทางวรรณศิลป์เหล่านี้เป็นปัจจัยที่สำคัญที่ช่วยสร้างความโศกให้เกิดขึ้นกับตัวละครในวรรณกรรมกลอนนิทานเรื่องพระบรมวงศ์ทรงสกัน ฉบับวัดไทรทอง จังหวัดตราด และสร้างอารมณ์สะเทือนใจแก่ผู้ฟังและผู้อ่านเป็นอย่างมาก ตามจุดมุ่งหมายประการสำคัญของนิราศวรรณคดีที่ต้องการนำเสนออารมณ์สะเทือนใจอันแท้จริงของกวีไปสู่ผู้ฟังผู้อ่าน

บทที่ ๕

สรุปผล อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ

การศึกษาวรรณกรรมกลอนนิทานเรื่องพระบรมวงศ์ทรงสกัน ฉบับวัดไทรทอง จังหวัดตราด เป็นการวิจัยเอกสาร (Documentary research) ต้นฉบับกลอนนิทานเรื่องนี้เป็นสมุดไทยขาว บันทึกลงด้วยอักษรไทย ภาษาไทยโบราณ จำนวน ๑ ฉบับ ๑๕๒ หน้าสมุดไทย ปัจจุบันต้นฉบับเก็บรักษาไว้ที่วัดไทรทอง จังหวัดตราด ผู้วิจัยนำต้นฉบับมาปริวรรตแล้วศึกษาการนำเสนออารมณ์สะท้อนใจในฐานะนิราศวรรณคดี ๒ ประเด็น ได้แก่ กลวิธีการสร้างเรื่องและกลวิธีทางวรรณศิลป์ นำเสนอผลการวิจัยด้วยวิธีพรรณนาวิเคราะห์

สรุปผลการศึกษา

การศึกษาวรรณกรรมกลอนนิทานเรื่องพระบรมวงศ์ทรงสกัน ฉบับวัดไทรทอง จังหวัดตราด พบว่าวรรณกรรมเรื่องนี้มีลักษณะเป็นนิราศวรรณคดีดังองค์ประกอบ ๒ ประการ ได้แก่ กวีใช้กลวิธีการสร้างเรื่องและกลวิธีทางวรรณศิลป์เพื่อสร้างความศอกก่อให้เกิดอารมณ์สะท้อนใจแก่ผู้อ่าน ดังนี้

๑. กลวิธีการสร้างเรื่องเพื่อนำเสนอความศอก กวีใช้ ๓ กลวิธี ได้แก่ การสร้างโครงเรื่อง การสร้างตัวละครและนำเสนอตัวละคร และกลวิธีการนำเสนอความศอกร่วมกับความรู้สึกอื่น การสร้างโครงเรื่อง กวีสร้างโครงเรื่องให้มีเหตุการณ์การพลัดพราก ทั้งการพลัดพรากจากคนรัก จากบิดามารดา จากบุตร จากพี่น้อง และจากบ้านเมือง

การสร้างตัวละคร กวีสร้างตัวละครให้เป็นตัวละครที่อ่อนแอ น่าสงสาร ไม่สามารถช่วยเหลือตนเองได้เมื่อประสบภาวะที่อันตรายหรือทุกข์ยากจนไม่สามารถช่วยเหลือตนเองได้ ให้ตัวละครต้องตกทุกข์ได้ยากอย่างแสนสาหัส และถูกกลั่นแกล้งรังแกจากผู้อื่น ทั้งถูกใส่ร้าย ถูกทำร้าย ถูกใช้งานอย่างทารุณ และถูกลักพาตัว กวีได้สร้างตัวละครเอกให้เป็นผู้ถูกกระทำทั้งจากธรรมชาติจากมนุษย์ และจากมนุษย์ด้วยกันเอง พบว่าตัวละครเอกอาจจะตกอยู่ในภาวะจำยอม หรือภาวะหลบหนี จากผู้กระทำเหล่านั้นโดย ถ้าอยู่ในภาวะจำยอมตัวละครเอกจะแสดงกิริยาอาการกริตรีกร้องไห้คร่ำครวญ ตัวสั้น สลบ ซึ่งกิริยาอาการของตัวละครนี้ทำให้ผู้อ่านรู้สึกสงสารเห็นใจตัวละครเอก ทำให้รู้สึกสะท้อนใจกับชะตากรรมของตัวละครเอก

การนำเสนอตัวละครเพื่อสร้างความศอก พบ ๒ วิธี ได้แก่ การนำเสนอตัวละครโดยผู้เล่าเรื่องแบบผู้รู้ และการนำเสนอตัวละครโดยตัวละครอื่น โดยพบว่าการนำเสนอตัวละครโดยผู้เล่าเรื่องแบบผู้รู้ซึ่งเป็นขนบการเล่านิทานของไทย

กลวิธีการนำเสนอความศอกร่วมกับความรู้สึกอื่น พบ ๒ ลักษณะ ได้แก่ การนำเสนอความศอกร่วมกับความรัก การนำเสนอความศอกร่วมกับความกลัว

๒. กวีใช้กลวิธีทางวรรณศิลป์เพื่อนำเสนออารมณ์สะท้อนใจ ๒ ประการ คือ กลวิธี การสรรคำและการสร้างความเปรียบเพื่อนำเสนออารมณ์สะท้อนใจ และกลวิธีการใช้พรรณนาเพื่อนำเสนออารมณ์สะท้อนใจ

การสรรคำและความเปรียบ พบว่ากวีสรรเสียงของคำ มีการเล่นสัมผัสทั้งสัมผัสสระและพยัญชนะ สรรคำ ได้แก่ การใช้คำซ้ำ คำซ้อน คำพ้องเสียง ด้านความเปรียบ กวีใช้ภาพพจน์ ๓ ชนิด คือ การอุปมา อติพจน์และการอ้างถึง

การใช้บทพรรณนา กวีใช้บทพรรณนาบรรยายฉากธรรมชาติ และการใช้บทพรรณนาบรรยายฉากบ้านเมืองโดยพบว่า กวีใช้บทพรรณนาธรรมชาติใน ๒ ลักษณะ ได้แก่ การใช้บทพรรณนาธรรมชาติอันเป็นเหตุให้เกิดความพลัดพราก และการใช้บทพรรณนาธรรมชาติที่เสริมความโศกอันเกิดจากการพลัดพราก ส่วนการใช้บทพรรณนาฉากบ้านเมืองพบเพียงลักษณะเดียวคือการใช้บทพรรณนาที่เสริมความโศกอันเกิดจากการพลัดพราก

อภิปรายผล

ผลการศึกษานำเสนออารมณ์สะท้อนใจในฐานะ “นิราศวรรณคดี” ในวรรณกรรมกลอนนิทานเรื่องพระบรมวงศ์ทรงสกัน ฉบับวัดไทรทองพบประเด็นที่น่าสนใจ ดังนี้

๑. กวีสร้างเหตุการณ์ความพลัดพรากหลายเหตุการณ์ เพราะการพลัดพรากเอื้อต่อการสร้างความโศกให้เกิดขึ้นกับตัวละคร ยิ่งพลัดพรากมากยิ่งขึ้นโศกมาก การพลัดพรากเป็นแก่นเรื่องหลักของนิราศวรรณคดีเพราะการพลัดพรากจากสิ่งที่รักจึงเป็นทุกข์ สามิภรรยา มารดา บุตร พี่น้อง เป็นบุคคลอันเป็นที่รักของมนุษย์ทุกคน ฉะนั้นการพลัดพรากจากสามิภรรยาซึ่งถือว่าเป็นบุคคลใกล้ชิดที่สุดเป็นคู่ชีวิต ดังที่พระบรมวงศ์พลัดพรากจากนางคาระวี เมื่อต้องพลัดพรากจากกันย่อมก่อให้เกิดความโศกอย่างแสนสาหัส การพลัดพรากจากมารดาซึ่งเป็นผู้ที่ให้กำเนิดและเลี้ยงดูบุตรย่อมต้องมีความรัก ความผูกพันซึ่งกันและกันตามสายเลือด เมื่อต้องพลัดพรากจากกันจึงสร้างความโศกให้เกิดขึ้นอย่างลึกซึ้งและเข้มข้น ดังที่พระบรมวงศ์พลัดพรากจากมารดา การพลัดพรากจากบุตรก่อให้เกิดความโศกแก่มารดา เพราะตามธรรมชาติของมารดาต้องรักบุตรของตนมากกว่าชีวิตของตนเอง การพลัดพรากจากบุตรย่อมสร้างความโศกที่แสนสาหัสให้กับมารดา ดังที่นางคาระวีพลัดพรากจากพระโอรส การพลัดพรากจากพี่น้องซึ่งมีความผูกพันกันทางสายเลือดมีความสนิทสนมรักใคร่ใกล้ชิดกัน การพลัดพรากจากกันย่อมก่อให้เกิดความโศกอย่างมากมาย ดังที่พระบรมวงศ์พลัดพรากจากพระเชษฐา

การสร้างเรื่องให้ตัวละครเอกมีความโศกที่เกิดจากการพลัดพราก ทำให้ผู้อ่านรับรู้ถึงหลักธรรมของพระพุทธศาสนา เรื่องความไม่แน่นอนของสรรพสิ่ง คือ ไตรลักษณ์ ดังที่ พัทธินทร์ บุรณะกร (๒๕๕๑, หน้า ๒๗๔) ศึกษาเรื่องความโศกในปัญญาสชาดก: อารมณ์สะท้อนใจกับการสอนคติทางพุทธศาสนาพบว่า การสร้างเหตุการณ์พลัดพรากเป็นการสร้างความโศกอย่างหนักหนากับตัวละคร และทำให้ผู้อ่านเกิดอารมณ์สะท้อนใจจากเหตุการณ์พลัดพรากของตัวละครจนตระหนักรู้และเข้าใจธรรม เรื่องความไม่เที่ยงแท้ของสรรพสิ่ง

การสอนหลักธรรมของพระพุทธศาสนา เรื่องความไม่แน่นอนของสรรพสิ่งหรือหลักไตรลักษณ์ในวรรณกรรมกลอนนิทานเรื่องพระบรมวงศ์ทรงสกันฉบับวัดไทรทอง จังหวัดตราด สามารถคงแก่นคำสอนหลักธรรมของต้นเรื่องคืออวรสชาดกในปัญญาสชาดกเอาไว้ได้ไว้ได้ เนื่องจากชาดกเป็นวรรณกรรมเกี่ยวกับศาสนาที่สอดแทรกการสอนคติธรรมทางพระพุทธศาสนาโดยสอนให้ผู้อ่านตระหนักรู้ความไม่แน่นอนของชีวิตผ่านตัวละครให้ผู้อ่านรับรู้ว่าการพบ การพลัดพรากเป็นสังขารที่มนุษย์ต้องเรียนรู้เป็นสิ่งที่ไม่สามารถกำหนดหรือควบคุมได้เป็นไปตามกฎแห่งกรรมที่ตนได้กระทำไว้

ดั่งที่ เอื้อนทิพย์ พีระเสถียร (๒๕๒๙, หน้า ๒๑๗) การศึกษาเชิงวิเคราะห์แบบเรื่องและอนุภาคใน ปัญญาชาตคภพว่า ปัญญาชาตคภพเรียงขึ้นเพื่อสั่งสอนศาสนาโดยเฉพาะทำให้ผู้อ่านเกิดการตระหนักรู้ในเรื่องคติธรรมทางพุทธศาสนา

๒. แก่นของนิราศวรรณคดี คือการพลัดพรากจากกันของตัวละครเอก วรรณกรรมเรื่อง พระบรมวงศ์ทรงสกัน ฉบับวัดไทรทอง จังหวัดตราด จึงจัดเป็นนิราศวรรณคดีได้ เนื่องจาก กวีสร้าง เหตุการณ์พลัดพราก ให้ตัวละครเอกพลัดพรากจากบุคคลอันเป็นที่รัก และต้องประสบกับสิ่งอันไม่เป็นที่รักจึงเป็นทุกข์ โดยสร้างตัวละครให้พลัดพรากและตกทุกข์ได้ยากหลากหลายรูปแบบเกิดความ โศกแก่ตัวละครเอกและสร้างอารมณ์สะเทือนใจให้เกิดกับผู้อ่าน รวมทั้งกวีใช้กลวิธีทางวรรณศิลป์ ทำให้ความโศกในวรรณกรรมกลอนนิทานเรื่องพระบรมวงศ์ทรงสกัน สื่อออกมาอย่างชัดเจนและกระทบ อารมณ์ความรู้สึกของผู้อ่านได้เป็นอย่างดี กลวิธีทางวรรณศิลป์ทั้งด้านเสียง คำ และ ความ เป็นปัจจัย ภายในตัวบทวรรณกรรมที่กวีได้ประกอบสร้างขึ้นมาอย่างมีศิลปะสร้างอารมณ์สะเทือนใจผู้อ่านวรรณกรรมได้ เป็นอย่างดี ทำให้ผู้อ่านผู้ฟังเกิดจินตภาพ รู้สึกสะเทือนใจตามความมุ่งหมายของกวีในแต่ละตอนซึ่ง สอดคล้องกับ ชลดา เรื่องรักษลิขิต (๒๕๕๒, หน้า ๓๑๘) ศึกษาเรื่องกาพย์เห่ชมเครื่องคาวหวาน กาพย์เห่นิราศแรมรสร้าง กล่าวว่าวรรณศิลป์ที่มีความไพเราะงดงามทั้งด้านเสียง คำ ความ เป็นส่วน หนึ่งของวรรณคดีที่มีผลต่อการสื่อความหมายได้แจ่มแจ้ง และมีผลต่อการเน้นย้ำความหมายและการ สร้างภาพในใจผู้อ่าน ทำให้สามารถเข้าใจความหมายของเรื่องที่ต้องการสื่อได้อย่างลึกซึ้ง

๓. กวีแสดงความสามารถในการนำตัวละครจากวรรณคดีมาแนะนำเสนอโดยการดัดแปลง ขยายการถูกกระทำ และขยายอารมณ์โศกของตัวละครที่เกิดจากเหตุการณ์พลัดพรากให้มากกว่าเนื้อ เรื่องเดิม เนื่องจากตัวละครเป็นแก่นของเรื่องและเป็นผู้ดำเนินเรื่อง เพื่อทำให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ ของกวีที่จะสร้างอารมณ์สะเทือนใจจึงทำให้อารมณ์วรรณกรรมเรื่อง พระบรมวงศ์ทรงสกัน ฉบับวัดไทรทอง จังหวัดตราด เรื่องนี้เป็นนิราศวรรณคดี

๔. กวีได้ใช้บทพรรณนาธรรมชาติเพื่อนำเสนอความโศกอย่างเด่นชัดเนื่องจากบทพรรณนา ธรรมชาตินั้นกวีใช้เป็นสื่อในการครวญ เป็นการพรรณนาธรรมชาติที่เสริมความโศกอันเกิดจาก การ พลัดพราก พบว่ากวีพรรณนาธรรมชาติโยงกับความคิดถึงคนรักทั้งการพรรณนาพันธุ์นก พันธุ์ไม้ พันธุ์ สัตว์ ภูมิประเทศ หรือจะเป็นการพรรณนาแบบผสมผสานกันระหว่างธรรมชาติทั้งหลาย จะเห็นได้ว่า บทพรรณนาธรรมชาติเป็นสื่อแสดงความโศกของตัวละครได้อย่างดี ทำให้กระทบความรู้สึกผู้อ่านทำ ให้ผู้อ่านเกิดความ รู้สึกสงสารเห็นใจตัวละครทำให้เกิดความสะเทือนใจได้อย่างแยบยล ส่วนการ พรรณนาธรรมชาติอันเป็นเหตุของความพลัดพราก เป็นการพรรณนาภาพธรรมชาติอันรุนแรงและน่า กลัว พบว่ากวีมีการพรรณนาธรรมชาติอันรุนแรงน่ากลัวบทพรรณนาธรรมชาติทำให้จินตภาพทั้งภาพ และเสียงของทะเลที่รุนแรงน่าหวาดกลัวเพื่อแสดงให้เห็นถึงความลำบากและชะตากรรมอันน่าเวทนา ของตัวละคร โนม้นำให้ผู้อ่านรู้สึกสงสารเห็นใจ ตัวละครทำให้เกิดอารมณ์สะเทือนใจได้อย่างมาก การใช้บทพรรณนาธรรมชาติเป็นสื่อในการครวญถึงบุคคล ที่รักที่ต้องพลัดพรากจากกันนั้นเป็นขนบ ของนิราศ ซึ่งสอดคล้องกับ ศรีัญญา ขวัญทอง (๒๕๔๗, หน้า ๓๐๒) ศึกษาเรื่อง การวิเคราะห์บท พรรณนาธรรมชาติในวรรณคดีไทยสมัยอยุธยา บทพรรณนาธรรมชาติเป็นองค์ประกอบสำคัญของ วรรณคดีสมัยอยุธยาที่มีบทบาทในการช่วยสร้างอารมณ์สะเทือนใจได้อย่างหลากหลาย

๕. การใช้สูตรสถานีเป็นลักษณะเฉพาะของวรรณคดีไทยที่กวีแต่โบราณมักเขียนไว้ต้นเรื่อง เพื่อบอกเรื่องย่อหรือโครงเรื่อง ดังที่ ชลดา เรื่องรักษ์ลิขิต (๒๕๔๖, หน้า ๑๗๘) กล่าวว่า สูตรสถานีคือ โครงเรื่องหรือโครงร่างของเรื่องราวทั้งหมดที่กวีได้กำหนดไว้ในตอนต้นชิ้นหนึ่งก่อน ก่อนที่กวีจะเลือก เหตุการณ์ใดเหตุการณ์หนึ่ง หรือเหตุการณ์หลาย ๆ เหตุการณ์ รวมทั้งอาจนำเหตุการณ์หรือ รายละเอียดทั้งหมดนั้นมากล่าวอย่างละเอียดต่อไปในภายหลังเป็นการเล่าเรื่องบอกกล่าวหน้า สำหรับในเรื่องนี้มีการใช้สูตรสถานี ๒ ตอน คือ ตอนกลางเรื่องเป็นเหตุการณ์พระบรมวงศ์ชมภาพเขียน ละครตอนท้ายเรื่องเป็นเหตุการณ์นางคาระวีชมภาพเขียน ภาพเขียนเหล่านี้วาดเป็นเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นกับตัวละครเอกตั้งแต่เริ่มต้นจนจบเรื่อง เนื่องจากวรรณกรรมเรื่องพระบรมวงศ์ทรงสกัน ฉบับ วัดไทรทอง จังหวัดตราด มีต้นเรื่องมาจากวรรณคดีในปัญญาสาตกที่มีเนื้อเรื่องยาว แต่ในเรื่องนี้ กวีได้เลือกเฉพาะตอนที่ตัวละครเอกประสบเหตุการณ์พลัดพรากนำมาแต่งขยายความโคลงของตัวละครเพื่อให้วรรณกรรมเรื่องนี้เป็น “นิราศวรรณคดี” กวีจึงใช้สูตรสถานีเพื่อเป็นการเล่าเรื่องเดิมที่เป็นชาตกให้ผู้อ่านได้รับรู้เนื้อเรื่องเต็มของวรรณคดี ทำให้ผู้ฟังผู้อ่านได้เข้าใจและรับรู้เรื่องราวต่าง ๆ ของเรื่องทั้งหมดโดยผ่านสูตรสถานี เป็นการช่วยผู้ฟังผู้อ่านทบทวนเรื่องที่ไม่ปรากฏในวรรณกรรมเรื่องพระบรมวงศ์ทรงสกัน ฉบับวัดไทรทอง จังหวัดตราด

ข้อเสนอแนะการวิจัย

จากผลการศึกษาที่พบ ผู้วิจัยเห็นว่าควรมีการศึกษาเปรียบเทียบวรรณกรรมกลอนนิทานเรื่องพระบรมวงศ์ทรงสกัน ฉบับวัดไทรทอง จังหวัดตราดกับวรรณกรรมเรื่องวรรณคดีฉบับอื่น ๆ

บรรณานุกรม

- กรมศิลปากร. (๒๕๑๙). *ชีวิตและงานของสุนทรภู่* (พิมพ์ครั้งที่ ๑๐). กรุงเทพฯ: เสริมวิทย์บรรณาการ.
- กรมศิลปากร. (๒๕๔๕). *วรรณกรรมสมัยอยุธยา เล่ม ๒* (พิมพ์ครั้งที่ ๒). กรุงเทพฯ: องค์การค้าของ
คุรุสภา.
- กระทรวงศึกษาธิการ. (๒๕๕๓). *หนังสืออุทิศภาษาไทย ชุด บรรทัดฐานภาษาไทย เล่ม ๒ คำ
การสร้างคำและการยืมคำ*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ สกสศ. ลาดพร้าว.
- กิตติศักดิ์ หารดี. (๒๕๔๒). *กลวิธีการเสนอมุมมองเกี่ยวกับธรรมชาติของกวีในวรรณกรรมนิราศ
สมัยรัตนโกสินทร์*. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาภาษาไทย
บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- กীরติ ณะไชย. (๒๕๕๑). *ปางอิเหนาเศร้าสุดถึงบุษบา: สุนทรภู่กับการสร้างอารมณ์สะท้อนใจในนิราศ
อิเหนา*. *วารสารมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม*, ๑๕(๒), ๑๗-๒๗.
- กุหลาบ มัลลิกะมาส. (๒๕๓๘). *วรรณคดีวิจารณ์*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง
- กุสุมา รัชมนณี. (๒๕๓๗). *การวิเคราะห์วรรณคดีไทยตามทฤษฎีวรรณคดีสันสกฤต*. กรุงเทพฯ:
โรงพิมพ์ บริษัท ธรรมสาร.
- ชลดา ศิริวิทย์เจริญ. (๒๕๑๙). *การศึกษาลิลิตตะเลงพ่ายในแนวสุนทรียศาสตร์*. วิทยานิพนธ์
อักษรศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาภาษาไทย, คณะอักษรศาสตร์, จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย.
- ชลดา เรื่องรักษ์ลิขิต. (๒๕๔๑). *ตะเลงพ่ายศรีมหาเทพ*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ บริษัท สหธรรมิก.
- ชลดา เรื่องรักษ์ลิขิต. (๒๕๔๘). *ชีวประวัติและผลงานของสุนทรภู่*. กรุงเทพฯ: คณะอักษรศาสตร์
ภาควิชาภาษาไทย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ชลดา เรื่องรักษ์ลิขิต. (๒๕๕๒). *เทพยท์แห่งเครื่องควาหวาน เทพยท์แห่งนิราศแรมรสร้าง*. กรุงเทพฯ:
สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ชูศักดิ์ สุกรนนท์. (๒๕๔๕). *นิราศซีดา: วรรณคดีที่ถูกลืม*. *วารสารมหาวิทยาลัยมหาสารคาม*,
๒๑(๑), ๑๐๑-๑๑๖.
- ณัฐา คำชู. (๒๕๔๗). *การศึกษาวเคราะห์วรรณกรรมกลอนสวด เรื่อง มหาชมพูปดีสูตร*.
วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาภาษาไทย, บัณฑิตวิทยาลัย,
มหาวิทยาลัยบูรพา.
- ณัฐา คำชู. (๒๕๕๓). *วิเคราะห์การสร้างสรรค์นิทานคำกพย์*. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรดุษฎี
บัณฑิต, สาขาวิชาภาษาไทย, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- ณัฐกาญจน์ นาคนวนล. (๒๕๔๗). *นิราศสมัยใหม่ในกวีนิพนธ์ของอังคาร กัลยาณพงษ์ และไพพรรินทร์
ชาวงาม*. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาภาษาไทย, คณะอักษรศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ดุลา ทับถม. (๒๕๕๐). *การศึกษาเชิงวิเคราะห์วรรณกรรมเรื่องสังข์ปัดตขาดก ฉบับจังหวัดจันทบุรี*.
วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาจารึกภาษาไทย, บัณฑิตวิทยาลัย,
มหาวิทยาลัยศิลปากร.

- ดวงมน จิตรจำนงค์. (๒๕๔๐). *คุณค่าและลักษณะเด่นของวรรณคดีไทยสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น*.
กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ดวงมน จิตรจำนงค์.(๒๕๓๖). *สุนทรียภาพในภาษาไทย*. กรุงเทพฯ: ศยาม.
- ตรีศิลป์ บุญขจร. (๒๕๔๗). *วรรณกรรมประเภทกลอนสวดภาคกลาง: การศึกษาเชิงวิเคราะห์*.
กรุงเทพฯ: สถาบันไทยศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ถิรวรรณ ศรีรัตนโชติชัย. (๒๕๕๒). *การศึกษาเชิงวิเคราะห์กลอนนิทานเรื่อง ดาราวงษ์*.
วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาภาษาไทย, บัณฑิตวิทยาลัย,
มหาวิทยาลัยบูรพา.
- ธเนศ เวศร์ภาดา. (๒๕๔๙). *หอมโลกรวรรณศิลป์ การสร้างรสสุนทรีย์แห่งวรรณคดีไทย*.
กรุงเทพฯ: ปาเจรา.
- นิตยา ตันทโอภาส. (๒๕๒๐). *ลักษณะเด่นของภาพย่นห่อโคลงและภาพย่นเหวเรือ พระนิพนธ์ของเจ้าฟ้า
ธรรมาธิเบศร*. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาภาษาไทย,
คณะอักษรศาสตร์, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- นิตยา มาศะวิสุทธิ์. (๒๕๔๐). *นิตยานิพนธ์*. กรุงเทพฯ: มูลนิธิหม่อมหลวงบุญเหลือ เทพยสุวรรณ.
- นियะดา เหล่าสุนทร. (๒๕๓๘). *ปัญญาสชาดก: ประวัติและความสำคัญที่มีต่อวรรณกรรมร้อยกรอง
ไทย*. กรุงเทพฯ: แม่คำผาง.
- บุญเหลือ เทพยสุวรรณ, หม่อมหลวง. (๒๕๔๓). *วิเคราะห์วรรณคดีไทย*. กรุงเทพฯ: ศยาม.
- ประพนธ์ เรื่องณรงค์. (๒๕๒๓). *พระวรวงศ์ วรรณกรรมสุราษฎร์ธานี: การศึกษาเชิง
วิเคราะห์*. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาจารึกภาษาไทย,
บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- ปรีชา ช่างขวัญยืน. (๒๕๒๕). *ศิลปะการเขียน*. กรุงเทพฯ: วิชาการ.
- ปรุทม์ บุญศรีตัน. (๒๕๔๙). *หลักพระพุทธศาสนา*. เชียงใหม่: ภาควิชาปรัชญาและศาสนา
คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- เปลื้อง ณ นคร. (๒๕๔๖). *วรรณคดีวิจิตรใน ปากกาบางกอก*. กรุงเทพฯ: ดอกหญ้า.
- พรเทพ โตชยางกูร. (๒๕๕๓). *การอ้างอิงในนิราศสมัยใหม่: กลวิธีการสื่อสารและการสร้างอารมณ์
สะท้อนใจ*. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาภาษาไทย, คณะอักษรศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พัชรินทร์ บุรณะกร. (๒๕๕๑). *ความโคกในปัญญาสชาดก: อารมณ์สะท้อนใจกับการสอนคติธรรม
ทางพระพุทธศาสนา*. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาภาษาไทย,
คณะอักษรศาสตร์, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พิณทิพย์ ทวยเจริญ. (๒๕๔๗). *ภาพรวมของการศึกษาลัทธิศาสตร์และภาษาศาสตร์ (พิมพ์ครั้งที่ ๓)*
กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม ๑๐. (๒๕๓๙). กรุงเทพฯ:
โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต). (๒๕๔๑). *ไตรลักษณ์*. กรุงเทพฯ: ธรรมสภา.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต). (๒๕๔๔). *พุทธธรรม (ฉบับเดิม) (พิมพ์ครั้งที่ ๑๐)*. กรุงเทพฯ:
ธรรมสภา.

- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต). (๒๕๔๖). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์* (พิมพ์ครั้งที่ ๑๐). กรุงเทพฯ: เอส อาร์ พรินติ้ง แมส โปรดักส์.
- พระมหาศรียนต์ รัตนพรหม. (๒๕๓๘). *การศึกษาเชิงวิเคราะห์วรรณกรรมล้านนาไทย เรื่อง บั้วระวงค์หงส์อำมาตย์*. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาจารึกภาษาไทย, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- พุทธทาสภิกขุ. (๒๕๔๓). *คู่มือมนุษย์ ฉบับสมบูรณ์* (พิมพ์ครั้งที่ ๔). กรุงเทพฯ: สุขภาพใจ.
- มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมิกราช. (๒๕๕๔). *วรรณคดีไทย ใน เอกสารการสอนชุด ๑๒๓๐๖ สาขาวิชาศิลปศาสตร์*. ปรับปรุงครั้งที่ ๑ นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมิกราช.
- มารศรี สอทิพย์. (๒๕๕๔). *อารมณ์สะเทือนใจในนวนิยายเรื่องสี่แผ่นดิน. วารสารคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น*, ๒๘(๓), ๗๓-๙๒.
- เยาวลักษณ์ กิตติชัย. (๒๕๓๓). *ความขัดแย้งในวรรณกรรมนิทานพื้นบ้านอีสาน*. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาเอกไทยคดีศึกษา, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม.
- รัตนา โอบุชชัยมพราย. (๒๕๒๘). *นิราศคำกลอนสมัยรัตนโกสินทร์ตั้งแต่รัชกาลที่ ๕ ถึงรัชกาลปัจจุบัน: การศึกษาวิเคราะห์*. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาภาษาไทย, คณะอักษรศาสตร์, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (๒๕๔๖). *พจนานุกรมศัพท์วรรณกรรม อังกฤษ - ไทย*. กรุงเทพฯ: นานมีบุคคัพลิเคชั่น.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (๒๕๕๒). *พจนานุกรมศัพท์วรรณกรรมไทย*. กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสถาน.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (๒๕๕๔). *พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน*. กรุงเทพฯ: นานมีบุคคัพลิเคชั่น.
- รินฤทัย สัจจพันธุ์. (๒๕๔๐). *ลีลาบทวรรณศิลป์*. กรุงเทพฯ: ต้นอ้อแกรมมี.
- รินฤทัย สัจจพันธุ์. (๒๕๔๔). *ศาสตร์และศิลป์แห่งวรรณคดี*. กรุงเทพฯ: ประพันธ์สาส์น.
- วินัย ภูระหงษ์. (๒๕๔๑). *นิราศ. วารสาร มศว.ศิลปวัฒนธรรมมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ*, ๑(๒), ๖๓-๗๕.
- วิภา กงกะนั้นนท์. (๒๕๓๓). *วรรณคดีศึกษา*. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช.
- ศรีัญญา ขวัญทอง. (๒๕๔๗). *การวิเคราะห์บทพรรณนาธรรมชาติในวรรณคดีไทยสมัยอยุธยา*. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาภาษาไทย, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- ศิริพร ฐิตะฐาน ณ ถกลาง. (๒๕๓๗). *ในท้องถิ่นมีนิทานและการละเล่น การศึกษาคติชนในบริบททางสังคมไทย*. กรุงเทพฯ: มติชน.
- ศุภรางค์ อินทรารุณ. (๒๕๔๗). *นิรุกติศาสตร์*. ชลบุรี: ภาควิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา.
- ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยา. (๒๕๑๖). *ชีวิตและงานของสุนทรภู่* (พิมพ์ครั้งที่ ๕). กรุงเทพฯ: บรรณศิลป์.
- สายทิพย์ นุกุลกิจ. (๒๕๒๓). *นิราศวรรณคดี*. กรุงเทพฯ: ชัยศิริการพิมพ์.
- สายทิพย์ นุกุลกิจ. (๒๕๓๗). *วรรณกรรมไทยปัจจุบัน*. กรุงเทพฯ: พิมพ์ลักษณ์.

- สิทธิธา พิณีภูวดล และคณะ. (๒๕๑๕). *ความรู้ทั่วไปทางวรรณกรรมไทย*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- สุกัญญา สุจฉายา. (๒๕๔๘). *พิธีกรรม ตำนาน นิทาน เพลง: บทบาทของคติชนกับสังคมไทย*. กรุงเทพฯ: โครงการเผยแพร่ผลงานวิชาการ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุกัญญา สุจฉายา. (๒๕๕๕). *วรรณคดีนิทานไทย*. กรุงเทพฯ: คอมเมอร์เชียล เวิลด์ มีเดีย.
- สุจิตรา จงสถิตย์วัฒนา. (๒๕๔๘). *เจิมจันทน์กัสดาล: ภาษาวรรณศิลป์ในวรรณคดีไทย*. กรุงเทพฯ: โครงการเผยแพร่ผลงานวิชาการ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุภักดิ์ มหาวรากร. (๒๕๔๐). *การสร้างอารมณ์สะท้อนใจในบทละครเรื่องอิเหนา พระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ ๒*. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาภาษาไทย, คณะอักษรศาสตร์, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุภาพรรณ ณ บางช้าง. (๒๕๓๓). *วิวัฒนาการวรรณคดีบาลีสายพระสุตตันตปิฎกที่แต่งในประเทศไทย*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- เสฐียรโกเศศ. (๒๕๔๖). *การศึกษาวรรณคดีในแง่วรรณศิลป์*. กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสถาน.
- อภิสิทธิ์ เกษมผลกุล. (๒๕๕๔). *พระวรวงศ์: วรรณกรรมท้องถิ่นที่แสดงร่องรอยความสัมพันธ์ทางภูมิศาสตร์และวัฒนธรรมระหว่างภาคตะวันออก ภาคกลาง และภาคใต้*. *วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์*, ๔(๒), ๑๐๓-๑๓๑.
- อิรวดี ไตลังคะ. (๒๕๔๓). *ศาสตร์และศิลป์แห่งการเล่าเรื่อง*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- อุไร ดีจริง. (๒๕๓๐). *การศึกษาเชิงวิเคราะห์นิทานเรื่อง วงยะมาด อำเภอกอปิบ จังหวัดปราจีนบุรี*. *ปริญญาานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ*.
- เอื้อนทิพย์ พิระเสถียร. (๒๕๒๙). *การศึกษาเชิงวิเคราะห์แบบเรื่องและอนุภาคในปัญญาสาตก*. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาภาษาไทย, คณะอักษรศาสตร์, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก
ตัวอย่างต้นฉบับ

๑๒๖

๑๒๖

ภาคผนวก ข

ต้นฉบับเอกสารโบราณกลอนนิทานเรื่อง พระบรมวงศ์ทรงสกัน ฉบับวัดไทรทอง จังหวัดตราด
ปริวรรตจากอักษรไทย ภาษาไทยโบราณมาเป็นอักษรวิธีปัจจุบัน

หน้าต้น พระบรมวงศ์ทรงสกัน

ขอลอดลัดตัดความเจ้าพราหมณ์น้อย
 จะกล่าวถึงหน่อรินทร์ปิ่นประชา
 ครั้นมนต์ตายคล้ายวิทยาเวท
 พระพิรุณโพรยปรายกระจายจร
 หอมจำเริญรสฟุ้งจรุงริน
 ค่อยพื่นกายคล้ายทอดพระเทพี
 ไม่ประหัตกษัตราผวาหวาด
 พระแลเหลียวมิได้ประสบองค์
 เทียวชุ่มซ່อนหลอนหลอกเจ้ายอดพี
 แม่มาเถิดนุชน้องอย่าหมองใจ
 ยิ่งเรียกเจ้าข้าเท่าไรก็หายสูญ
 หรือเทพไทเขาเงินเงินพนม
 พระคันคว่าหาน้องทุกห้องหิน
 มาทอดทิ้งเที่ยวดันอยู่บนเบย
 ก็สู้จะแสงแห่งหาสุดาสวาท
 ระทวยระทอทอดถอนสะท้อนใจ
 อยู่หลัด ๆ หรือมาพลัดสมรมิตร
 จะขึ้นอยู่เป็นชายก็อายคน
 แสนสงสารจักรพงษ์ทรงกันแสงโคก
 เทียวคั่นคว่าหานางที่กลางไพร
 ฝ่ายพญาม้าทรงอันยังยั้ง
 ให้ร้อนรุ่มกลุ่มอุราของภาชี
 สะดุ้งจิตคิดกระสันให้วันหวาด
 จำจะไปเยี่ยมองค์พงษ์นารายณ์
 ค่อยลอยเลื่อนเคลื่อนองค์ลงที่ตรงหน้า

ที่ไคร้สร้อยลิ้มเสาะแสวงหา
 ที่ต้องเวทวิทยาสนิทนอน
 พอสุริเยศร์เื่องเยี่ยมเหลียมสิงขร
 ก็ซบซาบเกสรสุมาลี
 ก็ชูขึ้นทราบทรวงพระโฉมศรี
 ฝ่ายศรีเสาวภาคย์ยังแอบองค์
 เอ๊ะ ประหลาดหลากจิตพี่บรมวงศ์
 หรืออนงค์นุชน้องจะลงใจ
 ไปอยู่ที่พุ่มพฤกษาศิลาไสล
 จะกล่อมให้ดวงชีวานิทรารมย์
 ให้อาศูรทุกซ์ทั้ประทมถม
 มาลอบชมลักโฉมไปไว้เขย
 โอ้อ! ยุพินเสาวภาคย์ของเรียมเอ๋ย
 แม่ทราชมเขยไปอยู่หน้าตาบไลโต
 พระหน่อนาถชลเนตรลงลามไหล
 โอ กรรมใดหนอจึงลามตามประจัญ
 ดังชีวิตพี่จะวางอยู่กลางหน
 นิรมลอยู่กับกายมาหายไป
 ยามวิโยคจากมิตรพิสมัย
 เจียนบรรลัยเสียในป่าพนาลี
 เมื่อเสียงมิ่งนุชน้องก็หมองศรี
 ดังอัคคีลามลงสกลกาย
 เอะ! ประหลาดเป็นไฉนน่าใจหาย
 ก็ผันผายแผนโผนโจนทะยาน
 ลักษณะวงศ์จบแต่เท่านี้

หน้าต้นบรมวงศ์คาระวี

ซึ่งพากเพียรเวียนสร้างพระบารมี
 ก็ลุล่วงบ่วงมาในสาระวิภูฏ
 เกล้ากระหม่อมน้อยมนบอภิวันท์
 ข้าไหว้สงฆ์ทรงศีลสิขาบท
 ข้าไหว้บิดามารดาแทบฝ่าละออง
 จนครบคลดรอดเรียนสิกขาบท

ขออภิวันท์พุทธพงษ์ที่จงรักภักษ์
 ก็เต็มตั้งนับกับอนันต์กัลป์
 เฉลยลักษณะโลโกทั้งโมหันต์
 ต่างขอขึ้นสูมาลาผกากรอง
 วารีสเรื่องพระสัทธรรมช่วยคำสนอง
 แม่อุ้มท้องครองครรภ์นรินทร์มา
 จะกำหนดทดแทนนั้นแน่นหนา

สาคะเรศเขตจักรวาล
 ทั้งเรียนรู้ครุเรื่องฉบับแบบ
 ขอแก้เศียรเนี่ยนนบอภิวันท์
 ทั้งเทวัญชั้น ฉ้อ ดุสิตภาพ
 เชิญเป็นที่ชูช่วยอำนาจพร
 จำเรียงเลื่องเบื่องบาทพระบรวงศ์
 ด้วยพระบาทชาติบ่างได้สร้างกรรม
 ปางพระบาททวารนาถสมรมิ่ง
 ถึงฟากฝั่งชลธาสุราลัย
 แสนสังเวชการะวีศรีสวัสดิ์
 พระโฉมยงวรวงศ์ไม่ไหววาง
 แล้ววิ้งวนแม่สมรมเสมอจิตร
 ถ้ากุศลมีก็จะพันสาครินทร์
 ปลอดภัยทางซึกภูษาชิต
 แล้วลงท่าวารินทร์ที่ธาร
 พยับไพบยมโครมเครงบรรเลงเสียง
 ลมซบน้ำสาดประหลาดเป็น
 สงสารหนอด้วยหน่อชินอรส
 พระว้ายเรียงเคียงน้องประคองกร
 คอยกระเดือกว้ายในสายน้ำ
 พระทูลกระหม่อมจอมเดชของเมียอา
 ด้วยสุดกำลังแลชะง่างหา
 โอ พระทูลกระหม่อมจอมฟ้านิภากร
 เสียแรงพระองค์ทรงโปรดปรานีน้อง
 จะจากพรากบาทมาทั้ง
 สดับสารสุรีวงศ์ทรงสะอื้น
 แล้วเอื้อนอรรถตรีสปรามด้วยงามใจ
 อุตส่าห์คุมแข็งใจไปดีกว่า
 แม้นเจ้าตายพี่จะตามไอ้งามตาย
 ละลอกโกลดโศกสาดอยู่ฉะฉาดฉาน
 เมื่อกรรมของสองกษัตริย์จะพลัดกัน
 เป็นลมแดงแครงควันตันละลอก
 พระพิรุณร่ำสำทั้งลมแรง
 ฟ้าคะนองก้องเปรี้ยงเสียงสนั่น
 แสนสมเพชเวทนาสุตามาลัย
 บ้างจะอ่อนนวนว่านิจจาเอ๋ย

ก็ไม่สารสมสนองที่คลองครัน
 เป็นยลแยบอิสโรโรมหันต์
 ต่างแก้วการเกศราสุมาลี
 จนมหาช่องวิมานทุกราศี
(ขาดหาย).....
 จะดำรงข้อความให้งามขำ
 เวรร้ายร้อนรักให้รักไกล
 พระวิงหนือสุราที่ป่าใหญ่
 อโณทัยสิ้นแสงก็สุดทาง
 นางยกพระหัตถ์ค้อนองค่อนงค์ผาง
 สงสารนางพलगโถมโถมยุพิน
 เราจะรีบลงสู่กระแสนสินธุ์
 พอให้สิ้นเขตยักษิณีพาล
 แล้วผูกติดกับอนงค์นำสงสาร
 นิรบาลโบกว้ายกระสายเล่น
 ระลอกเสียงเคียงโดดกระเด็นเซ็น
 ไม่แลเห็นฟากฝั่งชลทร
 แสนกำสรดเศร้ายทรวงด้วยดวงสมร
 ปางบังอรแอบทรงพระองค์มา
 พิโรธรำคร่ำครวญริญจวนหา
 เห็นชีวาเมียจะวางเสียกลางวน
 น้ำเค็มเขียวเสียวชานสะท้านขน
 เห็นจะจรรอนิจจาชีวาวิ้ง
 ประโลมลองป้อมมาแต่ปางหลัง
 เสียจริงจึ่งครั้งนี้ครรลีไล
 อุตส่าห์กลั่นกลืนอัสสุชลที่ล้นไหล
 พิโรโยยอมทำระกำกาย
 ใช้เวลาให้เสร็จสำเร็จหาย
 ประมาณหมายมุ่งม้วยลงด้วยกัน
 โอ สงสารการะวีไม่มีขวัญ
 ชลาลันต้นเต็มกำเริบแรง
 พยับหมอกมีดกรุ้มช่อแสง
 พายุแยงเยื่อนยอกละลอกลั่น
 ชลาลันร้อนละลอกกระฉอกฉาน
 กำลังทานเหลือจะทนในชลธาร
 เห็นชีวังเมียจะวายในสายสินธุ์

ขอได้ทรงกรุณาแก่การะวิน
 เสียงฝนเสียงฟ้าซาล้าน
 สองร้องก้องร่ำพร่ำไฟไร
 เมื่อกุศลคนสองก็ต้องจาก
 เสียงสำเนียงลมระบมครัน
 ละลอกซำกรรรมซัดให้ปลัดพราก
 นางร้องกรี๊ดหวีดเรียกพระสามินทร์
 ไม่ประสบพบดวงดวงสวาท
 เมื่อแรกร้องน้องนางสำคัญงาม
 ละลอกซัดสาดฉกาจครัน
 พี่หวันหวาดว้ายวนทะเลทวิ
 พลังสำเนียงเรียกร้อง..(ขาดหาย)..
 นางโถมฉายคลั่งเคลิ้มระเริมองค์
 โอ พระปิ่นสุริวงค์มงกุฎแก้ว
 น้องว่าเหวเือกในสาคร
 น้ำเขียวเขียวระลอกละลอกคลื่น
 ให้เสียวเสียวเหลียวและระลานใจ
 จะเหลียวซ้ายแลขวาอนาถ
 เป็นหมอกมัวทั่วทิศนภาภางค์
 เหล่าฉลามตามว้ายอยู่คลาคล่ำ
 ทั้งงูเงือกเกลือกเกลื่อนแต่เพื่อนพาล
 บ้างรินลาดคลาดกลายเป็นหลายเหล่า
 พ่อทูนหัวน้องกลัวกุมภภาพลา
 นางเรียก ๆ สุดแรงกันแสงร่ำ
 คอยกระเดือกเสือกกายตามสายคลื่น
 พี่ไรร้องอยู่ในท้องทะเลลม
 แล้วครวญคร่ำร่ำหาพระสามิ
 อยู่ลัดๆปลัดน้องในวาริ
 แม้นรู้แจ้งว่าพระจอมกระหม่อมแก้ว
 เมียจะดับชอลสินธุ์ให้สิ้นดวง
 ฤกษ์จฉายลาร้ายในสายสมุทร
 มันแว้งปลัดกัดกินในสินธุ์ชล
 แม้นพระองค์ส่งสวรรคไปปฏิสนธิ
 จะขอสนองรอรับบาทบริจา
 แม้นพระองค์เป็นหงส์เหมมราช
 เป็นสุวรรณแผนผาคูหาทอง

โอ้ ครั้งนี้สุดที่น้องจะครองใจ
 ครีกครันโครมครันไม่ฝันไหว
 ต่างไม่ได้ยินเสียงสำเนียงกัน
 วิโยกยากพรากพลัดมนัสสันตดี
 สนั่นลั่นทั่วฟ้าสาครินทร์
 ภูษาครอกขาดกระเด็นออกเป็นสิ้น
 ธิบดินทร์หวาดผวาก็คว่ำตาม
 ภูวนาทนึ่กในพระทัยหวาม
 พี่แจ้งความตามคว่ำไม่ซำที่
 เจ้าปลัดพรากปลัดกำจัดพี่
 พระภูมิไม่พบประสบทรง
 ประหวั่นหวาดหวามจิตพิศวง
 กันแสงส่งสุรเสียงสำเนียงฉิน
 ที่นี้แล้วเห็นชีวังจะสังหารณ์
 บดินทรเสด็จดับไปหนใด
 นางหวาดหวั้นเวหนาน้ำตาไหล
 เห็นสุดอาลัยเหลือแรงกันแสงพลา
 ละลอกโลดลึงโลดกระโดดผาง
 แลสล้างโลมาดูน่าขาม
 บ้างเล่นน้ำวูดวาดอยู่ฉาดฉาน
 กระโห้หันโหลาแลราหู
 พระนางเศร้้าโศกโทมนัสสา
 มันจะมาขบคั้นหม่อมฉันไป
(ขาดหาย).....
 ละลอกคลื่นโครมฉานประสานสม
 เจียนจะจมขาดใจลงหลายที
 โอ้ พระยอดดวงชีวิตเฉลิมศรี
 ป่านฉะนี้พ่อเจ้าจะเศร้้าทรวง
 บรรลัยแล้วที่ในท้องทะเลหลวง
 ไปแนบทรวงทูลกระหม่อมหาเมื่องบน
 ที่ไผ่ผุดกรอกกลับอยู่สับสน
 จะตีตนตามตายวายชีวิน
 เป็นผู้คนโคกระทิงมหิงสา
 เป็นเพื่อนร่อนร่วมรมยให้สมปอง
 น้องจะหมายมาดพบสบสนอง
 แม้นทูลกระหม่อมของน้องเป็นฝูงนก

เมียจะเป็นพฤษาผล
 แม้นพระเป็นมยุราพยานก
 พิโรฬางทางทรงกันแสงสะอื้น
 เป็นเขี้ยวรอบหอมอ้อมอยู่กลุ่มกล้า
 วรพักตร์พ้องเพียงสุวรรณเมท
 ระทวยพลางแหบจะวางชีวาวย
 ว่ายพลางนางหวีดกระกรีดร้อง
 หิวระหาวว่ายทางระวางจน
 จะเล่าเรื่องเบื่องบาทพระบรมงค์
 ไม่เห็นองค์เหมือนหนึ่งจงบเจตนา
 ละลอกซัดปัดกระซอกให้จากน้อง
 คลื่นระหวนชานซัดสาดกระเด็น
 พระว้ายแหวกแทรกหาในสาคเรศร์
 พระเปล่าเปลี่ยวเดียวตันปนตะปอย
 จะเหลียวซ้ายเห็นแต่สายกระแสดคลื่น
 ฤทราวมชมจลงที่ตรงไร
 จะฟาดพัดกัดเผื่อเป็นเหยื่อแย่ง
 อยู่หลัง ๆ หรือตัดเอาชีวัน
 เมื่อแรกมา..(ขาดหาย)..รักแก้ว
 สองคนเรากอดคอดันวนาคร
 พี่อาสาฆ่าชลมารคพยัคฆ์
 เป็นเพื่อนเล่นเห็นแต่หน้าเจ้าคาระวี
 จะตายเป็นมิได้เห็นกเพวราก
 ทั้งเลือดเนื้อจะเป็นเหยื่อมีจณาปลา
 ถึงจะตายลงในสายกระแสดเชี่ยว
 ขอให้หุซุดแสนสวาทชม
 พระครวญพลางทางทรงกันแสงสะอื้น
(ขาดหาย).....สู่ม
 ก็ไม่ร้อนเท่าพี่รักคุณนเือง
 เห็นสุดแล้วเจ้าคาระวีเอ๋ย
 หัวอกเรียมเทียมครากเพราะพรากนุช
 จะตายเป็นก็ไม่เห็นพระศพลอย
 พระครวญคิดรำพึงถึงกนิษฐ์น้อย
 ระหวยหอบบอบทรงพระองค์ครวญ
 หมู่คนาร้องอยู่พร้อมเพรียก
 บรรดาสัตว์ในพนัสแดนดง

ให้ดอกต้นดกดาษระดมดี
 นื่องหกเป็นหาดทรายให้พื่อนรำ
 จนมาพื่นนภาเพลาค่ำ
 นางร้องรำให้ซอกกระเดือกกาย
 ก็พักตร์เพทผลัดเผือดเสือดสลาย
 ลงในสายสินธุ์ละลอกกระฉอกชล
 ทะลิ่งล่องลอยทะเลระเหระหน
 เพราะเผื่อผลเวรว่าได้ทำมา
 แรกอนงค์น่องหายพระว้ายหา
 ด้วยลมบ้าตะบึงพัดวิบัติเป็น
 พระเรียกร้องเท่าไรก็ไม่เห็น
 พระองค์ก็กระเด็นตันโลกกระโดดลอย
 สุขลเนตรเนืองนองเป็นฟองฝอย
 ไอ้ ยอดสร้อยร้อยจิตไปทิศใด
 จะแลขวาก็แต่พื่นละลอกใหญ่
 ฤพบภัยมีจณาภพาล
 ก็ไม่แจ้งเห็นอื่นอย่างใจพี่ไผ่ฝัน
 ให้รำพันพรากพลัดกำจัดจร
 ก็ยากแล้วชีวังจะสังหรณ์
 ยังมาย้อนพบยักขนิฐีตี
 จึงชวนชักเจ้าลงตามนทีศรี
 โอทีนี้ลับแล้วเจ้าแก้วตา
 ประสบซากวรนุชเห็นสุดหา
 ในมหาสินธุทะเลลม
 ถ้านิดเดียวไม่เสียดายเท่าปลายผม
 คินภิรมย์นัศราบุรีเรา
 บันลือคลื่นลอยโลดเท่าโขดเขา
 บอระวงศ์กรมกร้อมจนผอมเหลืออง

 พี่ท่องสมุทรสุดแล ณ แม่เอ๋ย
 เราสองเคยสร้างเข็ญจึงแสนครวญ
 ละโหยห้อยหิวให้อาลัยหวน
 กระเสือกสวนศรั้าขบสลดลง
 พี่เรียกเรไรรอนกำสรวลสวง
 ก็งวยงง่องเง้าบ้างเกล้าคอย

พอเย็นย่ำน้ำค้างกระจ่างรุ่ง
 รวยรินรสร้าเพยจร
 แล้วรีบแลแปรพักตร์ไม่พบสวาท
 พระพายพัดปัดเป่าเป็นเงาไว
 ผวาวางกางกรเข้ากอดเกศ
 แล้วจุมพิตเห็นผิदनิจจา
 ... (ขาดหาย) ... พออุทัยไฟไร้อง
 พระทรวงแนบแอบองค์ด้วยนงราม
 แม้นแก้วตาการะวีไม่มีเหตุ
 จะโหยหวนครวญหาน้ำตาตวง
 จะระทดลัดสลายศรี
 ชะรอยน่องพันท้อทะเลจร
 พระพุกเขศเสด็จจะสู่ตง
 หวนคะนึงถึงสุดาเยพาพาล
 เวลานี้แก้วพี่เข้าสู่ตง
 สิ่งของค์ทรงครรภ์จะครวญคราง
 แสนระกำล่ำบากล้นชวากหนาม
 พี่ไปด้วยจะได้ช่วยประคองเดิน
 พี่คิดถึงคุณร้อยชั่งเมื่อครั้งยาก
 ให้ทาสาส่งเข้าเราถึงตะราง
 เรียมจึงรอดชีวิตไม่ปลิดปลง
 เป็นที่พึ่งได้เห็นเมื่อเชยใจ
 พระครวญคร่ำยามย่าจนสุริยัน
 เสวยพลางทางให้อาลัยวรรณ
 เห็นนกปรอดจอดจ่ออยู่จ้อแจ
 เสมือนพี่เคยเคียงองค์อนงค์นาง
 สาลิกาจับการะเกิดแก้ว
 กระเวนว่อนร่อนเคล้ากาเหว่าลาย
 นกกระสาจับโศกชะงักร้อง
 นกเขาตูดชูคอบนตอตะเคียน
 เค้าแมวจับโมกชะงักร้อง
 เหมือนสมรวอนสวาทในราชวัง
 กาเหว่าแหวกแทรกกลาเที่ยวหาเหยื่อ
 นกกระเวนจับกระวานระวังภัย
 สกุนาแก้วจับแก้วชะอ้อนวอน
 การวิจิติกินลูกปุงแค

ผกาตวงสุมาลย์มานสลอน
 พระภูธรทรมสงสว่างใจ
 ดั่งศรพลาดแผลงศอให้ตัดสาย
 พกษาไหวพระประหลาดว่าขวัญตา
 ภูเรศร์รับขวัญต้นพุกษา
 โอแก้วตาเกิดต้นพี่หลงตาม
 เสนาะก้องหิมวาพนาหนาม
 คะนิงความขวัญหายเสียดายดวง
 เยาวเรศรอดจากทะเลหลวง
 พระพักตร์พวงผิวพรรณดั่งจันทร์
 จะแสนทิวเวหนานิจาสมร
 เข้าสู่ตอนต้นปาวนาเรศ
 ปาระหงห้วยหนองคลองละหาน
 ให้รำคาญเคืองระคายไม่วายวาง
 จะลงเลิกเลิงลัดก็ขัดขวาง
 สงสารนางใครเล่าจะพาเดิน
 จะตามโคกโกรกธารระหารเห็น
 จะดำเนินตามทำนองพระน้องนาง
 เขาพรากคู้จงจำระกำนาง
 ไม่เว้นวางทุกวันนรินทรไป
 พระคุณองค์แน่นอนหาไหน
 เหวใดจึงพรากให้จากจร
 แล้วผินผันผลาผลตสนสลอน
 ถึงสมรเมืองแจ่มสุดามาลัย
 บ้างก็เจ้าจับจิกพุกษาสาร
 เจ้าอยู่งานพัทวิให้พี่ชาย
 กระจาบบินจับผลแล้วผินผาย
 แล้วร่อนรายจับพุกษาเวียน
 ตะโกนก้องคู่กันแล้วสิ้นเศียร
 ผุงกระเรียนจับปรังแล้วลงรัง
 ประสานเสียงเคียงเล่นทรธา
 โอ้อนิจจิงจากเจ้าพี่เศร้ายา
 มาแม่เมื่อพวกฟ้องเสวย
 เหยี่ยวกรรไตรจับกลางกระจ่างแล
 เสมือนสมรพินี้เจียวทีเดียวแล
 นกคืบแคจับแช่งสบนอน

คำร้องร่อนจับนอนกำสรโคก
 วายุภักซ์จับบนอุทุมพร
 อันฝูงสัตว์พลัดเพื่อนเสมือนพี
 สงสารน้องข้าจะหมองผู้เดียวมัว
 เห็นยางเจ้าเศร้าซบที่คอบมยะม
 นกกระลาวงวางเกาะวัลย์ลิง
 ป่านฉะนี้เคราะห์จะว่าแห้ว
 จะบุกป่าฝ่าหนามแม่ทราชมเซย
 กำสรดพลาทางทศนาเนตร
 พื้นอำพลพลาสุมาลี
 มาด้วยที่จะได้ชี้ให้ดูขอ
 โน้มหน่วงดวงดอกไม้ให้องตม
 โอป่านฉะนี้แก้วที่จะบุกพง
 ฤาดวงเนตรพื้นนิเวศจังหวัดไพร
 พระคิดแค้นแสนกำสรดสลดใจ
 สนั่นเสียงก้องป่าพนาแนว
 เร่งยินดีมีพระทัยอาลัยโลก
 คิดว่าน้องพระค้อยย่องเขม้นเมียง
 อันว่าฝูงสกุณาปักษาสัตว์
 กุนี้หนามาเปลี่ยนผู้เดียวแด
 จะวังเวงวิถียู่อ้างว้าง
 คะนึ่งนางตามทางวิถีมี่
 พอสूरียนจวนสนธยาย่ำ
 สรรพสัตว์แซ่เสียงสำเนียงลั่น
 พระตามทางหว่างโกรกชะงอกเงื่อม
 ชะงอกชะง่อนก้อนศิลาราย
 บ้างแวงเวียงเพิงภาคชะวากวุ่ม
 แลพยับสลับสึมฉนิแนม
 พระเดินพลาทางดูตามภูพื้น
 กระจ่ายแต่ในวุ่นตามกระแต่เล่น
 เหล่ากระจงเลนและเม่นหมี
 เหล่ามฤคกระทิงเถื่อนทะโมนโทน
 ดุระโนงโตงเตงอยู่เคร่งขรึม
 ให้ละโหยโวยหวีดวังเวงกลัว
 วิโยคพลาทางเสียบระเบียบเขา
 ถึงลำธารกรรณกรอกเป็นโกรกกรง

แสนวิโยคยามยากเมื่อพรากรม
 กระจาบจรจับแจงเข้าแฝงตัว
 เจ้าคาระวีเพื่อนยากมาพรากรม
 ในดงกลัวไม่ได้กล้าหนีจจาจริง
 พระทัยตรมทุกตรอมถึงหม่อมหญิง
 ตัวเดียวหนึ่งไอน่านิจจาเอ๋ย
 แต่องค์เดียวเอโกพุทไธเอ๋ย
 แม่ไม่เคยได้แค้นแสนทวี
 แนวนนิเวศน์เว้งวังทางวิถึ
 ล้วนดีดีแลดูน่าชื่นชม
 ผกาอกาบการประสานสม
 นี้สุดอารมณ์เพราะว่าร้ายระคางใจ
 หรือจะลงลุยท่าชลาสัย
 ฤาจะไนจอมเขาลำเนาแนว
 สุขลนัยน์ไหลรินเป็นทิวแถว
 พระวาดแวงว่านางน้องร้องจำเรียง
 แล้วเงี้ยโสทรทรงรับสดับเสียง
 เห็นนกเคียงคู่เกล้าพระเฝ้าแล
 โสมนัสแนบข้างไม่ห่างเห
 สงสารแต่ว่าธิดาเจ้าคาระวี
 ผู้เดียวนางหมองหมองไม่ผ่องศรี
 ตามคิริเขาทุเรศเขตอรัญ
 เหลียวล้าลับป่าพนาสันต์
 ด้วยแสงจันทร์จัดแจ่มแอร่มพราย
 ศิลาเลื่อมแลประหลาดผงดหาง
 ดูห้วนไหวฉายฉานชวาลแวง
 บ้างลวงหลุมลอยโลดเป็นโชดแหลม
 แสงแอร่มเรืองชวาลพะลานแล
 เร่งชูขึ้นรื้นแรงด้วยแสงแข
 บ้างก็แผ่นลำพองคะนองโจน
 ทั้งเสื่อสีหสิ่งขมาเสียงผาโผน
 ชะนิโยนไม้ย้อยแล้วห้อยตัว
 กระหิมจิมพิมเพรียกร้องเรียกผัว
 ระเริ่มร้วตัวสั้นพระพรันทรง
 บนลำเนาแนวเนินเห็นระโห่ง
 พระบรรวงศ์ทรงสวัสดิ์ดีค้อยสัตว์แลง

แล้วเหลียวแลแปรพักตร์ประพาสผา
 ตั้งสี่ดาววาวแววแอร้มแดง
 ที่ล้อมเหลืองก็เห็นเรื่องอร่ามโลด
 ที่เขี้ยวสดเหมือนมรกตพราย
 ดูแอร้มแจ่มแจ้งตั้งแสงจันทร์
 พระชมพลาทางคะนึ่งถึงเทพิน
 วิหคร่องพร้อมพฤษกษัพิมานเพรียก
 ได้ยินเสียงชะนีร้องพระคิดว่าน้องจ่านรจา
 ไอ้สมรพินนี้หมายว่าสายสวาท
 หนึเรียมมารอดให้เรียมยิน
 สะอึกอันอุราน้ำตาไหล
(ขาดหาย).....
 เทวฤทธิ์ที่สถิตพนาพนม
 เสวยชลลนลายสายกระเซ็น
 จะเงื้องดบทเบื่องพระบรวงศ์
 กล่าวถึงองค์อนงค์วันดา
 เมื่อพลัดพรากจากองค์พระทรงสวัสดิ์
 ปรีมจะวายลงที่ห้องชโลทร
 คว้างคว้างไม่วายหาย
 แต่ยามค้ำย้าซ้องจันร้อรง
 สมรมแม่แต่ตื่นกระเดือกเสือก
 กรรแสงโศกกำสรวลแล้วครวญคราง
 นางยกหัตถ์ขึ้นมัทยาสุรฤทธิ์
 พระสุริยันต์จันทราดาราดวง
 ทั้งเมขลาที่รักษากระแสนชล
 จักรพงษ์ทรงโลกสุราลัย
 อันชีวันเห็นไม่คลาระนานาน
 พิโรคร่ำคร่ำครวญกำสรวลสะอื้น
 พายุพยับกลับกลายระบายบน
 พระบาทนางย่างถึงสุธาเหยียบ
 หิวระโหยโรยแรงดำรงกาย
 แต่รัญจวนครวญหาพระสามี
 พางเพียงพระอุราจะพาพัง
 ไอ้อนิจจาพระจอมกระหม่อมแก้ว
 ถึงว่าตายเป็นแต่พอเห็นพระศพกัน
 ไอ้โฉมหน่อนรินทรป็นอนงค์

พินศิลาแลพรายกระจายแสง
 พิ้งว้างว้างวับสลัปลาย
 ที่ช่วงโชติดุจช่อวิเชียรฉาย
 ที่แลพรายลายพร้อยตั้งพลอยนิล
 จึงเฉิดฉั่นพรรณรายอยู่ฉายฉิน
 ธิบดินทร์ควรเดินดำเนินพลา
 สงัดเงียบธิบดินทร์ถวิลหา
 พระสาวนี่.....มองสกุณิน
 ลิ่นชีวาทม์เสียในสายกระแสนินธุ์
 ธิบดินทร์สดับพลาทางเรียกไป
 พระกู่ก้องร้องร่ำพร่ำไฟไร
 ทุกกอกิ่งมิ่งไม่ระยอเย็น
 ก็เกรียมตรมไปด้วยท้าวเมื่อคราวเซ็น
 ไม่วายเว้นปริเวหนานาน
 ที่ทรงโศกเศร้าสร้อยระห้อยหา
 อันเวหนานาถสวาทวอน
 เร่งโหมนัสอดอันกมลสมร
 ทุรนรอนรีบวายในสายชล
 เกศาสยายแสงเย็นทุกเส้นขน
 สีโรภณทรงพบนภาพางค์
 คอยกิ้งเกลือกกลับกลอกละลอกผาง
 อูระพลาฟองซ้าระกำทรวง
 ที่สถิตธารท่าชลาหลวง
 เสร์จลวงส่องฟ้าโลกาไกร
 ทุกวนวังพลาทั้งสึงส้าย
 อยู่เวชไซยยอดเยี่ยมโพยมมลาย์
 จะควรการเสียที่ห้องทะเลวน
 สนนคลั่นครั้นโครมโพยมหน
 ละลอกกรันซัดสาดเข้าหาดทราย
 ตะลึงเลียบบลั่งเลระหะหาย
 เคียรสยายยับยู่อยู่รุ่งรัง
 ไม่สมประดีแต่ตื่นถวิลหวัง
 แสนภวังค์สุดห้วงด้วยทรงธรรม์
 จะวายแล้วหรือว่ายังชีวังสั้น
 โดยสำคัญพอแจ้งแห่งคดี
 มาสุญทรงมิได้พบประสบศรี

ฤดูเดือนเลื่อนลับจนวนับปี
 นื่องจะแลเห็นใครในถ้ำเถื่อน
 กำสรตพลาทางค้อนเข้าถอนกาย
 กันแสงสำ....(ขาดหาย).....ไหลไรทาลง
 ชลสายไหลคว้างเป็นกลางเกลียว
 ด้วยโฉมยงทรงครุภัสสุวรรณมาตร
 คอยพยุยกทรงพระองค์นาง
 แล้วเลียบเดินกรีนดูตะโกนก้อง
 เสียงวังเวงวิเวกวณาดง
 พี่ที่นั่งเสียวที่ห้องทะเลเชี่ยว
 นางเอนองค์ลงประทับกับพสุธา
 ตั้งคนตัดกัทลีด้วยสินขรรค์
 แล้วกลับคืนตื่นสมประตืองค์
 ออกเอย่อนิจจาเวรกรรม
 จะเล็งสังหาในสาคร
 ถึงเป็นตายจะตะกายไปตามเคราะห์
 เพื่อจะพบพุทธพงษ์ในดงดาน
 เข้าดงพงพนมพนาหนาม
 พระครวญครวญคร่ำรำเรียกนางนงเยาว์
 เมื่อกุศลจะเข้าตลพระสายสวาท
 ถึงฟากฝั่งพระก็ยั้งขึ้นหยุดพลา
 ล้วนแต่สายชลสินธุ์กระเด็นเด็น
 ไม่เห็นนวลพระเร้งร้อนฤทัยแปร
 เห็นนางเงือกเสือกว้ายในสายสมุทร
 ทน....(ขาดหาย)...ตั้งเหมือนอย่างคน
 จึงจูโจมโถมลงในคางคา
 รู้สีกองค้ำว่าผิดองค์ทรงนางทรมวย
 ตะเพียนพงพิมพาเที่ยวหาใกล้
 เทโพโตดโตน้ำฉลามแวง
 พระชมพลาวงมิได้วางประหวั่นใจ
 ชะรอยกรรมแสนระยำมาซั้ยาก
 มิสาใจไกลพระองค์อนงค์ราม
 เมื่อเรื่องเก่ากล่าวครั้งพระราเมศร์
 มีพระลักษมณ์รักร่วมภริมย์กัน
 พระไชยทัตพลัดโฉมจุมพรสมร
 สุนทรอรอนแรมร้างนางคนหา

เมื่อนี้จรค้ำมาจำตาย
 จะแม่นเหมือนทูลกระหม่อมอย่าพักหมาย
 อยู่ริมสายชลทรงพระองค์เดียว
 พระเนตรนางแลลอดชำเลื่องเหลียว
 สนั่นกระสันเสียวเสียวทั่วสรรพางค์
 ให้เผือดผาดพระอุระประทะขวาง
 พระปฤษฎางค์แข็งกระด้างไปทั้งองค์
 สำเนียงน่องหน่อนาถ ธ อาจอง
 บรวงศ์ทรงฤทธิ์อิศรา
 ให้เมียมเทียวโศกทหนักงวลหา
 ที่ริมท่าแล้วสลบสลับลง
 ขาดสะบั้นลงเหนื่อธูลีง
 สะอื้นองค์ทรงโศกก็วิวิธา
 มาเจาะจำเจ็บจิตตั้งพิชศร
 ไหนจะพบภุธรในชลธาร
 จะลอดเลาะลัดป่าพนาสันต์
 สุตามาลย์ตรีจเสด็จเสด็จไป
 พระนงรามงามอนเทียว...(ขาดหาย).....
 กันแสงเศร้าย่ำเสียวทั่วทั้งสรรพางค์
 ละลอกสาดทรงซัดไม้ซัดขวาง
 แล้วเื่อยอย่างเหยียบเยียมสุธาแล
 กระเด็นเป็นแสนผอยฟองละอองแสน
 เดียวแต่เดือดดินเพียงสิ้นชนม์
 พระยีนหยุดยั้งองค์แล้วทรงฉงน
 พระกมลมอดม้วยว่าสายใจ
 นางมัจฉานั้นก็ดำลงถ้ำใต้
 พระหฤทัยแทบโทรมถล่มลง
(ขาดหาย).....
 โลมาแย่งฟาดน้ำดำทะเลาย
 สุขลนัยน์นงเนตรคะนึ่งความ
 แสนลำบากบุกป่าพนาหนาม
 เร่งประณามนีกล้วนรัฐจวนครัน
 แรมทุเรศร้างสิดาแทบอาสัญ
 ไปหันโคตรวงศ์ในลงกา
 ทูรนร้อนอยู่ด้วยราชาปัชชา
 มโนราห์แรมร้อนจนออนหู

ทศรถ...(ขาดหาย).....ตี...(ขาดหาย....ซัง
 นิราศร้างห่างรักนางอักษร
 พระรถร้างนิราศเมรีเรื่อง
(ขาดหาย).....
 สิโรเพศเกิดแก้วสะกัندا
 ทุกช่องชั้นอินทร์พรหมบรมวงศ์
 ทุกแห้วห้วยกรวยโกรกดงกันดาร
 แม้นติดตามพบถามพ่อขุนหัว
 ครั้นเสด็จสั่งสารตราการะวี
 นางย่างขึ้นเนินผาตาเขม่น
 โหมกระหึ่มครึ้มอึ้งคะนึ่งดอน
 พระองค์ส่นรันเริ่มระรวัริก
 พระพักตร์ซัดผิวพรรณลงทันใด
 ทุกวิมานหิมพานต์พนาแดน
 ทุกกอกิ่งมิ่งไม้ในหิมพานต์
 นางเลาะเลียบเหยียบธารระหานหิน
 กระโดดโครมเสียงคริมกระหึ่มดัง
 บางฝูงโผนโตนเพิงศิลาผิง
 ที่หินแตกแระกระเห็จเป็นเม็ดทราย
 สัตตบุษพุดเห็นกระเด็นดวง
 แมลงภู่วู่เวียนอยู่อลวน
 ปลาเค้าเกล้าบัวเห็นตัวกล้า
 บ้างว้ายแหวกแกกไถหาโคลกิน
 เห็นงูร้ายกรายกรานประสานเขี้ยว
 ให้อัดอั้นตันตึงหัวอกตัว
 เหมือนตัวน้องร้องหาพระทรมารัก
 กำสรดน้องช่างมาต้องกำสรดไพร
 ครั้นพันดงพงป่าพนารก
 หล่นเหนือพื้นภูผาสุธาดล
 นางเสวยเคยพร้อมพระจอมสวาท
 จะกลืนผลมิได้พันพระศอทรง
 เสวยผลปนน้ำสีโนทุกข์
 นางซึนกลืนแต่พอซึนที่ซ้ำใจ
 ถึงเขาสูงฝูงยงระยับเหยียบ
 ถึงโกรกกรวยห้วยระหานกันดารเดิน
 ถึงป่าร้างพร้อมพฤษพฤกษาศรี
(ขาดหาย).....
 พระวรนุชเรีสร้างนางกนิทร
(ขาดหาย).....
 ลำบากพรากซู้รัก....รอนหา
 วันทนนานอ่อนมนบอภิวันท์
 ทุกพระองค์เทวดามหาสถาน
 สงสารถึงสมเด็จพระสามี
 บอกว่าตัวฉันไปโนไพรศรี
 ก็จรลีรีบเดินจำเนียร
 เทียวตระเวนเวียนวังในสิงขร
 แม่ขวัญอ่อนการะวีไม่มีใจ
 พระนาสิกเสโทขไลไหล
 แล้วไหว้เทพเทพาทุกสถาน
 กำสรดแสนพิศวงด้วยสงสาร
 เยี่ยมวิมานพิศวงด้วยทรงฟัง
 ชลสินธุ์เย็นสายก็ไหลพัง
 เพียงจะพังแผ่นผาศิลาราย
 เสียงคะนึ่งก็ก้องคะนองสาย
 กระจายพรายปลายชะร่าชลาชล
 บ้างโรยร่วงเกศราผลาผล
 ได้จงบลงเสร็จแล้วก็จรบิน
 บ้างผุดดำโดดตบในชลาสินธุ์
 บ้างก็ตื่นโดดพังเข้าบังบัว
 ชะนีเหนียวกึ่งพฤษกษาก้องร้องเรียกผัว
 ก็เช่นชั่วเหมือนเศร้าชะนีไพร
 ไม่พบพักตร์ภัสตาน้ำตาไหล
 สุขลนัยนดลเนตรนางนิรมล
 ระดมดกดาษดาผลาผล
 ไม่พักพันตนตื่นสอยก็ย้อยลง
 มานิราศแรมร้างไม่ว่างสวง
 ปีนอนงค์หนักหน่วงพระทรวงใน
 ดั่งเพลิงลูกกลามลนไม่ทนไว้
 แล้วคลาไคลคลาดแคล้วเข้าแนวเนิน
 ค่อยลอดเลาะเลียบผาศิลาผิน
 นางคอยเห็นโหยห้วยพระองค์ลง
 สุกุณีนีออนกวิคหงส์

นางระลึกตริกถึงพระโฉมยง
 เห็นรักเรียงเหมือนพระยงถนอมน้อง
 โอ้ผิวเหมือนพระพามาจากเวียง
 นันเศร้าเหมือนพระหุดยงอาศรม
 ตนรักซ้อนเหมือนฤๅษีเป็นชีพาล
 โอ้ผิวเหมือนผวาเมื่อยามตื่น
 ชมซอนเหมือนพระชวกรจล
 โอ้เล็บครุฑเหมือนพาหุดยามพัก
 อบเชยเหมือนพาเคยประคองคลา
 โอ้กระพุ่มเหมือนพายุเมืองวังหนี
 โอ้กาหลงเหมือนเมื่อลงชลาสถาน
 แมลงภู่มือนพาผูกด้วยภูษา
 มะสังโคกเหมือนเมื่อเสือกกระเดือกกาย
 กระจยาซ้อนเหมือนมันซ้อนน้าสาต
 พฤกษาสนเหมือนเราชนมาสั่งเซ
 จึงแจ้งเหมือนไม่แจ้งประจักษ์เหตุ
 ต้นส้มโอโอ้อะไปถึงไหนแล้ว
 เห็นกาในฝูงนกวิหคหงส์
 สกุนแก้วจับเคียงกับกิ่งไทร
 สกุนเค้าเคียงเค้าแล้วเคล้าคู่
 กางเขนเคียงเขนเป็นคู่คง
 นกกาลิงจับกิ่งกระหลุมพู่
 ขมั้นเมียงเคียงคู่เข้าแอบน้อง
 โคกระทิงมึงสาพาชีชาญ
 จัวกระทิงวังลั่นประจัญสนอง
 พยัคฆากร้าวร้องมองกระโซก
 หัตถิเทาทอดภิมายพลาทโมน
 พยัคฆโธโตสิงกระทิงกวาง
 นางเห็นสัตว์อัถอั้งตะลึงแล
 ที่โนภาสกัประหลาดสีลาพิบ
 ฝ่ายพระจันทร์วันเพ็ญสิโรภณ
 ดาราฉายผายห้องเวหาหาว
 คาระวีศรีสุวรรณแม่ขวัญเมือง
 ก็ทรงกลดหมดเมฆโขมยอแสง
 สุธาพื้นรันรมธูสิทธิ์ราย
 ครันย่าเหยียบเจียบสงบสงัดเสียง

ยามพระองค์เมื่อยังอยู่วังเวียง
 สวาทสองเหมือนพระทรงประสานเสียง
 นางเห็นเหียงเหมือนเมื่อเหาะระเหะยาน
 วนาลัยเหมือนพระหลับในไพรสาณท์
 โอ้ต้นลานเหมือนเธอลักกิเชียรธร
 มะเขือซ้อนเหมือนเมื่อตอนทรวงกระสัน
 เบงขวัญเหมือนเราเวทนา
 ต้นโคกกาเหมือนพระทรงกันแสง
 กระลำพาเหมือนพาพกุมภภาพาล
 ลมฤเหมือนมันโล่มาสังหาร
 โอ้พุดตาลเหมือนจะตีหัวอกตาย
 โอ้กัญชาเหมือนแซ่กระแสดสาย
 โอ้ทะเลลอกที่กลางทะเล
 โอ้กาเหมือนเมื่อจากกันห่างเห
 โปทะเลเหมือนลั้งเลไม่รู้แล้ว
 การเกิดเหมือนพระเกศกระหม่อมแล้ว
 นางเศร้าสร้อยโคกพลาททางคลาโคล
 ประสานทรงเสียงแซ่แลไสว
 สกุนในทนชั้นสนั่นดง
 กระหลุมพู่จับกระลำพักแล้วพะวง
 พญาหงส์จับหงส์ไม่ห่างนาง
 เค้ามองเค้าเคียงคู่ไม่ห่างข้าง
 กระลอกค่างปางโลดคะนองลง
 โผนทะยานแผ่นผยองอันผยอง
 เขม้นมองมองก้องบิปลัดบิโจน
 กระหมี่โหดโหมให้แล้วโผโผน
 ชัยบิโยนแลลลอกแล้วกรอกหน้า
 ซ้างพลาทพลาทก้องเสียงประเปรี้ยงแปร้น
 สมรมแม่แต่ต้นทั้งสิ้นชนม์
 ชุ่มอับอับอับพันสถาน
 ก็ฝูงฝนผ่นผยองครั้นรองเรียง
 ก็แวววาวแสงงามอร่ามเรือง
 นางชำเลืองดูปูถันพรณราย
 กระจ่างแจ่มแจ่มพวงบุปผาผาย
 นางถวยอภิวันท์พระจันทร์
 แว่วสำเนียงบนลำเนาภูเขาชอน

ตั้งดนตรีปี่แก้วถวายพร
 สาวสวรรค์หัวนั้นๆพระทัยสวาท
 ปัจจุบันมัยกายแก้วตะโกนกง
 นางคนเดินตามเขินภูเขาคิด
 เจ็ดวันจรแรมพนมไพร
 จะจับเรื่องบรวงศ์บำรุงโลก
 พระโลหิตติดปนสุชลเนื่อง
(ขาดหาย).....มิได้นำภีพิน
 ต่อเดือนครึ่งถึงเขตนครคน
 อลหม่านลานจิตรพิศวง
 ฤทหนึ่งแก้วตาการะวี
 จะปลอมแปลงไปแสวงสวาทที่
 จึงหยุดยั้งนั่งรุ่มพฤษภาไพโร

 เครื่องพระยกการชฎาเทศ
 พระทำเพศซ้อนพลกระวนกระวาย
 พระนั่งฟังเหตุหัตย์แถลง

 ล้วนแต่พวกพลพาทิกษาจาร
 สนทนาพาเพื่อนมาพร้อมพรั่ง
 บ้างทักกันคะยิดตัวระงัวระเงีย
 มากินเรียงในศาลาประชาสุข
 พระแจ้งยุบลที่เขาสนทนากัน
 พระหิวโหยโดยหาดวงสมร
 ไม่ว่างคนพลพวกภิกษาจาร
 พอลาแสงสุริยาวโนภาส
 เห็นว่างเว้นเชื้อใจทุพพลภาพ
 ฝ่ายคณาศาลาที่โรงเลี้ยง
 ต่างพินิจพิศโฉมพระบรวงศ์
 บ้างก็ว่ายากคนนี่หนอ
 มิควรเป็นเชื้อใจเลยอนิจจา
 แลจัดแจงแต่งเครื่องกระยาหาร
 มาเรียงวางพลาทางจอมสกนธ์
 พระเห็นเครื่องโภชนาน้ำตาไหล
 เสวยพลาทางรำลึกไม่ลืมเลย
 พระแค้นขึ้นกลืนกลั้วกระยาหาร

ลวงวารวาววาวอยู่เองคค์
 อภิวาทเทวฤทธิ์พิศวง
 นิกรเสียงเพราะเสนาะไพโร
 สันโดษโคกทนสุชลนัยน์
 ยังมีได้พบแดนบุรีเรือง
 กระสันโคกชুবทรงพระองค์เหลือ
 ถึงขวัญเมืองมิ่งมิตรเสมอชนม์
 ได้กลั้วกลืนแต่พื้นผลาผล
 ประชาชาวป่าพนาลี
 พระโฉมยงทรงทราบว่ารุ่งศรี
 ชีวิตมีลงมารุ่งไกร
 ไม่พบศรีจะได้ที่สงสัย
 เครื่องอำไพฝันพรณวิเชียรพราย
 ทองพระกรการชฎาเทศ
 พระเห็นเหตุก็กระสันที่มั่นหมาย
 แสงชายมาถึงท่าศาลาหาร

 ภิปรายเปรมชลจากเฉลิมสาร
 บ้างพิการงกเงื่อนเป็นง่อยเปลี้ย
 เซซงหูตาประดาเสีย
 พวกง่อยเปลี้ยพูดพลาแล้วรำพัน
 ก็พลาพันทุกเวลาอัตรานั้น
 ศาลานั้นที่ประชุมทาน
 พระภูธรมิได้พบกระยาหาร
 จะรับประทานบริโภคนโภชนา
 ชลชาติอิมเอมในเคหา
 พระเข้ามาโรงเลี้ยงแล้วนั่งลง
 ก็กล่าวเกรียงให้ไปเกษมสงค์
 ให้วงงงเงยหงายไม่วายตา
 งามลออกคมขำดังเลขา
 ดั่งน้ำตานันจะตกทุกตัวคน
 ทั้งควาหวานมั่งสาผลาผล
 มาเสวยผลบริโภคนพ้อทรามเซย
 ด้วยดวงใจมิได้ครองเป็นเสวย
 ถึงยามเคยร่วมสุพรรณภาชน์ทอง
 พ้อจะเจือจานไม่สกนธ์ที่หม่นหมอง

พระค้อยขึ้นขึ้นแรงกำลังปอง
 ฝ่ายคณานางเลี้ยงที่โรงโรด
 จึงชักพามาจากศาลาศาล
 ให้ดูเขียนเวียนเรื่องนิราศทำว
 พระทรงสวัสด์ที่ศนาศาลารี่
 ที่ห้องหนึ่งพระตะลึงละลานจิต
 ฟุ้งคณานั่งน้อมประนมกร
 ที่ห้องสองศาลาเหมือนด่าไว้
 ที่ห้องสามเหมือนสมเด็จพระปิตุรงค์
 ที่ห้องสี่เหมือนโองการตรัส
 นางโฉมยงเหมือนองค์พระชนม์มารดี
 ที่ห้องห้าเหมือนมหาเพชฌฆาต
 มันโบายตีพี่น้องสองสายใจ
 ที่ห้องหกเหมือนหัวอกพระแม่เจ้า
 ด้วยแสนสวาทราชบุตรสุดกังวล
 โอ้ ที่นี้เหมือนพระทูลกระหม่อมแม่
 อุตสาห์ช่อนเนาวรัตน์พระอำมรงค์
 เห็นห้องเจ็ดเหมือนเสด็จจรป่า
 พระพี่น้องโศกาน้ำตาเนือง
 โอ้ ตรงนี้เหมือนพระพี่มาไสยาสน์
 เห็นห้องแปดเหมือนเมื่อเดินเนินลำเนา
 เขาเขตคันศาลาลัยที่ไสยาสน์
 ถึงเก้าห้องเหมือนหนึ่งน้องที่จำบัลย์
 ตัวสันทภาพปราบเรื่องฆ่าเลื่องผิต
 อุปมาตั้งพระยาคเชนทร
 อนาถนิกแล้วสะอึกสะอื้นรำ
 ล้วนแสนเช็ญแล้วมาเคื่องเรื่องนิยาย
 โอ้พระองค์สุริยานิจจาเอ๋ย
 คิดพลางทางระทดกำสรดทรวง
 ประชาชนยลท้าวเธอกันแสง
 เห็นดูเรื่องแล้วเปลื้องชีวาปลง
 ถึงบดินทร์ปิ่นโลกโมฬีภพ
 ทูลเฉลิมเติมเรื่องพระกรุณา
 แล้วดูเขียนเวียนจบพอครบเรื่อง
 ไม่ทันถามนามกรเมื่อมากิน
 ปางนรินทร์ปิ่นกรุงสะดุ้งเดช

คอยรับรองรสโภชนาหาร
 เห็นอิมโอบุษฐ์ศุกเครื่องกระยาหาร
 เร่งประการเรื่องภาพในโรงรี
 เมื่อจากดาวเดือนดับพินัสศรี
 ที่เรื่องมีเหมือนนิราศพระองค์จร
 เหมือนทรงฤทธิ์ยังสุขสโมสร
 จำเริญพกับพระพี่เป็นสอง
 มันใส่โคล้ให้ทุจริตพิศวง
 พิโรททรงสิงหนาทประภาษมา
 ให้เร่งรัดเอาเราไปสังหาร
 กรประสานกอดลูกสลบลง
 มันเกรี้ยวกราดโกรธาไม่ปราศรัย
 สุขลนัยน์ไหลนองทั้งสองคน
 กันแสงเศร้ากั้งเกลือกอยู่เสือกสน
 พระสุขลไหลโชมลงโทรมองค์
 มาตามแต่ลูกจะม้วยเป็นผุยผง
 ให้พี่น้องสองคนออกจากเมือง
 พระพี่ยาโศกตรอมจนผอมเหลือง
 เอ๊ะ เรื่องนี้ลอยเลื่อนมาเหมือนดังเรา
 ได้โดนจำเหมือนหนึ่งเจ็ดที่เขตเขา
 ถึงเขตเขาคามนิคมพนมวัน
 ที่วงศ์สุริยามาตของหม่อมฉัน
 พระพี่กระสันสอดประสานให้นานนอน
 ไม่เพี้ยนผิตเรื่องวงษ์พระทรงศร
 เมื่อพรานจรยั้งตัดหัวใจตาย
 โอ้ว่ากรรมเอ๋ยระส่ำระสาย
 พระทอดกายกำสรดระทดทรวง
 พระเคยมาอุ้มน้องข้ามในป่าหลวง
 ก็เลยล่วงสลตสลบลง
 ให้นึกแห่งนั่งคิดพิศวง
 กระโดดลงแล้วแล่นจากศาลามา
 ประนมมนบ้น้อมเหนือเกศ
 ยาจกมารับทานอาหารกิน
 สุขลเนืองไหลนองดั่งฟองสินธุ์
 บัดนี้สิ้นสมประดีชีวีวาย
 สดับเหตุหวนให้พระทัยหาย

โอ พระดวงนัยนานุชาชาย
 มาประสบพบพียงเหมือนหนึ่งนิก
 สำเร็จเสร็จรับเสด็จบดินทร
 ลืมสั่งเสาวภาคณานาฏ
 ลงจากแท่นทองโถงพระโรงพลัน
 ฝ่ายอนงค์เสนอเสมอเนตร
 อนงค์นวลชวนนางสุรางค์คลา
 ปางนรินทร์ปิ่นกรุงบำรุงภพ
 พระเหลือแลแปรเนตรสังเกตพลัน
 เอ๊ะ แน่แล้วแก้วพี่ไม่มีผิด
 รับขวัญกลางทางสะท้อนถอนฤทัย
 แล้วยกกรซ้อนโถมประโลมพักตร์
 โอ้ นิจจาพ่อเจ้าช่างเศร้าทรวง
 สลบลงด้วยศรีธูลีละออง
 พ่อบุกป่าฝ่าหนามคามพนม
 พิโรฬางทางชลนัยน์นอง
 ที่นี้หนามาแล้วพ่อแก้วเนตร
 เชิญพ่ออยู่พินลินลาจะพาจร
 พระวงษ์สุริยามาศประภาษพลาถ
 พระยกกรซ้อนองค์พระนงเยาว์
 โอ้ พ่อเสาวภาคย์เพื่อนยากพี่
 เชิญพ่อไปไสยาสน์อาสน์สำอาง
 สลบสลับทฎพ่อดับชีวาวัต
 เชิญพ่อลุกขึ้นเถิดพองามประเสริฐชาย
 พี่ปลอบเจ้าเท่าไรไม่วายทรง
 พ่อสลัดตัดอาลัยไปลำพัง
 ฤชางซึ่งสิ่งไรไม่หายแค้น
 พ่ออุตส่าห์ช่างลั้งเลคเนจร
 พ่ออดความไม่ถามถึงเชษฐา
 เห็นแต่เรื่องควรฤมาเปลื้องชีวาปลง
 สวรรคตปลดจิตรกนิษฐาน้อย
 พ่อลำเค็ญเย็นยากลำบากเสวย
 พระรัฐจวนครวญใคร่พิไรร้อง
 สุดกำสรดลดลงพระองค์เอียง
 ปางอนงค์องค์อัครเรศร์
 เห็นกษัตริย์ภัสดาวราวงษ์

สายสวาททอดชานเชคะเนจร
 พระตรองตรีกนิกตรงองค์นุชา
 โดยรวิร้อนรัตรึงคะนึ่งนาน
 ฉลองบาทลิมทรงด้วยสงสาร
 พระกำสรดบทยาทลินลาศมา
 เห็นทรงเดชชวนดินถวิลหา
 สูศาลาพร้อมองค์พระทรงธรรม์
 บันลือลอบจบฟ้านราสวรรค์
 เห็นผิวพรรณวรพักตร์ก็หนักใจ
 พ่อดวงจิตอนิจจารอดมาได้
 สุขลนัยน์ไหลย้อยเข้าพิงองค์
 พระยอตรึกเยาวเรศร์สังเวของค์

 แดดระบมลมซ้ำจึงคำหมอง
 โอ้ พระน้องนุชนาถอนาทร
 อย่าทเวชวางวายเลยสายสมร
 สู้นครนัคราพาราเรา
 อูระพ่างเพียงไฟบรรลัยเผา
 ขึ้นวางเพลาแล้วพลันรำพันพลาถ
 มาถึงนี้แล้วพ่ออย่าหมองหมาง
 ที่บนปรางค์เนาวิรัตน์จำรัสราย
 จึงนอนอนาถนึ่งให้พี่ใจหาย
 จะพาไปสู่สถานสำราญองค์
 พระบรวงค์ไม่แปรมาแลหลัง
 ไม่พินพิงชลนาชีวาออน
 พี่ทุกข์แทนเทียมเจ้าภูเขาชร
 มาถึงนครขอนแก่นเหมือนเจ็ดดง
 นำเวทนาด้วยพระน้องทะนงหลง
 ช่างไม่ดำรงลำพิงตะลึงเลย
 พี่ละห้อยโหยหานิจจาเอ๋ย
 พ่อร่วมเขยร่วมชมภริมย์เรียง
 กอดพระน้องแนบพินาถแทบขาดเสียง
 ประคองเคียงข้างพระศพลบลง
 สมรมตต์มิ่งเมืองเรืองระหง
 กำสรดโคกกาชบสลบลง

สมรมิ่งแม่มกั้วิ่งเข้าประคอง
 แสนกำสรดหมดสมประดีเสียง
 สุตามาลย์มิ่งแม่มกั้วัดัน
 ฝ่ายสนมที่ประนมประนมเกล้า
 บ้างค้อนทรวงน้ำตาอรุตัน
 บ้างแน่นิ่งกลิ้งเกลือกเสือกสะอื้น
 เพชรหิงมาประหารไม่ทานทน
 ฝ่ายฝูงเสวการักษาองค์
 บ้างก็คว่ำเอาเสาวรสอันเรื่องราย
 น้ำกุหลาบอาบองค์พระทรงสวัสดิ์
 สามพระองค์ทรงฟ้าสุธาสินินทร์
 ก็ชูขึ้นพื้นสมประดีได้
 พระบรมวงศ์ฟังว่าเชษฐาวอน
 ตะลึงแลแปรเนตรจึงเห็นเหตุ
 จึงลดพระองค์ลงจากพระราช
 พระกระสอดกอดกนิษฐัจมพิตพิกตร์
 แล้วทำวແกลงแจ้งที่คิดงาม
 เสวกาเอามหาพิไชยรถ
 ที่ตื่นจากไสยาสน์สภาพร
 พี่ไม่หวังนั่งกรุงบำรุงภพ
 ที่กรีพลคั้นหาทุกท่าธาร
 ไม่พบน้องหมองมุลพุนทวิ
 พี่จำใจเสวยไอศวรรย์รมย์
 เมื่อพระยอดพลอดมาสู่ธานี
 ก็สมคิดเหมือนหนึ่งนีกะเนใน
 พระยอกรย่อนนับประดับปล้น
 จนมาพบกันวันนี้ระวีวาน
 ถึงแปดพี่ถ้ำวันไม่ปรวนแปร
 เป็นบุญแล้วนะพ่อแก้วนัยนา
 พระบรมวงศ์ทูลองค์พระเชษฐา
 กระหม่อมฉันทันได้ประดีมี
 ครั้นพื้นกายมีแต่ฟ่ายพุ่มชล
 ฉันทันอ้างว้างว่าแห้วอยู่เอือกองค์
 ที่จริงจิตสุดคิดด้วยแสนแค้น
 อุตสำหรับชนต้นตัดสัญจรซอน
 ฉันทันขัดเคืองด้วยไม่พบฝ่าพระบาท

ฝ่าละอองเอือกองค์ด้วยสงสาร
(ขาดหาย).....
(ขาดหาย).....
 เห็นสองท้าวเธอสัญญาไม่มีขวัญ
 บ้างกระสันโศกสุดอัสสุชล
 ดั่งรังรินลมซัดพินัสสนธ์
 ทุกตัวตนต่างนั่งไม่ตึงตาย
 วินิจพิศวงหวาดหวั่นแล้วผันผาย
 ละอองอายุกุสุมาวารารีน
 รำเพยพัดพัดเย็นกระแสรินธุ์
 เมื่อกลั้วกลืนสินธุสายขจายจร
 เจ้าราชัยเฉิดโฉมประโลมสมร
 พระองค์ยังอ่อนแออิงนิงนิทรา
 ว่าพระปิ่นนเรศร์นี้เชษฐา
 กอดบาทาร่าให้พิโรความ
 พระยอตรีกรับขวัญร่าพันความ
 ในดงรามแรกนิราศอนาถนอน
 ให้เปลื้องปลดที่ม้าพิราศสมร
 ฝูงนิกรเขาอุปกิเชกการ
 แสนปรารภร้กองค์พระสงสาร
 อนาคตโดยเดินเนินพนม
 ถึงธานีไม่เสียดายเท่าปลายผม
 จึงให้สมโภชนาศาลาลัย
 เห็นแลคิดเขียนแจ้งแกลงไซ
 แต่พ่อไปไกลพินี้ก้านาน
 แรกจากกันวันพลัดพินัสสนธ์
 พี่ประมาณเหมาะสมกำหนดหมาย
 พี่ตั้งแต่แต่ต้นถวิลหา
 จึงเทวาพาพบประสพพี่
 เมื่อนิทราหลับไหลในไพรศรี
 ห้าพันปีไม่พบสลบลง
 ระเหหนให้หาทั่วป่าระหง
 กำสรดทรงโศกศัลย์จรจร
 ฉันทันทุกข์แทนเทียมเท่าภูเขาร
 หาภูธรทั่วป่าวนาราม
 แล้วลอดลัดหลีกป่าพนานาน

ฉันส่ำห้สอตส่ำห้พยายาม
 พระอ่ำมรงค์ค่องค์จอมกระหม่อมเกล้า
 เศรษฐีจะจับด้วยฉับพลัน
 แล้วทำโพยโบายรินฉันทัน
 แล้วไม่น่าจำลองให้หม่อมมัว
 เจ้าการะวีวรนุชรูปบุตร
 เป็นกุศลผลนั้นนางกรรณา
 ให้ลอบลักกรักน้องประคองคู่
 อำเภอลพจะประหารให้วางวาย
 สงสารนุชบุตรเศรษณีนั้น
 อุตส่าห้.....คลอสงองคี่ในคงคา
 จอมณรงค์ทรงพบชื่อท้าวภูษา
 หน่อนเรศร์ราวราชัย
 ด้วยอสุรีมีนภาพสาบประคักดี
 ศิลาร่วงทับทรวงกุมภาพาล
 หม่อมฉันทไปพอได้กำหนดยักษ
 กรรมกรถอนซึกหักศิลา
 เรอຍกยอคบุษบงนางมงกุฎ
 แล้วถววยวิเชียรอรชร
 เป็นภัสตาทุกถวิลถึงปิ่นเกล้า
 บังคมลาพามิ่งสุดามาลัย
 ถึงศาลาเข้าอาศัยพระดาบส
 ก็เดินโดยพื้นสุธาพูน
 หม่อมฉันทพาการะวีวรินทร์พัน
 ละลอกซัดพลัดนางกลางวารี
 ฉันทอ้ำว้างกลางป่าพนาเวศ
 สงสารนักแต่เจ้าภคินีเดียว
 จะตายเป็นก็ไม่เห็นระหัดเหตุ
 พระเนตรฟองนองพุ่มอะหุ่มทรง
 พระพักตร์เผือดเลือดกำสรดแสน
 พระทุกซ์ระทมตรมซ้าระกำใจ
 ปางองค์พระจอมกระหม่อมภพ
 พลอยสงสารดานดินทั้งอินทรี
 ครั้นสร้างโศกสั่งพวกลพล
 ทั้งแสนสาวสุรางคนางใจ
 พระซื่อนศรีสุริวงษ์ขึ้นทรงรถ

ประมาณสามเดือนลุถึงโลกัณ
 ประทานเล่าตามจลพลขันธุ์
 พาโลฉันทไปลักรู้จักตัว
 ไม่เมตตาอนุกุลเลยทูนหัว
 ในโรงครัวตระรางกราก ไว้กริ่งตรา
 เห็นหม่อมฉันทนทุกซึไม่สุขา
 ให้ทาสาส่งข้าวทุกเพลางาย
 เศรษฐีรู้เร่งหมางระคางหมาย
 แต่เกตราพามาผยของมา
 ก็ตามฉันทมาด้วยช่วยรักษา
 ถึงพาราด้วยพลันให้ทันใด
 รอนลงทรง แจ้งแกลงไข
 ผู้ใดครองเมืองไม่เรื่องนาน
 ประโคนปักเป็นตราวาราศาล
 คอยประหารจอมไอศวรรย์
 จึงหารหักเอากุศลเข้าอาสา
 อสุธาต่อด้วยก็ม้วยมรณ์
 ราชบุตรให้เป็นมิ่งมเหสี
 ฤทธิรอนเหาะระเห็จเกร็ดทะยาน
 ทั้งพี่เจ้าพลัดไปในไพรสาณธ์
 เหาะทะยานเวหาไม่อาดูร
 เธอสะกดลัทธิแต่ไม่สาบสูญ
 พบอสุรซ้าสามมันตามตี
 ลงข้ามชลธรสายวารีศรี
 ฉันทขึ้นตงพงพีมาคนเดียว
 แสนทุเรศสุดแลชะเง้อเหลือย
 จะเปล่าเปลี่ยวเที่ยวพาโลอยู่เื่องค์
 ทูลพลาทางทเวหพิศวง
 สะอื้นองค์เอนอ่อนถอนฤทัย
 ด้วยสุดแค้นแค้นอดเพียงตัดสาย
 แสนอาลัยสลบล้มไม่สมประดี
 พระฟังจบสว่างกระจ่างศรี
 ดั่งนาศีลเงยให้ขาดใจ
 พระนิรมลมีมิตระพิสมัย
 พลไพร่เสวกาประชากร
 กลิ่งกลดพิรุณประชุมสมร

ทานตะวันกันพระสินธุ์สุรินทร
 ฟุ้งสุรางคนางเรียงเฉวียนโฉม
 พอรถถึงชลาพระราชนาง
 ให้เร่งรัดจัดแจงแต่งสมโภชน์
 ราชวัตรฉัตรแก้วอันแว่วไว
 แล้วจัดแจงแกลงพลันสานบายศรี
 จะทำขวัญพระนราบุชาย
 ถักปทุมอุ้มอมฤกกนก
 สนมนั่งพร้อมพร้อมประนอมกาย
 เสรีจทรงสองส่งภูษาแสง
 ฉลองพระองค์ทรงสร้อยสังวาลวรรณ
 ทองพระกรสองแขนมังกรัด
 พระธำมรงค์รายริมทับเพชร
 แก้วประดับทับทรวงดวงระยับ
 พระมหาภูษาทรงตั้งองค์อินทร์
 แล้วชวนน้องเข้าในห้องมหาปราสาท
 ขึ้นแท่นมหาสุวรรณอันบรรจง
 มานั่งเหนือสุวรรณบัลลังก์กรีก
 ว่าดูก่อนดวงสมรเสมอชนม์
 ปางนั้นยอดมิ่งมหีสี
 นางโฉมยงพิศวงนุชาชาญ
 พระบรวงศ์พิศวงนางสายสมร
 นางข้าเลื่องสบเบื้องพระโมฬี
 พระเชษฐมนุชนางทั้งสองเนตร
 นางพิศวงนางทรงพระอุระพางค์

.....
 ต่างแลต่างตะลึงคะเนคิด
 พอรอนๆอ่อนแสงอโณทัย
 พระบรวงศ์เอนองค์ลงเหนืออาสน์
 โอ้อว่าแม่การะวีของพี่ยา
 เป็นเพื่อนเรือนนอนป่าพนาเวศน์
 ประเดี๋ยวนี้พี่ชายสบายใจ
 ยามสุขมิได้สุขเกษมสันต์
 ยามสมมิได้ชมสบายเลย
 อนิจจาเอ๋ยเคยอยู่เป็นคู่สอง
 ดูเอ๋ยเคยสร้างไว้ร่วมกัน

แลสลอนลีลาศูรัราชวัง
 คอยประโคมฆ้องกลองแตรฝรั่ง
 พระก็สั่งเสนาสนมใน
 พิธีโสดสอดแซมแจ่มไสว
 เพชรนิลเจียรระไนวิไลลาน
 แชมมณีเพชรรัตน์จำรัสฉาย
 สั่งเสริ้จสุขสนานมานสบาย
 ก็ยอຍกยัดเย็นกระเซ็นสาย
 คอยถวายคำพาขจรจ่าย
 ก้านแดงดอกมะยมดูขบขัน
 แก้วกุดันแกมกรับประดับเพชร
 เกี้ยวกระหวัดความแหวด้วยแก้วเกต
 ดั่งเสด็จอัมราลงมาดิน
 กรรเจียกจับกระจายดูฉายฉิน
 สองนรินทร์ตั้งนารายณ์จะอายุองค์
 ยुरยาตรดุจเหมมมหาหงส์
 แล้วเรียกองค์มเหสีนิรมล
 แล้วตำรับสำคราส์ตถาผล
 เป็นกุศลจึงประสพพบน้องยา
 เสาวนีย์รับราชบรรหาร
 ลักษณะดุจเทพธานี
 ตั้งอัสรกัลยาในราศี
 ดวงมณีศรีแสนกษัตริย์ตรา

.....
 เห็นเหมือนองค์ภัสดานางยาใจ
 ต่างวินิจต่างพิศวงต่างหลงไหล
 พระชวนน้องร่วมใจเข้าไสยาสน์
 คະเนิงนาถนึ่งมนวระหวนหา
 จะลีลาล่องลอยอยู่ตรงไหน
 แสนสมเพชเรายังพากันมาได้
 เจ้าทราวม้วยคู่ชีวิตไม่ขีดเซย
 ยามสำราญมิได้เรียงเคียงแขนง
 ยามเสวยมิได้สว่างเพราะร้างกัน
 มาพบน้องพบจอมกระหม่อมขวัญ
 จะทูลขอพลชั้นธรรมาจารย์

ไปต้นต้นคนองค์คุณงนารถ
 เป็นห่วงที่เออที่นี้ประจักษ์ตา
 ถึงเป็นพ่อได้เห็นพระศพซาก
 แม้นพบศพตั้งประสงค์ที่จงเจียว
 จะทำการลานเลิศประเสริฐสรรค์
 ให้ลือเลื่องเรื่องเราเหล่าองค์
 จะใส่โกศโหนดฉันทสุวรรนรอง
 ทั้งเมรุทิวเมรุทองประคองเคียง
 ทั้งรูปฤทธิ.....(ขาดหาย).....
 ประชาชนอลหม่านศรีทั้งเมือง
 เทพถือนาคาปารีชาติ
 พรหมินทร์อินทร์เอกช่ออรชร
 ที่ภาคพื้นภูมรินทร์แผ่นดินดาต
 สมโภชศพรบเสร็จได้เจ็ดวัน
 พระรำพลาทางของชลเนตร
 พอดาวเดือนเลื่อนลับพระเมรุทอง
 ฝ่ายเสนามหาบุโรหิต
 พวกตำรวจตรวจตราอยู่บนพล
 บ้างแต่งโรงมฤตติเรกฤกษ์
 แซมสลับช่อฟ้าสง่าดี
 สาวสวรรค์พันกายมาคอนเคียว
 ที่หน้าบันซ้อนซัดหัดสง
 เพชร.....การกนกประนม
 มฤคชาติกราดช่ออรชร
 บนยอดบันชัณฉากวิเชียรวัด
 ช่างพื้นในมีม่านมู่ลี่บัง
 ลายโคม.....(ขาดหาย).....ยับ
 ฉัตรนาฉัตรเงินงามอร่ามทอง
 โคมเวียนเทียนสว่างระวามแวม
 อัมพรโคมภาคดาตเพดาน
 สำเร็จโรงภูมิพิธีรัต
 ประดิษฐ์ประดับสลัปลายเห็นพรายพรัน
 เครื่องสำหรับชับก่ลอมก็พร้อมหมด
 ปี่พาทย์ฆ้องกลองชนะจิงหะทำ
 ปางพระวงศ์สุริยามหากษัตริย์
 พระรับขวัญอนุชาแล้วว่าพลาาง

ก็ตามแต่นุวาสพาสนา
 จะตั้งหน้าหาห้องทำนองเดียว
 ก็เหวรากรวมใจในไพร่เชียว
 จะเชิญชากทราวมเปลี่ยวมาแต่งปลง
 สวนสวรรค์วิจิตรพิศวง
 พระศพองค์การวิแม่ศรีเวียง
 ทั้งคล้องกลองแตรสังข์ประดังเสียง
 แล้วจะเลี้ยงราชวัติจรัสเรือง
 ถือนวารีศรีอร่ามเรือง
 เธอประเทืองเรื่องสิ้นทินกร
 ระตะดาตาช่นาดูชูเกสร
 รูปกนิรนาครศุขชุตศเรอวัลย์
 แลระดาตสวนเทพอัปสร
 ถวายเพลงจอมขวัญในเมรุทอง
 พูนเทวชมากมายไม่หายหมอง
 สนั่นฆ้องย่ำรุ่งสะดังไหว
 มาแจ้งกิจแจ้งการกันเสือกสน
 อลวนอยู่ในหน้าพระลานหลวง
 เอ็กเกริกไปทั่วบุรีศรี
 วาสุกรีสามเศียรเฉวียนวง
 กนิรเหนี่ยวนาครห้อยกนกหงส์
 คชะทรงสามเศียรคเชนทร
 จัดุพรหมสี่พักตร์ตะพายศร
 ซ้อนสลัปล้วนลายระบายบัง
 แจ่มจรัสล้วนจักรแสงตั้งสี่สัน
 สุวรรนนั่งลายกนกกระจกรอง
 สว่างวับแว่นเวียนวิเชียรซ้อน
 แล้วร้อยกรองแก้วคู่กันสังวาลวรรณ
 กนกแจ่มจับศรีมณีฉาน
 สอดประสานห้อยร้อยสุวรรณ
 ประจงจัดบายศรีมณีฉาน
 ผูกกำนันพนักงานการประจำ
 คอยประณตอยู่ในโรงอันเลขา
 คอยประจำอิงมีอยู่ที่ทาง
 สดับอักระนุชน้องไม่อาจขนาง
 อย่ำระคางว่าที่ซัดให้เคื่องใจ

พี่เห็นว่าคาระวีนิราชเจ้า
 พ้อมีฤทธิ์คิดหมายจะเหาะไป
 ทำศาลาอาศัยเหมือนใจพี่
 แล้วโองการสั่งสารเสนาพลัน
 แต่โดยยาวเก้าห้องให้กว้างขวาง
 ทั้งข้าวปลาสารพัดจงจัดไว้
 อำมาตย์รับอภิวาทจอมนิเวศน์
 จึงตั้งหอบรรณศาลาริมธารินทร์
 กลับหลังทูลแถลงแจ้งประจักษ์
 จึงตรัสสั่งช่างลายระบายดี
 จึงน้องบรวงศ์ทรงสวัสดิ์
 จรจากปรางค์ด้อศจรชัย
 มหาดเล็กข้าหลวงกระทรวงนอก
 สองกษัตริย์ขัตติยาสง่างาม
 บรรดาช่างนั่งพร้อมก็น้อมเศียร
 พระบรวงศ์พงศ์กษัตริย์จึงตรัสไป
 ศาลายาวเก้าห้องที่ห้องหนึ่ง
 เพราะสองแรงแข่งอัสสนกล
 ว่าเรามีอำมรงค์ให้ลงโทษ
 ให้จับเขียนเขียนจะวายชีวา
 วาถึงห้องสองห้องนั้นเป็นคาระวี
 ที่ห้องสามความลับจะอภัย
 ครั้นถึงห้องสี่เศรษฐิเฒ่า
 จำพระองค์ลงมาเถตราพลา
 จนเรือถึงพาราอิตาเฒ่า
 ที่ห้องห้าพระบิดาจะพาไป
 ที่ห้องหกอาสาจะฆ่ายักษ์
 ที่ห้องเจ็ดศรีอสุรินทร์
 พระเสื่อเมืองเรื่องฤทธิ์ถวายแก้ว
 ประทานองค์มงกุฎพระบุตรี
 ที่ห้องแปดอุ้มนางมากกลางเมฆ
 ถึงกลางดงลงสถิตพระสิทธา
 แล้วฤษีชีป่าพระดาบส
 ทั้งสององค์ทรงโศกโศกาลัย
 ที่ห้องเก้าคราวพบกับยักษ์ร้าย
 พระกุมกรนิรมลลงชลธาร

นางโศกเศร้าตันดินในเนินไศล
 เห็นยากใจที่จะพบประสบกัน
 ก็จะถูกดูดีกว่าไปในไพรสาณฑ์
 จงเร่งตั้งมหาศาลาลัย
 แล้วตั้งอ่างน้ำท่าที่อาศัย
 ให้เชิญใจคนจรมาพักผ่อนกิน
 ออกจากเขตวังในเหมือนใจถวิล
 ทั้งเครื่องกินคาวหวาน.....เท่านั้นเอ๋ย
 พระทรงศักดิ์ปรีดีเปรมเกษมศรี
 ให้ไปที่มหาศาลาลัย
 สองกษัตริย์แต่งองค์ทรงพระขรรค์
 นางกำนัลพนักงานขนานตาม
 ชนิดหอกคาบเคียงเลียงห้าม
 เสด็จตามกันมาถึงศาลาลัย
 จะคอยเขียนตามมีโองการไข
 ให้เขียนในเรื่องเก้าเมื่อคราวจน
 เขียนถึงโลภณเป็นต้นเหตุ
 นำยุบลขึ้นไปบอกบิดา
 ผู้ใหญ่โหดทูลจริตไม่คิดหมาย
 ใส่ตระวางจองจำระงำกาย
 ให้ทำสือออกไปเยื่อนได้เหมือนหมาย
 เพราะแฝงกายไปชมภิรมย์นาง
 แต่งสำเภาข้ามมหาชลากลาง
 สงสารนางโฉมตฤก็ตามไป
 ให้จำเราเท่านั้นร้องไห้
 ถวายให้ท่านท้าวเจ้าบุรินทร์
 พระฉุดชักถอนเสาประโคนหิน
 พระภูมินทร์เสด็จมาในธารินทร์
 เลิศแล้วลือชาทุกราศี
 ภคินีขุนน้องเป็นสองรา
 แสนวิเวกเหาะโดยพระเวหา
 ก็ไสยาสลีหลับระงับไป
 ลอบสะกดลักดวงจินดาไป
 เข้าเดินไพรบุกพงในดงดอน
 มั่นโลดไล่สององค์นำสงสาร
 ภูเขาประสานผูกพันไว้มั่นคง

ละลอกซัดปลัดนางที่กลางสมุทร
 ให้เรื่องจบลงเมื่อจากพรากอนงค์
 แล้วสำเร็จเสด็จทอดพระเนตรพาส
 ทั้งปิ่นเกศเชษฐาก้อาลัย
 แล้วร่ำรักหักในพระทัยหวัง
 คนซึ้งใจแลบุรุษนารี
 ให้ดูเขียนแม้ว่าใครพิไรร่ำ
 พระสั่งพลางทางชวนนุชาชาญ
 ทั้งสององค์อิศเรศเทศกษัตริย์
 โรงทานหญิงชายมากายกอง
 จะร่ำฟังถึงคารวะวีศรีสวัสดิ์
 นางเจ้าบรรณรัตน์ทศสลดใจ
 ประจวบจวนถ้วนทศมาสแล้ว
 เห็นฝูงสัตว์อัดอั้นอยู่รอบองค์
 พระบรมวงศ์ทรงฤทธิ์ของเมียรัก
 ทั้งลูกน้อยยกลอยใจในอุทร
 เจ้าแม่เอ๋ยมีกรรมมาจำเชิญ
 จะตายตามแม่แล้วแก้วแม่อา
 จะเหลียวซ้ายแลขวาน้ำตาตก
 พระสุริยันเย็นระยับระดับดวง
 โอ้ ชะนีผัวตายร้องไห้หา
 ทั้งอุ้มท้องอุ้มทุกข์มาบุกดอน
(ขาดหาย)...พงดงรามล้วนหนามรก
 ไศกาพลางทางเดินดำเนินพลาง
 กิโลโลดโดดดงสำเนียงแว่ว
 เห็นอะไรก็ยิ่งปล้นประหวั่นใจ
 นกเขากูกรูหูกคูก็คูซบ
 เขาเมียงเคียงเขามองดง
 ระวังดงส่งเสียงสำเนียงป่า
 กระตัวไต่เต่งเต็นกระเด็นไพร
 นางเดินดูวิหคกาคณานก
 รัญจวนถึงภัสตาเป็นอาจฉิน
 พระเคยชี้ให้เมียชมพนมซัด
 ขจิกแจงจันทน์คันทรงประยงค์ยาง
 เมื่อคลื่นซัดปลัดกันไม่ทันสั่ง
 จะหวังฝากชีวิตวันพระขวัญชัย

ก็สิ้นสุดเกล้าห้องที่ต้องประสงค์
 ให้บรรจงเขียนตามเนื้อความไป
 พระทัยวาดเวหนาน้ำตาไหล
 ถึงทรมวยสุตาการะวี
 โองการสั่งแก่บรรดานางทาสี
 มากินที่โภชนาศาลาทาน
 เอาเหตุนำไปแสดงให้แจ้งสาร
 เข้าสถานปราศมาศปราสาททอง
 พูนสวัสดิ์อยู่ในห้องสิ้นทั้งวัน
 ทุกบ้านช่องลือเลื่องกระเดื่องไป
 นางหลงลัดอยู่ในป่าพนาลัย
 พระชลนัยน์แดงเดือดแลเลือดลง
 นางน่องแก้วเอกาในป่าระหง
 กันแสงทรงสุระเสียงสำเนียงองค์
 ช่วยพิทักษ์สัตว์วังในสิงขร
 จะม้วยมรณเสียในกรรมของมารดา
 ไม่ทันเห็นเดือนดาวในเวหา
 นางโศกาสองกรเข้าค่อนทรวง
 เห็นเนื่อนกจับเจ้าริมเขาหลวง
 ชะนีหน่วงเหนี่ยวไม้แล้วให้วอน
 เหมือนอก....(ขาดหาย)...องค์พระสงสาร
 ทางจรไม่แจ้งรู้แห่งทาง
 ระเหินหกขึ้นชะง่อนสิงขรเขา
 พระเนตรนางเหลียวแลชะเง้อไป
 โภญจาแจ้วแจ้วจิตพิสมัย
 กระเวนไพรร้องเพราะเสนาะดง
 กาลิงจับปลายกิ่งกาหลง
 อีลุ่มหลงเคียงอีลุ่มที่ซุ่มไพร
 สำเนียงการเวกก็ดีใจ
 นกกลางไล่ตามนางนกลางบิน
 น้ำตาตกใจหายไม่วายถวิล
 โอ พระปิ่นปักเกศแต่ปางก่อน
 ปักษาสัตว์มิ่งไม้ในไพรกว้าง
 มะสังขางโคกสนพุทราไทร
 เมียนั่งตั้งแต่หาน้ำตาไหล
 เหวใดเกิดกรรมให้จำเป็น

ทูลกระหม่อมจอมเมืองของเมียเอ๋ย
 ท้าวสกันธ์ชนพองสยองเย็น
 เมื่อแรกจากกรุงไกรมาไพรชู้
 จนฤชิลักแก้วไม่แคล้วเคราะห์
 จนพบยักษ์ร้างรักพระทรงฤทธิ์
 เพราะสิ้นบุญทูลกระหม่อมจึงตรอมใจ
 สุริย์แสงแดดดาตอภาสระยับ
 กันสัตัวในพนัสแดนศิรี
 กินนรีกินนราพญาหงส์
 ผีโป่งป่าท้องน้ำในลำธาร
 พวกกระโหมดโขดชวงตั้งดวงได้
 เสี่ยงกีก้องท้องป่าประหม่าครัน
 สงสารนางต่างองค์ก็ทรงโศก
 สกุนานอนนั่งทุกรังเรียง
 น้ำค้างร่วงต้องพวงบุปผาขึ้น
 ภูมรินทร์บินคอยประคองตรอม
 พยายามตามทางมากกลางเถื่อน
 เจ้ากรองใบพฤษาเป็นผ้าทรง
 พระเกศาก็มิได้มีใจสง
 พอถึงขอบรอบนอกพระเวียงชัย
 จะขอขยายนายพรานชาญฉกาจ
 อยู่บ้านไร่ไกลราชธานี
 ครั้นขึ้นชบจบพื้นเข้าสู่ป่า
 ด้วยว่ารักหักให้บังเอิญเป็น
 มิช้านานพรานเฒ่าถึงเขาหลวง
 ประหลาดจิตคิดอัศจรรย์ครัน
 ประสบนางพลางพิศชมโฉม
 โขนงเนตรเกศแก้มตั้งปรางค์ทอง
 พระหล่อทรงองค์เอวชะอ่อนอ่อน
 แต่โศกชูปไปทั้งกายไม่หายงาม
 ฤณลักษณ์อัศจรรย์เทศกษัตริย์
 ฤพาราโรยร่วงด้วยช่วงชิง
 ฤนางแมนแดนเมืองวิมานสวรรค์
 ไยจึงกรองใบพฤษาอาภรณ์
 ฤผีสางนางยักษ์นี้ไพร
 แต่ยกปิ่นยืนจ้องจะยิงไป

กระไรเลยเปล่าเปลี่ยวไม่เหลือเห็น
 โอ้ จำเป็นกรรมให้จำเพาะ
 พระทรงสวัสดิ์อุ้มน้องประคองเหาะ
 พระพาเมียคอยเลาะมากกลางไพร
 ไม่ลืมคิดสักเวลาน้ำตาไหล
 จะบรรลัยเสียสักวันละพันปี
 ช่อม...(ขาดหาย)...ชั้น...(ขาดหาย)...ราศรี
 สกุนีเนียนกในหิมพานต์
 ก็ร่อนลงคูลาพฤษาสาณท์
 กำเริบร่านเกรี้ยวกราดประหารกัน
 นางทรมวยศาระวีไม่มีขวัญ
 ทุกเทวัญเธอเยี่ยมวิมานเมือง
 แสนวิโยกเย็นเยียบก็เจียบเสียง
 ก็ฟางเพียงใจหายไม่วายตรอม
 ก็คืนเคลื่อนกลีบคล้ายกระจายหอม
 สงสารจอมอิศเรศร์เอกองค์
 ได้ห้าเดือนแรมในไพรระหง
 พระอ่อนองค์ชูปดมด้วยตรอมใจ
 พระพักตร์นางมัวหมองไม่พ่องใส
 ของท้าวไทเชษฐากับสามี
 เป็นเชื้อชาติชาวป่าพนาศรี
 ผัวเมียมีแต่จะเมาทุกเช้าเย็น
 แสวงหาหลายตลบไม่พบเห็น
 เทียวตระเวนไปในป่าพนาวัน
 สำเนียงนางร่ำไห้ในไพรสัณฑ์
 พรานฉกรรจ์แฝงกายขม้ายมอง
 งามประโลมนารีไม่มีสอง
 พระพักตร์ผ่องผุดผาดสะอาดงาม
 ดั่งอัปสรจากฟากฟ้ามาสู่สนาม
 พิเคราะห์ความก็เป็นจณฉนจริง
 จึงงามหยัดตั้งนางพญาหญิง
 สมรมิ่งจึงมาหลงอยู่ตงตอน
 ทั้งผิวพรรณนั้นก็สมเป็นอัปสร
 ให้อวรณ์นึกแห่งระวางใจ
 ไยไม่มีเขี้ยวง่านาสงสัย
 แล้วรอใจรั้งจิตพิณิจทรง

จึงร้องถามคำรามคำรบเสียง
 ไม่บอกจริงฤจะยิงให้ยับลง
 พระองค์สิ้นขวัญหนีไม่มีจิต
 จึงวอนว่าข้าแต่นายพรานไพร
 แม้นไม่โปรดเกศาจะพาสูญ
 ลูกมีกรรมกรรมครั้งนี้วายปราณ
 มหาพรานพึงสารดวงสมร
 นึกสงสารพรานป่าจึงว่าไป
 แล้วพรานป่าเปลื้องผ้าออกยื่นให้
 เป็นไฉนใครพามาป่าวัน
 นางรับผ้าพรานไพรแล้วไหวกราบ
 จึงผลัดใบพฤษภาแล้วพาที่
 อันตัวของลูกยาชื่อคาระวี
 นางเล่าความเรื่องแต่แรกมา
 นางเล่าพลงทางถามถึงความผัว
 ลูกจะรองบาทาเป็นข้าไท
 มหาพรานพึงสารอนุสนธิ์
 ที่ผัวเจ้ามิได้พบประสบกัน
 จงกลั่นไศกเสียเถิดเจ้าอย่าเศร้าสร้อย
 เราจะปลุกฝังให้ยังตัว
 แล้วพรานป่าสาบานให้นางเชื่อ
 จงมาเถิดแม่มาจะพาไป
 โอ้ สักเวชวรนุชสุดสวาท
 คอยเดินตามพรานไพรในป่าดง
 น้ำตาตกร้อนถึงผัวรัก
 เสียงนกร้องก้องไพรพระทัยครวญ
 ตาพรานเฒ่าเล่าโลมนางโฉมฉาย
 อันเกิดมาในโลกลุกลอน
 ครั้นพลบพลงทางเดินมากกลางหน
 ส่วนเชษฐภรรยาของพรานไพร
 ให้โกรธซึ่งหึงหวงด้วยเหี้ยมโหด
 ร้องส่ำทับกับพรานผู้ภักดา
 ไปยิงเนื้อมิได้เนื้อมาเถื่อนขาย
 ข้าเห็นใจแล้วหม่อมจอมพราน
 ตาพรานเฒ่าเขาใครพิไรบอก
 พอถึงก็ไม่ถามเนื้อความเลย

ใครยืนเมียงอยู่ในไพรระหง
 ปางอนงค์แลลานเห็นพรานไพร
 เพียงชีวิตนางกษัตริย์จะตักชัย
 นื่องมิใช่สุริคินีมาร
 อนุกุลลูกสักครั้งอย่าสังหาร
 พลอยกุมารที่ในกรรมจะบรรลีย์
 ให้ใจอ่อนเวทนาน้ำตาไหล
 อย่าตกลใจเลยนะตาไม่ฆ่าฟัน
 ผลัดใบไม้เสียเถิดแม่อย่าไศกศัลย์
 แม่แจ่มจันทร์จึงมาหลงอยู่พงพี
 น้ำตาซาบโศกมพิศตรึงนางโฉมศรี
 แจ่มจิดแรกเริ่มแต่เดิมมา
 พระสามีชื่อบรมวงศ์เป็นพงษา
 จนพราภพรดภักตามาเดินไพร
 พ่อทูนหัวรู้บ้างหรือเป็นไฉน
 ให้ช่วงใช้กว่าจะพบประสบกัน
 บอกยุบลเยาวมิ่งทุกสิ่งสรรพ
 เห็นเขานั่นก็มาอยู่อย่างกลัว
 อยู่นานหนอยนุชของนงค์คงพบผัว
 เมื่อพบผัวแล้วจึงพากันคลาไคล
 จะเลี้ยงนางเหมือนหนึ่งเนื้อที่ในไส้
 แล้วพรานไพรนำนางมากลางดง
 แสนอนาถเวทนาในป่าระหง
 กันแสงทรงไศกศัลย์ให้รัญจวน
 พระวรพัตร์ร่วงโรยให้โหยหวน
 พระองค์ก็ชวนทรุดซบสลดลงไศกา
 อย่ำร้องให้ร้อยชั่งจงฟังว่า
 ธรรมดาทุกซุขนั้นคลุกกันไป
 ถึงตำบลเคหาที่อาศัย
 เห็นผัวได้นางมเดินตามมา
 ทำกริ้วโกรธคิ้วแล้วนิ้วหน้า
 มั่นงามหน้าแล้วหรือเจ้าไอ้เฒ่าพราน
 มิรู้ว่าได้เมียมหายในไพรสณฑ์
 ช่างทำการปกปิดไม่คิดเลย
 ไม่นึกนอกใจยายนะยายเอ๋ย
(ขาดหาย)... วุ่นวายไม่อายุคน

นางโฉมพึงพราหมณีว่า
 เข้ากราบตีนยายเฒ่าเล่ายุบล
 ทั้งลูกผ้าพลัดพรายกระจายจาก
 ทั้งหิวโหยโดยอดจะปลดปลง
 เชิญใจจนคนเดียวไม่เหลียวเห็น
 แม้นเห็นตัวพบผิวจะแทนคุณ
 บัดนั้นหญิงร้ายอียายเฒ่า
 อย่าสับปรับกลับกลอกมาหลอกใคร
 มึงชวนผิวกูไปครองจนท้องแก่
 ลูกขยับจับไม้จะไล่ตี
 จงโปรดเกิดเจ้าพระคุณอย่าหุนหัน
 แม่ตริกตรองก่อนเกิดแม่ให้แน่นนอน
 แม่เลี้ยงไว้ใช้สอยต่างทาสี
 ทั้งตักน้ำตักข้าวให้เบามือ
 ตาพรานไพรใจหาญสงสารนัก
 จึงให้สัตว์ภรรยาผาพาเมีย
 แล้วเล่าโลมโฉมฉายให้คล้ายทุกซ์
 สงสารเจ้าเขาวอดพงงาม
 ลำบากนักตักน้ำทั้งดำข้าว
 นางทนทุกซ์ทรมาณมานานครัน
 จวนจะคลอดอดรักพระโอรส
 ให้เสียๆ เหนียวพื้หน้าภิการ
 เอนพระองค์ลงในคร้วไฟเฒ่า
 กุมารตื่นปางสะดุ้งพุงครรภ์
 สุดแรงที่จะแข่งอารมณ์ขึ้น
 นางร่ำร้องเรียกหาคุณตายาย
 โอ้ พ่อโหดพรานของหลานแก้ว
 อียายเฒ่าโลภก็โกรธา
 อย่าทำเปื้อนเหย้าเรือนกูแพ้วกวาด
 แล้วผลักผิวตัวย่นย่อ
 แสนสงสารเขาวมาลย์มิ่งสมร
 ทั้งเจ็บช้ำน้ำคำอียายเฒ่าทมิฬ
 แล้วลือจุกเจ็บท้องนางร้องไห้
 จงเอาบุญเกิดแม่คุณอย่าวุ่นวาย
 กันแสงพลางทางนี้ถึงผัวรัก
 จะวอดวายตายเป็นไม่เห็นเลย

ชลนาไหลนองตั้งฟองฝน
 ลูกเป็นคนเชิญใจมาในดวง
 ได้ความยากมาในไพร่พระหง
 ลูกก็ทรงครรภ์แล้วแม่แก้วอา
 แม่คุณเอ็นดูด้วยช่วยยกอุ้ม
 แม่เอาบุญบ้างเกิดแม่อย่าแซไป
 ด้วยมัวเมาริชยาไม่ปราศรัย
 อีหญิงใจแพศยาอย่ามาตี
 ระริกแร่มมาถึงเรือนแล้วเปื้อนหนี
 คาระวีกราบไหว้พิไรวอน
 ลูกทรงครรภ์ชิววันจะสังหรณ์
 แม่จรงอนลูกให้ยับลงกับมือ
 ที่การมีแม่อย่าต้องประคองถือ
 มีให้เคืองใจแม่จนวันตาย
 แต่หากว่ากลัวภรรยาประดาเสีย
 มีใช้เมียก้อย่าว่าวาม
 จงสาสุขอยู่ในเรือนเป็นเพื่อนสาม
 มั่นหยาบหยามเคียวเชิญไม่เว้นวัน
 ให้สื่อเศร่าเข้าค้ำไม่ขาดขัน
 จนครรภ์ถ้วนทศมาสประมาณครัน
 นางรันทตหนักหน่วงพระทรงสถาน
 เขาวมาลย์โศกาแล้วจาบัลย์
 ให้ร้อนร่ำในอุราแทบอาสัญ
 พระสันริกิริกระเริ่มกาย
 สะอึกสะอื้นร้อนรนให้ชวนชวย
 ลูกจะตายแล้วมาช่วยฉันด้วยรา
 ลูกจะขาดใจแล้วคุณตาจำ
 ทั้งดำว่ำขับไล่แล้วไล่ต่อ
 ลูกอุบาทว์ยักษ์ไม่มีพ่อ
 แล้วผูกคอมันไปเสียกลางดิน
 เจ็บอุทรกลิ้งกลมอารมณ์ถวิล
 ดังจะตื่นดำดินให้กายตาย
 จะลูกไปก็ไม่ได้ให้ใจหาย
 จะทรงกายลูกลงไปมิได้เลย
 พระปิ่นปักโพธิ์ทองของน้องเอ๋ย
 นางทราชมเชยเกลือกกลิ้งจันนี้ไป

ตาพรานไพรใจหายเห็นสายสมร
 เข้านวดเคล้นโฉมฉายให้คลายใจ
 ลงจากห้องเคหาแล้วตาเต่า
 ปลุกกระท่อมปะปู้พ้อจูงนาง
 แล้วพรานหาฟืนไฟมาใส่ติด
 ฝายมิ่งแม่การะวีศรีสุวรรณ
 นางครางครวญป่วนปวดเป็นยอดยิ่ง
 ให้มีนเนตรมีดมัวไปทั่วพักตร์
 สองพระกรคุมครรภ์แล้วกันแสง
 โอสายสุดสงสารของมารดา
 แม้นอยู่เมืองอัยกาพาราพ่อ
 ครั้งนี้แม่แลเหลือยกเปลี่ยวใจ
 ขอเดชบุญญาบิดาเจ้า
 ทั้งพรหมินทร์อินทร์จันทร์ชั้นวิมาน
 นางร่ำพลากร้องพลากรไม่สร้างเจ็บ
 ทั่วสภนธ์ชนพองสยองเกรียว
 กุมารตื่นมารดาน้ำตาตก
 ด้วยเดชกุมารอันชาญชัย
 ปัญจขรรค์ร้อนตั้งอัคคีโรธ
 จึงเห็นน้องการะวีศรีโสภา
 จึงสั่งเวชสุกรรมประจำเฝ้า
 ไปชวนหน่อทศพลให้พ้นครรภ์
 ประกาศก้องร้องป่าวทุกเขาเขต
 พระอินทร์สวนสุดชะตาแล้วคลาไคล
 ถึงกระท่อมพร้อมทั่วทุกเทวบุตร
 ผุ่งอัปสรแซ่ซ้องประคองเคียง
 เข้าค้อมครรภ์แปรกันแก้ไข
 บ้างโบกปิดพัดเซยร่ำเพยพลากร
 อันโฉมยงมิได้รู้ว่านางสวรรค
 ครั้นได้ฤกษ์อดีตเรกอันเอกองค์
 หน่อนารายก็เป็นชายจำเริญโฉม
 อัมรินทร์ดีดพิณถวายพลัน
 ธรณิดันดั่งกระเดื่องโอด
 พระพิรุณโปรยปรายเป็นฝอยพอง
 พลาหกปกผาดอากาศระยับ
 ทั้งกายนกกักระตกรกระตากบิน

เจ้าแน่นนอนเกลือกกั้งไม่ตึงไหว
 แล้วพรานไพรปลอบโยนพุงนาง
 เทียวเก็บเอาจากมาขัดขวาง
 เอาไม้ขวางต่างหมอนให้นอนปลัน
 มิได้คิดซึ่งเคียดมาเกลียดฉัน
 ให้ครรภ์ที่จะคลอดพ้อยอตรัก
 แต่หนึ่งๆไปประเดี้ยวเสียวสลัก
 แทบจะขาดใจนาง.....
 แม่สุดแรงแล้วเจ้ายอตเสนาหา
 ทรมานให้แม่ยากลำบากใจ
 ทั้หมดหมอกัจะแสนมาแก้ไข
 ไม่เห็นที่จะมาพยาบาล
 มาปกเกล้าช่วยบุตรสุดสงสาร
 โปรดประทานชิวังสักครั้งเดียว
 กระหน้าเหน็บแน่นในหัวใจเสียว
 นางหวังเหนียวปฤษฎางค์ไม่สร้างใจ
 ให้ร้อนอกเสโทชะโลไหล
 ถึงเวชไชอัมรินทร์พระอินทรา
 อัมรินทร์เพ่งพิศทุกทิศา
 กุมารจะประสูติออกจากครรภ์
 ให้ไปป่าวเทวสถิตทุกทิศวัน
 เทวารับอภิวันท์แล้วเหาะไป
 นางนเรศร์อัปสรอันศรีใส
 เทพไทแหวดล้อมมาพร้อมเพรียง
 อุตลุดเตรสังข์ประดั่งเสียง
 เทพเรียงรายรอบพระองค์นาง
 พระหน่อไทพงศ์กษัตริย์ไม่ขัดขวาง
 ที่กลางนางกุมกรประคององค์
 แต่เจ็บนั้นคลายหายสนิทไม่พิศวง
 ประสูติองค์ลูกรักออกจากครรภ์
 งามประโลมดั่งนารายณ์รังสรรค์
 ก็ครืนครันดุริยางค์ประโคมกลอง
 เสียงสุโฆษเครงครึกก็กึกก้อง
 ฟ้าคะนองโกญจนาทสนั่นดิน
 ก็กลอกกลับคลื่นกระจายทั้งสายสินธุ์
 ในแดนดินอัศจรรย์ให้บันดาล

อันเทวินทร์อินตราที่มาช่วย
 สงสารองค์วินิยายพาพาน
 เอาผ้าผ่อนซ้อนวางลงต่างฟูก
 พื้นดีทรงวงพักตร์กุมารา
 นางเห็นลูกผูกคิดถึงผิวแก้ว
 ฤาขึ้นได้เดินดงมาองค์เดียว
 ทำวอยด้วยจะได้ช่วยประคองน้อง
 พี่มีกรรมจำพรากรให้จากเมีย
 พ่อกำเนิดเกิดมาในวงศ์หงส์
 อยู่กระท่อมแม่ตรอมฤทัยนัก
 อียายเฒ่ามันจะใช้แม่ไปอื่น
 แม้นแม่เจ้าพ่อเจ้ายังบริบูรณ์พร้อม
 พระยี่ภู่อยู่ทองประคองซึก
 นี่เนื้อเอ็นมั่งสังพระยังอ่อน
 วิโยกยากจากเมืองมาเดินป่า
 แม่คิดมากก็น่าหัวอศุตรม
 จึงถอดเพชรอำมรงค์ที่ทรงหัตถ์
 อันแหวนน้อยภูษิตของบิดา
 มาปูแทนฟูกทองให้รองเจ้า
 ไอ้กำพร้าว้าบิดามาพรากรปลัด
 โฉดพรานเห็นกุมารก็น่ารัก
 แล้วจัดดูอยู่เปลให้เอนไกว
 อียายเฒ่าร้ายริษยามายาจิต
 นางอยู่ไฟใช้สอยเอาการงาน
 ริษยาทารกว่าร้องไห้
 แสนสงสารนางท้าวเมื่อคราวกรรม
 เขาใช้สอยลูกน้อยร้องให้อ้อน
 กุมารร้องแม่รำระกำครัน
 มันคิดว่าคาระวีแต่มีลูก
 จะพรากรลูกเสียให้ปลัดกำจัดนาง
 เยาวมาลย์ขานคำเข้ามาใกล้
 เอาสุรามาทูจะคอยกิน
 เห็นลูกร้องไห้มาไกวลูก
 กลัวอาชญาอีบ้านี้จะตีรัน
 เฒ่าแข่งแลตามนางงามลับ
 จึงชวนเอาเยาวมิ่งแล้ววิ่งไป

ต่างองค์ก็อวยพระชัยไปสถาน
 อุ้มกุมารสรรสร้างในคงคา
 นางยกลูกน้อยทูนเหนือเกศา
 เห็นเหมือนบิดาบรวงศ์พระองค์เดียว
 จะรอดแล้วหรือจะวนอยู่ชลเชี่ยว
 ฤาสูญเจียวแล้วพระจอมกระหม่อมเมีย
 จะก่อกองเพลิงผิงไม้ทิ้งเสีย
 น้ำตาเรียรับขวัญพระสุพธิยา
 มากลับลงกลัวเกลือกตมปลัก
 ไอ้ลูกรักของแม่เอยไม่เคยตรอม
 พ่อแน่นต้นร้องไห้ใครจะกล่อม
 ฝ้าสนมถนอมประคองนอน
 ให้ลูกรักไสยาสมโส
 ดั่งอุทรแม่อีกทุกซัระทมตรม
 ไม่นึกว่าจะเป็นเท่าเส้นผม
 นางทราชมชกอดลูกแล้วโศกา
 นางกษัตริย์ผู้กรโอรสา
 แม่ได้มาครั้งผืนเมื่อคลื่นซัด
 ต่างปีนเกล้าบิตุรงค์ทรงกษัตริย์
 นางกอดรัดลูกยาโศกาลัย
 ช่วยหาหักพินไฟมาใส่ให้
 นางทราชม้วยค้อยสบายด้วยนายพราน
 มีแต่คิดซึ่งนางจะล้างผลาญ
 แต่ค้อยพาลเอาผิดไม่คิดกรรม
 แต่ตั้งใจหมายฆ่าทุกเข้าคำ
 เจ้ากินน้ำชลนาไม่ราวัน
 นางวิ่งมาบ่อนนมแล้วรับขวัญ
 เฒ่าฉกรรจ์มิได้มีปราณีนาง
 เป็นห่วงผูกจะใช้ก็ขัดขวาง
 ดำริพาลงเรียกหาพยาพิณ
 มันยื่นให้ชวดกลมสมถวิล
 พยาพิณกลัวไฟก็ไปปล้น
 เป็นห่วงผูกอยู่มิได้จะผายผัน
 เจ้ากลิ้งกลิ้งชลนาแล้วคลาไคล
 เข้าในทับกัลยาไม่ปราศรัย
 ถึงไพร่ใหญ่กลางป่าพนาลี

จึ่งวางหน่อ نارายณ์ แล้วยายเฒ่า
 ขึ้นเคหาค้อยทำนางคาระวี
 สงสารหน่อ นีรบาลกุมารน้อย
 เจ้าร้องเกือกเสือกตื่นจนสิ้นแรง
 จึ่งฝูงเทพรุกขารวาทธิด์
(ขาดหาย).....
 ตั้งเหยี่ยวเฉี่ยวนกน้อยไปลอยลม
 พังเป็นอุ้งก็ยั้งอยู่ประสาซาก
 คนอื่นใครเขาจะรักประภัสร์ผ่อง
 ชะรอยคนริษยามันไปสุพราภ
 ร้องให้พลงโถมยงคอยทรงกาย
 ทุกชอกช้ำพุ่มไม้ริมชายป่า
 โอ ว่าใจแม่จะขาดอนาถนักร
 ร้องให้พลงหาพลงไม่สร้างโคก
 นางเดินกลับมาถึงทับแล้วทอดองค์
 ตาพรานเฒ่าเข้านั่งประคองนวด
 จึ่งปลอบโยนกลยาด้วยอาลัย
 แม้นบุญเจ้าไม่ตายเมื่อภยันหน้า
 ถึงร้องให้ไซ้จะพบกับกุมาร
 นางฟังสารพรานไพรแล้วไหว้กราบ
 คอยกล้ำกลืนขึ้นเซ็ดชลนา
 จะกล่าวถึงพระอิศยมบรมนาถ
 กองกุศลดลใจให้ร้อนรัก
 จึ่งแย้มเยื่อนเอื้อนออกพระโอษฐ์สั่ง
 ทั้งเสนีย์รั้พลระวังภัย
 อำมาตย์กราบกรุงกษัตริย์มาจัดทัพ
 มากราบทูลมุลกิจประกอบกัน
 ชำระองค์ทรงเครื่องแล้วเยื้องย่าง
 แล้วสั่งอัครฉายาฆาตาทอง
 พระสั่งเสร็จเสด็จมายังเกษมาศ
 พระทรงง้าวก้าวขึ้นกุญชรข้าง
 เทพเจ้าดลใจให้ไล่ช้าง
 เสียงสะท้านดินดาวสิท้าวพล
 พฤษชาติกนกจับประจําจิต
 ที่สุกรน้อยค้อยแม่ในรังนอน
 เสียงแจ้ว ๆ แก้วยอดอยู่จอดจอ

ก็เยาะเข่ารีบไปในไพรศรี
 ทวงท่าที่จะมิให้ผู้ใดแคลง
 ไม่รู้ถ้อยสารพันก็กันแสง
 พระศอแห่งเสียงหายเพียงวายปราณ
 สิ่งสถิตร่มไพรให้สงสาร
 แม่มาห่างแหมมิได้พบประสพสม
 แม่ก็ตรมกรอน้ำตานอง
 แต่เจ้าจากแม่ไปที่ในห้อย
 จะร้อง ๆ เสือกตนไปจนตาย
 ให้เจ้าจากอกแม่ไปสูญหาย
 เทียวเลียบสายแลสอดพระยอดรัก
 ไม่ปะตาให้วิตกเพียงอกหัก
 พ่อยอดรักอาสัญเสียมันคง
 แสนวิโยกยิ่งคิดพิศวง
 กันแสงทรงโคกขบสลับไป
 ที่เจ็บปวดกลับสมประดีได้
 จริใจที่คุณแม่อย่าแตดาน
 ก็คงจำจะได้พบยอดสงสาร
 จะวายปราณเสียเปล่าไม่เข้ายา
 หลุ่ยวายบปลาบจิตนิษฐาน
 ในอุราร้าวรอนถึงลูกรัก
 พระวงษ์สุริยามาศผู้มีศักดิ์
 พระทรงศักดิ์จะไปเทียวประพาสไพร
 ให้ผูกข้างพระที่นั่งอันสุขไส
 กูจะไปเล่นป่าพนาวัน
 ให้เสร็จสรรพข้างทรงอันแข็งขัน
 พระทรงธรรมเสร็จเข้าปราสาททอง
 มาสั่งนางพระสนมประนมสนอง
 พระสั่งน้องบรวงศ์ให้อยู่วัง
 ก็ปีพาทย์กลองประโคมทั้งแดรสังข์
 องค์สั่งพลนิกายขยายพล
 จำเพาะทางหลานรักในไพรสนธ์
 ภูวดลพิศวงในดงดาน
 กระเสียรชิดแซ่ชอแลสลอน
 แม่นกคอนเหยื่อมาเพื่อกัน
 พญาลอบจับโชดภูเขาชัน

พระฟังสกุณาในป่าวัน
 ลมระเรื้อยเฉื่อยพัดมาฉิว ๆ
 รื่นรื่นชื่นหอมเจ้าเสาวคนธ์
 ครั้นจวนใกล้ไทรทองที่หลานท้าว
 ให้เข้าโศตภูวโนยเหมือนใกล้ตาย
 พระแว่วแว่วกุมารกักรานให้
 ให้หยุดพลค้นหาในป่าร้าง
 อำมาตย์รับอภิวาทแล้ววิ่งวู่วู
 ฟังเสียงร้องของเยาะขยับไป
 ตะโกนเรียกพ่อแม่เที่ยวแลหา
 ก็กลับวิ่งตัวสั้นมางันงก
 ขอเดชะเด็กคนเดียวยร้อง
 พระแจ้งกิจเสาวภายิ่งอาดูร
 ลงจากข้างพลางเสด็จมาโดยพลัน
 เห็นทารกยกวางบนเปลพอลัน
 เป็นฉายฉิดเลิศลักขณาพร้อม
 ไม่คลาดเคลื่อนเหมือนองค์พระอนุชา
 แล้วเหลือบเห็นพระอำมรงค์ที่ทรงหัตถ์
 นี้แหวนพ่อบรมวงศ์เจ้าทรงไป
 ไอ้กุมารนี้เป็นสารของกูแล้ว
 คาระวีมีครรรค์สัญญาจรรยา
 เป็นไฉนจึงทิ้งไว้แต่ลูกกรัก
 จึงสั่งเสนาบรรดาพล
 บ้างแยกย้ายเที่ยวเดินเกริ่นดู
 ไม่พบเห็นเย็นเยียบอรัญญา
 กรุงกษัตริย์ตรัสสั่งให้กลับทัพ
 ขึ้นทรงนั่งบนหลังคเชนทร
 ถึงทวารวังบัลลังก์มาศ
 พระอุ้มองค์กนิษฐาลีลาไป
 ดำรัสเรียกอนุชาน้ำตาไหล
 ได้ลูกน้อยที่ในป่ากำพร้าทรง
 อันสิ่งของสองสิ่งเหมือนของเจ้า
 พระบรมวงศ์ทรงทศนามา
 เปรียบเจ้าพระยาวาสกุณีเจ้ากรุงนาค
 พระกอดกรลูกยาโสกาพลาง
 สมรมแม่การะวีของพี่เอย

เกษมสันต์ใส่ข้างมากกลางพล
 ไปไม้ปลิวร่วงลงมากกลางพล
 เกสรหล่นร่วงโรยมาโปรยปราย
 พระพายเจ้าหอบเสียงพระฤาษาย
 หน่อนารายณ์...(ขาดหาย)...ข้างแล้วพลางฟัง
 จึงขานไขเทวราชประกาศสั่ง
 ผู้ใดบ้างจะมาหลงอยู่ไพร
 เทียวเดินดูตอมหาในป่าใหญ่
 ถึงร่มไทรทศนาเห็นทารก
 ไม่เห็นมาจิตหลากหลายจิตคิดวิตก
 ครั้นถึงยกกรกราบบังคมทูล
 ทั้งพี่น้องเรียกหากก็หายสูญ
 ด้วยสกุณจึงให้เกิดเมตตากัน
 ถึงอวาสพฤกษาไทรโนไพรสัณท์
 พระทรงธรรมพิศกายกุมารา
 ตั้งอินทร์จอมเทพดาวดิงสา
 พระจักราฉนวนเฉียวให้เสียวพระทัย
 จอมกษัตริย์เฟิงพิศก็ติดใจ
 ไอ้ สไบนี้ก็ของพระน้องยา
 ที่น้องแก้วเจ้าว่าพลัดกนิษฐา
 จนลูกยาเจ้าประสูติไม่สิ้นชนม์
 พระทรงศักดิ์เร่งพิณจิพิศวง
 ให้เที่ยวค้นในวังวัดอรัญญา
 บ้างมองดูเมินแลชะง่างหา
 สุรียาคล้อยลงในดงดอน
 อุ้มรับเอากุมารชาญสมร
 ยกนิกรหมายมุ่งเข้ากรุงไกร
 หมู่อำมาตย์หมอบกราบกราบไสว
 ถึงปรางค์ในเสด็จนั่งบัลลังก์ทรง
 พี่เที่ยวไปปะของต้องประสงค์
 อำมรงค์ก็ผูกมือกุมารมา
 ...(ขาดหาย)...และน้องเป็นหนักหนา
 เห็นภูษาอำมรงค์ขององค์นาง
 ครุฑกระซอกเฉียวขบเอาโคนหาง
 เจียนจะวางวายชีพชีวัง
 ไม่เห็นเลยว่าจะคงชีวาสัญ

พี่ติดตามน้องก็แคว่กัน
 จะเกิดโศกโรคร้อนขึ้นสักสิ่ง
 แล้วจวบกอดโอรสสลดใจ
 ไม่เข้าใจเจราจาภาษาคน
 แล้วอุ้มลูกขึ้นมาแอบไว้แนบอก
 สุดกำลังจะประทั่งพระทัยตน
 พระเชษฐาอาลัยพระทัยหาย
 พระกอดน้องร้องเรียกแม่พี่น้อง
 มเหสีสาวสวรรค์กำนัลนั่ง
 ไม่ทรงยกทอดเอนระเนนไป
 แล้วเชิญเครื่องจวงจันทร์สุคนธ์รส
 สองบรมได้สมประฤดี
 พระเชษฐาปลอบน้องประคองนุช
 จงกลับกลับโศกศัลย์พิริฎจวน
 แม้นน้องรักการะวีอยู่นี้แน่
 พระยาปลอบน้องแล้วประคองเอานัดดา
 ทั้งกำนัลพนักงานประคองกล่อม
 พระสนมพี่เลี้ยงเป็นแปดองค์
 แล้วจัดนางพนักงานประสานรับ
 พนักงานกรานกราบพระจักรี
 แสนสังเวชชิตยาราพวงษ์
 คอยฟังข่าวนางยังกลางแคลง
 จะกล่าวถึงการะวีศรีสวัสดิ์
 ระทมทุกข์ทรมาณรำคาญใจ
 เมื่อยามย่ำไสยาสนอนาคคิด
 ไม่ควรพรากจากไกลแม่ไปเลย
 พ่อไม่รู้ภาษาเหมือนกาไก่
 โอ้ ไม่คิดอนิจจว่าทารก
 ครันรุ่งเช้าเฒ่าชราอึบ่าบี้
 จะกินเหล้าเรียกเจ้ามาใช้ไป
 ถึงกลางทางนางนึกถึงลูกแก้ว
 โอ้วว่ากูแต่มาอยู่แก่ยาดตา
 ถึงลูกก็เพราะยายมันแกล้งพราก
 จะชุกชนดันไปให้ไกลกัน
 จนลับบ้านพรานไพรก็ใจหาย
 กลัวเมียพรานมันจะตามมาโบยตี

แม่พาครรรค์ขึ้นคลอดไว้กลางไพร
 แม่จึงทิ้งลูกยาไว้ป่าใหญ่
 เจ้าพ่อเอ๋ยยากไร้แต่ยังเยาว์
(ขาดหาย).....
 น้ำตาตกร้อนรุ่มทุกขุมขน
 จอมสกลกอดลูกสลบลง
 ดั่งนาคร้ายขบตนเป็นผุยผง
 ท้าวก็ทรงโศกาชบสลับไป
(ขาดหาย).....
 เหมือนในรามลักขมณั้พระจักรี
 ทั้งโอสถมาชะโลมพระโฉมศรี
 ก็ไศกีร่ำให้พิโรครวญ
 พ่องามสุดเสาวภาคย์อย่าโหยหวน
 อันนึมนวลเห็นไม่ม้วยชีวา
 เป็นเทียงแท้จะได้เห็นกนิษฐา
 สั่งให้หาฟูกทองมารององค์
 ให้พรั่งพร้อมอ่างทองมารองสรง
 ที่รูปทรงอ่อนแอ้นสำอางค์
 ทั้ง...(ขาดหาย).....สังคีตให้ตีตีสี
 มาตามที่เป็นขันตมาจัดแจง
 พิศวงมิได้วายที่กันแสง
 ไม่รู้แจ้งก็ให้พรั่งประหวั่นใจ
 นางกษัตริย์เศรร้าสร้อยละห้อยให้
 ความอาลัยลูกรักไม่ลืมเลย
 พ่อดวงใจสุดจิตของพี่เอ๋ย
 จะร้องเบยอยู่บนฟูกเหมือนลูกนก
 แม่เหยี่ยวใหญ่คาบพรากไปจากอก
 น้ำตาตกลอยผลอยยิ่งน้อยใจ
 มันโบยตีก็กลยามาปราศรัย
 นางทราวมวยรับเงินแล้วเดินมา
 น้ำตาแวนองเนตรกนิษฐา
 ทรมานเข้าเย็นไม่เว้นวัน
 ให้จำจากมารดาจะอาสัญ
 แล้วผายผันตั้งหน้าเข้าธานี
 นางเหลียวซ้ายแลขวาแล้วรีบหนี
 เจ้าเทวีมิได้วายระวังองค์

เห็นผู้คนอลหม่านทุกบ้านช่อง
 ว่าจรงถึงกรุงไกรเหมือนใจจง
 มาถึงกำแพงแห่งข้างชั้นนอก
 บ้างพูดถึงโรทรานสำราญใจ
 นางงามสรรพได้สดับคติกเล่า
 จึงฟังสารในกระแสเห็นแน่นอน
 ถึงโรทรานเยวมาลัยให้ช่วยเขิน
 วิเศษเสียงที่ศาลาจงวาทีน
 นางโฉมยงตรงเข้ามาไหวกราบ
 แล้วจัดแจงข้าวปลาออกมาพลัน
 แล้วให้นางทัศนาศาลาเขียน
 แต่ห้องหนึ่งห้องสองช่องไป
 เห็นห้องหนึ่งตะลึงพระทัยสลด
 เอามาใส่สองท้าวเฝ้าทวาร
 นั้นเหมือนรูปบิดาของข้าบาท
 นั้นเหมือนน้องยีนมองที่ริมบัญชี
 ที่ห้องสองเหมือนพระต้องมาตกยาก
(ขาดหาย).....
 ถึงห้องสามเหมือนพระองค์ผู้ทรงศักดิ์
 นั้นเหมือนน้องทรงฤทธิ์ไม่ผิดเลย
 โอ้อ้อความลับฤกษ์กระจายแจ้ง
 ที่สี่เหมือนที่พระบิดร
 จึงจงจำนำองค์พระทรงฤทธิ์
 นั้นเหมือนน้องร้องไห้ออกจากวัง
 ที่ห้องห้านาวาออกแล่นล่อง
 ถึงบุรินทร์ถิ่นเมืองเรืองนคร
 ที่ห้องหกเหมือนพระยกประโคนยักษ์
 พระเสื้อเมืองธานินทร์ให้จินดา
 อภิเชกน้องสององค์กับมงกุฎ
 ถึงห้องเจ็ดพระเสด็จจรลี
 โอ้ ตรงนั้นเหมือนเมื่อเราลงอาศัย
 ...(ขาดหาย)สนิทเพราะเราคิดประมาทการ
 ที่ห้องแปดเหมือนเมื่อต้นพื้นไสยาสน์
 จนสุดคิดแล้วก็พากันคลาไคล
 ถึงห้องเก้าเหมือนเมื่อคราวพระทรงเดช
 โอ้ ตรงนั้นเหมือนเราหันลงวาริ

พระท้าวน้องแจ้งจิตพิศวง
 ก็กลั่นโศกโศกาแล้วคลาไคล
 เห็นผู้คนเข้าออกไม่นับได้
 บ้างอวยชัยสรรเสริญจำเริญพร
 เขาสื่อว่าศาลาสโมสร
 รีบจรมาด้วยใจจะใคร่กิน
 แต่เวียนเดินดูคนให้หมดสิ้น
 เรียกกฤษณ์ให้รับประทานพลัน
 เขาให้อาบน้ำท่าเกษมสันต์
 แจ่มจันทร์บริโภคน้ำให้อิ่มใจ
 พิศเพียรรูปภาพอันสุกใส
 นางทราวมวยแลแล้วแดदान
 เหมือนองค์ทรงรยอดสงสาร
 มั่นคิดการขึ้นมาทูลกับ...(ขาดหาย).
 ให้เราขาดขับเขียนพระทรงสาร
 พระภูธรแลพบประสบกัน
 เขาจำพราภักข์ข้าจะอาศัย
 โอ้ สารพันจะเหมือนไม่ผิดเลย
 ได้ผ่อนพักปลูกที่บ่ออยู่หับเผย
 เมื่อร่วมเขยชมน้องประคองนอน
 ชลแสงโสมเนตรนางสมร
 แต่งสำเภาแล้วก็จรไปจากวัง
 ลงสถิตอยู่ในท้องเกตราซัง
 แล้วลงนั่งเกตราศาลานั้น
 น้องแต่งของลอบส่งพระทรงศร
 พระบิดรไปถวายเจ้าพารา
 อสุรีศักดิ์ร้อนรังก็สั่งฆ่า
 ท้าวภูษาก็ประทานพระบุตร
 ให้ทรงพุทธได้เป็นสองมเหสี
 กุมมณีน้องเหาะทะยาน
 ศาลาลัยฤกษ์ที่ไพรสาณต์
 ฤกษ์พาลหลับลักจินดาไป
 ใจจะขาดด้วยจินดาน้ำตาไหล
 ถึงกลางไพรยักษ์ร้ายมันไล่ตี
 พระโปรดเกศอุ้มน้องแล้ววิ่งหนี
 โอ้ ตรงนี้เหมือนระลอกกระฉอกซัด

พระหลุดคว้างห่างน้องไปลับเนตร
 ชุ่มอ้อดกลับกลอกกละลอกซัด
 โอ้ เรื่องเขียนช่างไม่เพี้ยนกับเรื่องผ้า
 พระโปรดเล่าความลับไว้กับใคร
 โอ้ ว่าเจ้าประคุณของทูนหัว
 เห็นสุดแรงเมียรักจักพากเพียร
 ครั้นคลอดลูกแล้วก็พรากไปจากอก
 พรางสะอื้นมิได้ขึ้นสติมี
 ข้างฝ่ายฝูงกัลยาบรรดาหญิง
 ที่ลางนางวางว้างเข้าวังใน
 สีโรราบกราบทูลทั้งสองท้าว
 มารับทานลานแลเรื่องศาลา
 สองนรินทร์ยินสารนางสาวสรร
 เสด็จจากปรารค์ทองทั้งสององค์
 ถึงโรทานลานแลเห็นนงลักษณ์
 พระบรมวงศ์ทรงเข้าประคองพลัน
 พระวงศ์สุริยมาศจะขาดจิต
 ดำรัสเรียกน้ำอาบมาอาบกาย
 หอมตรลบอบขึ้นระรินกลิ่น
 คาระวีศรีสวัสดิ์เห็นภัสดา
 เยววยอดกอดบาทพระปกเกศ
 บรวงศ์กอดองค์นางทราวมวย
 เมื่อคลื่นซัดพัดนางที่กลางน้ำ
 ก็ซอกซอนจรมาด้วยปรารภ
 จึงซัดเขียนศาลาไว้ท่าเจ้า
 สาวสวรรควันทาถึงสามี
 จนพบพรานยามคลอดพระลูกรัก
 จนประสพบองค์พระทรงธรรม
 สองกษัตริย์ตรีสประโลมโฉมเฉลา
 แล้วชวนเชิญขุนขารถให้ยาตรา
 ให้โฉมตรูองค์พระลูกแก้ว
 นางเห็นบุตรสุดสวาทแทบขาดใจ
 เจ้าเอ๋ยแม่นี้หมายความว่าตายแล้ว
 เป็นบุญพลอดมาพบพระบิดุรงค์
 บรวงศ์ทรงสุริยมาศ
 แล้วเล่าโฉมฉายให้หายครวญ

แสนสังเวชอยู่กับปลามัจฉาสัตว์
 ศรีสวัสดิ์แม่ทรงโคกาลัย
 โอ้ ทูนหัวหนีเมียไปเสียไหน
 เขาจึงได้เขียนลงประจงเขียน
 มาตามตัวก็ให้เห็นแต่รูปเขียน
 แต่วนเวียนจนจะจวบเข้าขวบปี
 เหมือนเมื่อยกเมรุมาศคีรีศรี
 พระกระตีทรวงชบสลบไป
 ก็วิ่งวุ่นแข่งแซ่เข้าแก้ไข
 ขึ้นสู่ไพรชนรักกษัตรา
 มีหญิงสาวทรงโฉมเสน่ห์หา
 แล้วไศกาเขาชบสลบลง
 ก็หมายมั่นแน่วจิตพิศวง
 ฝูงองค์เฒ่าแก่มาแจจัน
 สบพระพักตร์โคกเหมือนออสัญ
 สะอื้นอื้นนึ่งไปไม่ดึงกาย
 ประคองชิดชวนองค์พระโฉมฉาย
 พระประปรายลูบน้องทั้งสองรา
 สองนรินทร์กัมปนาทหวาดผวา
 ทั้งเชษฐาสาวสวรรคก้านัลใน
 ชลเนตรร้อยซึ้งเข้าหลังไหล
 โอ้ สายใจกัลยายังมาพบ
 แสนระกำหากันสักพันกับปี
 พอมาพบเชษฐาในธานี
 ไฉนเล่าแม่จึงมาถึงกรุงศรี
 แจ่งคดีเรื่องยากที่จากกัน
 อีเฒ่าลักเอาไปฆ่าให้ออสัญ
 แล้วนางกันแสงให้อยู่ไปมา
 แถลงเล่าไปได้โอรสา
 สองนรานางขึ้นปรารค์ใน
 คนนี้แล้วถ้าจะผิดคิดสงสัย
 สะอื้นให้อุ้มแอบไว้แนบองค์
 จะตายตามลูกแก้วเป็นผุยผง
 แล้วนางทรงสุริยเสียงสำเนียงครวญ
 ต่างอำมาตย์พลอยให้อาลัยหวน
 ต่างรัฐจวนหักใจอาลัยศานต์

ฝ่ายพระสุริยวารธาตุ
 จะตัดเกล้าภรรยาของนายพราน
 พี่จะให้เขาไปเอาอี่เฒ่าชู้
 ให้สมจิตริษยาอีกที
 พระปิ่นจอมจักรพงษ์ได้ทรงโปรด
 ก็เพราะผลกรรมในองค์กระทำมา
 อันการุณคุณโหดพรานเฒ่า
 แก่ชื้อตรงจงรักด้วยภักดี
 องค์พระจอมวังฟังนางด้วยสร้างโกรธ
 แม่คิดคุณพรานไพรจะให้ปิ่น
 จึงตรัสเรียกสาวกาบญูชาสั่ง
 แล้วรับพามาวังเหมือนตั้งใจ
 ขึ้นนั่งหลังพาชื้อออกชื้อควาย
 แจ้งยุบลนายบ้านเหมือนการว่า
 ชาวบ้านนอกบอกเรื่องตาพรานเฒ่า
 โหดพรานขวัญหนีไม่มีใจ
 ถึงไซ้ตรวนจะใส่ก็ไม่ว่า
 มนตรีฟังพรานขอหัวเราะงัน
 รับสั่งเจ้าโลกาให้หาตัว
 แล้วนำเฒ่าชราให้คลาไคล
 ปางพระวงศ์สุริยวารธาตุ
 จึงว่าเหวยพรานไพรใจฉกรรจ์
 เจ้าพรากพลัดภัสตามาอาศัย
 เมื่อนางคลอดลูกยานัดตาเรา
 โหดพรานความกลัวจนตัวสั่น
 แม้นข้าทูลหมู่สามี่ว่านี่ตรง
 ขำรักนางอย่างมาบังเกิดเกล้า
 ซึ่งลูกนางโถมฉายนั้นหายไป
 ธิบดินทรีย์นินสารตามพรานแถลง
 จึงแยมเยื่อนเทวราชประภาษมา
 เอ็งจงรักภักดีศรีสวัสดิ์
 แต่อี่เฒ่าภรรยาสมาคม
 เอาลูกพรากจากแม่มาแต่คลอด
 ที่เอ็งรักกนิษฐาพยาบาล
 แล้วตรัสคลั่งหลวงกระทรวงของ
 ทั้งสาวสาวชาววังเป็นรางวัล

ให้คิดแค้นเฒ่าชราอิจฉาหลาน
 มีโองการตรัสแก่พระคาระวี
 มาตัดหัวเสียปไว้ในกรุงศรี
 นางคาระวีทูลขัดกษัตรา
 อย่าทำโทษเขาเลยเชษฐา
 จะจวนเวราสืบไปทำไมมี
 ดั่งหนึ่งเขาเมรุมาศคีรีศรี
 ยังไม่มีสิ่งใดจะให้ปิ่น
 เอื้อนพระโอษฐ์โลมล้ำสาวสวรรค์
 สารพันเงินทองอย่าหมองใจ
 จงไปยังโหดพรานที่บรรลัย
 เสนาในอภิวาทแล้วยาตรา
 มาประจบบรรลัยที่ชายป่า
 สั่งให้หาตัวโหดของพรานไพร
 อำมาตย์เข้าเคหาที่อาศัย
 ลงกราบไหว้เสนาแล้วว่าพลัน
 ขอแต่ข้ากับตะโงกได้โปรดฉัน
 ตาอย่าพริ้นเลยให้จำข้าใจ
 ที่ตีชู้ฉันไม่รู้จะบอกได้
 ถึงวังในแล้วพาเข้าไปเฝ้าพลัน
 สุขุมคิดแค้นแสนกระสัน
 นางแจ่มจันทร์คู่ครองของน้องเรา
 ก็เป็นไรไม่พาเข้ามาเล่า
 ไยจึงเอาออกไปขว้างเสียกลางดง
 บังคมพลันทูลความตามประสงค์
 ขอให้องค์พระกาฬสังหารไป
 แต่กลัวเจ้าภรรยาไม่ว่าได้
 ไม่แจ้งใจสารพัดเป็นสัจจา
 ประจักษ์แจ้งสัจจังไม่กังขา
 เฒ่าชราจึงระงับดับอารมณ์
 ไม่วิบัติคิดร้ายเท่าปลายผม
 มั่นนิยมริษยาอุบาทพาน
 นี้หากรอดเพราะกูไปไพร่สาณต์
 จะประทานแก้วแหวนให้แทนกัน
 เอาเงินทองอย่างยี่ทุกสิ่งสรรค
 พระทรงธรรมเธอประทานให้พรานไพร

ครานั้นพรานเฒ่าเอาเทศ์โศด
ได้ประทานสาวสรรก้านัลใน
ข้าเลี้ยงเห็นภรรยาอายุบ่าบี้
อืชาติข้าพาพอได้ผิดครัน
อียายเฒ่าเศร้าสร้อยละห้อยให้
ตาพรานไพรได้เมียชาววังมา
ขอยกเรื่องบรวงศ์ทรงพระเดช
กำจัดทุกข์สุขเกษมแสนสบาย
หวนรำลึกนึกถึงพระชนนี
จะชูปนมตรอมกายไม่วายตรอง
ทั้งปีตรุงค์ลงโทษให้ถอยศักดิ์
ยามประชวรแลเหลือวจะเปลี่ยวใจ
.....(ขาดหาย).....
จะช่วยแม่แก่เพศอิหญิงพาล

.....
จนแจ่มแจ้งแสงสุรย์จรรูญโลก
พระโลมลูบการะวีเจ้าฟ้าอา
เรากี่สิ้นความทุกข์เป็นสุขแล้ว
ไปรับรองค้มงกุฎมากรุงไกร
แม่จงอยู่ดูเลี้ยงโอรสราช
เป็นการร้อนพี่จะจรด้วยจินดา
การะวีศรีสวัสดิ์เจ้าอภิวาท
อย่าพลาดพลั้งจงระวังในไพรวัน
พระโลมลูบจูบนางพลาสนอง
ที่ออกจากกรุงจะมุ่งตรง
แล้วเข้าที่สรงสนานตระการกลืน
แล้วทรงเครื่องเรื่องงามอร่ามตา
ฉลององค์มงกุฎกันเจียกจัด
พระกรกุมดวงแก้วอันแพรวพรรณ
ถึงบัลลังก์บังคมพระเชษฐา
น้อมคิดถึงมารดาเอากองค์
จะตรากตรำทำแทนให้แสนยาก
จะกันแสงโศกเศร้าถึงเรานัก
น้อมจะถลาเหาะกลับไปรับนุช
จึงยกทัพขับพยุหโยธี
ได้ฟังนื่องนองเนตร...รัก

ให้ปราโมทย์ยินดีไม่มีไหน
สำราญใจกลับมาเคหาพลัน
เข้าเตะตีตั้งตั้งสนั่น
ตั้งแต่วันนี้ไปอย่าได้มา
ก็จำใจขัดเซมาเคหา
เป็นสุขขาเบิกบานสำราญกาย
ให้ลูกรักอัครเสมาเหมือนหมาย
พระชานสายสุดสวาทขึ้นอาสน์ทอง
ปานฉะนี้แม่เจ้าจะเศร้าหมอง
เป็นห่วงสองลูกยาที่มาไกล
พระแม่จักทรงมาน้ำตาไหล
ไม่มีใครจะรักษาพยาบาล
ให้ลูกยาพลัดพรากจากสถาน

.....
พระตรีภคตราตรมจิตไม่นิทรา
พระกับโศกเศร้าสร้อยระห้อยหา
จะปรึกษาศรีสวัสดิ์อย่าขัดใจ
จะลาแก้วกลอยจิตพิสมัย
จะได้ไปนมัสการพระมารดา
ในปรางค์มาศพระนิเวศน์กับเชษฐา
ไม่รอรารังการให้นานวัน
ตามพระบาทพุทธด้วยผอนผัน
เมียนึกพรันใจแทนในแดนดง
เจ้าเนื้อทองธรรมชาตราชหงส์
ถึงอนงค์ก็จะรับเจ้ากลับมา
อันรวยรื่นชื่นกลิ่นแห่งบุปผา
ล้วนจินดาพลอยประดับสลัวัน
พาหุรัตอำมรงค์ทรงพระขรรค์
จรจรัลเยื้องย่างสำอางองค์
แล้วโศกาทูลความตามประสงค์
พระปีตรุงค์กริ้วโกรธพิโรธนัก
ยามลำบากวิตกเพียงอกหัก
จะเหลือวพัคตร์พึงใครก็ไม่มี
นางมงกุฎเมียแก้วมากรุงศรี
ไปแทนคุณพระชนนีอย่าร้อนใจ
ตั้งฟองฟักบ่อทะเลเป็นฟูไหล

พระกรอนุชาโศกาลัย
 ถึงบุรีที่จะตีหะรินทร์ราช
 จะสังหารไวยทัตกับแม่มน
 พ่อเดินดงองค์เดียวเห็นเปลี่ยวจิต
 ถึงนงลักษณ์แล้วจึงพากันพามาธานี
 พระบรมวงศ์รับพรแล้วอ่อนเกศ
 ประทักชินสามรอบขอบธานี
 พระพายไปรอยโรยรีนมาฉิวฉิว
 พระหมายมุ่งกรุงไกรนางกัลยา
 เปลี่ยวพระองค์มาในวงวิถีสวรรค์
 ชะนีร้ายหมายร้องถึงผัวตน
 จันทรจำเริญเดินรถขึ้นเรื่องแสง
 ดารารอบขอบพรายเหมือนรายโคม
 มรรคาห้าคืนกับหกวัน
 ลงสู่วังพริ้งพร้อมสนมนาถ
 ทั้งองค์ท้าวภูษาศาพร
 นางโฉมยงมงกุฎก็กราบบาท
 ท้าวภูษาว่าพ่อไปจากวัง
 พบชนกชนนีอยู่ดีสิ้น
 นางคาระวีที่พากันคลาไคล
 พระบรมวงศ์ทรงสดับแล้วกราบกล่าว
 จนจบความตามโคกที่แค้นเคือง
 ด้วยจะลาพาทองค่านางมงกุฎ
 จะยกทัพขับทศโยธา
 ธิบดินทร์ยินเรื่องที่เคืองแค้น
 ใ้อัญญแล้วแก้วตาไม่บรรลัษ
 อันโฉมยงมงกุฎสุดสวาท
 แม้นนางชั่วโทษตัวจะถึงตาย
 แต่ผิดพลั้งครั้งเดียวอย่างเฉียวฉุน
 แม้นดื้อดิ่งถึงสามจึงตามใจ
 พระบรมวงศ์ทรงฟังเธอไฝ่ฝาก
 เจ้ามงกุฎสุดสวาทเพียงชีวิต
 แม้นนางตายลูกจะวายชีवाद้วย
 เป็นบุญสมมาประสบกัน
 พระทรมแซมยกกราบบาทพระสามี
 พระบรมวงศ์อุ้มองค์นางมงกุฎ

พ่อรีบไปเร็วมาอย่าช้าพลัน
 ที่สามารถล้อมเมืองให้เข้มขัน
 ให้อาสน์สิ้นชาติชชาติยักษ
 อย่าคิดอาจองค์ทงศักดิ์
(ขาดหาย).....
 สำแดงเดชกุมดวงมณีศรี
 จรลีลอยเมฆวิเวกมา
 แลละลือลับไปในเวหา
 ไม่รอท่ารีบไปในอำพน
 พระสุรียนเย็นระยับพยมहन
 เมื่อสุรียนยอแสงแดงโพยม
 กระจ่างแจ้งนภาจศีร์สว่างโถม
 เงามโพยมเยี่ยมยอดศีร์วัน
 ถึงเขตชั้นทนต์คราสถาพร
 เตียรดาชออกมารับสลัปลอน
 มากุมกรเขยขวัญขึ้นบัลลังก์
 ประยูรญาตินอบน้อมอยู่พร้อมพริ้ง
 เป็นไรบ้างจงแสดงให้แจ้งใจ
 ฤาขุนเคืองแค้นเป็นไฉน
 ไปอยู่ไหนจึงมาพากันมาเมือง
 เมื่อครั้งคราวทุกข์ตรอมจนผอมเหลือง
 ได้มาเมืองทรงฤทธิ์พระบิดา
 ไปยังหยุดนครเศพระเชษฐา
 ไปพาราบิตูรงค์เหมือนจงใจ
 ให้นึกแสนเวทมน้ำตาไหล
 แต่ยากเย็นเชิญใจเทียบเจียนตาย
 พอประสาคนให้เป็นสิทธิ์เหมือนคิดหมาย
 เมื่อภายหลังลับตาบิดาไป
 ช่วยการุณสั่งสอนให้แจ่มใส
 พ่อมิได้โกรธซึ่งอย่าพึงคิด
 ไม่เปื้อนปากบังคมด้วยสมจิต
 รักสนิทเหมือนหนึ่งน้องที่ร่วมครรรค์
 ไม่มอดม้วยมรณาชีวาสิญ
 พระทรงธรรมอย่าวิตกถึงร้อนเลย

 พระกรหยุดโฉมเฉลาแล้วรับขวัญ

เราจะทูลพระปิตุรงค์ผู้ทรงธรรม์
 ว่าพลางทางปลอบนางทราชมเชย
 พระเชษฐาจะคอยทำอยู่บุรี
 ตรัสพลางทางชวนอรทัย
 สงสารนางพลางที่ศนาเนตร
 พระฉายฉากฉ่องฉั้นเป็นมันไป
 โอ้ แลลับตั้งแต่ตาจะแลลับ
 เสียตายปรารงค์จะต้องร้างนิราศสถาน
 โอ้ สุขคนธ์ปรนปรุ่งบำรุงกลิ่น
 ทั้งแทนรักก็จะร้างแต่ยังรอย
 คอยอยู่เกิดจะขอลานิราศร้าง
 พระโฉมฉายปลอบสายสวาทพลัน
 ดำรัสพลางทางจูบบรมนาถ
 เผยพระแกลแลดูโอษฐ์
 พระหัตถ์สอดกอดองค์ประจงอุ้ม
 ลอยละลิวปลิวออกทางบัญชีร
 งามประหลาดเครื่องประดับจินดาดวง
 พระเห็นฝูงชายหญิงวิงทะเลวง
 ก็รู้แจ้งว่าบิดาดวงสมร
 จึงเหาะเมียงเคียงแกลแล้วแลไป
 จึงแยมเยื้อนเอื้อนอัครัสประภาส
 ลูกขอลาพามงกุฎเยาวมาลย์
 ว่าพลางอุ้มนางระเห็จเหาะ
 สงสารท้าวสุริการชาญณรงค์
 เห็นลอยละลิวไปลิบลิบ
 แล้วแลลิวปลิวไปในเมฆี
 พระสนมกรมในนางเฒ่าแก่
 เสียงสะอื้นเสียงอ่อนและค้อนทรวง

อย่าโศกศัลย์เศร้าหมองเลยน้องเอ๋ย
 ไปเสวยไอศวรรย์เกิดขวัญใจ
 ป่านฉะนี้พี่จะเห็นเป็นโฉน
 คลาไคลออกจากพระโรงพลัน
 เห็นเป็นเหตุเครื่องทองอันผ่องใส
 จะไกลเนตรมิได้ทัศนามาลย์
 อัดตะกลับกว่าจะกลับขึ้นสถาน
 พนังงานพระสนมจะตรมคอย
 หอมกระสินธุ์คอยส่งกลิ่นจะเศร้าสร้อย
 โอ้ ต่างคนต่างคอยทุกคืนวัน
 พระทัยคอยเศร้าสร้อยให้โศกศัลย์
 แล้วรับขวัญอาลัยเลย
 ยुरยาตรจากแทนจรัสไซ
 เห็นไรโรรับลงไปดงดอน
 พระกรกุมโอบกายสายสมร
 ดั่งจันทราทิตย์เข้าชิดดวง
 งามอนงค์งามองค์ภูวนาท
 ทุกกระทรวงหมอบแน่นพระโรงชัย
 พระภูธรออกโรงวิเชียรฉาย
 เห็นท้าวไทสุริการกับมารดา
 พระปิตุรงค์ทรงธิดาโปรดเกล้า
 ไปสถานอภิเษกเป็นเอกองค์
 งามเงาะเยียรยาตรตั้งราชหงส์
 กับเอกองค์นางนาถชนนี
 มิได้พริบพระเนตรทั้งสองศรี
 พระ...(ขาดหาย)...สองกรเธอค้อนทรวง
 ร้องไห้แซ่เสียงดังทั้งวังหลวง
 ด้วยรักดวงพระธิดาพยาบาล